

MIKSZÁTH KÁLMÁN
ÖSSZES MŰVEI 9.

MIKSZÁTH KÁLMÁN ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTIK:

BISZTRAY GYULA KIRÁLY ISTVÁN

9. KÖTET

REGÉNYEK
ÉS
NAGYOBB ELBESZÉLÉSEK
IX.
1896—1897

1958

MIKSZÁTH KÁLMÁN

KÉT VÁLASZTÁS
MAGYARORSZÁGON

FÜGGELEK:

KATÁNGHY BEJUT A PÉNZÜGYI BIZOTTSÁGBA

1958

Sajtó alá rendezte:
BISZTRAY GYULA

Lektor:
RUBINYI MÓZES

© *Akadémiai Kiadó, 1958*

A költőterv Csillag Vera munkája

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója
Szerkesztésért felelős: Zrínszky Lászlóné Műszaki felelős: Fülöp Antal
A kézirat beérkezett: 1958. IV. 16. Példányszám: 15 200
Terjedelem: 20¹/₂ (A/5) ív + 6 melléklet

45230/58 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

[AZ ELSŐ VÁLASZTÁS TÖRTÉNETE]

NAGYSÁGOS
KATÁNGHY MENYHÉRT
KÉPVISELŐ ÚR
VISZONTAGSÁGOS ÉLETE,
KALANDJAI,
SZERENCSETLENSÉGE ÉS SZERENCSEJE

1896

EGY FEJEZET, MELY NEM TARTOZIK A TÖRTÉNETHEZ

Két vagy három esztendeje annak, hogy Katánghy Menyhért levelei, Klára feleségéhez intézve, kezdtek megjelenni a Pesti Hirlapban. A közönség (ah, milyen hálátlan a közönség) mohón kapott rajtok, s rám, aki hosszú éveken át mulattattam az országgyűlési tárgyalásokról írt karcolataimmal, többé nem is gondolt.

Valóságos keserűség fogott el ezen Katánghy ellen. Kicsoda, micsoda? Az igaz, hogy elég jól írt, de mindegy — hogy mer mégis írni? Jól írni nem szokás egyszerre — tehát nem is szabad.

Szóval, bizonyos animozitás támadt bennem ellene, akiben roppant sok defektust kezdtem észrevenni.

Először pöffeszkedő. Minduntalan henceg vele, hogy a naplóbíráló bizottság tagja.

Másodszor csaló. Csalja a feleségét a leveleiben, hogy nem tud lakást kapni.

Ez pedig nekem gyenge oldalam. Én az olyan embert, aki a feleségét csalja, annyira se becsülöm, mint a kutyát. Általában a képviselői körökben is élénken kitört az elégedetlenség Katánghy ellen a levelei miatt.

— Mit akar ez az ember, az isten szerelméért? Tönkretesz mindnyájunkat.

A vidéken élő képviselőnek az ő férjeik viselt dolgait vélték leírva látni e levelekben. Egyik-másik szemrehányást is tett a férjének.

— Ugye te írod azokat a leveleket, imposztor?

Az asszonyok követelni kezdték, hogy a férjeik hozzák fel őket a fővárosba, ne hagyják otthon szalmaözvegyeknek, ahol per »Klári« titulálják őket nevetgélve. Száz meg száz asszony kezdte magát Katánghynénak érezni. Szóval, kitört

a lázongás a levelek miatt, a képviselő-férjek egy tömeges deputációja jelent meg a Pesti Hirlap szerkesztőségében, hogy ne közöljenek többé Katánghy-leveleket.

A szerkesztők nyájas mosollyal ígérték meg, hogy majd intézkednek ez ügyben.

És intézkedtek is. Fölemelték a levelek honoráriumát. Minélfogva még sűrűbben jelentek meg a Pesti Hirlapban. Sohase maga Katánghy hozta a kéziratot, hanem hordárral küldte, néha egy vén inasforma hozta, egy fecsegő fráter, aki többnyire be volt csípve és egy félóráig csacsogott a gazdjáról, mindég azzal végezve a szavait :

— Én vagyok az a Varga Mihály, aki a másvilágon is járt.

Persze, nevettek rajta a munkatársak, hanem az feltűnt, hogy némelykor az uráról szólva, sötéten, rejtélyesen nézett maga elé :

— Sokon ment ő keresztül — dűnnyögte. — Ha én egyszer beszélni akarnék. De én olyan természetű vagyok, akinek terhére van a szó.

Pedig örökké fecsegett, még magában is beszélt vagy énekelt a garádicsokon lefelé menet. Tisztára eltanultuk tőle, mert mindig ezt az egy nótafélét dudorászta :

Jó bort árul Sirjainé,
Ott kucorog a vén Duzsné,
A nagyhajú Ecsediné,
Gödénytorkú Nagy Béniné.

Egy egész téli kampány elmúlt, Katánghy már híres ember lett, és még soha senki sem látta a szerkesztőségben.

— Mégiscsak furcsa, hogy egyszer se mutatta magát — tűnődtek a munkatársak. — Talán nem is létezik ez a Katánghy.

Levelei érkeztek a szerkesztőségbe. Az »Üzenetek« közt megírta a szerkesztő : »Katánghy Menyhért úr számára levelek vannak a szerkesztőségben«. Senki sem jött értük, még Varga Mihály sem. Végre (hátha a lap számára küldött anyag ?) felbontotta a szerkesztő s látta, hogy az egyik Pozsonyból van keltezve, a másik Kolozsvárról, mind a kettő más írás, s mind a kettő alatt így szól az aláírás : »maradtam hú nőd — Klári«.

Érdekes perspektíva nyílt meg a redakció előtt. — Hohó ! Hiszen ez bigámia. Ennek az embernek két felesége van. Kicsoda voltaképpen ez az ember ?

De az is lehet, hogy nem feleségei, hogy csak afféle irkafirkáló honleányok, költött Klárik, akik szeretnek tréfára tréfával felelni.

Sőt az se lehetetlen, hogy Katánghy nem is családos, hogy egy Klári sincsen — hanem csak a forma kedvéért írja országgyűlési tudósításait nejéhez.

Csak hogy ha Katánghy nem családos, akkor hogyan járhat a leánya jegyben Fenyvessyvel ? De hátha Fenyvessy is költött alak ? Az ördög ismeri itt ki magát.

Meg lehet ebbe a dologba bolondulni.

A vidékről is egyre kezdtek ilyenformán kérdező levelek és levelezőlapok jönni a szerkesztőségbe :

1. Igazi élő ember-e Katánghy ?

2. Honnan van megválasztva képviselőnek Katánghy ?

3. Katánghyné önagyságának melyik megyében és helységben van a lakása ? Kérem az utolsó postát is tudatni a szerk. üzenetekben.

4. Nemde a Katánghy név alatt Mikszáth Kálmán tehetéses írónk dolgozik ?

Mind e kérdésekre türelmesen és nagy cirkumspektussal válaszolgotott a szerkesztő, az én Kenedi Géza barátom, a legzseniálisabb üzenő az országban. Kitért, betért vagy elütötte egy élcel, amit nem tudott.

De az utolsó kérdés engem hozott dühbe.

Engem tartanak a levelek szerzőjének ? Hogy én ásom alá a képviselőtársaim polgári becsületét a hites feleségeik előtt. Nem, soha ! Ezt nem tűröm. Nem engedem tovább bujkálni ezt a zsványt a létezés és a nemlétezés mezsgyéjén. Felrántom múltjáról és jelenéről a leplet, ha addig élek is.

Egyrészt azonban fel voltam bőszerűlve a közönség ellen is.

Hogy juthat valakinek eszébe olyasmit elgondolni, hogy valaki, aki híres politikus, törvényhozó testület tagja, nem is él ? Hiszen végre is fel lehet tenni azon urakról, akik májlabdacskóért, vagy tüdő-javító elixirért tesznek közzé hálás köszönetnyilvánításokat a »nyílt-terekben«, hogy sem

nem voltak, sem nem lesznek, de egy Katánghy létezésében kétkedni, ehhez mégis hájfejűség kell.

De nem, nem, bocsánat a hájfejűség szóért, mert nagy és régi családot sértenék meg e hazából.

Jó napot, kedves ösmerősök, kik mindég voltatok és lesztek, akiknek esze mindég görbén hordott. Egy percig rátok nem ösmertem. Üdvözöllek.

Ti híreszteltétek Hunyadi Jánosról, hogy a Zsigmond király fia, — ti kombináltátok ki később, hogy Korvin János elveszi a mostohaanyját, Beatrixot, és király lesz.

Rátok ösmerek, makacs gyerekek ; a ti eszetek most is úgy jár, csakhogy most Kossuth Ferenc vesz el egy főherceg-kisasszonyt, és a fele országot rögtön ráiratja fölséges királyunk, Ferenc József.

Ti mindég a régiek maradtok a magatok útján. A civilizáció jött dübörögve vasútjaival, sajtójával, de nektek az mindegy. Minek is változnátok meg ? Csak vesztenétek vele, ha változnátok, kik a legboldogabb osztály vagytok Magyarországon.

Halhatatlanok, mert mindenféle kasztok és gondolkozásmódok elkorhadtak, elmúltak időközben, a tietek in floribus van ; boldogok, mert az történik, amit elgondoltok. II. Rákóczi még huszonöt év múlva is hazavártátok a halála után ; egyitek-másitok találkozott is vele az ország valamely gránicán, ahol álruhában settenkedett.

Nem imponál nektek a halál sem. Hisz az csak egy tény. S ti többre veszitek a föltevéseket.

II. Józseftől még két utána való király alatt sem akartatok megválni. Azt állítottátok, hogy megvan, hanem a papok kerítették a hatalmukba és egy pincében tartják elzárva.

Hát ott is volt már ő akkor réges-régen a papok keze közt, a kapucinusok temploma alatt.

Szóval, ti erősen bent ültök a százados úzustokban : hihetetlennek tartani, ami igaz, s valószínűnek, ami képtelenség. Hát isten neki, én respektálok, és éppenséggel nincs jogom dühbe jönni, hogy Katánghy Menyhért képviselőtársamat költött személynek tartjátok. Hisz ez végre is csekélység véleményeitek tarkabarka pillangóseregében, melyek

még jobb kedvben röpködnek a nemzeti élet mostani verőfényében, mint azelőtt.

Én szeretlek benneteket — mert ti is magyarok vagytok. S akit néha elfut a méreg, ha a sajtóban is olvas efféle idéttlen föltevéseket és híreket, váltig csillapítom. — Tisztelet, uram, e kövér kacsáknak és gombáknak! Van egy osztály, egy elszórt család a nemzet nagy tömegében, mely úgy gondolkodik s eszében ilyeneket költ ki, kell, hogy ezek is képviselve legyenek a sajtóban.

Üdvözöllek, mondom, kedves ösmerősök — hanem a Katánghyt nem hagyom zsákmánytokul. Én nem vállalom a cikkeit a ti kedvetekért sem. Elhatároztam, hogy nyilatkozni fogok.

Éppen ez elhatározásom alatt új kívánságok merültek fel a szerkesztőségbe beküldött levelekben.

A 36,225-ik számú előfizető arra szólítja fel a szerkesztőséget, hogy tegye közzé a Katánghy életrajzát. — Hiszen ha tudnánk az életrajzát!

Ehhez járult, hogy ugyanekkor a púroszok az iránt indítottak meg nyomozást, nem adott-e Katánghy a kerületében reverzálist? Emiattegy magándetektív le is utazott a kerületébe.

Ily körülmények közt támadt az eszmém, hogy megírom a Katánghy életrajzát, hadd lássa a közönség, hogy vérből és húsból való élő ember. S végre is már a morál szempontjából sem árt az ilyen kétes egzisztenciára egy kis világosságot önteni. Mert a politikai svihák rosszabb a kígyónál. A kígyó, bárhogy vagdalják össze dirib-darabra, él mindaddig, míg a napvilág rásüt, a politikai svihák pedig bármily ép legyen, csak addig él, míg a nap rá nem világít.

A házas képviselők nagy gaudiummal fogadták, mikor említettem tervemet, hogy leleplezem Menyust, megírván a curriculum vitae-jét.

— Az isten segítsen, bruder! Bizony nagy jót cselekszel velünk.

Azonban csakhamar megtudta Menyus is a dolgot s szörnyű mód meg volt rökönyödve.

— Ne okoskodj, pajtás — mondá. — Tudom, mi bánt téged. De inkább abba hagyom az irodalmi működést a Pesti Hirlapban. Végképp átengedem a tere-numot neked.

S még aznap tényleg írt a szerkesztőségbe, hogy megszűnik munkatárs lenni: ezutáni leveleit majd csak kéziratban postán fogja küldözgetni a feleségének.

A képviselő-férjek, ahelyett, hogy hálásak lettek volna, amiért Menyust elijesztettem a további levelezéstől, engem csúfoltak ki.

— Ugye nem mered a saisi fátyolt fölrántani Menyus múltjáról? Gyáva vagy, punktum!

— No, hát merem. Azért is megmutatom.

És hozzáfogtam az életrajzi adatok gyűjtéséhez. Persze, a Katánghy életrajzát, ha a Sturm-féle almanach szokásai szerint járnék el, pár szóval el lehetne mondani, hogy t. i. született 1848-ban, ámbátor 1846-ban született (de az sohasem árt, ha az embernek életéből Sturm úr vesz el két eszten-dőt). Iskoláit járta Kassán, Budapesten, stb. Már otthon is kitűnő házi nevelésben részesült. (Ahá, mint Péchy Tamás.) Az 1884-iki országgyűlésre a borontói kerület választotta meg. Tagja a Naplóbiráló bizottságnak.

Mindössze ennyit találtam Sturmiban. Boldog isten, hogy építsek én meg ebből az édes-kevésből egy teljes biográfiát? Ezt nyilván maga Katánghy diktálta be az Almanachba.

Apránkint kellett összeszednem némi nyomokat. Valahol véletlenül megtudtam, hogy Sáros megyében született. Hopp, ez nagyon terhelő körülmény. Egy másik forrás olyasvalamit ejtett el, hogy sokáig élt külföldön, mint orvos. Mi az ördög? Katánghy mint orvos? Ki hallott ilyet? Élénken kezdett vonzani a lassan oszladozó homályosság. A kerületében lent járt magándetektív is mesélt némi részleteket a választása felől, amik csak a kíváncsiságomat csigázták fel. Végre egy idős asszonysággal ösmerkedtem meg Budán, aki azt állította, hogy rokona Katánghyéknek.

Milyen szerencse! Az idős asszonyság (Terka néni) kitérta tudásának gazdag tárházát. Mondott az annyit, hogy redukálni kellett egy tized részére. Az ördög akar egész könyvtárt írni Katánghyékéről!

Ami kevés még ezek után homályosságban maradt, azt a már említett Varga Mihály útján hoztam tisztába.

Varga nem akart eleinte semmit mondani, de két ezüst forintos megtette a hatást, mert hiába: »Jó bort árul Sirjainé« stb.

És most, miután lelkiismeretesen megneveztem a forrásokot, az isten és a múzsa segítségével megkezdem az életrajzot — méltóztassanak vakon hinni a szavamnak.

NE HAGYD MAGAD »YPSILON«

Szegény magyar dzscentri annyiszor hallja élehetetlen voltát, hogy elszontyolodásában nekidurálja magát egyszer-egyszer, egy-két ugrással utána szökni azoknak (vagy esetleg meg is előzni őket), akik a boldogulás útján előljárnak.

A tekintetes szülők hályogtalan szemmel nézvéen az idők folyását, nagy határozatot szűrnek le. »Ha a zsidó úgy, mi is úgy. Csak a kúriánk gyepesedett be, de az eszünk nem. Mi is megeljük a pénzöntő pályákat és eleibök vágunk a gyermekeinkkel.« !

S a pulya, aki még ott röcsög az anyja szoknyája körül, s a színes babszemeket csórikálja, nem egyszer hallja, amíg felnő :

— Most már semmi se a szolgabíró. A viceispán se nagy úr már. Sőt a képviselői pozíció is besüppedt, mint a kis tűznél sült pampuska. Az Isten verje meg az országgyűlést, sok jó nemesi birtokot felfalt, mint a fekete posztóval bevont országokban sok szüzet a sárkány.

Ej no, hiszen a magyar nemes szeme is elől van, mint a többi emberé, miért ne láthatna velök ő is előre ?

S látott is valamennyire. Csakugyan akadtak szórványosan példák, hogy a dzscentri-gyerekek is elindultak a jövedelmező pályákra. — Furcsa volt az, kivált kezdetnek. Mintha a sas elvinné a maga fiait a pocsolyához : No, hát most már ti is itt ússzatok versenyt a kis kacsákkal !

A hatvanas évek vége felé voltak a határtagosítások (a felvidéken legalább akkorában kommasszálták a határok zömét), a mérnökök dolga roppant jól folyt ; harminc-negyvenezer forint ára munkája volt egynek-egynek. !

Jó nemes atyánkfiai vérszemzet kaptak erre, és a fiatalja, akármekkora nagy »ypsilon« kolonckodott a neve végén, mind

a mérnöki pályára lőn terelve, küszködven a sinus-cosinus-szal, a logaritmusokkal, meg a körzövel.

— Ez legalább nem szégyenletes pálya — így gondolták és így legyezgették a címerükben levő állatjaikat, a griffeket, sárkányokat, gólyákat, gémekeket stb. — Nem egészen előkelő, az igaz, de nem is egészen lealacsonyító. Ebben is a földdel dolgozik a fiú, a föld önti neki a pénzt, ha nem is éppen búza alakjában.

Igy lettek az akkori dzs centri-sarjak majdnem kivétel nélkül mérnökök, de mire a diplomát elnyerték, már akkorra minden határ fel volt méricskélve, s a spekulációra készült »matyikusok« jó része mint díjnok és írnok körmöl ez idő szerint szerte a különféle kancelláriákban.

Szóval, elkéstek. De semmi az. Végre is a maga kárán tanul a magyar (még szinte jól esik neki ez a kár — amikor már elfelejtette). Egyszerűen nem volt »szüzmánjok«. De hogy is lehetett volna mindjárt *előszörre*? Pedig különben evidens volt, hogy a tagosítások elmúlnak. Ostobaság nyírókat nevelni egy olyan bárányhoz (még ha aranyból van is a gyapja), amelyik már nyúzás alatt van. Nem a mérnököké immár a jó pálya, hanem a prókátoroké. Prókátornak kell a gyereket nevelni, mert ameddig magyar ember lesz, addig a pörpatvar otthon lesz ezen a sárgolyóbison.)

A következő generáció tehát ügyvéd lett; de amíg ezek ott biliárdoztak az egyetem körül fekvő kávéházakban, addig egészen átformálódott az ügyvédi állás: tisztségből mester-ség lett. Más törvények jöttek, más bírák és más életviszonyok. Eddigélé a fiskális úgy odakuporodott egy-egy uradalomhoz, vagy sokszor egyetlen pörhöz, mint a borjú a tehén alá, ott szopogatott, amíg vastagra meghízott.

Most megszűntek a hosszú pörök, a lusta bírák, akiknek az a szeme is be volt hunyva, mely az igazságot meglátná, meg az a másik is, mely most az ügyvédek körmeire van meresztve.

Minden megváltozott. — A méh nem szimbóluma többé a gyűjtésnek, csak az ostobaságnak: a méh maga röpködi be a virágokat s nagy fáradsággal szedi fel csápjaira az édes anyagot, hogy átdolgozza. — Ma már a hörcsög az igazi akvizitor, akinek két zacskója van a pofáján s két cikázó szeme, melyekkel meglátja a kész magot.

Az ügyvédséggel is elkéstek tehát a dzsentrifíúk. Ez se jó pálya már. Bizony nem egyik szorult le körjegyzőnek közülük, — ha ugyan rosszabb is nem történt némelyikkel.

E gyalázatos átmeneti időkbén tette le Katánghy János komposzesszor úr Menyhért fia az érettségét — azt is úgy, hogy János úr párbajjal fenyegette a professzorokat, ha megbuktatják. Mert rosszakaratot és szottizt Katánghy János úr nem tűr el senki fia részéről.

Miután Katánghy János úr a két fiával, Károllyal, a mérnökkel, és Palival, az ügyvéddel »elkésétt«, amint azt fennebb vázoltuk némi általánosságban, a harmadik és legutolsó fiával akarta helyreütni a hibát.

— Rosszul spekuláltam — mondogatta magában. — Eleibe kell lőni a szerencsének, mint a vadgalambnak. Nem olyan pályát kell választani, amelyik most jó, hanem amelyik jó lesz.

Persze, de éppen ez a nehéz. Sokat töprengett ezen János úr. Legjobban szeretett volna belőle bankhivatalnokot, akképpen okoskodván: »a búzaasztagnál van a kakasnak a legjobb dolga«. De Katánghy György kir. tanácsos, a család esze (János úrnak unokatestvére) másképpen vélekedett.

— Nagy szó a bank, János. Külön kell arra születni. Zsidónak való dolog.

— De Menyus is megtanulja... Jó eszű kölyök és végtelenül ügyes.

A királyi tanácsos úr fitymálólag biggyesztette el húsos ajkait.

— Megtanulja? Talán. De nem elég az, János, talán te is megtanultad volna fiatalkorodban, ha vagy tíz évig gyakorlod az egerfogást úgy, hogy ahol magad volnál, elfognád az egeret, de a rászületett macskák között neked egy se jutna, mind ők fognák meg.

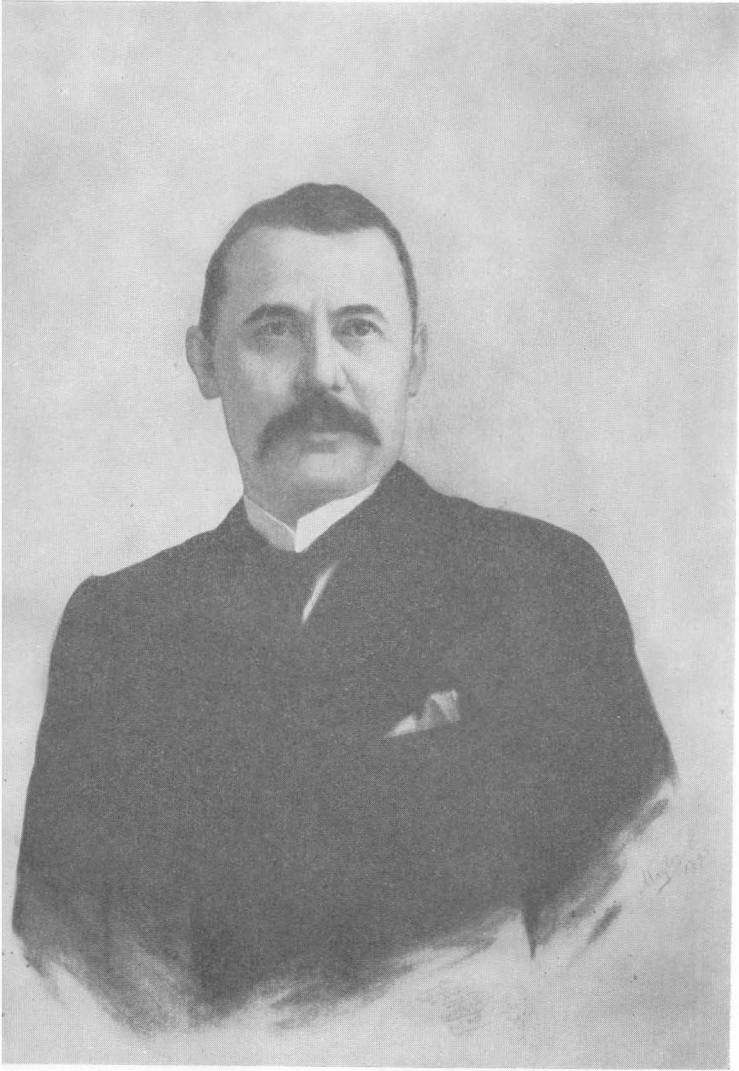
Katánghy János lehajtotta a fejét.

— Hm — szólt elgondolkozva —, ebben van valami.

— Ne add tehát bankhivatalnoknak a gyereket. Nem arra való!

— Pedig úgy néz ki a fickó, mintha a jég hátán is megélne.

— A jég hátán meglehet, de a bankban nem. Csacsi ahhoz a nemesember.

Mikszáth Kálmán 1895-ben
Mayler Ede festménye

Mikszáth Kálmánné 1895-ben
Mayer Ede festménye

— De hát akkor mit neveljek belőle ?

— Doktort, barátom, doktort, és csak örökké doktort. A doktoroké a világ, mert beteges. Hiszen már nincs is egészséges ember. A Menyus csinos fiú, kellemes modora van, és derekasan tud szelet csapni. Ezen a pályán sokra viheti. Hány gazdag ember van a doktorok közt! Csak az nem boldogul, aki nem akar.

A kir. tanácsos szavai nagy súllyal estek a latba, Menyus orvosnövendék lett.

Menyus édesanyja, szül. Pribolszky Johanna is osztotta ezt a nézetet.

— Könnyű tudomány — mondá. — Ha az orvos meggyógyít valakit, az hálás és dicséri, ha pedig ki nem gyógyítja, örökre elnémul, nem tehet neki szemrehányást.

13.709

SZÓNOKI SIKER

Menyus, mint már szó volt róla, csinos fiú volt, ovál, barna arccal, imponáló testtartással, úgyhogy az indexére kétszer annyi kölcönt kapott a Magyar utcai uzsorás asszonytól, mint mások, s a Schöja-kávéházban is több hitelben részesült társainál.

Az egyetemi előadásokra járt is, nem is az egész ötéves kurzus alatt egyetlen szereplésére emlékeznek a konszolásosok.

Dr. Csepenka, a nagyhírű operatőr, a csontszú operációját magyarázta a klasszisnak.

A halottat, aki illusztrációul volt szükséges a magyarázathoz, behozták a szolgák a boncoló asztalra. Csepenka felölté boncoló köpenyegét s így szólt az egybegyűlt tanítványokhoz :

— Mi szükséges egy csontszú-operációhoz? Ki tudja? Senki. Hát én megmondom. Mindenekelőtt szükséges egy csontszúban szenvedő beteg. Igaz-e vagy nem?

— Igaz.

— Igen helyesen, uraim. Íme, tegyük fel — mondá a halottra mutatva —, hogy ez az illető csontszú-beteg. Az első kellék tehát megvan. Mi kell még? Nos? Hát egy boncoló kés kell. Igaz, helyes, egy boncoló kés, s továbbá? (Itt a harmadik ujját emelte fel a tudós Csepenka.) Ej, hát egy porckés. Úgy van, egy porckés. És még? Egy csontfűrész. És még? Egy szivacs. Hát azután? Egy lavór víz. No, most?

— Most aztán meg lehet kezdeni, tanár úr.

— Dehogy. Paperlapap, uraim. Még kell valami.

— Kloroform — szólt közbe egy orvosnövendék.

— Kloroform csak az elaltatáshoz szükséges, amici.

Kis műtétéknél pedig nem szükséges elaltatni a beteget, hanem igenis szükséges a segédlet. Egyik a beteg kezét fogja. Jöjjön ide, Demény úr. Egy másik a lábát fogja, hogy ne rúgjon.

Talán ön lesz szíves, Kohn úr. De még ezzel sincs kimerítve. Még mindig kell valami. Nos? Hát megmondom. Egyikök álljon a beteg fejéhez és biztassa, bátorítsa. Mert az orvosi tudomány és a humanizmus testvérek. A betegnek jól esik az ilyesmi, ennélfogva a csillapító szerek közé felsorolandó. Ezen biztatói szerepre önt kérem fel, Katánghy úr.

Csepenka tanár felgyúrte kabátja ujját, mielőtt foga közé fogta a bonckést. Demény úr, egy köpcös fiatal tanuló, megfogta a halott kezét, az incifinci Kohn úr pedig a lábát. Szerencse, hogy a halott nem tudott rugdalózni, mert ugyan-csak könnyen elrúghatta volna onnan Kohn urat.

— No, most! — kiáltott fel Csepenka úr. — Mindenki teljesítse kötelességét.

Csepenka úr megfogja a halott hüvelykujját, ahol a csontszűnnek kellene lennie, s hogy élethíven markirozza a műtétet, odaszólt Katánghynak is:

— Kezdje hát!

Hősünk erre odaugrott a halott fejéhez, ki meredten, fehéren terült el az asztalon, borzalmas, kinyitott szemeivel, melyeket puha, szelíd kéz be nem fogott a szomorú kórházi nyoszolyán. Harminc éves férfi lehetett, sűrű hajjal, vastag bajusszal.

— Ne hagyja el magát, barátom! Szorítsa össze a fogait!

Az orvosnövendékek nevetni kezdtek a komikus szituáción, melyet a tanár pedánsága teremtett, s alig figyelt valaki Csepenkára, ki a csontszű ismérveit vázolta terjedelmesen, mielőtt késével bevágna a hulla ujjába. Menyus úrfi pedig zavartalanul folytatá a biztatást:

— Ne féljen, nem tart sokáig! Hiszen Csepenka tanár úr csinálja, a nagy Csepenka. Örüljön, hogy a nagy Csepenkához jutott.

A napfény beszűrődött a zöldes zsalukon s ott pajkoskodott a hulla arcán. Valóságosan olyan volt, mintha mosolyogna, hogy a nagy Csepenkához jutott. Az orvostanulók a hasukat fogták, úgy nevettek. Maga Csepenka is mosolygott.

— Biztosítom, hogy meg lesz elégedve. Egy kis fájdalom nem nagy dolog. Történtek már nagyobbak is a világon. A szegény Dózsa Györgyöt egy tüzes trónba ültették. Mi a maga esete ahhoz képest? Hát a Jókai »Kétszarvú emberét«

olvasta-e? Az volt a parádé. Megnyúzták elevenen és egy bivalybőrbe varrták. Mit szólna ön az ilyesmihez?

Itt megállt Menyus úrfi, mintha a halott feleletét várná, de az néma maradt.

— Pfuj. Ne jajgasson! Mit ordít? Azt hiszi, hogy az használ? Képzélje, hogy egy bolhacsípés. Higgye meg, katonadolog az egész, én hát csak azt mondom, barátom, hunyja be a szemét.

A nevetés megfagyott az ajkakon. A halott behunyta az egyik szemét.

— Él! Él! — ordítottak a tanulók. A halott a másik szemét is behunyta, és melle emelkedni kezdett.

A lavórt tartó asszisztens ijedtében eleresztette a tálat, hogy az csörömpölve tört össze ezer darabra.

A csörömpölésre újra kinyitotta kissé a bal szemét a halott.

Mindenki álmélkodott és megrendült, csak dr. Csepenka nem. Flegmáját és humorát megtartotta.

— Gratulálok magának, Katángy — mondá. — Ez a legnagyobb szónoki sikerek egyike, amiket életemben láttam.

Majd a burnót-szelencéjét vette elő Csepenka úr, szírpantott előbb belőle, aztán odaillesztette sima, tükörszerű lapját a halott szája elé, kezét a szíve fölé helyezte, érezte halk verését, mire ritmikus mozdulatokkal kezdte a mellét nyomkodni.

— Egy közönséges tetszhalál-eset, uraim. Igen érdekes dolog, de nem az én szakmámba tartozik.

Csengetett a szolgálknak.

— Hívják be az illető szakorvost, hogy vegye tüzetes ápolás alá ezt az embert. Ami pedig engem illet, hm. . .

Itt félbeszakította a szavait, illő kifejezésen gondolkozva:

— Hozzanak részemre egy alkalmasabb halottat.

E nevezetes fölébredési eset akkoriban bekerült a lapokba, a nevekkel egyetemben (a halottaiból fölébredt ember Varga Mihály nevezetű kádárlegény volt). Az öreg Katángy János mindenüvé magával hordta kabátzsebében az illető lapszámot.

— Micsoda bolond eset — hajtogatta az ismerősöknek.

— Ilyen is csak az én Menyusommal történhetik. Ebugatta

kölyke! Krisztus urunk óta nincs rá példa, még Cicero se bírta elérni, sőt Kossuth se, hogy halottakat élőkké kapacitáljon; inkább megfordítva, élőkbl csinált a lángoló szónoklataival halottakat. Teringette! Azt mondani a halottnak: »Hunyja be a szemét, barátom«, és a bolond szót fogad neki, behunyja.

Annyira megtetszett az öreg Katánghynak az engedelmes Varga Mihály, hogy felutazott a látogatására Pestre, s mikor a fickó teljesen felgyógyult egy hónap múlva, magával hozta Katángfalvára mindenesnek, hogy mint valami csodát mutogassa a vendégeknek.

Igy ragadt meg Varga Mihály a katángfalvi kúrián, s mikor néhány év múlva Menyus úrfi, a »nagy orátori talentum« (ahogy az orvostanhallgatók nevezték el tréfásan azóta) megkapta a doktori diplomát és nagy triumfussal jött haza a szomszéd vasúti állomásról a kék kasú családi csészán (ön-maga hajtván a lovakat), apja elérzékenyülve borult a nyakába:

— Most már embernyi ember vagy, Menyus. Amit mi elherdáltunk, én és bátyáid, neked kell visszaszerezned. Aranyat, ezüstöt nem adhatok a kezdethez, mert magamnak sincs, hanem adtam nevelést, most pedig még neked adom inasnak Varga Mihályt, aki okvetlenül szerencsét fog rád hozni.

A PRAXIS

Menyus úr azonban egyelőre odatette a maga diplomáját, ahol a többi testvéréé volt, az íróasztal fiókjába. Jobban szeretett otthon lebzselni, foglyok, nyulak után vadászni, mint paciensek után. Az a veszett griff, mely a Katánghy-címerben terpeszkedik el kék mezőben, sehogysem eresztette.

Mikor az édesapja figyelmeztette, hogy kezdje már meg a praxist, költözzék be a városba (vagy Eperjesre, vagy Kassára, ahova neki tetszik), mindig Pató Pállal felelt: »Hiszen ráérek«. Váltig odébb-odébb húzódék a terminus. Majd ősszel! Nem lett belőle semmi. No, majd tavasszal. Abból se lett semmi. Mindig közbejött valami. Egyszer olyan, hogy a fiatal doktor vonakodott, másszor olyan, hogy a papa se bánta. Kivált, ha valamely módos leányos házhoz kezdett járni, mert volt egypár csinos és vagyonos kisasszony a közeli falvakban. Hátha bolondjában otthonról tud kihorgászni valami jó aranyhalat?

Csak néha zajdult fel az öregúr:

— Elfelejtéd, amit tanultál. A késpenge is megrozsdásodik, ha nem vágnak vele.

— A tokja válogatja, kedves apám. Aztán itthon is gyakorolhatja magát az ember.

Némelykor megbetegedett a faluban egy-egy paraszt a zöld uborkától, annak adott be kinint a hideglelés ellen, vagy a lábát törte ki valaki, azt kellett helyreigazítani. Valami különösebb betegségek nemigen fordultak elő.

Midőn emiatt sópáncodott az öregúr, aki szerette volna, ha a fiú folyton gyakorolhatja magát, azt felelték neki:

— Hja, nyáron nem ér rá a paraszt beteg lenni.

Hanem biz ott télen se voltak betegségek. Az öreg megint a parasztokat szidta:

— Hát már ti sohasem akartok betegeskedni?

— Mitől lenne beteg télen a paraszt — felelték neki —, mikor nem is igen eszik?

A katángfalviak szegények, rossz határuk van, néha a vetőmagot sem hozza be.

Ez így nem maradhat in infinitum. Maga a doktor is belátta, hogy mégiscsak meg kell kezdeni a praxist.

Csakhogy ahhoz is pénz kellene, lakást felvenni és bebutorozni. Pénze pedig Katánghy Jánosnak nem volt, se apró, se nagy; adóssága ellenben volt, apró is, nagy is.

Lefutotta azt a karriert, amit a dzsentrí-ember rendszeren, az összes fokozásokkal. Először bízott önmagában, azután a földben, hogy hátha az hozna valami veszekedett nagy termést, azután a zsidóban, aki kölcsönt ad, s csak miután már a zsidó meg nem emberelte, fordult vallásos hitével az Istenhez. Az Istentől remélt mindent. Hiszen azt mondja a szentírás, hogy ott jelenik Ő meg, ahol legnagyobb a veszedelem.

Az Isten megjelenését várta Katánghy János úr, de ahelyett megjelent a bírósági végrehajtó. Rendszeren így szokott lenni.

— Hát mármost mit csináljunk? — mondá az ifjú doktor sötéten.

— Várunk — szólta az apja. — Majd csak történik valami.

Hogy mi történhetnék, azt éppenséggel nem tudta János úr, sem azt, hogy minek kellene történnie, sem azt, hogy mit vár — hanem azért mégis csak várt.

De hogy is tudhatta volna, hiszen éppen valami jó »non putarem«-et várt. S a non putarem azért non putarem, mert senki se találhatta volna ki előre.

És amíg a non putaremet várta, addig valahogy erőszakosan fenn tudta tartani az állapotot. Békétlenkedő hitelezőket senki sem tudott nálánál nagyobb diplomáciával várakozásra bírni. Olyan svádája volt, mint egy nagykövetnek. Ahol a sváda nem használt, bizony nem volt bolond megvetni a drasztikusabb eszközöket.

A szomszéd faluban (Vártornyán) lakó Majka Györgyhöz, aki foglaltatott nála, áthajtatván, kedélyes szavakban kért halasztást.

— Nem adhatok — felelte Majka úr. — Nekem szükségem van a tőkémre.

— Úgy? Szüksége van? — szólt sötéten. — Látja ott röpülni azt a galambot, Majka úr?

— Látom.

Hogyne látta volna. A kert legvégén voltak, és a galamb ott kóválygott magasán a fejük felett.

— No, majd mindjárt lejjebb is látja — szólt hirtelen a vén Katánghy, villámsebessen kihúzván zsebéből a pisztolyát.

Célzott, lőtt, s a galamb holtan esett le Majka úr lábaihoz.

— Lesz-e halasztás? — kérdé, szemeit mereven szegezve Majka arcára.

— Nem bánom — makogta Majka remegő hangon.

Ilyenformán húzta-halasztotta a helyzetet Katánghy János vagy két évig, mindig várva azt a bizonyos non putaremet, mely egyszerre kimentí a kellemetlen helyzetből.

Hát meg is jött. De nem volt se promessz-szám, se amerikai nagybátya, hanem volt maga a Halál.

Katánghy János őseihez került a katángfalvi sírboltba, szívszélhűdés következtében. Künn a pagonyban vadászott Varga Miskával, egyszerre egy nagy süldő bukkant ki a cserjék közül és egyenest az öreg tekintetes úrnak tartott (így adta ezt elő Varga Mihály). Az öregúr felemelte a puskáját, rácélzott, de a kujon nyúl kutyába se vette, megállt makacsul egy hangya-zsombék mögött s hátulsó lábára felágaskodva, megfenyegette első két lábával a vadászt, görbüljön meg mind a két kezem (t. i. a Varga Mihály két keze), ha nem úgy volt. A tekintetes úr dühbe jött a gúnyolódó nyúlra, s mielőtt még elsüthette volna a fegyverét, összeesett, megholt.

A család elhallgatta ezeket a részleteket. Furcsa is volna, hogy egy Katánghy ijedtségtől haljon szörnyet, pláne nyúl-tól való ijedtségtől, pláne olyan híres lövő. Meghalt szívszélhűdésben, punctum.

János úr halálával aztán mindennek vége szakadt. A három Mátyás-lustájának kenyér után kellett látnia. Az ősi birtokot egy szép tavaszi napon dobra ütötték (valami Stern Mór vette meg), s árából kifizetvén a hitelezőket, három-háromezer forint jutott egy-egy fiúra.

A három testvér összeülekezett s így szólt :

— Most már széledjünk szét a világba szerencsét csinálni.

A mérnök és az ügyvéd Katánghy élete nem tartozván feladatunkhoz, csupán hősünk életfonalát kísérjük — aki Kassára költözött két szépen bútorozott szobába, kiakasztván a »Dr. Katánghy Menyhért gyakorló-orvos« cédulát. Az aranyos betűk szépen ragyogtak a táblán, de az első páciens csak ahogy sem akart jelentkezni.

Varga Miska búsan üldögélt az előszobában, várván a csengettyű szólását. Az orvos sokszor kijött kérdezősködni :

— Senki sem csengetett? Mintha hallottam volna.

— Egy lélek se volt, uram. Lehet, hogy én nyomtam meg egy kissé, amint tisztogattam a gombját, mert attól félttem, hogy a pók szövi be.

Menyhért úr tanácsot ment kérni egyik kollegájához, dr. Demény Endréhez, akivel együtt jártak az egyetemen.

— Nem megy a dolog sehogy sem.

— Azaz nincs páciensed.

— Nincs. És a kis tőkém veszedelmesen fogy. Mit csináljak?

— Nincs valami egészséges reklám-ötleted?

— Dehogy van

— De értesz-e legalább a betegségekhez? Lépést haladtál-e azóta otthon, falun az egyre fejlődő szaktudományokkal?

— Annyan, hogy míg az egyet lépett előre, én kettőt léptem hátra. Ami keveset tudtam is, elfelejtettem.

— Hát biz az baj. Akkor csak azt tanácsolhatom, hogy vagy házasodj meg, vagy...

— A házasságra magam is gondoltam, de ahhoz kettő kell, én meg egy gazdag leány. A gazdag leányok azonban ritkák. Térjünk hát át a másik vagyra.

— Vagy pedig menj el fürdőorvosnak.

— Miért éppen fürdőorvosnak?

— Mert ahhoz megvan a teljes kvalifikációd.

— Hogy-hogy?

— A fürdőorvosnak semmit se kell tudnia. Még a »mutassa a nyelvét« se föltétlenül szükséges, a diagnózist, ami a legnehezebb, nem kell megállapítani, fürdőre már kitalált betegséggel megy a páciens, a fürdőorvosnak csak a mellét

kell meghallgatnia (vagy hall valamit vagy nem), s aztán elrendelni, hogy melyik vízből igyék és mennyit, hány órát sétáljon naponkint stb.

— Bizony mondasz valamit.

— Azonfelül csinos legény vagy gentlemanlike-mázzal.

Ha monoklit teszel fel a szemedre, bátran játszatsz attasét a Nemzeti Színházban. De minthogy nem attasét akarsz játszani, csak doktort, okvetlenül pápaszemet kell viselned. Ne félj, az asszonyok a pápaszem dacára is csinosnak fognak találni. S minthogy a fürdőközönség legnagyobb része asszony, lehetetlen, hogy jövőd ne legyen mint fürdőorvosnak.

SZÁZ NAPÓLEON

Nem volt rossz tanács, érdemes megfogadni. Csakhogy a fürdőorvosok is nehezen vergődnek zöld ágra, ha nem értenek egy kicsit a Barnumságokhoz. Akinek azok közt jól megy a sorja, az úr, mert télen semmi dolga, behúzódhat valami kis városkába, élheti a világát. Nagyon tetszett Menyusnak ez a tanács. De hát akinek nem megy jól? Ej, ki kell gondolni valamit, kényszeríteni kell a szerencsét. (Hiszen Koch is csak azt tette a sületlen fölfedezéseivel.) Híressé kell lenni valahogy. Mert a híres doktornak az ablakon ömlik be az arany. De a hír útja is lassú. Ki győzné azt bevárni? Az ördögnek nőjön a fű, ha már a lovak megdöglöttek.

Úgy szeretne volna azt Menyus csinálni, hogy mindjárt a hírességen kezdje. Sokkal kényelmesebb volna így. Töprengett is rajta, éppen mint azok, aki a perpetuum mobilét vagy a kör négyszögűsítését szövik ábrándjaik közé. Miért ne sikerülhetne neki?

Hátha olyan aplombbal lép fel, mely meglepi a közönséget és imponál neki? Volt még kétezer forint tőkéje, nem sok, de azért ki lehet vele vágni a tempót. Ha beüt, jó, ha be nem üt, akkor ugyan nem jó, de legalább nem csepeget le a véréből apránkint, hanem beadja a kulcsot egyszerre.

Hiszen persze, svindli az ilyen eljárás, de lehet-e a mai időben megélni egy kis szélhámosság nélkül?

A világ modern; a modernséget is érteni kell: aki ostoba, az elpusztul, mint ahogy az elsárgult levél lehull a fáról.

Így okoskodott a mi hősünk, s csakhamar megtalálta a letelepedési helyet: a prixdorfi fürdőt, melynek mintegy ötezer látogatója van évenként, és csak tizenkét orvosa. Menyus egy kis számítást csinált. Körülbelül minden orvosra esik négyszáz lélek, azokból, mondjuk, minden második

gyógyulni jön : tehát esik kétszáz beteg. Minden beteg fizet az egész idényre orvosának átlag 20 frtot, ez tehát négyezer forint. Hát az is csak valami. Ha ehhez hozzáadjuk, amit — ha úgyesen lép fel — a többi kollegáktól elszed, esetleg meg is gazdagodhatik a prixdorfi fürdőben.

Legott elutazott, hogy a fürdő igazgatójával érintkezésbe lépjen.

Az igazgató, egy Kruger nevű német ember, bár nagy ellensége volt a doktoroknak, a prixdorfiaknak különösen, mégis, úgy látszik, első tekintetre rokonszenvet érzett hősünk iránt, s megadta az engedélyt a letelepedésre, miután barátságosan figyelmeztette, hogy nehéz lesz megélni, mert már úgylis sok a doktor. Egy-kettő, amelyik divatban van, szedi le a húst, a többinek csontok jutnak.

Menyus főlényel mosolygott

— Csak méltóztassék rám bízni.

— Szerencsét kívánok önnek.

Később baráti fülek előtt úgy nyilatkozott Kruger direktor úr, hogy csak azért engedte meg a charmant dr. Katánghynak a letelepedést, mivel a *tizenharmadik* lesz, amiből méltán következtethető, hogy a doktor-állományból egy év alatt meghal valamelyik.

Katánghy tehát a szezon elején letelepedett Prixdorfban.

Nem akarom a fürdő leírásával untatni a t. olvasót, mert bizonyosan olvasott már fürdőleírásokat és rájött magától is arra, hogy leírásban a világ minden fürdője egyforma. Ózondús levegő, szép, tiszta lakások, árnyékos sétahelyek, remek koszt, nevetségesen olcsó árak, fölséges kiszolgálát, üdítő ásvány- és gyógyvizek, gyönyörű kiránduló helyek, lawn tennis, tombola stb.

Egy-egy ilyen fürdői leírás valóban hasonlít ama lóhoz, mely a lóbetegségekről szóló tudományos könyv első lapján vagyon lefestve, mindazon betegségek jelzésével, melyek az összes lovakon valaha előfordultak, *de egyetlen lóban sohasem* — csak hogy a fürdőleírásoknál az előnyök vannak így belerakva az összes fürdőkből egybe.

Hát én bizony le sem próbálom írni Prixdorfot, pedig egészen csinos hely, és sok magyar látogatja. De hogyne! Magyar mindenütt sok van, csak otthon nincsen elegendő.

Ha a külföldi fürdőkön ögyeleg az ember, azt kellene hinnie a magyarok mennyisége után, hogy otthon legalább ötven millió maradt még belőlük.

Az 1876-iki idény nagyon eleven volt Pnixdorfban. A kutak környékén ezren és ezren tolongtak, csinos asszonykák fekete viaszkos-vászon-táskákkal az oldalukon, melyben a poharat tartják, és az üvegcsövet, melyen keresztül isszák a szénsavas, vasas gyógyvizet, hogy a foguk ne feketedjék tőle; sárgacipős uracsok, akik kalandot keresnek a tüdőhurutjuk mellé. Széltiben foly a fürdői tracs, mely egészen speciális. A fürdőn évtizedeket él át az ember két hónap alatt. A közönség jön és megy észrevétlenül, az átváltozás folytonos. A kép mindig ugyanaz, a kutaknál, a Kur-Salonban, a zenénél és mindenütt, de a személyek mindig mások. Az egy hónap előtti ismerősei úgy tűnnek fel az embernek, mint messze időkről ismert alakok, kiknek elmosódott képe megvillan ködösen az emlékezetben.

S hogy megváltoznak ily helyt az emberek! A fürdőn s általában utazásban mindenki nagyobb úrnak szereti magát mutatni, mint aminő otthon volt. Kivéven az igazi nagy urakat, akik itt kisebbekké teszik magukat — mert ők ezt tekintik pihenésnek: az úri állapotból kijut nekik a megcsömörlésig odahaza.

Ez a tömeg mind hazug. Egyik több, másik kevesebb. Biztos szem kell hozzá, mely redukálni tudjon. Mint ahogy biztos ítélet kell, egy lap közleményei nyomán meglátni valódi alakjukban az előfordult eseményeket. Nincsenek többé hazugságok, csak rossz szemmérték van és gyenge ítélő-erő.

A pnixdorfi fürdővendégeknek ezen a nyáron is megvoltak mindazon mulatságai, melyek más években. A céllovészet, a pisztrángthalászat, kirándulások a csacsik hátán s egyéb ártatlan öröm, mely néhány ezer dologtalan embertől kitelik. Mennyi száz apróság tudja ezeket szórakoztatni, még a mosónők látása is, amint nagy kosarukban a fejük tetején viszik a villákba a szépen kimosott, kivasalt fehérneműt. Az ácsorgó uracsok rendre ráösmernek:

— Nini, a kis erdészné alsószoknyája!

— Igaz. Ez a másik meg a szőke konzulné holmiját viszi.

Nézze csak, nem ösmer rá a lila batiszt blúzára, ott oldalt az ingek felett? Ah, istenem, a konzulné ingei!

Csak a fürdőn látni, hogy milyen ostoba állat az ember — ha elveszjük tőle a rendes foglalkozását, ha lerázta magáról a hámot, amelyben okosan tud járni.

Százával vannak itt, akik hónapokon át nem beszélnek egyébről, csak a gyomrukról, és az alvásukról, folyton e két témát variálva :

— Ma egy kicsit jobban érzem magam, mint tegnap.

— Én is sokkal jobban aludtam. Éjjél előtt csak egyszer ébredtem fel.

— Én egy kis görcsfélét észleltem úgy 3 óra tájon a gyomromban.

— Nekem úgy rémlik, mintha reuma lenne tegnap óta a nyakamban.

— Tegnap igen jó étvágyam volt. Egy beefsteaket fogyasztottam. Megettem az egészet. Pedig roppant darab volt.

— Nálam nyomást okoz a húsféle este.

— Valóban, a múlt péntek esti rostélyostól magam is bikákkal álmodtam egész éjjel.

S ez így megy az egész szeznon keresztül. Az a sok ember közönségesen mind erről beszél. Szerencse, hogy ez általános közös témákhoz némi »csemege« is járul. Egypár kaland mindig előadja magát, amellé egy kis pletyka okvetlenül kerekedik, aztán a doktorok szapulása is egyike a kardinálisabb élvezeteknek. Szamarak, sarlatánok, nem törődnek a betegekkel. Melyiknek ki a betege, melyiknek mit rendelt. X. doktor udvarol az egyik szép páciensének s minden vizitnél egy ingre vetközteti a menyecskét, hogy a fülét odatehesse a gazember a kebléhez, a mellét meghallgatni. Z. doktorról pedig azt esik jól elfecsegni, hogy kis betegségekből nagyokat csinál, mint a klemenbergi borbély, aki összeszidta a segédét, amikor a paraszt meggyűlt lábából távollétében a tüskét kivette : »Tékozló kutya vagy, inkább beljebb kellett volna verni, hogy pénzelhessünk belőle«.

De a legjobb tereferé mégis az új doktorról szólt ebben a fürdőidényben, mert nemcsak a fürdőközönség beszélt, hanem maguk a doktorok és a bennszülöttek is.

— Csinos ember — mondák a gyöngédebb nemen levők.

— Rettenetesen el van foglalva — csodálkoztak a bennszülöttek.

— Mindnyájunkat lefőz — ijedezének a kollegák.

— Megfoghatatlan dolog!

— Jól mehet a dolga. Bizonyosan érti magát — vélték a laikusok.

Denique beszéltek róla. Felötlött. Az idény újdonságai közé tartozott. Új doktor, magyar doktor. Nemes ember; Herr von Katánghy.

Közelebről senki sem tudott róla semmit; az asszonyok, akik dicsérték, hogy csinos ember, nem vehették hasznát, mert örökké a kocsijában ült, sebesen rohanva az utcákon és tereken, mintha mindig halálos beteghez sietne. Reggeltől egész estig látható volt, majd itt, majd ott bukkant fel a komoly, egyszerű és mégis végtelenül elegáns fogat, mindig galoppban. Itt-ott megállt egy-egy villa előtt, a doktor leugrott (szép nyúlánk alakja volt) s lázas sietéssel ment fel a lépcsőkhöz, mindig sietett, két lépcsőt is ugrott egyszerre, rettentő sok dolga lehet; néhány perc múlva visszajött, loholva, fújva, halántékát a kendőjével törülgetve, aztán megint megindult a fogat, száguldva, valamely, a fürdő túlsó részén levő villába. Útközben kezében tartotta a napfénytől csillámló aranyóráját, mintha a másodpercek gyors eltűnése is alterálná, s gyakran (kivált, ahol nagyobb közönség látta) meg-megbízta a kocsisát:

— Csak sebesebben, mert elkésünk.

A hölgyek, mondom, nem vették hasznát, mert rá nem ért, hogy velök foglalkozzék. Sajnálандó az ilyen ember, gondolták, aki a munkának rabszolgája. Délben sietve habzsolta be ételeit, aztán megint ment azon az átkozott kocsin (vajon mikor esznek a lovai?), a vacsorát azonképpen behányta magába és újra rohant. Éjjel is sokszor lehetett hallani a kocsija robogását. Sajátságos extravagáns zúgása volt a feketepárnás brumerjének. A csendes alvók, ha felriadtak, a másik oldalukra fordulva mormogták: »A doktor Katánghy-nak nehéz beteget lehetnek«.

Ezt reggel is fölemlgették a früstöknél, mint éji élményt:

»A Katánghynak nehéz betegjei lehetnek, egypárszor hallottam az éjjel a kocsiját átmenni az ablakom alatt«.

De hát kik voltak ezek a betegei? Azt bezzeg nem tudta senki. Ámbátor el sem jutottak ehhez a kérdéshez. Mindenki meglegedett azzal, hogy sok betegje lehet, mit firtassa ő, hogy kik. Ő nem az, a Pali ismerőse sem az, a győri fiskálisné sem az — de a többi ember aztán akár mind az övé lehet.

Ki gyaníthatta volna azt a turpisságot (amit csak én tudok, meg a patikárius, aki egész nyáron mindössze öt Katánghy-vevényt látott el), hogy Katánghy barátunknak egyáltalában nem voltak betegei, hanem angol ésszel játszta az elfoglalt embert olyan mesterileg, hogy az ördög se vehette észre — még a gyógyszerész is gyanakodott: »Hátha házi-szerekkel gyógyít!«

Igenis, Katánghy Menyhért a jobbik eszét vette elő. Hiszen ő is a fin de siècle gyermeke. És végre, ha a sárosi ember amerikánus akar lenni, nem kell hozzá semmi előtanulmány: a sárosi ember készen van.

Mint az elkeseredett játékos, egy blattra tette fel mindenét (a minden alatt a kétezer forintja értendő).

Kibérelt Pnixdorfban egy elegáns lakást, bebútorozta igen csinosan, csináltatott egy táblácskát arany betűkkel: »Dr. Melchior von Katánghy Brunnenarzt«, vett egy szép fogatot (két jó szürke trappert), felültetett a bakra egy cilinderes, frakkos kocsist, a jó Varga Miskát pedig, akit felbeszélt halottaiból egykor az egyetemen, rábeszélte most, hogy borotváltassa le a bajuszát (ez utóbbi esetben csökönyösebb volt a Miska), belebújtatta pompás komornyik-livréebe, így fölfegyverkezve megkezdte, amint látjuk, a merész utakat a szerencse erőszakos meghódítására, mégpedig olyan ügyesen, hogy az egész Pnixdorfban rövid idő múltán őt tartották a legdivatosabb orvosnak.

Nagy ügyesség kellett különösen a villákba tett látogatások markirozásához. Mert a mi derék földink természetesen nem tett látogatást senkinél, hanem csak fölment az emeletre, ott kuncsorgott, dangubált vagy elbújt valami alkalmas helyre, hogy húsz-harminc perc elteljen. A szemfüles villai cselédség könnyen észreveheti vala, hogy csak

szelet tol, de oly imponáló volt a tartása, méltóságteljes a megjelenése, s annyira természetes volt az ügybuzgó sietsége, hogy senkinek sem jutott volna eszébe ilyesmire gondolni.

S mennyi kitartás! Ugyanazt tenni napról-napra, következetesen, minden eredmény nélkül.

Mert nem volt eredmény. A Miska, aki azalatt komornyiki ruhájában otthon várta a pácienseket, mindig azt az egyet referálta : »Senki sem volt itt«.

És természetes is, a fürdővendégek már a megérkezésük első napján választanak orvost, vagy a tavalyit, vagy akit tavaly kiszemeltek, az új doktor élelmes manővere tehát olyan vetés, amiből csak esztendőre lehet aratni : aki esetleg most beleszeret, vagy akit elszedít divatos volta, az is csak a jövő szezomban keresi fel. De a jövő szezomban messze van, addig a mi doktorunk nem bírja magát fenntartani.

Egy nap azonban, midőn az orvos hazatért, mert a teljes látszat kedvéért a nagy kocsizásokból minduntalan haza kellett térnie, hogy a várószobájában felgyűlt betegeit ellássa (voltaképpen, hogy a díványon hanyattfekve egy-két csibukot elszíjon), már messziről jelentőségteljesen kacsintott feléje a Miska.

— Van odabent valaki? — kérdé halkán.

— Egy bárónő a leányával — súgta a bizalmas komornyik.

— Egy bárónő! teringette!

Katánghy felvillanyozva nyitott be a várószobába.

A pamlagról egy éltés úrnő emelkedett fel terebélyes termettel és olyan roppant mellel, hogy az embernek önkénytelenül az a gondolata támadt, hogyan tudja vajon a t. asszonyosság a levest enni? Bizonyosan csak úgy, ha a tányért egész az álla alá hozza fel a hegyek alól. Különbén az arca igen intelligens volt s még a toka és a hervadtság sem bírta érdekességétől megfosztani, szemei pedig éppenséggel most is szépek.

— Blandi bárónő vagyok.

Az orvos meghajtottta magát mély tisztelettel, az asszonyosság pedig a távolabb álló fiatal hölgyre mutatott.

— Klára leányom, akinek érdekében kívánjuk igénybe venni orvos urat.

— Úgy? A kisasszony a beteg?

Égy futó tekintettel mérte végig. Magas, nyúlánk termetű, szőke kisasszony volt, nem fiatal már, de nem is vénleány még. Nyugodt, mélyreható nézésébe egy kis ravaszság vegyült. Arca kissé szenvedőnek tetszett, ajkai körül bágyadt, színtelen mosoly lebegett, de ez csak illet neki s felette előkelő kinézést kölcsönzött.

— Méltóztassanak a dolgozószobámba befáradni. Parancsoljon, bárónó!

Miközben elől eresztette, jól szemügyre vevé a hölgyek öltözékét. Melyik orvost ne érdekelné az első páciens? Kivált, ha egy Blandi bárónó! De hátha csak amolyan fürdői bárónó?

A pillanatnyi szemle jól ütött ki. Menyus is értett a toalettekhez. Ezek a csipkék valódiak, az öreg bárónó fülében igen szép gyémántok fityegnek, a kisasszony egyszerű batiszt ruhája előkelő szabó műhelyéből került ki; minden igen elegáns rajtuk és ízléses a szalmakalapoktól, a svéd kesztyűtől kezdve az utolsó zszusuig. Pedig az előkelőséget és a valódi jó módot az apróságokból lehet megítélni. Egy szóval, Menyus úr meg volt elégedve. Az első páciens igen kielégítő. S mint prognosztikon sokat ér. Már is az arisztokrata világ orvosának kezdte magát képzelni, s látta a fényes jövőt, mint telik meg lakásának környéke ragyogó fogatokkal, melyekről beteges ladykat és marquisnőket emelnek le fényes ruhájú lakájok.

— Mi baja voltaképpen a baronesznek? — kérdé, amint leültette dolgozószobájában a hölgyeket, ő maga udvariaságból állva maradt.

— A leányom nem baronesz — mondá rigorózus hangon a bárónó.

— Ugyan?

— Az első férjem Bodrogszeghy Pál volt. Csak jóval leányom születése után mentem férjhez báró Blandihoz. De ez éppenséggel nem lényeges ebben az esetben. A fődolog az, hogy leányom egy idő óta folytonosan köhécsel s némelykor lázai vannak. Kérem őt alaposan megvizsgálni.

— Mindenesetre, bárónó. Mióta érzi e tüneteket?

— Körülbelül február óta. De felelj te magad, szívecském!

— Igen, mama.

— Nem szokott éjjel izzadni?
— Nem — felelte Klára kisasszony.
— Érez valamit a mellében?
— Semmit.
— Igen helyes. A láz mikor szokott jönni?
— A láz sokszor hetekre elmúlik, vagy visszajő magától — vette át a szót a bárónő, folytonosan legyezve magát, ami nem volt csoda, mert a bárónő vérmes volt, kurta nyakú, s kívülről az ablakok zsaluin át csak úgy ömlött be az augusztusi hőség, mintha kemencéből jönne.
— Majd rendelünk ellene egy kis kinint.
— Ma alighanem sirokkónk van — jegyzé meg Blandi bárónő, nagyot fújva.

Az orvos elmosolyodott.

— Ah istenem, annyira el vagyok foglalva, hogy észre sem veszem az időjárását.

A keresztényies önmegadás keserűsége érzett ki felkiáltásán, mintha mondaná: »Oh, asszonyom, milyen szerencsétlenség híresnek lenni!«

— Valóban, ön túlságosan igénybe van véve. Mondták ezt nekünk a villában, de mi nem tágitottunk. Leányom mindenáron önt óhajtotta konzultálni.

— Nagyon lekötelező . . . igazán helyes. Tehát lássunk hozzá, mert az idő fogy (izgatottan tekintette meg az óráját). Tessék levetkőzni, kisasszony.

Klára kisasszony arca merő láng lett, szemérmesen lesütötte a szemeit. Igazán csinos volt most.

— No, ne légy bolond, Klárika. Ne szégyeld magad az orvos úr előtt, fűzd ki fiam a ruhaderekat. De talán nem is volna szabad mідert viselnie, ugye orvos úr? Ejnye, de nagy gyerek vagy, Klára! Hiszen a doktor úr nem olyan szemekkel nézi azt, mint más férfi, az orvos úr jelen nem levőnek tekintetik. Persze, persze, hogy fiatal ember még, de azt hiszem, már nős. Nemde, nős már? Hogyan, még nem nős? No, mindegy, hunyd be a szemedet, aztán le azzal a derékkal, egy, kettő, három . . .

Klárika behunyta a szemeit, mialatt gépiesen kifűzte a derekát . . . Szegény báránka, úgy reszketett a vérlázító művelet alatt.

Mikor az orvos fülét a derekához nyomta, a vékony batiszt ing fölött, összeszisszent és az ajkait harapta.

— Vegyen nagy lélegzetet. Ne olyan nagyot így, így.

Azután megkopogtatta a mellét, hátát egy pár helyen.

— Itt egy kis tompulat van — mondá. — Tessék felöltözni!

Rá se nézett, nem mutatott semmi különös érdeklődést, nem alterálta az illat, mely a finom testből kiáradt, hidegen, közömbösen mondá: »Tessék felöltözni«, mintha száz és száz hölgyet vizsgálna meg napjában.

— Nos? — kérdé a bárónő mohón.

— Egy kis csúcshurutot találtam a harmadik és negyedik borda közt — felelte a doktor baljóslatú hangon.

— Szent isten! Csak nem lesz baj?

— Mindent el fogunk követni, hogy ne legyen.

Az orvos most leült az íróasztalához, beírta egy nagy ócska könyvnek valahol a közepe tájára a beteg nevét, a villát, ahol laknak (a »Márványasszony«-ban laktak), a szimp-tomákat, amiket talált, írt valami porokat a láz ellen, elrendelte, hogy a kisasszony mindennap igyék reggel száz gramm vizet a »Katalin« forrásból, üljön sokat szabad levegőn, délután inhaláljon egy kis fenyőillatot, és mentől kevesebbet beszéljen. »Sehol sem olyan igazi arany a hallgatás — mondá —, mint kegyednél lesz.«

Így folyt le az első vizit. A százszor megálmodott első páciens egy könnyed, szinte kevély fejbiccentéssel eltávozott.

Harmadnap látogatást tett a doktor a »Márványasszony«-nál (egyike a drágább villáknak), két igen elegáns szobában laktak Blandiék az első emeleten.

Klára kisasszony künn a kertben feküdt a platánok alatt egy függőágyon s mind a két kezét nyújtotta a doktor elé.

— Az ön porai megszabadítottak a láztól.

— Természetesen. Tehát jobban érzi magát?

— Összehasonlíthatlanul jobban; mintha kicseréltek volna.

— Étvágya?

— Mint a farkasé. Az ön orvossága csodát tett.

A kisasszony hálás szemeket vetett hősünkre, a nagy kék szemek nedves fényben úsztak, mintha könnyben fürödtek volna.

Menyhért úr lesütötte a maga szemeit. Bár nagy svihák volt, mégis restellte a hálának ilyen rendkívüli nyilvánulását. Egy pár kinin-porért ez mégis sok.

— Szót sem érdemel — mormogta és kedvetlenül ráncolta össze a homlokát.

Eszébe jutott, hogy a nagyon hálás páciensek rendszeren rosszul fizetnek. Az áradozó szavak forintokat vannak hivatva pótolni.

— A köhögéssel hogy vagyunk?

— Az még tart.

— Magától elmarad, mihelyt az oka elmúlik. No, és a mama?

— Az fent van a szobában.

— Éppen hét percem van még, hogy nála is tehessem tisztteletemet.

— Istenem, annyira siet!

— Hja, a kötelesség, kisasszony. De holnap, holnapután talán ráérek ismét eljönni. Nos, menjünk fel a bárónőhöz. Szabad karomat ajánlani?

Sajátszerű puhaság, lágytság ömlött el Klárának egész lényén, s valami ritmikus volt a lépéseiben. Valóságos zene a járása.

A »Márványasszony« egész homlokzata rózsaindával volt befuttatva, ezer meg ezer rózsa lógott le a falról, a bejáratba is lecsüngtek. A doktor önkénytelenül leszakított egy félig kihaladt bimbót és a gomblyukába tűzte.

— Ej, menjen — mondá durcásan Klára, amint a lépcsőn fölmentek —, éppen az én bimbómat tépte le. Már két napja aufpasszolok rá (Klára szerette vegyíteni a nyelveket), még ma tövén hagytam, hogy egy kicsinyt megemberesedjék, illetve megrózsásodjék, s íme, elviszi az orrom elől.

Erre a pajzán hangra meglepődött a mi Menyusunk, de mit tehetett egyebet, kivette a gomblyukából, s maga is kiesvén komor aeskulapi szerepéből, némi udvarlóí allürel nyújtotta, s mondá Klárának:

— Itt van, ni! ne sírjon!

Klára mosolyogva tűzte a tömött szőke haja közé.

Mikor Menyus úr másnap eljött a hölgyek látogatására, egy ivópohárban találta kissé megfonnyadva a tegnapi bimbót. De Menyus annyira nem gondolt helyzetében udvarlásra, szerelemre, mint ahogy az akasztandó ember a siralomházban a jövő évi termésre. Meglehet, észre sem vette a bimbó megtiszteltetését.

Blandiék mintegy hat hétig maradtak Pnixdorfban, az alatt a doktorral sűrűn érintkeztek, aki majd minden másodnap bepillantott hozzájuk, de mindig az ő szokott sietségével. Némelykor találkoztak az ebédnél az »Arany alma« hotel korridorján, persze, itt is csak futólag, a doktor sebesen evett, s már a második tál ételnél rendesen jött érte szaladva, nagy lihegéssel a komornyikja. A bárónő, aki bőbeszédű volt, sohase beszélhette ki magát. Sokszor kezdett bele valami történetbe, de azt sohasesem végezhette be, mert Katánghy nem maradt a végéig, amiért apródonkint egészen meghűlt iránta.

— Ugyan eredj a te doktoroddal — mondá néhányszor a leányának —, hisz az egy kellemetlen, hideg fráter, és úgy oda van ragadva a foglalkozásához, mint az Aeskulap botján a körültekergőzött kígyó.

— De igen csinos ember. És bizonyára sok pénze van.

— Ki tudja?

— Ha nincs is még, de bizonyosan lesz. Amellett anständig modorú, szép nemesi neve van, János király kezeiben hatalmas stoff lenne.

— No no, kőbe találsz vágni a kapa élével.

— Aki mer, az nyer!

Az öreg bárónő rosszalón rázta a fejét.

— A súlyos kő a legszebben szótt pókhálóból is kiesik. Jegyezd meg magadnak, Klára!

Klára kisasszony dacosan fordította el a fejét.

— Nincs benned semmi kitartás, mama. Te csak a sült galambot szereted, ha mindjárt van, de hogy meg legyen spékelve is.

— No, fiam, a te sült galambod nekem ugyan nem kellene, ha csak ketten volnánk is egy puszta szigeten.

— Az ízlés dolga.

— A nyelvecskéd elég jól forog.

— Magára ütöttem, mamácska.

Ilyen feleselések gyakran estek anya és leánya közt, mely utóbbi két-három hét alatt teljesen elvesztette a csúcshurutját, üde piros színt nyert az arca, olyan lett, mint egy »töltött galamb« (egy katonatiszt udvarlója szerint). A fürdői embermázsalók tíz kiló pluszt jeleztek a sugár ruganyos testen.

— Hátha még jobb koszt lenne ! — zsörtölődött a báróné a doktor előtt. — De az borzasztó, amit itt megégetnek az emberrel. Jövőre, ha élek, szakácsotszeretnék hozni magammal.

A doktor élénken taszította feljebb a pápaszemét ennél a szónál, Klári pedig elérzékenyült pillantást vetett rá : »mamácskám, te segítesz engem«.

Blandi báróné általában nagy ungorkodással volt a paxdorfi vendéglősök iránt, s öröme telt, ha az időjárásból előre megjósolhatta a másnapi menüt, kiismervén a vendéglősök ravaszságát ; ha szél volt, másnapra almásréteseket jósolt a vendéglői étlapokra, mert a szél leverte a sok éretlen almát a fákról ; ha hirtelen eső kerekedett, esküt mert tenni a *kaiserschmarrnra* (császár morzsolyára), mert az asztalokon megázott zsemlyék illetén értékesítése elmaradhatlan ez átkozott piócáknál.

Hősünk sohasem árult el kíváncsiságot a bárónő magánviszonyai iránt. Mi volt ennek oka, lehetetlennek látszott meghatározni. Egyszerű közömbösség-e, vagy finom modor ? Nagyon ravasz volt-e, vagy absolute nem érdekelték Blandiéék ? Százszor eltűnődött ezeken Klárika.

De mert a bárónő gyakran igen közlékeny volt, szükségképp meg kellett tudnia egyet-mást ; némelykor ugyan maga is kérdezett, de mindig csak akkor, ha a társalgási téma magától hömpölygette a kérdéseket.

Így tudta meg, hogy Blandiéék Klagenfurtban laknak, (rossz jel ; Klagenfurt vice-Grác, sokat mutató szegény emberek városa), hogy Blandi báró már egy pár év előtt szíves volt meghalni, ha ugyan élt valaha (fürdőben minden ember Tamás), hogy Blandiné gyakran fordul meg Magyarországon a fivérénel, aki gyermektelen, s úgy melleleg az is el volt mondva, hogy Klári a keresztleánya és kizárólagos örököse. Szegény Klári, milyen kár, hogy nem férfi.

A doktor mégis kíváncsi volt, hogy miért olyan nagy kár az,

— Mert a nagybácsija olyan portékát tart raktáron — szolt a bárónő kedélyes mosolygással —, aminek csak a férfiak vehetik hasznát.

— Kereskedő ?

— Inkább gyáros.

A doktor nem volt kíváncsi. Gondolta magában, bizonyosan pipagyáros lesz a nagybácsijok ; a báróné mintha a lelkébe látott volna, még hozzátette, Klárihoz szólva :

— Az öreg gyártmányai egyre kelendőbbek. Ma már húszezer forintba kerül darabja.

Mindegy, a doktor mégsem tudakozódott, megelégedett azzal a tudattal, hogy akkor hát nem pipagyáros, de talán hajógyáros.

A bárónő meg nem állhatta, mikor a doktor elment, hogy azt a különben jogosult megjegyzést ne tegye :

— Kár erre a szót vesztegetni. Nem fogja a szikra — punktum.

— Ej, a nyirkos dohány is ég, mamácska. Láttam én azt százszor is. A különbség csak az, hogy több gyufa kell hozzá.

— A mai gyufa nem szuperált.

— Mert nem volt rajta elég foszfor.

A tény pedig az volt, hogy dr. Katánghyra igen jól hatott a gyáros emlegetése, persze csak bizonyos értelemben, mert a Blandiékhoz fűzött gondolatai a honorárium keretéből nem mentek ki. Valami olyasforma forgott eszében : »Ezek a Blandiék szolid népek, hogy a gyáros nagybácsit emlegetik, holott éppen avval az erővel emlegethetnék nagybácsijuknak Lobkovicz herceget is. A Blandiék reális népek, és bizonyára csinos honoráriumot fognak nekem fizetni.«

Hogy mennyit? Hősünk ötven forintra számított, ez tisztességes lesz, de nem elegáns, az elegáns fizetség egy százaz lenne.

S bizony arra a százazra már nemsokára rászorul. A negyven darab ötvenesből, amit Kassáról elhozott, éppen az »utolsó mohikánt« költi most. Egypár nap múlva kenőcs hiányában megakadóban lesz az egész gép.

Igaz, hogy a pénzek csapját legkönnyebben a fürdőorvos eresztheti meg, azt mondván egy-egy betegének : »Ön már meggyógyult, holnap mehet«, vagy ha kedvtelésből ott akarna

maradni, ráíjeszt: »Önnek árt ez a klíma«, mire jön az elmaradhatlan »levélboríték«, csakhogy ehhez páciensek kellenek, s Katánghynak Blandiékon kívül alig volt négy vagy öt betege, s ezek is most utóbb jöttek.

Tehát nem volt más mód, mint egy szép napon hazaküldeni Blandiékat.

— A kisasszony teljesen meggyógyult. Orvosra nincs többé szüksége.

Szomorúság öntötte el az arcát. Hiába, Klára az első páciense volt, bizonyos előszeretettel viseltetett iránta. Még tán jó is volna neki egy vagy két hét a fenyvesek közt, és mégis elbocsátja. De mit csináljon? A szükség nagy úr.

Klára szinte összeomlani látszott a szavak súlya alatt.

— Hogyan — szólt képéből kikelve —, ön már ránk unt?

— No, csak az kellene — mondá a doktor vidoran, de a hangján kiérzett a zavar és kelletlenség —, az ön drága egészsége az a szempont, melyet mindennek fölébe helyezek. Önnek már nem tesz jót ez a levegő, a napok már rövidek, a harmatcsapadék nagy lévén, az esték igen nedvesek és ártalmasok. Ön, mint a méh a virágból, felszitta PRIXDORF-ból, ami hasznos és éltető volt — ami ártalmas, hagyja itt.

— Igen helyes, orvos úr — mondá a bárónő. — A jövő héten indulunk.

— Annyi haladékot nem adok. Menjenek inkább valahova utókúrára.

— Hová tanácsolja?

— Például Magyarországra. Ilyenkor legjobb az Alföld.

— Hát Székelyország nem volna jó?

— Hm. Nem bánom. Falu vagy város?

— Kisváros.

A leány kérdőleg nézett az anyjára, miközben egy könnycsepp gurult ki a szemeiből.

— János bácsihoz megyünk — mondá mintegy válaszkeppen a kérdő tekintetre.

Az orvos észrevette a könnycseppet a Klára szemeiben, s maga is elérzékenyült, elfordította a fejét.

— Látom, nagyon sajnálja PRIXDORFOT . és bizonyára én is sajnálom, hogy elmennek, de az egészség az első.

Így lett elhatározva, hogy Blandiék holnapután indulnak.

Másnap szokott szemfényvesztési kocsikázásait végezve, úgyszólván minden félórában hazahajtatott. Türelmetlenül várta Blandiékát a honoráriummal. Orvosnövendék korában leste effajta érzelmekkel a levélhordót.

A dél is elmúlt, semmi; az uzsonna ideje is bekövetkezett, de Blandiék még mindig nem mutatkoztak.

— Nem voltak itt, Miska?

— Nem voltak.

— Itt voltál mindig?

— Itt.

— Nem távoztál el hazuról, ha csak egy percre is? De lélek szerint beszélj, gazember!

— Nem.

— Gyere ide, lehelj rám!

A komornyik rálehelte a gazdájára, de semmi pálinkaszagot nem érzett rajta, tehát nem távozott otthonról.

— Megfoghatatlan!

A doktor türelmetlen lett és izgatott. Megjárná, ha . . . De erre gondolni sem mert. Iszonyú is lenne, mert holnapra néhány apró fizetsége van, s már ezeket sem bírja teljesíteni. Hiszen az igaz, hogy csak néhány forintról van szó. De mit tesz az? Néha éppen csak egy kiló kőszén hiánya az, amiért menthetetlenül megfázik az ember és elpusztul.

Kocsira akart ülni és a »Márványasszony«-hoz hajtatni, hogy tudakozódjék, midőn megpillantotta Klárit, amint a szemben levő fasorból kibukkant.

Fekete, könnyű csipkeruhába volt öltözve, hasonló színű szalmakalappal a fején, melyet két picinyke napraforgó díszített. Csak most tűnt fel a doktornak, milyen disztíngvált alak! Nyúlánk, magas, egyenes, mint egy fiókszarvas.

Egyenesen feléje jött.

— Milyen szerencse — mondá, könnyed pírral tejfehér arcán —, hogy itthon találom.

— Parancsol talán bejönni?

— Nem szándékozom betegétől megfosztani. Csak búcsúzni jöttem . . .

— Igaz, igaz, hiszen már holnap mennek . .

— És elhoztam azt a csekélységet, amit a mama küldött.

Ezzel egy kis papírdobozt nyújtott át a doktornak, ki azt a zsebébe süllyesztette elegáns közömbösséggel.

— Egyszerű jeléül vegye ezt tartozásunknak — folytatá a leány, szinte a túlságig ellágyult hangon. — Oh, bárcsak módomb lenne jobban bebizonyítani hálánkat. Hiszen ön az életemet mentette meg, és ha szorosán vennők a dolgot, ez az élet önt illelné.

— Szívesen tettem meg, amit lehetett, kisasszony. Mikor utaznak, holnap?

Azért vágott közbe, hogy útját vegye a konvencionális frázisoknak, melyekbe jó öltözetű emberek a pénzt szokták begöngyöltíteni.

— A déli vonattal.

— Akkor még majd teszem tiszteletemet délelőtt. De hát le sem ül?

A parkírozott udvar nagy fenyőfái alatt kényelmes padok kínálkoztak egy kis trics-tracsra.

Klára mélabúsan rázta meg fejét, mialatt a kezeit leeresztette lomhán, bágyadtan.

— Nem, nem ülök le — mondotta végtelen szomorúsággal.

— Ej no, csak nem akarja az álmomat elvinni, ahogy minálunk Magyarországon mondják.

— De azt akarom.

Szelíden mosolygott, s mintha félig dévajtság, félig szemrehányás számba menne, egy kisleányos pukedlit csinált, aztán szapora léptekkel otthagya a doktort, aki meglepetéssel nézett utána.

— Teringettét! Milyen ízletes kis jószág!

De alig tűnt el alakja a vén gesztenyefák közt, melyek árterén át a »Márványasszony«-ig vezettek, alakjával együtt legott elmosódott az emléke is a doktor előtt; nem érezett egyebet, csak a kis dobozt a zsebében, azt nagyon is érezte; nehéz volt. Talán ezüst forintosokat raktak bele? Első dolga volt a szobájába szaladni, óvatosan, nagy szívdobogással felbontani.

Hát egyszerre csak elkezdte a szemét dörzsölni, káprázata-e, amit lát, vagy álom, mert igaz nem lehet.

Csillámló aranyok dőltek ki a széthasított papírtokból. Csupa új veretű Napoleonok. Elhűlt, megdermedt előbb,

aztán olvasni kezdte, száz darab volt. Kimondani is sok egy kezdő doktornak. Száz darab Napóleon!

Ki hitte volna ezt? Szemei nagyra dagadtak és nem tudta levenni a Napóleonokról, »első szerzeményéről«. Gazdagok, nagyon gazdagok lehetnek — motyogta. Száz aranyat adni egypár heti gyógykezelésért. Ilyesmi talán még soha elő nem fordult Priedorfban. És még azt mondta a kisasszony: »Bárcsak módomban lenne jobban bebizonyítani hálánkat.« (Azt kellett hinnem, hogy a doboz nagyon sovány lesz — kitelik tőlem, hogy savanyú képet vágtam.) Egészben oly sajtós volt a leány viselkedése. Lássuk csak, mit mondott még? Azt, hogy »ön mentette meg életemet, ez az élet önt illetné«. Ohó, hisz ez majdnem kész vallomás. Oh, én ostoba tökfilkó!

A doktor a homlokára ütött (mert azt teszi századok óta minden valamire való, hibát elkövetett férfiú, ha beszélő kezeiben van). Visszaidézte Blandiék emlékezetébe, megérkezésük órájától kezdve máig, s csinálta magának a szemrehányásokat.

Nem kellett volna-e több súlyt fektetnem rájuk? Bizony tudhattam volna, mert nem mondta-e Blandiné, hogy jövőre a saját szakácsát szeretné elhozni? Oh, hol volt az a számár eszem, ha még ebből se ötlött fel, hogy gazdag emberekkel van dolgom? Teringette, szakácsot akar ide hozni. Ej, ej, Menyus. Szinte képzelhetlen, hogy ezt a tulajdon füleddel hallottad, anélkül, hogy az élelmes lelked reagált volna rá. Hát még aztán! Süket is vagy, vak is vagy, Menyus! (Oda állt a tükör elé, felborzolta a haját, és úgy beszélt magához szemtől szembe.) Megérdemelnéd, hogy a szerencse pofon üssön, ahelyett, hogy az öledbe kúszik. Nem ott tartotta-e a vizes pohárban szegény leány a rongyos rózsabimbódat, mint valami klenodiumot? (Menyus bedugta a két keze nagyujját a két fülébe s az így meghosszabbított füleket hajlongatta a tükörbeli Menyus bosszantására). Nem-e a könnye buggyant ki, mikor kijelentettem, hogy ideje már elmenniök? Még én küldöm el őket! Hallatlan ez! Nem lehet énbőlőlem soha semmi! Hiszen csak a nézését vegyük, a gyakori elpirulásait ha nem lettem volna fajankó. De most már vége van, mennek. Mennek, mert én elüldöztem!

Fogta a kalapját és mint egy örült, rohant a kocsijához.

— A Márványasszonyba! — parancsolá a kocsisnak.

Útközben lehült egy kicsit, belátta, hogy egy ilyen gyors látogatás nagyon feltűnő lenne, ez csak rontana a helyzeten.

Elküldte a kocsiját s maga nem ment fel a villába, hanem ott őgyelgett a környéken az óriási platánfák közt, melyeknek egyikére egy nagy plakát volt fölragasztva a holnaputáni hangverseny műsorával.

Izgatottan járt fel s alá, majd megállt, újra és újra elolvasta a plakátot, egyik szemével az utakat és a villa kijáratát kémelve — ha nem bukkannak-e elő valahonnan Blandiék. Aranyat érne most egy véletlen találkozás semleges területen. Érezte, hogy sokat érne. Nem volt ugyan semmi terve, de az ilyesmi magától jön, ha találkozhatna velök, még tán lehetne szépszerével fordítani a helyzeten.

Már-már az egész plakátot megtanulta könyvnélkül, mikor a szerencse roppant alattomos módon jött segélyére az ő udvarlójának.

A »Posen« villának egyik emeleti ablakán kirepült egy zöld papagáj és a legmagasabb platánra szállt, éppen arra, amelyiken a plakát volt.

A kedves papagáj szerencsétlen tulajdonosnője (egy brünni posztókereskedőné) a lányával, egy nyurga, vézna teremtéssel, akinek olyan szeplős volt az arca, mint egy fűrjtojás, roppant jajveszékeléssel és sirámokkal kezdte lecsalogatni a szökevényt a fáról.

— Komm, du lieber Giegerl! Komm, du lieber Giegerl!

De a Giegerl semmi hajlandóságot nem mutatott a lejövetelre. Ringatta magát egy vékony ágon egykedvűen.

Erre aztán összecsucsorintotta a fonnyadt száját a posztókereskedőné, csókokat cuppangatva feléje.

A papagáj részéről az volt a felelet, hogy még fölebb ment vagy három gallyal. Nagy udvariatlanság — de legalább látszott, hogy karakter. Valami a csóknál is édesebből kellett gondoskodni.

— Szaladj fel a cukorszelencéért, Blanka!

Míg Blanka, a kisasszony, a szelencéért járt, addig az asszonyság meg nem szűnt rimánkodni a csökönyös Giegerlinek.

— Gyere le, szerelmem, gyere le, boldogságom, egyetlen örömem. Ne hagyj el, mert utánad halok bánatomban, gyere le, ne okoskodj, keves Giegerlim!

A járókelők kíváncsian álltak meg a szokatlan látványra. Az asszonyiség könnyes szemekkel panaszlá:

— Nézzék, uraim, hölgyeim, hogy bánik velem! Elszökött. — Mindene volt, senki sem bántotta. — Oh, Giegerl, te hálátlan!

Tíz-husz ember ahol csoportosul, ott gyorsan nő az embergomoly. A kis csoport odahúzza az összességet, mint a mágnes. Mire Blanka kisasszony lejött a cukros szelencével, ott volt az egész fürdőközönség. Semmiféle istenteremtése nem olyan kíváncsi, mint az úgynevezett »Kurgast«, még ha nem jár is szoknyában. A mindenféle, egymást keresztező sétautak úgyszólván öntötték a népeket, kik lépteiket szaporítva, egymástól kérdezték: »Hollá! Mi történik ott?«

— Egy elszabadult papagájt kergetnek.

Hohó! Egy elszabadult papagáj. Ezer ördög, ez nem mindennapi látvány.

A brünni kereskedőné felnyitotta az ezüst szelencét és elkezdte a cukorkockákat csörgetni a fa alatt.

— Cukor, cukor, cukor! — kiabálta a Giegerlinek.

— Takarodj, takarodj, takarodj! — rikácsolta a papagáj a fáról és meg se moccant.

A közönség nevetgélt, jól mulatott, a brünni asszonyiség ellenben kétségbeesve ígéretett mindenféle jutalmakat a mászni tudó suhancok közt, ki a papagájt élve lehozza a fáról.

Ekkorára már a bennszülött prixdorfiak is odacsődültek, s különböző alakban nyilatkozott meg bölcsességük.

— Mit tegyünk? — tördelte kezeit a madár boldogtalan úrnője.

— Legokosabb lenne kivágni a fát — vélte a patikárus —, aztán szépen meg lehetne fogni a madarat.

— Ostobaság — mondá a »Kék gólyához« címzett ékszerész-üzlet egyik köpcös segédje. — Ide rendelek egy tűzoltót a kézi fecskendővel, az oda lövelli fel a vizsugárt, ahova akarja. A papagáj aztán elázott szárnyakkal lezuhan. Istennem, milyen szerencse, hogy tűzoltók vannak. (NB. Ő volt a prixdorfi tűzoltóság parancsnoka.)

No, ez jó lesz. Valóságos Kolombus tojása. Hamar, szaladjon el valaki egy lepedőt szerezni, melyet kiterítve tartanak a fa alatt, hogy a lezuhanó papagáj meg ne sérüljön. Maga a köpcös segéd diadalmas arccal rohant egy kézi-fecskendő tűzoltóért, amely érdekfeszítő művelet megbámulására még többen sereglettek, úgyhogy a doktornak egyszerűen csak meg kellett keresnie, hogy az óriási tömegben merre vannak Blandiék.

Ott voltak a »Posen« villa szökőkútja mellett. A bárónő a lornyettjén át bámulta a szökevény madarat, zafírszínű ernyőjét a napsugarak irányában tartva, Klárika ellenben búsan horgasztotta le fejét, mintha négylevelű lóherét keresne a szökőkút freccségétől buja fűben.

— Ah, a doktor! — szólt összerázkódva, mint egy felhessent madár.

— Nevezetes! — kiáltott fel a mama. — Ön is a zöld madarat nézi?

Röstelkedve húzta össze a nyakát, mint az olyan ember, akit valamelyes gyarlóságon érnek.

— Úgy van. Engem is elfogott a kíváncsiság, ilyen csődületet látva itten.

— Mit gondol — kérde Klári —, elszáll-e a madár, vagy sikerül lecsalogatni?

Menyus közelebb lépett hozzá s a szokottnál halkabban, lágyabban mondá:

— Mit bánom én ezt, mikor az én kedvenc madaram bizonyosan elszáll holnap.

S jelentőségteljes pillantással kísérte a szavait.

A leány tekintetében diadalmas fény villant meg egy pillanatra — aztán gyorsan kialudt, mint egy elfűjt gyertya.

— Minek hagyta nyitva a kalitkáját? Sőt kizárta belőle — jegyzé meg nyugodtan, csendesen.

Látszott, hogy elérte a doktor célzását.

Menyus úr zavarba jött. Erre nem volt mit felelnie.

Nyomasztó csend állott be.

— Jön a tűzoltó. Itt a tűzoltó! — ujjongott a bárónő, ki oly érdeklődéssel nézte a szökevény sorsát, mint egy szín-darabban a kifejlődést.

Menyus odahajlott a Klárika füléhez s ismételte halkan az ő előbbi kérdését.

— Mit gondol, elszáll-e a madár, vagy sikerül visszacsalogatni?

Klárrika gúnyosan felkacagott, mintha unná a dolgot. Érezte, hogy tért nyert.

— Ugyan menjen a paraboláival! — mondá durcásan.

Ravasz két diplomata viaskodék itt egymással.

— Igen, vagy nem? — suttogta a doktor édeskés hangon.

— Doktor, mi lelte? Nem ismerek magára.

— Nem is a doktor az többé, aki most magával beszél.

— Hát hova lett a doktor?

Katánghy kedélyes bonhomióval felelt, mely eddigi modorától annyira távol állott:

— Ej, ugyan ne is emlegesse nekem azt a csacsi doktort, ki képes volt a betegét hazaküldeni, ámbár a szíve fájt. Ezzel aztán be is végezte a feladatot. A doktor nincs többé!

— Szegény doktor!

— Most csak Katánghy Menyhért van itt, aki igen sajnálja a legszebb leány távozását, s egy alázatos tanácsot ad: »Ne hallgassanak, kérem, a doktorra, maradjanak még néhány napig«.

Félig tréfás hang volt, és mégis ki lehetett belőle érezni a komolyságot. Klárrika is hasonlóan felelt.

— Tehát a szíve fáj?

— Nem hiszi?

— Dehogynem. Olyan mulatságos, hogy már azért is elhiszem.

— Mi az, mi? — riadt fel a bárónő. — Mi van maguk közt?

— Képzeld, mama, a doktor kapacitálni akar, hogy maradjunk még egypár napig.

— Talán csak tréfál veled?

— Meglehet, mama.

De már erre meg kellett felelnie a doktornak.

— Való igaz, a maradásra szeretném rábírní méltóságokat.

— Ah! Oh!

A
PESTI HIRLAP
 NAPTÁRA
 AZ 1896. SZÖKŐ-ÉVRE

SZERKESZLTE
SCHMITTELY JÓZSEF,
 A PESTI HIRLAP SEGÉDSZERKESZTŐJE.

— HATODIK ÉVFOLYAM —

Bolti ára 1 frt.

A „Pesti Hirlap” előfizetői ingyen kapják.

BUDAPEST
 LÉGRÁDY TESTVÉREK.

A Pesti Hirlap 1896. évi naptárának
 címlapja

Magyságos Katángthy Menyhért képviselő ur szózatagsága élete, kalandjai, szerencsétlensége és szerencséje.

Irta:

Mikszáth Kálmán.

Egy fejezet, mely nem tartozik a törté-
nethez.

Két vagy három esztendeje annak, hogy Katángthy Menyhért levelei Klára feleségéhez intézve kezdtek megjelenni a Pesti Hirlapban. A közönség (ah, milyen hálátlan a közönség), mohón kapott rajtok s rám, aki hosszú éveken át mulattattam az országgyűlési tárgyalásokról irt karecolataimmal, többé nem is gondolt.

Valóságos keserűség fogott el ezen Katángthy ellen. Kicsoda, micsoda? Az igaz, hogy elég jól irt, de mindegy — hogy mer mégis írni? Jól írni nem szokás egyszerre — tehát nem is szabad.

Szóval bizonyos animozitás támadt bennem ellene, akiben roppant sok defektust kezdtem észre venni.

Először pöffeszkedő. Minduntalan hengec vele, hogy a naplóíró bizottság tagja.

Másodszor esaló. Csalja a feleségét a leveleiben, hogy nem tud lakást kapni.

Ez pedig nekem gyenge oldalam. Én az olyan embert, aki a feleségét csalja, annyira se becsülöm, mint a kutya.

Alulában a képviselői körökben is élénken kitört az elégedetlenség Katángthy ellen a levelei miatt.

— Mit akar ez az ember az isten szerelméért? Tönkre tesz mindnyájunkat.

A vidéken élő képviselőnek az ő férjek viselt dolgait vélték leírva látni e levelekben. Egyik-másik szemrehányást is tett a férjének.

— Ugy-e te irtod azokat a leveleket imposztor?

Az asszonyok követelni kezdték, hogy a férjek hozzák fel őket a fővárosba, ne hagyják otthon szalmaözegeknek, ahol per „Klári“ titulálják őket hevetgélve. Száz meg száz asszony kezdte magát Katángthynének érezni. Szóval kitört a lázongás a levelek miatt, a képviselő-férjek egy tömeges deputációja jelent meg a Pesti Hirlap szerkesztőségében, hogy ne közöljenek többé Katángthy-leveleket.

A szerkesztők nyájas mosolylyal ígérték meg, hogy majd intézkednek ez ügyben.

Es intézkedtek is. Fölemelték a levelek honoráriumát. Minéffogva még sűrűbben jelentek meg a Pesti Hirlapban. Soha se maga Katángthy hozta a kéziratot, hanem hordárral küldte, néha egy vén inasforma hozta, egy fecsegő fráter, aki többnyire be volt esipve és egy felőráig esacsogott a gazdájáról, mindig azzal végezve a szavait:

— Én vagyok az a Varga Mihály, aki a másvilágon is járt.

Persze nevettek rajta a munkatársak, hanem az feltűnt, hogy némelykor az úrról szólv sötéten, rejtélyesen nézett maga elé:

— Sokon ment ő keresztül — dunnyogte. — Ha én egyszer beszélni akarnék, De én olyan természetű vagyok, akinek terhére van a szó.

Pedig örökké fecsegett, még magában is beszélt vagy énekelt a garáncsokon befelé menet. Tisztára eltanultuk tőle, mert mindig ezt az egy-nótafelét dudarászta:

*Katángthy Menyhért életének első közlése
a Pesti Hirlap 1896. évi naptárában*

A bárónő csodálkozott. Hol a doktort nézte, hol a leányát, és kezdett mindent megérteni. Kivette lilabárony ridiküljéből a burnótszelencéjét, hogy azalatt, míg szippant, eszébe jusson a követendő eljárás.

— Ej, doktor — mondá némi gúnnyal. — Micsoda meglepő új tanácsokat ad maga nekünk! Hát gondolja, hogy most már nem ártalmas a maradás?

— De igen, ártalmas, nekem.

Ez is csak egy bók volt, nem volt szabad komolyan venni.

A báróné is ehhez irányítja a feleletét, megfenyegetvén a doktort a lekapcsolt ernyőjével.

— Nem is hinné az ember, hogy milyen nagy alamuszi! Hanem meg találja járni, ha a rosszabbik tanácsát fogadjuk meg és maradunk.

— Boldog leszek.

— Ugyan menjen, farizeus! Hiszen felénk se nézett.

— A nagy elfoglaltság, bárónő. de ígérem, hogy megjavulok.

— Nem hiszünk magának — vágott közbe Klárika.

Ily fajta kötekedések közt haladtak a »Márványasszony«-ig, miután a papagáj a vízlövegtől találtatva, nagy rikácsolással átszállt a Posen villa fedelére.

— Tehát maradnak? — mondá az elválásnál még egyszer a doktor. — Ígérjék meg, hogy maradnak.

Lehajolt és a bárónőnek kezét csókolt.

— Majd meglássuk — felelte ez vidám kacajjal.

— Hol vacsorálnak?

— Mint rendesen, az »Arany almá«-nál.

— Én is az asztalukhoz tartok, ha megengedik.

— Örülni fogunk. Tehát a vizontlátásig!

Meghajtotta magát és kezét nyújtott Klárikának, aki kacér hűvösséggel tette az övébe kis tenyerét, miközben a nevelőbeli bakfis félnkségével húzódott anyjához, mintha félne, hogy valami idétlen vakmerőséget mond neki a doktor.

Szegény doktor! Még el sem hangzottak a léptei, midőn megrázkódott a nevelőbeli kis bakfis, mint a mesékben a kis tártos lovacska, s lett belőle egy villámló tekintetű,

haragos fúria, aki csípőjére rakva a kezeit, méltatlankodva sziszegi :

— Komisz egy fráter!

A mama lassan lépegetett mellette a puha gyökérszőnyegen. Nagyokat fújva minden lépcsőfoknál, végre a legutolsónál kérdő tekintettel fordult a lányához :

— Hát mi lesz vele?

— Feleségül vesz — mondá diadalmasan.

JÁNOS KIRÁLY

Blandiék ott maradtak. Egy hétig sem tartott a *flört*, és megkérte Klári kezét az orvos. Megkapta. Két hét múlva meglett az esküvő a prixdorfi kis templomban, melynek árnyékos kertjében a franciskánus barátok kártyáztatnak.

Az esküvőre eljött a Katánghy Menyhért két bátyja, a mérnök és az ügyvéd, Blandiék részéről pedig Bodrog-szeghy Kristóf, Klára testvérbátyja, aki mint dzsidás-hadnagy Innsbruckban feküdt, és Király János, Blandinének édes testvére — mert Blandiné székely volt származásra nézve, s nem ok nélkül hitták fénykorában »szép király-leánynak« — Király Áron dullónak volt a legkisebbik leánya.

Íszép, pirospozsgás, fehérhajú, apró szemű, élénk öreg úr volt Király János, közönségesen csak »János királynak« nevezték s nagy csalafinta embernek tartották egész Erdélyben.

Ha csakugyan fejedelmi embernek születik, nyilván egész Európát megzavarta volna agyafúrt észjárásával, hálót szövögető elméjének finomságaival, s az emberi tulajdonok- és gyöngeségekre épített filigrán plánumaival, de János király, hála istennek, csak egy székely város, Szentandrás, polgármestere volt.

Hanem ott aztán megállt a maga lábán. Féken tartotta a gyeplöket, mint egy Napóleon. Nem szerették, de félték tőle, imponált nekik. Kegyetlen is volt, zsarnok is volt, de persze csak a maga kis hatáskörében.

Ha a Szentandrásra való tyúkok naplót vezetnének, Heródes helyett írják lapjaira Király János nevét. Mikor a belügyminiszter meghált egyszer a városban (ezt a Kristóf hadnagy beszéli), János kidoboltatta előtte való délután:

Lap Sor

- 102 : 16 *apportiroz* — parancsszóra engedelmeskedik (kutya s más idomított állat).
- 21 »*a gögös Sennyey*« — Báró Sennyey Pál (1824—1888) konzervatív politikus, a kiegyezés híve; 1872-től a konzervatív ellenzék vezére.
- 27 és 136 : 14 *a budai Terka néni* — A Katángthyról szóló korábbi művekben (a Katángthy-levelekben és az I. választás történetében) is szereplő öregasszony: Katángthyne rokona.
- 103 : 3 »*a Naptár szerkesztője*« — A Pesti Hirlap Naptárának szerkesztője ebben az időben: Schmittely József (Szentirmay József) hírlapíró, aki 1881 óta működött a Pesti Hirlapnál, s annak segédszerkesztője lett. A Pesti Hirlap Naptárát 1891-től kezdve szerkesztette.
- 104—105 : A klub itteni leírását v. ö. MK *A klub* c. karcolatával (Az én kortársaim I. köt. Jk 20. köt. 5—48. l.). Ebben is kipellegézi a strébereket, akik az elnöki emelvény közelében lebzselnek.
- 104 22 *grandrium* — magtár, gabonaraktár; itt képletesen: a parlament.
- 22 *a Kállayak* a kiegyezés után jelentős szerepet vittek a magyar politikában. A család képviselő-tagjai közül MK itt Kállay Lipótra (sz. 1855) és Zoltánra (sz. 1856) (mindketten Szabolcs megyei képviselők) célozhatott.
- 34—36 »*A Náci. A Kálmáni. A mamelukomat.*« — Lehet, hogy MK öniróniával sajátmagára céloz; ő is kormánypárti képviselő (»mameluk«) volt.
- 105 14 *kvóta* — hányad, részlet. Így nevezték azt az arányt, amelylyel a dualizmus idején (1867 óta) egyrésztől Magyarország, másrésztől Ausztria a két állam közös ügyei költségeinek fedezéséhez járult. (Pl. 1908—1917-ig: Magyarországra 36,4%, Ausztriára 63,6% esett.) A századvégi politikában azért játszik oly nagy szerepet, mert Ausztria minduntalan az osztrák kvóta csökkentésére és a magyar kvóta emelésére törekedett. MK szóbanlevő elbeszélésével kapcsolatosan is tanulságos példa az ellenzéki Apponyi Albert jászberényi bcszámolójának következő részlete (a Nemzet 1896. okt. 12. számából): »Az osztrák pénzügyminiszter nyíltan megmondta, hogy az osztrák kormány ragaszkodik a kvóta leszállításához s a magyar kvóta felemeléséhez. A magyar kvóta felemelése elhatározott tény, és azt a kormány a jövő országgyűléssel meg akarja szavaztatni. Ezért kellett az országgyűlést felosztatni, mert ezen az országgyűlésen nem akadt volna többség, mely a kvóta felemelését meg-szavazta volna.«
- 16 *Borszem Jankó* — humorisztikus, képes hetilap; Ágai Adolf alapította (1868) és szerkesztette.
- 26 *Andrássy Gyula gróf* (1823—1890) — Deák Ferencsel együtt

Lap Sor

- készítette elő a kiegyezést. 1867 magyar miniszterelnök, 1871—79: a monarchia külügyminisztere.
- 105 : 27 *stréberissimus* — a legnagyobb stréber, a legfőbb törtető.
- 28 *pulpitus* — szónoki emelvény, itt: az elnöki emelvény.
- 30 *akarnok* — a törtető, stréber-típus e találó elnevezése MK szóalkotása. (Ld. részletesebben a Galamb a kalitkában c. elbeszéléshez írt jegyzeteinket: Krk 4. köt. 191. l.)
- 106 : 28 *Moët et Chandon* — pezsgőfajta.
- 107 14 *chance* — esély.
- 20 »a *Katánghy Varga nevű inasa*« — Ld. az I. választási történetet »Szónoki siker« c. fejezetét.
- 28 *Nemzet* — A szabadelvű párt napilapja; Jókai volt a főszerkesztője. Mikszáth azért hivatkozik e lap 1896. október 12-i esti számára, mert ennek a számnak nagy részét (első három lapját) a »Képviselőválasztási mozgalmak« című, az ország minden részéből érkezett tudósítások töltik ki. A beszámolóik szerint a képviselők többnyire »általános lelkesedés mellett« szónokoltak, mint ahogy MK gúnyosan írja. (A dátum egyszersmind e fejezet írásának időpontját is jelzi!)
- 109 7 *királyi város* (szabad királyi város) — A királyi városok eredetileg a király földesúri hatalma alatt állottak. Zsigmond korában jogot nyertek az országgyűlésen való részvételre. A sz. kir. város mint testület az összes nemesi jogokat gyakorolta.
- 20 *III. Károly* (1685—1740., uralk. 1711-től) — Magyarország királya, mint római császár: VI. Károly; a Habsburg-ház utolsó férfi-sarja. Biztosította családjá számára a leányági örökösödést (pragmatica sanctio). Két nagy háborút viselt a török ellen. A hosszú török megszállás után nagyrészt az ő idejében szervezték újjá az ország polgári közigazgatását. (Ezért fűzi Mikszáth Körtvélyes »királyi városi« jogának megújítását éppen III. Károly nevéhez!)
- 21 *audiencia* — kihallgatás, fogadás.
- 22 *sigillum* — bélyegző, pecsét.
- 27 *propter formam* — a forma kedvéért.
- 28 *dilectissimi* — kedvelt híveim!
- 110 : 2 *praktika* — fortély.
- 12 »importált« ember — a kormány által leküldött, vagyis nem helybeli képviselőjelölt.
- 15 »Örökké az országgyűlésen könyököl és kártyázik a klubban, ahelyett, hogy néha-néha beszágná Körtvélyesre is« — MK ellen fogarasi kerületében állandóan hangoztatott panasza; említi *Az én kerületem* c. cikkében, »A saját ábrázatomról« c. kötetében (Hi 1. köt. 318. l.), továbbá *Választók között* c. cikkében (Vasárnapi Ujság, 1904. nov. 13).
- 19 »*Der Mensch probiert*« — megpróbálja az ember.

»Tudtára adatik, akiket illet, hogy szigorú büntetés mellett a Csapó-utca minden lakosa a kakasait esti nyolc óráig megölje«.

Denique az összes kakasok kiirtattak, hogy őexcellenciáját éjjeli álmában kakaskukorékolás meg ne zavarja.

Borzasztó elgondolni, milyen elkeseredés lehetett a tyúkok társadalmában! Még Magdeburg ostrománál is minden asszony kivihetett magának egy férfit. De itt egyetlen kakas se maradt.

Igen, János király egy született király volt, a régi zsarnokok kaptájára! Tessék elképzelni, mi lett volna belőle, ha a polgármesteri polc helyett egy guillotine-ja van, s az egy szál kékatillás hajdú helyett egy hadserege!

De a »ha« — csak ha. A valóság az, hogy ő így is erős és hatalmas volt, mindenféle zsírral megkent kezei messze kiértek a városka határából, s amennyi darab földet belát egy torony tetejéről nagyító üvegen emberi szem, azon ő regnált valamely ügyes módon; ő vezette, befolyásolta az embereket, akár akartak azok utána menni, akár nem.

Az esküvő előtti reggelen jött PRIXDORFBA és még aznap este elutazott. Csak éppen az esküvőn akart részt venni. Halaszthatatlan dolgai vannak — úgymond — BUDAPESTEN.

Nem volt János királyon semmi királyi, csak a hangja volt recsegő, parancsoló még ott is, az idegen földön, és bajusza kunkorodott fel olyanformán, mint egykor a BATHORY ISTVÁNÉ.

Blandiné a lányával kiment elébe a vasútra, magukkal vivén a vőlegényt is. Blandiné figyelmeztette:

— Ez fontos ember. Legyen iránta nyájas.

— Miért nevezik János királynak? — kérde Katánghy.

— Megfordítják a nevét, mert nagyon hatalmas ember odahaza.

Mindjárt ott a pályaudvaron bemutatták neki hősünket. Kordiólisan ölelte át, megpogogtatván a derekát.

— Úgy? Kend az az Alvinczy? No, az derék.

Végignézte tetőtől talpig, s mintha meg volna vele elégedve, vidám nevetéssel ütött a hátára egyet.

— No, öcsém agyagos, azt mondom én neked, hogy bolDOG ember vagy, szép feleségre teszel szert, de ha te akarsz neki parancsolni, jól felkösd ám a — nyakkendődet.

Azzal felültek a két odarendelt kocsi, az öregek, a két testvér az egyikbe, a jegyes párok a másikba.

Éppen csak annyi idejük volt azután, hogy felöltözzenek az esküvőre, mely pont félelgyre volt. A nászpár úti ruhát viselt, ámbár nem szándékoztak elutazni, inkább azt óhajtották kifejezni a ruhájokkal, hogy voltaképpen úton esküsznek, egyik sincs otthon, az öregúr mindamellett felölté díszmagyarját, ha már elhozta; a kócsagtollas kalpag és a rezes fringia nagy hatást tett a bémész külföldi csócselék előtt. (Füüdővendég már igen gyéren volt Pnixdorfban.)

— A perzsa sah! — suttozták. (Valóban hasonlított hozzá valamennyire.)

A bizalmas dîner után, mely az esküvőt követte az »Arany alma« egyik külön szobájában, az összes rokonok elutaztak, maga Blandiné asszony is — ott hagyva leányát a férjénél. Éppen a rendes esküvői program — de megfordítva. Ott az új házások hagyják faképnél a mulató násznépet, utazván Velencébe vagy isten tudja hova, emitt pedig a násznép kotródik el, hogy ne legyen alkalmatlan.

Érzékeny jelenetek folytak, sok sírás-rívás, gyanús suttozások, amint szokott lenni olyankor: az egyik Katángthygyerek, az ügyvéd, félrehítta Menyus öccsét a különszoba fülkéjébe.

— Van-e? — kérdé jelentőségteljes szempislogatással, a három összedörzsölt ujjával a bankóolvasás műveletét mímelve.

— Azt gondolom, lesz — felelte Menyhért úr ragyogó arccal.

— Mert ránk férne a segítség — mondá halkán az ügyvéd, öccse kezét szorongatva. — Te mindig jó testvér voltál, Menyus!

Talán éppen ugyanezen percben ugyanezt szerette volna szépszerével kivenni Kristóf hadnagy Blandinéból. A mama mérgesen ütött a szájára.

— Csitt, te varjú...

Később azonban úgy rémlett, mintha ilyesvalamit súgna neki:

— Semmit se tudok, de a klientélája óriási!

Lassankint elfogytak. Blandiné a fél hat órai vonattal utazott el Klagenfurt felé a dzsidás-hadnaggal; mikor a

lányát utolszor megölelte a kocsinál, elájult, úgy kellett fellocsolni. A Katánghy-testvérek a Salzkammergutba tettek előbb egy kirándulást, onnan indulandók hazafelé kedden.

János király maradt legutoljára ; az ő vasútja hét órakor indult. Addig ott iddögáltak kettesben a felbokkrétázott nász-asztalnál, s beszélgettek mindenféléről. János királynak igen megtetszett az új rokon.

— Tudsz-e beszélni? — kérde egyszerre váratlanul.

— Hogyne tudnék? — felelte Menyhért s elmondta a Varga Mihály történetét az egyetemről. — Éppen csak arra van talentumom, kedves bátyám!

— No, hát akkor olyan dominiumot adok én neked, hogy holtod napjáig benne ülhetsz!

Hét óra felé kikísérték a vasútra. Általában úgy bánt vele Menyus, mint valami hímes tojással. A vasútnál kivett a zsebéből egy Szűz Máriás aranyat és odatette nagy proso-popeával a Klárrika markába.

— Itt van, te kis macska! Ne mondd, hogy nem adtam semmit.

A János király igen eredeti volt, ravasz, apró szemei mindég mosolyogtak, kurta nyaka pedig egyre mozgott ide-oda, valamint a kezével is folytonosan hadonászott, mintha pofon akarna valakit ütni.

— Ami pedig téged illet — mondá Menyushoz fordulva —, mondtam, amit mondtam, egy dominiumot kapsz tőlem.

Menyus csak mosolygott és hajtogatta magát, egészen el volt érzékenyülve. Teringette, egy dominium! Valóban egy igazi dominiumot gondol-e?

Másodikat csezengettek.

— Gyere ide, kis macskám, hadd cuppantsak még egy csókot. Így, ni. De jó! (Eközben csintalanul vágott a szemével Menyus felé.) Kóstoltad-e már, hékás? Hogy nem még? Ej, ej! No, de most már hadd üljek föl erre a gőzagárra, aki hazavisz. Isten áldjon meg, gyerekek! Amit ígértem, meglesz. Itt a kezem, nem disznóláb!

Menyus hálásan szorongatta meg, sőt még le is akart hajolni, hogy megcsókolja, de ebben a pillanatban atyafiságos bonhomióval pofon cserdítette János király:

— Eredj, bolond! Az öregapám se volt püspök!

Azzal felhágott fürgén, ruganyosan a vagonba és a kinyitott ablakon át rájok szólt:

— Hol fogtok a télen lakni?

Zavarodottan néztek egymásra a házastársak, mintha kölcsönösen kérdenék, hol is fogunk mi lakni.

Istenem, olyan gyorsan ment minden, hogy erre bizony nem is gondoltak.

— Budapesten — felelte némi szünet után a félnapos férj.

— Majd meglátogatlak benneteket és akkor bővebben megbeszéljük a jövődöt. Egyet azonban most is tanácsolhatok (s közelebb intette a fiatalokat, hogy az utasok ne hallják). Ezt a mai esküvőt ne tétessétek ki az újságba!

— Miért, bácsika?

— Miért? Miért? Mit tudod te azt, kis mokus. Az én eszem nagyon is előre jár. De nincs szükség valamit elfecsegni, ami úgysis megtörtént. Ha a macska tejfelt akar lopni, nem dugja be a lábát dióhéjakba, hogy kopogjanak. Fogadjatok szót öreg bátyátoknak, punctum.

A gőzagar füttyentett s vitte János királyt az országa felé — a fiatal pár pedig belekezdett a mézes órákba. Isten látja lelkemet, hogy nem nevezhetem heteknek.

Már mindjárt másnap beleesett a mézbe egy icipici kenyérmorzsa. Pedig a méznek éppen a kenyér a ginyónja. Egy morzsától megszavanyodik egy egész kád. Egy egész kád méz pedig nem is volt; — lehetett talán egy kis bögrével.

Természetesen a tegnapi nap élményeiről beszélgettek bizalmas tête-à-tête-ben, mint távoli dolgokról, amikéért nem kell az újdonsült menyecskének a szép szemeit irulva-pirulva lesütnie (mint talán a közelebbiekért).

— Ugyebár az öreg János bácsinak valami gyára van?
— kérdé Menyhért.

— Dehogy. Polgármester Szentandráson.

— Tudom, de azonkívül.

— Nincsen annak semmiféle gyára.

— Pedig, ha jól emlékszem, a mama ilyesmit mondott.

— Ah, de nagy bolond maga! — kacagott fel Klárka édesdeden. — A mama azzal szokott tréfálni, hogy János bácsi gyártja azon a vidéken a képviselőket.

Menyus homlokára alig észrevehető ránc ült ki. Ah, úgy,

azért mondta hát Blandiné, hogy húszezer forintosak a gyártmányai. Persze, persze!

De mégis bosszantotta ez a dolog.

— Eszerint az öregúr afféle főkortes?

— Az — mondá az asszonyka egyszerűen.

— S a dominium, amit nekem ígért, egy kerület?

— Természetesen. Hát mit gondoltál?

— Tudja az Isten! — mondá Menyhért úr lehangoltan. — De mindenesetre valami egyeben járt az eszem. Én őt gazdag embernek hittem. Magam sem tudom, miért.

— Pedig szegény, de az tény, hogy egy kerületbe idővel jól bele tud segíteni, ha akar, mert a legravaszabb kortes az országban.

Menyus szeme megcsillant a kerület szóra. Vére megbizsergett. Az a gonosz szenvedélyekre hajló dzsentrivér. Megbizsergett, mint a farkas vére a birkaszagra. De aztán lehorgasztotta a fejét lankadtan:

— Nem olyan pályám van — sóhajtott fel. — Messze estem én az ilyen álmoktól.

— Idővel! Ki tudja?

— Bárcsak egyébire volna pénzem. (Menyus apródonkint akarta előkészíteni nejét a szegénységére.)

Az asszonyka édes mosolygással biztatta:

— Ej, ha nincsen, ad az Isten.

— Mikor? — kérdé Menyus nyugtalanul.

Klárka a vállát vonogatta.

— Hát én tudom? Hát én bánom? Én önzetlenül mentem hozzád.

— Meg vagyok győződve — szólt Menyus és átkarolta a nyakát.

Klári összehúzta keblén a fogyatékos pongyoláját és ráütötte a kezére.

— Vegye el innen a kezét, uracskám, hallja: Vagy lejjebb, vagy följjebb. Aztán ne beszéljen arról a csúf pénzről.

— Persze — szólt a férjura nevetve —, de lássa, szívecském, a pénz a nervus rerum gerendarum: a hadviselési eszköz.

— Menjen! Csak nem akar maga hadat viselni ellenem.

— Nem, nem, kis bohó. De a szerelemhez is kell. Ohó, kedves feleség, a pénzt nem lehet kizárni sehonnan. A pénz

a király manapság. Ófelségére minduntalan szükségünk van. Ófelsége parancsol mindenben. Most például a télre le akarunk telepedni valahol, mert itt nem maradhatunk télen át, ennél fogva ófelségétől kell megkérdeznünk: Sire! Hova parancsolja, hogy menjünk, és meddig parancsolja, hogy terjeszkedjünk?

Klárika olyan gyermeteg képet vágott, mint egy kis-leányka, akinek valami ismeretlen országról mesél a papája.

— Igaz, igaz — bólingatott a fejcskéjével komolyan.

— No, hát akkor üljön ide a térdemre. Így ni. És most vegye fel egy okos háziasszony allűrjeit, aztán tanácskozunk.

— Egy okos háziasszony nem ül a férje térdein — ellen-veté Klárika dacosan.

— Hanem ?

— A férje ül az ő térdeinél.

— No, jó, hát én is úgy ülök majd. Hol van a kis zsámoly-szék? De most már tárgyaljunk.

— Nem bánom. Kezdje meg.

— Nem. Maga kezdje!

— Én nem kezdem.

— Hát nem bánom, kezdem én — mondá a doktor.

— Az erősebb enged, de hozzáteszem, hogy csak ha akar. Ebből ne legyen, asszonyom, precedens.

— Mi az a precedens?

— Azt majd máskor magyarázom meg, most egyelőre nem engedem magam a szőnyegen levő tárgytól eltéríttetni. Tehát, hol is kezdjem csak, mit is akartam mondani?

— Nem akart közbe egy csókot kérni?

— De bizony.

Csókok következtek, meg csókok. Hiába erősködött, hogy nem hagyja magát eltéríttetni a tárgytól.

— Nehéz így konferenciázni! — nevetett föl végre. (Bolond ember volt — hisz ellenkezőleg, csak így öröm konferenciázni.)

Közbe Varga Mihály jelentett be egy beteget, egy pilseni szabót, aki búcsúzni jött, elhozván a maga szerény levélborítékját, mely két tízforintossal volt megbérelve. Addig az asszonyka elrebbent a másik szobába.

»Az utolsó betegem — dörmögte magában Menyus, mikor a szabó távozott. — Most már akár itt is hagyhatnánk Priedorfot.«

Mindez még inkább sarkallta, hogy Klárikával tisztába jöjjön. Lázás türelmetlenség fogta el, égett a föld a talpa alatt, és valami eltalálhatlan nyugtalanság szorította össze a szívét — a legritkább jelenség a nászlej utáni délelőtt, mikor boldognak kellene lennie.

Bekiáltott a hálószobába :

— Kláríka, kijöhetsz?

— Felöltözöm előbb.

— Majd azután. Beszéljünk még egy kicsit.

— Elment a beteged?

— Elbúcsúzott.

— Fizetett?

— Igen.

— Sokat?

— Keveset.

— Nektek minden kevés, csúf doktorok ! Pedig az egész tudományotok abból áll : »Nyújtsa ki a nyelvét, kisasszony«. Igaz?

— Igaz, hogy nagy csacsi vagy. De most már csakugyan tanácskozzunk.

— Mit? Egy csacsival akar maga tanácskozni?

— Kláríka, megharagszom, ha nem figyelsz.

— Hát figyelek.

— Nos, hát mondd meg, mekkora szállást vegyünk föl Pesten a télre? Hány szobát gondolsz, s miképp kívánod berendezni?

— Oh, édes istenem, én egy kunyhóval is megelégszem, egy asztal, két szék legyen benne.

— Hát még? Semmit se felejtettél el?

— Hát természetesen ágy is. Mit nevétsz? Szép is az !

— Azt nevetem, hogy minden asszony így beszél az esküvő után való nap.

— Oh, kérlek, nekem igazán semmi igényem nincs. Hiszen olyan szerény körülmények közt vagyok nevelve. (Kláríka is lassankint akarta a férjét előkészíteni a való tényekre.)

Menyust láthatólag megszurta ez a megjegyzés.

— Köszönöm szépen az olyan szerény körülményeket!
Mit ért maga az alatt? — kérdé pajkos gúnnyal. — Szakácsot és portást?

Klárika csodálkozva emelte rá a tekintetét.

— Portást és szakácsot? Miről beszél?

— Hát nem tart a mama otthon szakácsot?

— Persze, hogy nem. Honnan telne szegénynek? Ki mondta azt magának?

Menyusban elhült a vér.

— A bárónő, a mama — dadogta. — Hát nem emlékszik?

— A mama mondott volna ilyet?

— Igen, mikor az ételeket szídták egy ízben, azt mondta szórul-szóra: esztendőre, ha ide jövök, szeretnék magammal szakácsot hozni.

Klárika úgy kacagott, de úgy kacagott, hogy a könnyei is kibuggyantak.

— Oh, az az én bolond mamám! Persze, hogy szeretne szakácsot hozni. Ki ne szeretne vajon? De hogy lehet így félreérteni egy ártatlan óhajtást? Oh, az az én bolond mamám, hahaha!

Menyus azonban nem találta olyan nevetősnek ezt a dolgot.

— Klára, a teljes valót akarom tudni — kiáltott fel izgatottan.

— Mi tekintetben, uracskám? — felelte ez még mindig enyelgő hangon.

— Mennyire rúg a hozományod? Végre is tudnom kell.

— Az én hozományom? — mondta közömbösen, vontatottan. — Egyáltalában nincs hozományom.

Katánghy elsápadt.

— Hisz anyád gazdag asszony — dadogta zavarral. — Vagy nem?

— Anyám a férje utáni nyugdíjából él. Szazigen csekély.

— Lehetetlen... lehetetlen.

Dúlt arccal, tanácstalanul járt fel s alá a szobában, orrcimpái mozogtak, szemeit véres erek futották be, látszott, hogy le akarja magát győzni. A nevelt ember küzd az állattal.

Egyszerre megállt neje előtt s rekedt hangon kérte számon:

— Miért adtatok hát akkor nekem száz Napoleon d'ort ?

Klárrika elvörösödött, mint a rák, aztán odalépett hozzá s kezét a karjára tette, szelíden csillapítva.

— Megmaradt atyai örökségem volt. Majdnem az egész.

Neked adtam, mert . . . mert . . .

— Mert be akartál csapni.

— Mert szerettelek.

Menyus eltaszította magától és kirohant. Az ajtónál megfordult, egész testében reszketve az indulattól :

— Svindlerek kezébe kerültem !

* * *

Így telt el az első délelőtt. »Elkergetem, még ma elkergetem« — hajtogatta ott künn, lihegve a bosszúvágytól. De amint egy kissé megmarta izzó fejét a friss levegő, higgadtan kezdte megítélni, hogy az elkergetésből botrány lenne, kinevetné az egész világ, mint akit olyan ügyesen vittek lépre a Napóleonokkal. Egy hosszú séta a tremoli erdőcske felé, mialatt szembejövő ismerősök mind gratuláltak neki a tegnapi nagy szerencséjéhez (képzeltetni, milyen megerőltetésébe került mosolyogni), meghozta neki a helyes tanácsot : lenyelni a keserű labdacso, amit a gonosz sors preskribált. Okos tolvaj nem megy a rendőrségre, ha meglópták, mialatt ő a más zsebében kotorász. Sajnos, hogy az egész meglopás és kotorászás csak akadémice értendő. Mert mit lopott tőle Klárrika ? Fájdalom, semmit. (Szegény, ő is rosszul járt.) És ő viszont milyen zsebben kotorászott ? Ne is beszéljünk róla.

Valamelyik orvosi könyvében volt egy kép, ahol a beteg és a betegség mint két különvált személy fekszik egymás mellett egy ágyban. Az orvos egy nagy bunkóval veri a betegséget, de az ütések az embert is érik. Elég elmés jellemzése a mai gyógyítási rendszernek.

De ha ezen a téren megjárja is — egyéb szituációban nem célirányos olyan valakit ütni, aki által magunk is gyengülünk. Klárrik tehát nem szabad pellengérré állítani ; ami megtörtént, isten rendelése, az ő szent akarata volt (persze, az Istent kápráztatta el a száz Napóleon), bele kell nyugodni.

Szóval, az lett a séta vége, hogy Menyus, mikor a gyomra megkordult, hazakullogott csöndesen, mint a megszelídült kutya; a könnyelmű emberek hangulata gyorsan változik.

Miután az asszonykát sírva találta, még ő kezdte verni a békés hangokat.

— No, ne sírj hát. — Öltözz fel inkább és menjünk ebédelni.

De Klárika csak sírt, csak sírt, hogy szinte a szíve készült megszakadni.

— Ne légy már olyan érzékeny, kis bolondom. Ne vedd azt olyan nagyon fel.

— Megsértettél — zokogott keservesen —, s tudtomra adtad, hogy nem szeretsz.

— Dehogynem szeretlek. Milyen beszéd az?

— Hogy csak pénzért vettél el. Oh, istenem, istenem!

Menyus melléje ült, megsimogatta a fejét, mint ahogy megsértett gyerekekét szokás.

— Bocsáss meg, Klári. Nagyon el voltam keseredve. A kétségbeesés durvává tett, beösmérem. Eszembe jutott a sivár jövő és nyomorúság, mely reánk vár. Én kényelmes életről ábrándoztam teveled, s íme, előttünk áll a szegénység és küzdelem.

— Miért ne lehetnének boldogok? — mondá szelíden Klári, felnézve könnyes szemeivel az urára. — Hiszen oly kevés kell két embernek!

— De mikor az a kevés sincs meg.

— Hogyan? Hát a te nagy klientélád, praxisod?

— Nincs énnekem klientélám.

— Hát a tömérdek betegeid?

— Nem volt nekem, fiacskám, egész nyáron mindössze öt; jövedelmem a te honoráriumodon kívül hetven forintra rúgott; összes földi vagyonom négyszáz forint.

Most Klárán volt a sor elsápadni, kifejtözött karjaiból, felugrott, mint a tigris; nem könny volt többé a szemében, hanem sisterszó menykő.

— Hisz akkor ön, uram, egy országcsaló!

Menyus cinikus flegmával fonta össze mellén a karjait.

— Összekerültünk, feleség. Úgy kell nekünk. De menjünk most már ebédelni.

NÉMI FÁTYOLOZOTT RÉSZEK

Az első őszi kikirics kinyílt a prixdorfi réteken. Ez a kapuzárás. A fürdő elveszti csodaerejét, az utolsó beteg is hazamegy.

A hoteleket, boltokat bezárják, a kútleányok beállanak tavaszig szolgálóknak a közeli városokban, a fák lehajigálják a leveleiket — minden az elmúlásba megy át.

Ha valamely kései vendég erőszakkal még ott maradna, azzal kiegyezik a doktor : »Ne háborgassuk egymást, — ne fizesse, csak a felét a honoráriumnak és hagyjon engem elmenni, én is hagyom meggyógyulni«.

Katánghynak egyezkedni sem kellett, szabadon mehetett téli szállásra. De hova menjenek ?

Eleinte Budapestet gondolták, de csekély pénzők nem engedte. Egy Vas megyei városkát választottak, ahol némi téli keresetre lehet kilátás, kivált, ha a helyi lap nagy betűkkel hozza : »Dr. Katánghy Menyhért, híres prixdorfi orvos, városunkban telepedett le, lakik a Templom utcán, átellenben özvegy Sirjai Ferenecné „A kis pityerhez” címzett kocsmájával.«

S tényleg akadt mindjárt kezdetben egy betege, mégpedig előkelő úr : Montvich Károly János Mária herceg — huszárhadnagy az ottani ezredben.

Hogy mi baja lehetett a pirospozsgás kinézésű tömzsi hadnagynak, azt a jóisten tudja (hiszen annyi mindenféle belső betegség van), de az bizonyos, hogy néha kétszer is elment napjában a doktorhoz, s ilyenkor ott trécselt vagy a doktorral, vagy a doktornéval órák hosszáig.

Hogy jó doktor lehetett Katánghy, az onnan világlik ki, hogy a herceg a következő nyáron szabadságot vett és Prixdorfban töltötte azt, hogy tovább is a Katánghy keze-lése alatt lehessen.

Hogy pedig Montvich hercege jó páciens volt, az abból következtethető, mert a jövő ősszel, midőn a herceget Nagyváradra helyezték el, Katánghy doktor is Nagyváradon telepedett le télire.

A harmadik télen azonban, miután az ezred átvándorolt Budapestre, végre Katánghyék is felkerültek a fővárosba. Károly János Mária herceg most is mindennap ellátogatott az orvoshoz. Mégis nagyon makacs lehetett a betegsége.

Szombathelyen, Váradon sokat fecsegték erről a kávé-nénikék, ha rákerült a sor.

— Szép orvosné . . . hercegi hadnagy szegény férj, könnyű a diagnózist eltalálni.

De a rossz világ nyelve sohasem volt egy gentleman emberre irányadó. Varga Mihály szerint, aki erre a pontra nézve okvetlenül tudhatna valamit, Katánghy és Katánghyné olyan szép egyetértésben éltek, mint két gerlice.

Azonfelül Katánghy nem is volt most már olyan szegény ; a praxisa megindult egy kicsit, úgyhogy élni tudott, csinos lakást tartott, nejét szépen járatta. Azonfelül nem minden hadnagy céda, vannak becsületes jámbor hadnagyok is. Azonfelül nem minden asszony azaz, hogy ezt már nem merem állítani.

Hanem azt merem állítani, hogy ha volt is valami bibi, Menyhért nem tudott arról. Minden dolognak van határa, még a leleplezésnek is. Menyhéltre, az igaz, haragszunk, mert svihák és stréber, de csakis eddig van. Menyhért máskülönben gentleman. A herceghez ragaszkodott, talán mert imponált neki a herceg barátsága és mert a pozícióját is emelte, esetleg előkelő klienseket hozhatott, — de többet föltételezni sem szabad.

Úgy télen át, kivált a későbbi években, ha János király a fővárosba jött, többnyire meglátogatta Katánghyékát, rendszeren megbiztatván Menyhértet :

√— Ha addig élek is, kinézek neked jövőre egy kerületet. Ne félj semmit.

Egy farsang alkalmával vidám arccal toppant be :

— Meglesz a kerület öcsém, sőt már meg is van ; ki-gondoltam.

Katánghy hitetlenül rázta a fejét. Lehet is kerületet *kigondolni*?

— Hogy hívják? — kérdé inkább udvariasságból, mint kíváncsian.

— Borontó.

— Hol van az?

— Abban a megyében, ahol Szentandrás városa.

— Pénz kellene ahhoz, kedves bátyám.

— Dehogy kell, egy fia se kell.

— Olyan nagy befolyása van ott?

— Nincs nekem annyi se, mint a körmöm feketéje.

— Hát mivel leszek meg akkor?

János úr fölénnyel petyegette az ujjait.

— Praktikával.

— Nincsenek már csodák, János bácsi.

— Vagy igen — szolt ő meggyőződéssel.

Ez akkor annyiban maradt, de amint a választások közelegettek, János király is többször jött az utolsó télen Pestre s egyre nógatta Katánghyt, hogy már ideje volna akcióba lépni a borontói kerületre nézve.^j

Menyus föl se vette, úgysis hiábavaló, kár arra egy lépést vesztegetni, ami lehetetlen, az lehetetlen, de az asszony akarta, s amit az asszony akart, annak körülbelül meg kellett történnie.

— Majd meglátod, Klári, hogy csak nevetségessé teszem magamat.

— Próbá szerencse! Egy szót se többet, föl kell lépned. Képviselelné akarok lenni.

Menyus még vergődött egy darabig mindenféle kifogásokkal. Könnyű mondani, hogy lépjek fel, de *hogyan lépjek?* Melyik lábammal? Mit kell tennem? Hol kell kezdeni?

De semmit se használtak a kifogások, János király ki-fundálta neki egy családi vacsora alkalmával az egész plá-numot.

— Egyszerűen beíratod magad a szabadelvű klubba, aztán elkéred a végrehajtó bizottságtól a borontói kerületet, illetőleg jó eleve bejelentetted a miniszterelnöknek, hogy ott óhajtasz föllépni.

— Hát ha nem adják ide?

— A kerületet ? Dehogynem. Megörülnek neki. Podmaniczky a nyakadba borul : »Édes barátom, csak menjen, menjen«. Mert az nehéz kerület, amelyikben most is egy ellenzéki ember ül. A nehéz kerületeket pedig olyan közömbösen osztogatják a pártban, mintha egy-egy csillagot kérne el a mennyboltról tőlük az ember, azt mondják : »Jól van, legyen a tied«. Ijesztgetni fognak, sőt a szemedbe is nevetnek, de te rájok se hederíts, mindig csak azt mondd : »Nekem az a kerület kell, a macska fél, de nem én ; ott fogok föllépni.«

— Ki ott a főispán?

— Báró Belendy Péter, derék ember.

— Iskolatársam volt Kassán, ösmerem.

— Annál jobb — felelte János király.

— Annál rosszabb — felelte Katánghy —, mert ő is ösmer engem.

— Mindegy. Amit mondtam, mondtam, úgy kell eljárnod.

— Hiszen ha csak egy csöpp valószínűséget látnék benne! — sóhajtott fel Katánghy, azonban mégis engedelmeskedett (maradhatott volna-e meg nyugton a feleségétől?), belépett a szabadelvű klubba s egy nap bejelentette az illetékes személyeknek, hogy Borontón akar föllépni a közelgő választásokon.

Mire február végén megint előjött János király, már akkorra rendben volt a dolog ide való része. A szabadelvű korifeusok vállat vontak rá : »Jól van, legyen az öné a kerület, de most aztán lásson hozzá, hogy ott gyökeret verjen.«

János király meg volt elégedve az eredménnyel.

— Hát a levél megvan-e a főispánhoz?

— Az itt van a zsebemben.

— Igen helyes. Most már lássunk a dolog vastagabb végéhez. Jól ide figyelj, Menyhért öcsém. Te meg ne szólj minduntalan közbe, Klára!

— Figyelek, János bácsi.

— Március 12-én lesz Gergely napja, írd fel magadnak a dátumot. Ekkor Borontón nagy névnap van a vármegye nábobja, Fekete Gergely uramnál. Ott lesz a választókerület minden számbavehető embere, érted-e jól?

— Hogyne érteném!

— Te már 11-én megérkezel Szentandrásra, de nem hozám szállsz, hanem a vendéglőbe.

— Igenis.

— Jelentkezel a főispánnál, átadod neki a levelet, az ki fog nevetni, hogy te Borontón akarsz föllépni, de te megmaradsz makacsul a szándékodnál és csak azt kívánod tőle, hogy vigyen el másnap a borontói névnapra. Jól van, a főispán elvisz a névnapra. Ott leszel, eszel, iszol, de a szándékodról se szóval, se viselkedéssel semmit el nem árulsz. Ha fecsegni kell, majd ott leszek én, bízz mindent énrám.

— Ön ott lesz?

— Természetesen, de neked nem szabad engem ösmerned. Ha szóba hoznak is előtted, beszélj felőlem fumigative.

— Oh, azt a világért se teszem.

János király fölfortyant, ravasz szemei háromféle színt játszottak.

— Csak tedd azt — mondá fensőséggel —, amit én megállapítok, mert annak úgy kell történni. A plánum jó, de be kell tartani minden nüanszát és akkor nyugodt lehetsz ; mert jegyezd meg magadnak, hogy ha egyszer a macska beledugja fejét a köcsögbe, akkor fel is nyalja a benne levő tejfölt.

* * *

Minden úgy történt, amint kitervezték. Március 10-én Katánghyné beküldte a keleti gyöngysorát a nagy zálogházba, és az érte kapott másfélszáz forintot Menyus markába nyomta útiköltségnek. Az átellenben lakó Singer Jakab szabóüzletéből kibéreltek egy bundát (minden napra egy forint bér), s ezzel Menyus összecsókolván nejét és apró porontyait, mert már volt vagy három, megindult a délutáni vonattal Csaba népének országába. Március 11-én a program szerint szerencsésen odaért Szentandrásra, beszállt a »Turul madár«-hoz címzett vendéglőbe, átöltözött, és megkereste a megyeházán a főispánt.

De iszen nagy eszű ember János király. Tudott az előre mindent — ösmerte az a főispán veséjét is.

Öméltósága nagyon megörült, mikor megösmerte régi diáktársát, Katánghy Menyust, de mikor a végrehajtó-bizott-

ság levelét elolvasta, amelyben meg volt ékesen írva, hogy a borontói kerületben tisztelt elvtársunk fog föllépni, csodálkozással förmedt rá:

— Hát megbolondultál?

— Azt még nem tettem.

— Vagy talán aranybányát fedeztél fel valahol?

— Azt még kevésbé cselekedtem.

— Akkor mit akarsz?

— Próbálkozni. És csak azt kérem tőled, méltóságos uram, egyelőre, kegyeskedj engem holnap magaddal vinni a borontói Gergely-napra, ahol meg akarok a választókkal egy kicsit ösmerkedni.

A méltóságos báró vállat vont.

— Hiszen elvinni szívesen elviszlek, de ami a többit illeti, roppant fába vágta a fejszédet — még ha aranyból van is a fejszéd.

— Bárcsak ezüstből volna.

— A székely, barátom, nem szívesen választ idegent, hacsak nem valami országos nagyság. Azaz, hogy szívesen még akkor se teszi. S kivált a borontói kerület. Ez a legnehezebb. A mostani képviselő ugyan népszerűtlen lett (mert itt három év alatt ráunnának Kossuth Lajosra is), de támad ahelyett tíz, mindenféle árnyalatú. Úgy fognak kiugrálni pár hét múlva, mint a békák a mocsárból. Ami a pártunkat illeti, félfüllel hallom, az öreg gróf Tenky Albert akar föllépni. Az pedig olyan dinasztia itt, hogy nyikkanni se lehet ellenében. Hova gondolsz, kedves barátom? Pláne ezzel a sárosi dialektussal.

— Mindegy, ha már itt vagyok, legalább magam győződöm meg a viszonyokról.

— Igen helyes. Hiszen semmi kifogásom, ha eljössz, én csak a véleményemet mondom, próféta nem vagyok. Próbáljuk meg. Végre csodák is történhetnek; az igaz, hogy én még nem láttam. Lesz a nábobnál ösmerősöd?

— Király János.

— A polgármester? No, azzal ne nagyon dicsekedj!

A GÓBÉK NÁBOBJA

Másnap uzsonna táján befogatott a főispán. Megindultak a hasig érő hóban Borontóra.

Három-négy falun kellett keresztülmenniök. Szegényes házikók a székelyeké, de tiszták, a kopjas kis kapu a vendéget üdvözlő feliratokkal ott van mindeniknél, tulipánokkal kifestve, a házak zsúppal vannak fedve, kémény nincs rajtuk, a vendég hívó füst ott jön ki a fedelen, ahol neki tetszik.

Kemény, csikorgó hideg volt, a Nemere is fujdogált derekasan, utasainknak csak a veres orra látszott ki a bundákból, meg a zuzmarás bajuszból valami. Unalmas, kellemtelen út volt, beszélni se igen lehetett, csak éppen a legszükségesebbekre szorítkoztak.

— Félek, Tenky gróf is ott lesz — jegyezte meg útközben a főispán.

Katánghynak annyi sok mindenfélétől kellett volna félnie, hogy már semmitől se félt.

— Messze van még Borontó? — kérdé.

— A dombon túl.

Megint elhallgattak, csak a kapaszkodót elhagyva, szólt meg újra a főispán

— Ugyan, instállak, mi is vagy te voltaképpen, — hogy be tudjalak mutatni.

— Orvos vagyok.

— Hm, az is egy nagy baj.

— Miért?

— Orvosból a székely nem csinál képviselőt. Kicsire nézi a doktort.

— Hát akkor ne mondj doktornak.

— Minek mondjalak?

— Írtam valamikor egypár tárcát a »Felvidéki Magyar Közlöny«-be. Írónak fogom magam mondani. Ezt senki se tartja számon. Szeretik az írókat?

A báró vállat vont.

— Na!

Újra fülükre húzták a bundát és mélységesen hallgattak, míg csak meg nem állott a kocsi.

— Itt vagyunk a nábobnál!

Valami tornyos, bástyás, ragyogó várkastélyra gondolt Menyus; csodálkozott nagyon, hogy egy kis kúria udvarán áll meg a négy párolgó ló. Sáros megyében a szegény bocskoros nemesek laknak ilyenekben. Az udvar tele volt csézákkal, hintókkal, fűrhéces szekerekkel és bútorokkal. Almáriumok, ágyak, szekrények, bőrdíványok heverték künn a havon egymás mellé állítva.

— Itt valami költözködés van! — jegyzé meg a doktor.

— Dehogy! Kirakták az összes bútorokat, hogy a vendégek beférhessenek.

— Annyian vannak?

— Majd meglátod! A székelyek nábobja nem olyan, mint a világ egyéb krózsai, őt mindenki szereti. De ni, itt is van!

Valóban künn állt hajadonfővel egy nagy brontes ember, de olyan szelíd arcú, mint egy ártatlan gyerek: egy jó öreg fiú benyomását tette az egyszerű alak. Ez hát a nábob, ez a deres fejű úr.

Megrázta a főispán kezét, s ugyanakkor barátságosan mosolygott az idegen felé, mintha az az édesded mosolygás lenne a kérdés, hogy ki ő.

— Katánghy Menyhért barátom Budapestről — mutatta be röviden a főispán.

— Isten hozott — mondá egyszerűen, s kezecit a Katánghyéba fűzte kordialisan, elől eresztvén a főispánt, maga vezette be a tornácról nyíló első szobába, mely tele volt szürkeposztós farkas-bundákkal. Egész a gerendáig ért a bunda-garmada. Úgy kellett felhajítani kettőjökét a tetejére, mint a búzakévéét szokás az asztagra.

A »bundák szobája« után, melyben a bundák miatt csak egy átjáró maradt a következő ajtóhoz, egy másik nagy

szobába léptek, mely tele volt vendéggel, ember ember mellett szorongott, egy almát sem lehetett volna lehajítani, a képzelhető legtarkább társaság. Itt egy elegáns lakkcipős alak szmokingban, mellette egy másik, ócska formájú kopott bekecsben. Volt ott gróf, falusi tanító, jegyző, asztalos, vicispán, kanonok, zsidó árendás. A becsületes góbék, primipilusok, pixidariusok szépen megfértek együtt, örültek egymásnak, diskuráltak, disputáltak és nem tartották szükségesnek egymást lenézni.

Maga a nábob, bár a természeténél fogva lassú és nehézkes, erre az egy napra bizonyos fürgeséget erőszakolt magára, úgy tudott járni-kelni a tolongásban, mint egy vendéglős. Sas-szeme legott észrevette, ha szivar, gyufa vagy más kellett valakinek.

— Ne is vegyétek rossz néven — mondogatta imitt-amott az állva beszélgető csoportoknak —, hogy nem tudtok leülni. Ha a székeket behoznám, be sem férnétek. Hát én pedig inkább benneteket akarok itt, mint a székeket.

Nem volt aranyért se más bútor, csak a kályha. (Ámbár a kályha több mint bútor, az már szinte családtag.) Tetejéről finom birsalmaillat terjengett, barátságosan elvegyülve a dohányfüst fojtó szagával.

A sokaságba elegyedve, imitt-amott bemutatta hősünet részint a házigazda, részint a főispán. Amint beljebb-beljebb hatoltak a szobában, egyszerre csak kibukkant Menyus előtt Király János uram is. Karjait összefonva állt egy szögletben.

Menyus első mozdulatával hozzá akart rohanni, már száján is volt az atyafiságos felkiáltás »Hollá, jó napot, János bácsi«, de egy tiltakozó, mogorva szemintés észhez térítette a magáról megfélekezett kerület-vadászt. János király homloka hirtelen tele lett ráncokkal, s szúrós szeme végtelen hidegséget fejezett ki, mintha kiáltana feléje : »Ne közelíts hozzám!«

Jó szerencse, e kritikus pillanatban egyszerre galléron fogta a főispán : »Gyere, nézzük meg a harmadik szobát is.«

A harmadik és egyszersmind utolsó szobában öt-hat asztalnál ferblit játszottak. Összezsúfolva ültek a játékosok és gibicek, ott is alig lehetett mozdulni. A főispán mégis befurakodott a szoba belső részeibe s valamit beszélgetett a

játékosokkal a legutolsó asztalnál, aztán megint végig viaskodta magát visszafelé Katánghyig.

— Akarsz-e ferblizni?

— Nem éppen.

— De hát akkor mit csinálsz itt egész éjjel?

— Hát megvacsorálunk, aztán lefekszem.

— Lefekszel? Hol? (Nagy szemeket meresztett Katánghyra.) Hiszen láttad, hogy az ágyak odakünt vannak az udvaron.

— Hát a többiek se fekszenek le? — kérdé, kétkedőleg pillantva végig néhány aggastyánon.

— Egész főispánságom alatt elő nem fordult efféle lefekvés névnapon.

— Teringgettét, hát nincsen a házban több szoba? Valami alvókamara?

— Télen nincs, de ha nyár volna, a szénapadláson lehetne aludni.

— No, a nábobtoknál nincs valami nagy komfort. Kezdem apródonkint nem érteni, miben áll voltaképpen a nábobsága?

A főispán apprehenzivus képet vágott.

— A székely ember nem biggyeszi ki léha cifraságokban, amije van, egyszerűen lakik és él, még ha gazdag is.

— Hát csakugyan olyan gazdag? És miben van a vagyona?

— A földjeiben; mind prima földek.

— Sok földje van?

Óméltósága elgondolkozott, mintha elméjében össze akarná szedegetni a réteket, erdőket és szántóföldeket.

— Van annak talán kétszáz holdja is.

— Csak?

— Ne beszélj olyan hangosan és jegyezd meg magadnak, hogy a nagyságot mindig az arányok teszik. Ha csak három cipónyi eleség volna az egész világon, egy cipó birtokában gazdagabb lennél Rothschildnál.

— Biz az igaz lehet.

— Akkor nyugodj bele és gyere ferblizni. Még csak hat óra, s a vacsora éjjél táján lesz. Az időt el kell ölni. Már szoritottam is magunknak két helyet a legvégső asztalnál

— Kik játszanak ott?

Rendre elmondta a játékosokat : nagy történelmi nevet viseltek valamennyien. Három gróf volt, Katángthy össze-rezzen, mikor Tenky Albertet mondta. Ez hát a vetély-társa ! Nyúlánk, dolyfös tartású arisztokrata. A negyedik partner csak nemes volt, de fejedelmi ivadék.

Katángthy ijedten hőkölt vissza. Hogy üljön ő le ezekkel a mágnásokkal ! Mindössze néhány tízes bankó volt a zsebében.

— Nem, nem — dadogta röstelkedve.

— Meg kell lenni. Hogy akarsz ismerkedni másképp az emberekkel ? A biblia valami olyasfélét mond : sírókkal sírni, nevetőkkel nevetni, ferblizőkkel ferblizni. Gyere, ha mondom.

Megfogta a gallérját s vitte. Menyus homlokán zavarában a verejték gyöngyözött. Elképzelte, hogy mi lesz vele, ha minden pénzét elveszti és nem tud majd fizetni. A szégyen öli meg. Legalább a revolverét hozta volna el. Őszintén be akarta vallani pénzbeli állapotját, de mire szóhoz jutott, addigra azon vette magát észre, hogy már ott ül a széken két mágnás közt, már a kártya is ki van osztva.

— Megadod a vizit ?

Megnőzte a kártyáját : két piros volt, az alsó a felsővel.

— Megadom — mondá síri hangon. — Mennyi ?

— Egy picula, többnek nem szabad lenni.

Hősünk föllélegzett — de még mindig félve tekintett a többiekre, mit tesznek ők a »zsinór«-ba. Mert ki tudja, mi Erdélyben a picula ? Hisz ők kupának nevezik a kancsót, méltóságosnak a nemest, nagyságosnak a mágnást, az ördög igazodik itt el. Hátha a tíz forintos bankót címezik piculának ?

De félelme alaptalan volt : a »zsinórban« valóságos Lónyay-hatosok csillogtak nyájas, ismerős fényben. Menyus valami hálafélét érzett most ama derék régi erdélyi fejedelmek iránt, akik szűken adományozták az uradalmakat a székely főuraknak, sőt el is szedegették néhanapján.

A ferbli a ragadozó állatok közé tartozik ; gyorsan eszi a pénzt és az időt. A fali óra kakukkja minduntalan előjött kiáltani, hogy egy órával megint közelebb vannak a követválasztások.

Éjfél felé bejött a háziúr, stentori hangon kihirdetni :

— Az asztalokra és székekre szükség van, urak.

Abbahagyták a játékot, besöpörték a pénzt (valami keveset Katángthy úr is nyert), mire aztán néhány perc

alatt összetolták az asztalokat a két szobán keresztül, s kezdődött a vacsora. Azok a csodaszép, nyúlánk, szürke szemű székely leányok szakadatlanul hordták fel az ételeket.

A töltött-káposztától és a ropogásra sült malactól kezdve, aki még holtan is illedelmesen tartott a szájában egy sült almát, a kürtöskalácsig és levelen-sültig ott volt a székely konyha minden pompája, dicsősége. Némely hatalmas illatú étel után be-beszólongatták a szakácsnét, nemes János Péterné asszonyomat, aki be is jött pironkodva mindannyiszor (mint a színpadokra a nagy szereplők), és felhajtott egy-egy pohár bort, mellyel a hálás góbék megkínálták, miközben a száját törülgetve eldadogta :

— Jobb is lehetne, instálom.

Azután megindultak a tósztok. A székely keveset beszél a lakomáknál, nyugodt, méltóságteljes és mogorva. Ha beszél, felköszöntőkben beszél, pátosszal és meglehetősen virágosan. Egész disputák támadtak és zajlottak le lassú hömpölygéssel, kacskaringós szónoklatokban.

A vacsora eltartott éjfél után öt óráig. Ekkor a nábob újra így szólt :

— Az asztalokra szükség van.

A vendégek fölálltak, s az asztalokat és székeket visszahelyezték a régi helyükre. Restitutio in integrum.

— Hát már most mi lesz?

A főispán vállat vont, mint egy igazi fatalista.

— Hát mi lenne? Megint leülünk ferblizni.

— De hát aztán?

— Mikor megjön az ideje, megjön vele a fölöstököm.

Mit akarsz még tudni?

— Hogy a hazamenetelre mikor gondolsz?

— Oh, az még messze van, barátom. Odáig én nem gondolkozom előre. Hanem annyit mondhatok tájékozásul, hogy a névnapok itt közönségesen három napig tartanak.

— Abba én belehalok — sóhajta a megszeppent Katánghy meggyőződéssel.

-- A halottakra nem kötelező. Aki hamarabb meghal, az hamarabb megy, mert ide el se férne egy ravatal, hanem az életben maradókra kötelező a három nap; a negyedik a *bundaválogatás*.

— Hát az mi? — pattant fel a doktor hüledezve.

— Ej, csak nem képezed, hogy mikor negyednap hazaindulsz, akkor a garmada bunda közül, amelyik mind egyforma posztóra, szőrre és szabásra, egyszerre odaböksz a magadéra? Egy egész nap telik el a turkálásban, az ide-oda hánytorgatásban. Hidd meg, nagy multság, igazi élvezet, ha az ember végre post tot discrimina rerum a jószágához jut — föltéve, hogy el nem cserélték és el nem vitték, másikat hagyva helyébe.

— No, az szép lenne — Az enyim haszonbérbe van véve a szabómtól. Minden napra egy forint árenda. Ha elviszi valaki, holtig fizethetem.

A jövő valóban aggasztó volt. Menyhértünk, mint afféle elpuhult városi ember, már most is fáradt volt a rogyásig, azt hitte, összeesik. Kezdte már sajnálni, hogy idejött. Mire való volt ez? Legjobb volna valahogy megszökni innen, csak legalább beszélhetne János bácsival.

De János bácsi, úgy látszik, szándékosan kerülte, valahol messze ült az asztal alján, mint »kún kapitány«. A kún kapitányság egy ad hoc tisztség a székely lakománál. Minden négy-öt vendég közt ül egy kún kapitány, akit a gazda kér fel e tisztségre a kisebb tekintélyűek közül, hogy a mellette ülőket kínálgassa, kiszolgálja, töltögessen nekik. Katángthy csodálkozott. Mi az ördög ez? A hatalmas János király szolgálja itt fel a többit. Lehetetlen azt érteni. Az is feltűnt Katángthynak a vacsoránál, hogy az öreget, bár mindenkiért emeltek poharat, senki sem köszöntötte fel.

Nem állhatta, hogy okát ne kérdezze bal szomszédja-, a jóképű Gábor Istvántól, aki szórul szóra ezt felelte:

— Münk nem igen szeretjük itt a megyében. Nyikorgó talyigának senki se mondja: »gyere, hintó!«

— De ott bent a városban — ellenveté Katángthy —, úgy hallom, nagy hatalma van.

Gábor Pista megvetőleg vonogatta a vállát.

— Hja, no! A róka is tisztartó a maga lyukában.

Menyust nagyon lehangolta a János király illetően devalválása. Klára bolonddá tette őt ezzel az emberrel is! Bár-csak soha meg se ösmerte volna!

Amint így elmélkednék fölöle, a harmadik szobába a partnerekhez vágva át magát a tolongó emberrajban, egy-

szerre csak honnan nem veszi magát, elsuhan mellette János király és a fülébe súgja :

— Minden a legjobban megy !

Katánghynak még ránézni se volt ideje : eltűnt egyszerre, mint a füst. Minden a legjobban megy ! De mi az ördög az a minden ? Ej, locsog az öreg ostobaságokat !

Már rá se gondolt a jelöltségére — csak a megszabaduláson törte fejét, midőn az ajtónál elcsipte egy szürke posztós ember s valami protekcióra kérte a kultuszminiszternél.

— Nincs nekem a miniszterre befolyásom.

— Majd lesz — felelte a szürkeposztós ember jelentőségteljes hunyorítással, mintha mondaná: »tudok már én mindent«.

Ez egy kicsit szeget ütött Menyus fejére. Még jobban, hogy kártyázás közben odajött háta mögé az öreg Baló Gáspár, a szabadelvű párt ottani elnöke, megveregette vállait, és valami szépet akarván mondani, amivel megbiztassa, de azért a tapintat határait még most át ne lépje, másik agyarára tolván át nyelvével a szivarját, így szólott szörnyűséges nyugalommal :

— Éppen olyan formájú lapockája van, öcsémuram, mint a megboldogult Lábody Kristófé volt.

(Lábody Kristóf ciklus elején elhalt kedvenc képviselőjük volt, kit ők »székely Deák Ferencnek« nevezének.)

Felkacagott erre a főispán gibice, egy megyei aljegyző :

— Csak tán nem lapocka szerint szemeli ki bátyám a követeket ?

Az öreg szigorúan tekintett le a szája-eljárt ifjoncra.

— Vagy hogy igen, hékás ! Csirke vagy te ahhoz !

Menyus majd leszédült a székről. Azt hitte, álmodik. Pedig éppen ez űzte el az álmot a szemeiből. Ha Majmuna tündér nagy öltésekkel bevarrni készült a szemhéjait, az a tapasztalat, hogy reménytelen dolgai jóra kezdenek fordulni, legott kiszedte szemeiből a férceket. Ereiben fiatalon csergedezett a vér, mintha újjászületett volna.

S míg gépiesen osztotta, »gusztálta« a kártyákat, valóságos tükön ült, szeretett volna szétnézni, mindenkivel beszélni, agyszóval, még jobban meggyőződni a hangulatról.

Lehetetlen! Mégis lehetetlen — tűnődött magában. János király csinálta volna? Hiszen ő itt vékony tekintély.

Nem, nem! Ostoba vagyok, képzelődöm, hogy is lehetne igaz?

Pedig igaz volt — János király jól felhasználta a mai estét. Mihelyest megjöttek a főispánék, elpletykázta nagy sutteggással azoknak, akikkel jobban barátkozott:

— Úgy nézem, a főispán megint törí a fejét valamiben. Olyan fej az, mint a Griff konyhája Brassóban, — mindég fő ott valami. Vagy azt hiszitek, hiába hozta ide azt a pesti embert?

— Ugyan miért hozta volna?

— Képviselőnek akarja varrni a nyakatokba.

A székely urak összenéztek: »Bizony meglehet.«

— Hogy lehet-e? Tudom. Hogy kitől tudom? (De ezt már csak súgva mondta.) Hát maga Tisza hozta szóba, mikor a minap fent jártam.)

A székely urak kezdték úgy félszemmél méregetni, fűrészgetni Katánghyt: Csinos, formás ember — mondák némelyek —, ki tudja, mi lakik benne? Szóval, a figyelem rá fordult, amit sem ő, sem a főispán észre nem vehetett.

János király pedig csak egyre folytatta a maga furfangos aknamunkáját.

— Megmondtam azonban Tiszának, hogy abból semmi se lesz. Ha nem fogadott szót, ám lássa. Itt nem lesz követ az ő Katánghyja. De uramfia, nem is nekünk való. Hiszen nem tud ez becsületesen még magyarul sem. Ugyan hallgassák csak, hogyan ejti ki a szavakat!

Bizonyos fenntartással fogadták eleinte e közléseket, de azért terjedtek, mint a futótűz, s János úr az egyik csoporttól a másikhoz kacsázott, hogy ott is elmondja pöffeszkedő nézetét, imígyen:

— Nem lesz meg, ha mondom, ha egyszer én mondom. Macska legyen, ha engedem.)

S ilyenkor hetykén a mellére ütött. Persze, hogy rögtön akadtak a kevély megyeiek közt, akiket vérig bosszantott a hencogése.

— Nem engedi? De hátha mégis megválasztjuk.

— No, azt szeretném én látni! — pattant fel az öreg, mint egy mérges pulykakakas.)

Erre aztán feljebb emelte a hangját a másik is:

— Ejha! De nagy úr az úr! Hisz önnek ebben a kerületben voksa sincs. Mi jögon akar itt rendelkezni?!

János király a halántékáig vörösödött haragjában.

— Azon a jogon, mert én jobban tudom, milyen követ való ide, mint az urak.

— Ohó!

— Otthon parancsoljon, Király úr!

A vidrafalusi Olt Miklós, aki maga száz voksot szokott képviselni, mint széles atyafiságának Nesztora, meglóbázta most, a nagy szőrös kezét a Király orra alatt.

— Lassan azzal a kis testtel, Király uram! Itt a szavam, nem disznóhólyag, most már azért is rászavazok az . . . izére, hogy is hívják csak?

— Katánghy.

— Igenis, Katánghyra. /

Oly túlságos hangosan folyt immár a diskurzus, hogy csitítóknak kellett közbelépni:

— Pszt! Ne okoskodjanak. Ami nem illik, nem illik. Hiszen meghallják a kártyaszobában is.

Kérlelni kezdték János királyt is. Az nem járja, amit csinál. Ha már nem nézi a vendéget, nézze valamire legalább a házigazdát. Bizony szép lesz, ha fülibe jut, hogy a vendégét hogy szapulják.

De Király János javíthatlan maradt. Verte a mellét, hogy őt nem lehet elnémítani. »En karakter vagyok — rikácsolta —, ami a szívemen, az a számon.«

Folyton-folyvást dolgozott, agitált Katánghy ellen, míg csak egy hallgatója akadt, s úgy föl-paprikázta maga ellen az embereket, hogy mire megvirradt, mindenki egy véleményen volt, mindenki hangoztatta:

— Megválasztjuk a pesti embert, punktum.

Akadt olyan is, aki dacosan hozzátette:

— Ha kell, eladom még a két lovamat is, voksokat veszek az árán, de megmutatjuk, isten úgy segéljen, János királynak, hogy ez lesz a követünk.

Midőn kilenc óra táján bejött a háziúr a kártyaszobába a sztereotip kikiáltásával: »kérem az asztalokat«, János király szintén beosont, s elejtve valami hatost a Katánghy háta mögött, amint lehajolt érte, a következő hadijelentést súgta:

— Egyhangú lészen a választásod, fráter!

EGY MEGVESZTEGETETT DINASZTA

A reggeli után újra ferbli következett. Egyéb változottság nem történt, csak a szivarok fogytak el. Egy lovas embert kellett küldeni a szomszéd faluba, ahol állítólag kaphatók kurta szivarok az örménynél.

Addigi használatra összekereste a gazda öreg pipáit, pipaszárakat hevenyészett, néhányat kölcsönzött imitt-amott a faluban. Nagy delicia volt ez is, akinek jutott. Még a mágások se fintorgatták az orrukat, hogy szotyagos a pipaszár.

Az ebédnél, mely uzsonna tájára esett, ismét megindultak a tóosztok. A legtekintélyesebb emberek emelkedtek fel, Katánghy Menyhértre ürítve poharukat, olyanforma célzásokat fonva-szöve, hogy: »Ha az Isten úgy akarja, mint münk, ezen mű vendégünket szívünkhöz jobban is megragasztjuk. Valamiképpen a kanyarodó patak messziről jön az ő csergedező vizével, de akármilyen messziről érkezik, sehol sem mondják, amerre elfolyik: „ahol jön ni egy idegen patak”, hanem mindenek így szólanak: „ez a mi patakunk”. Engedje az Úristen ő szent felsége, hogy itt a mi megyénkiből váljék a kis patak nagy folyammá.«

Szépen, szívhez szólón tudtak ők beszélni, van valami bibliai őserő az ő különös észjárásukban, a Libanon cédrusainak illatával és Thibeza mézével.

Az éljenzés- és lelkesedésben látszott János királyon, hogy a méreg eszi, de közbe is kotyogott minduntalan.

— Vagy ki tudja? No, majd meglássuk! — S több effélett.

A szomszédjai úgy tettek, mintha nem is hallanák, de ő nem törődött velök, éles látásával legott kikereste a homógen elemet, Tenky grófot, őt nézte, mintegy őhozzá adresszált a közbeszólásait. Egyszer felkelt az asztal végéről s oda-tipegett a grófhhoz.

— A macska is szereti a tejfölt — mondá fennhangon, a grófhoz hajolva —, de ha mély köcsögben vagyon, mégsem juthat hozzá, mert a feje be nem fér.

A gróf összeráncolta a homlokát, kezdte sokallani a János úr szeretetét, derogált neki ez a közösség.

— Ugyan hagyjon békét — szolt mogorván.

A többiek pedig éppenséggel megbotránkoznak a Király János illetlen viselkedésén.

Kevés híja, hogy rögtön ki nem dobták, jószerecse, maga Katánghy állt fel az izzó hangulatban, és egy igen ügyes tósztnban csillapítá le a tornyos hullámokat, hogy szabad országban minden vélemény szabad legyen; — az a legjobb, amelyik szemtől-szembe nyilatkozik.

Tetszett a tósztn. Vidáman csengtek össze a poharak. A főispán odahúzta a székét Menyus mellé:

— Szerencsés ember vagy — mondá —, bizonyosan burokban születted. Megfoghatatlan, hogy mi tetszett meg rajtad annyira!

Katánghy vállat vont, de arca a diadaltól ragyogott.

— Isten tudja.

— Most már azt merem mondani — folytatá a főispán —, hogy biztos a mandátumod, ha Tenky föl nem lép. Ő még hideg, mint egy jéghegy, s valami rejtélyes, aggasztó van az arcában, ha a jelöltségedre céloznak.

Tenky valóban hűvös volt a pesti vendéggel szemben, gúnyosan biggyesztette el ajkait a jelöltsége emlegetésénél, s kártyázás közben azon a bizonyos orrhangon beszélt vele, amelyért már nem egyszer törte be a mob a mágán-klubok ablakait.

Katánghy csöndes humorral jegyezte meg:

— Ah, igen! Már nagyon régen volt a francia forradalom.

A grófot egyébiránt János király vette most kezelése alá. A »székely Bismarck« jól tudta, hogy a kevély főurat semmi se fogja annyira maltretirozni, mint az ő pártfogása — megkezdte tehát a propagandát csinálni Tenky jelöltsége érdekében.

Tenkyben forrt a méreg, már éppen ki akart törni, midőn megjelent a gazda

— Az asztalokra nincs többé szükség!

A ferblisták újra sorakoztak, de Katánghy, aki már nem bírta tovább a bágyadtságot, kiosont előbb a friss levegőre.

Feje szédült, inai roskadoztak, érezte, hogy ott bent a fojtó gőzben és füstben rögtön összeesik a kimerültségtől. Míg a pitvarig elhatolt a bundaszobán keresztül, vakmerő terv fogalmazott meg fejében, hogy megszökik; meglehet, mindent kockáztat, de mégis megszökik. Nem gondolt többé semmire a világon, csak egy ágyra. Nem egy képviselőséget, de egy trónt is odaadna e percben egy kis alvásért.

A pitvarból éppen akkor vitt ki szép sugár leányzó egy dézsa öblögető vizet kiönteni az udvarra.

— Hogy hínak, kis mókus? — kérde tőle nyájasan.

Első dolga volt a kékvirágos szoknyáját leeresztetni, mely hátul fel volt hajtva és görcsre összekötve, úgy, hogy az ing látszott egy darabon. Durva volt az ing, de mégis csinos és ingerlő. Csak miután leeresztette a szoknyáját, akkor felelt.

— Zsuzsinak.

Hősünk óvatosan nézett körül, nem hallja-e valaki.

— Megtehetnél nekem, kicsike, egy szívességet.

— Kettőt is, instálom.

— Szavadon foglak, Zsuzsika. Éppen kettőt kérek.

A leány elmosolyodott.

— Bizony már sajnálom, hogy nem hármat mondtam.

Sannyi kellem, természetesség volt a mozdulatában, hogy egy kontesznek se lenne kevés.

— Elég a kettő is. De tudsz-e hallgatni?

— Meglehet — nevetett csintalanul —, de eddig nem próbáltam.

— Jaj, szívecském, ha te hallgatni nem tudsz, akkor minden elromlik.

— Ej no — szolt, a fejét féloldalt hajlítva —, hát olyan romlós portéka?

— Biz az olyan. Egy fuvarost kellene fogadnod titokban, aki megvárjon itt valahol átellenben, mondjuk a templomnál, és elvigyen Brassóba.

Zsuzsika ijedten csapta össze a kezét.

— Jézus, Mária, Szent József! Még csak az kellene. Elcsapna urunk a szolgálatból.

— Csak tán nem?

— Vagy igen. Ránk van parancsolva, ha vendég szökését észre vesszük, mindjárt jelentsük az úrnak. Mi lenne, ha magunk szöktetnénk el ?

— Nem teszed meg ? — faggatta rimánkodó hangon.

— Nem, nem (kezecskéit bűnbánóan összetette). Bizonyisten, nem tehetem, pedig tudom, hogy maga lesz a követünk. (Nagy zavarba esett, kötényét a szájába vette és harapdálta.) De nekem senkim sincs, nekem semmi sem kell, hanem a Borbála megteszi . . . én azt gondolom, megteszi.

— Ki az a Borbála ?

— Egy cseléd, mint én, de annak szeretője van, hát megteszi. A Borbála nem fél az ördögtől sem, mert annak szeretője van.

— Hol van az a Borbála ?

— Mákot tör a konyhában. Nem hallja a mozsárongást ?

— Küldd ki csak !

Míg Menyus Borbálára várt, sorba jártak ki az udvarra a bortól kivörösödött urak, s felmarkolván egy csomó friss havat, megdörzsölték vele a képüket. Székely medicina a bágyadtság ellen.

Ezt jó lesz megtanulni, gondolta Katánghy, és ő is úgy tett.

Azalatt kijött Borbála. Gyönyörű fehérchseléd volt, magas termetű, egyenes, mint a szarvas, gödrökkel az arcán, élveteg piros ajkakkal, fekete szemei fénylettek, villogtak, mint két szentjánosbogár. A nehéz, nagy bunkójú mozsártörőt kezében himbálta könnyedén, mint valami légycsapót.

— Eszemadta húgom, te, amint látom, buzogánnyal jössz.

— A Zsuzsika küldött, instálom, hogy valamit parancsolni tetszik.

Katánghy odább intette a kamra tájékára (a pitvar előtt sokan mászkálnak), aztán előadta a kívánságát, a fuvaros szerzése iránt, meg hogy a bundáját keresse ki; egy szivar-tárca van benne, arról lehet ráösmerni; a bundát azután csempéssze valahogy a konyhába és tegye föl éjjel a kocsira.

Csóválta a fejét meg a buzogányt. Egy darabig habozott.

— Nehéz dolog — mondá —, de én is nehéz dolgot fogok kérni. Tyúkért tyúkot, ökörért ökröt. Megteszi ?

Éles, fürkésző tekintetet vetett Katánghyra.

— Miről van szó? — kérde ez kissé bizonytalanul.

— Férjhez szeretnék menni — mondá fojtott hangon —, és kérőm is van.

— Teringettét! Azt elhiszem.

— De nem tudok hozzámenni, pedig szeretem is, derék ember.

— Hát miért nem tud hozzámenni?

— A boldogult uram miatt.

— Ne mondja! — szólt közbe Katánghy meglepetve.

Maga már özvegyasszony?

— Nem tudom — felelte szomorúan.

— Egy mukkot se értek belőle. Holt ura van és nem tudja, özvegy-e, kérője van, szereti és nem tud hozzá menni.

A menyecske felsóhajtott.

— Valami különös eset az. De nem erről van szó. Hanem két levelet írtam, azokat kellene elvállalni a méltóságos úrnak, hogy elviszi személyesen ahová szólnak, és mikor visszajön a választásra, választ hoz reájuk.

— Nem nagy dolog. Miféle levelek?

— Egyik a királynak szól Budára, instálom, a másik az érseknek Esztergomba.

— Hm! És mi van a levelekben?

A Borcsa szép arca olyan lett, mint egy hősnőé, szinte átszellemült, valami földöntúli értelem öntötte el a homlokát.

— Azt kérdezem, instálom, a királytól, mondja meg a király, *hogy jobbagyái-e még azok, akik meghaltak?*

Menyus gyanakodva nézett rá. Szegény teremtés: alkalmasint meg van örülve.

— Hát az esztergomi érsek levelében mi van?

— Mondja meg az érsek, *hol kezdődik a halál?*

A cinkotai icce kérdései óta se nem hallott, se nem olvasott Menyus ilyeneket. Tisztában volt vele, hogy tébolyodott nővel beszél.

— Aztán mire volna az magának jó, ha megtudná?

— Akkor tudnám, hogy férjhez mehetek-e vagy sem.

— Hogy-hogy? Beszéljen világosabban! Mert hogy hozzak én választ, ha nem értem, miről van szó?

Borbála leeresztette a mozsártörőt, ahogy a juhász szokta a botját, rákönyökölt, szép arcát a tenyerébe hajtva :

— Hát úgy van az, instálom, hogy az uram meghalt ezelőtt tizenkét évvel Pesten a Szt.-Rókus kórházban, ketten az anyámmal fogtuk be a szemeit. Azzal hazajöttünk, engem betegen hozott szegény szülőm, mert a nagy bánat összerőtött. Jól van, ez akkor annyiba maradt. Sirattuk, sirattuk esztendők soráig, egyszer csak azzal jött haza a Sikor András nagy Magyarországról, hogy látta az uramat, találkozott vele, meg is ittak együtt három verdung pálinkát. Mondtuk, lehetetlen, hiszen meghalt. De a Sikor András csak esküdözött. Áddig-addig, hogy más tanú is akadt, a lacfalvi bíró, Héja Sándor uram, aki szintén felösmerte Nagyváradon a volt uramat, meg is kérdezte tőle, mit üzensz a feleségednek ? mire ő azt felelte, ne is szóljon keed neki, mert én most már a túlvilági életemet élem, s hogy ne szóljon nekem, nagyban traktálta Héja Sándort.

— A holt ember ?

— Az, a holt ember.

— Oh, a számár ! — fakadt ki Katánghy.

Borbála elérte az udvarias felkiáltást, elmosolyodott és így folytatá :

— Nagy bizonytalanságba estünk, instálom, ezek miatt, úgyhogy elmentünk a nótáriushoz, Hám Pál uramhoz (aki ott bent van, megkérdezheti tőle a méltóságos úr), a nótárius aztán írt a Szt.-Rókusba, hogy mi történt az elhalt urammal, úgy jött onnan válasz, hogy fölébredt a tetszhalottaiból s ekkor és ekkor teljesen kigyógyulva elbocsáttatott.

— Ezer mennykő ! — kiáltott fel most Katánghy. — Nem Varga Mihály a maga ura ?

— De bizony Varga Mihály — felelte Borbála csodálkozva. — Honnan tudja ?

— Honnan ? Hiszen az én tulajdon inasom a gazfickó, hiszen én ébresztettem fel a halottjaiból.

— Ugyan ! — mondá kételkedőleg.

— De nekem sohase szólt semmit az imposztor arról, hogy ő házas. Sőt Szombathelyen erőnek-erejével meg akart házasodni ; egy Sirjainé nevű korcsmárosnét akart elvenni . . .

Borbála szeme megvillant, s újra bizalmasan nézett Katánghyra.

— Úgy van, erről én is hallottam... A rossz szándék is éppen olyan jól tud gyalogolni, mint a rossz tett. Hát érti most már a leveleket ?

— Még nem.

— Pedig nagyon világosak. Ha a király azt feleli, hogy akik meghaltak, azok nem jobbágysai többé, akkor én férjhez mehetek, Varga Mihály nem kereskedhet rajtam, mert a király törvényt csak a saját jobbágysainak szolgáltató.

— Furfangosan van kigondolva — mosolygott Katánghy.

De iszen nem bolond asszonyka ez, nemhogy esze nincsen, de bugyborékol is. Most már valószínűsége kíváncsi lett a primás levelére. Valami csodálatos ősmesei erő nyilvánult az előbbiben.

— No, és mit mondjon a primás, húgomasszony ?

— Ha a primás azt feleli, hogy a halál a lélek elszállásával kezdődik, akkor nyert ügyem van, mert a Varga Mihály lelke elszállt, s én csak holtig való felesége voltam.

— Van valami benne.

— De ha azt feleli az érsek, hogy a halál később kezdődik, ha úgy áll a dolog, mint mi, számár parasztlak fogadkozunk: »ásó, kapa választ el minket«; ha az ásó, kapa a mezgye az élet és halál között, akkor nekem veszített ügyem van, mert Varga még nem jutott volt el az ásókapáig.

Katánghy ámulva-bámulva csóválta a fejét.

— Hej, húgom, de nagy fiskális veszett el benned. Persze, azt akarod tudni, hogy megbüntetne-e a törvény, ha férjhez mennél.

A fejével bólintott.

— Hát ha kibékülnél a férjeddal, idehoznám neked jövőre.

Tagadólág rázta a fejét.

— No, majd beszéllek én érdekedben valami nagy törvénytudóssal Pesten, aztán értesítlek. Ha pedig nem menne másképp, megindítatom Vargával a válópört. Jó lesz ?

— Elviszi a leveleket ? — kérdé fanatikus makacssággal.

Katánghy habozott.

— Mit érsz velök ? Hiszen . . .

— Elviszi, vagy nem viszi ?

— Hát elviszem.

— S hoz rájuk választ ?

— Hozok, ha adnak.

— Akkor rendben vagyunk. Megfogadom a fuvarost éjjelre, és egy kavicsot dobok az ablakra, ahol kártyáznak. Ez annyit fog jelenteni, hogy a kocsí a templomnál várja.

— Hozd be majd a szivartárcámat, mihelyt megtalá-
lod a bundát !

Menyust azalatt nagyon keresték a partnerek, egyik-
másik küldönc, akit utána szalasztottak, meg is találta, de
diszkrétül visszahúzódék, s azt a bizalmas bulletint vitte be
(amit pajkos szemhunyorogtatással szokás elmondani), hogy
hagyjuk, mert valami kalandban dolgozik.

(A viselős asszonyt és a női erények felforgatásában
dolgozó férfit határtalan kímélet illeti, a nemzeti káté szerint.)

— Ez már más ! — mondák a berzenkedő partnerek
egyszerre lecsillapodva.

— Juventus ventus ! — mosolygott egy pár öreg úr,
eltelve hajdankori édes emlékekkel.

Mire visszatért Menyus, kérdő tekintetek majd hogy szét
nem hasogatták. — Ahá ! Hol jártunk ? Ej, kópé, kópé !
Tudunk ám mindent !

Leült az üresen hagyott székre (mert már praerogatívák-
kal bíró perszóna volt). A remény, hogy szökési terve sikerül,
megacélozta lankadó idegeit, erőt adott neki, fenntartotta.
Valóságos animóval folytatta a játékot, az utolsó olaj volt
ez a kanócon, amelyből az elalvó mécs nagyot lobban.
A keményfejű székely grófokon ellenben meg sem látszott,
hogy már a második éjszakában vannak, vidorak, frissek
voltak. Istenem, micsoda anyagból gyúrtad ezeket !

Egy óra múlva bejött Borcsa lábujjhegyen és elébe tette
a bundában hagyott szivartárcáját, melyen a Katánghy-
címer csillogott ezüst veretben.

— Ahá ! — zúgott a kompánia és sok csiklandós nyíl
zúdult Menyus ellen.

— Hm, — ez az ?

— Ejnye, be csinos portéka !

— S hogy nézett rád !

Irulva-pirulva kiosont Borbála, Menyus pedig nagy megelégedéssel és örömmel vette tudomásul ezáltal, hogy megvan a bunda, szerelmes ifjú légyottot nem várhat oly epedve, mint ő a szabadulást. Ha eszébe jutott az ágy, mely Brassóban vár reá, a vére sebesebben kezdett lüktetni. Íme, a terv fele már sikerült. Csak még a másik fele lóg.

Kinyitotta a tárcát, két britannika volt benne. A partnerek megdöbbenve néztek össze. Tenky gróf vérfagyasztó pillantást lövellt a kincseire.

Britannika szivarok ! Az ördögbe is, ez nem tréfa, két napi kurta szivar után ! Síri csönd támadt a látványra, s roppant feszültség uralkodott. A főispán, aki éppen osztott, letette a kártyát, mintha érezné, hogy valami nevezetes fog történni. (A főispánok határozottan többet képesek kiérezni, mint más ember.)

Menyus felfogta a pillanat jelentőségét, mert mintegy belső ösztöntől kényszerítve, egyszerre kivette az egyik szivart, a szebbiket, amelyik nem volt meghorzsolva, és Tenky grófnak nyújtotta.

Tenky mosolygott, édesdeden mosolygott, aztán leharapta a szivar végét és még egyszer mosolygott Katánghyra. A szivar pompásan szelelt. Nagy füstöket eregetett szép lassan orrán keresztül, hogy minél tovább ott bolyongjon a becses pára a szájpadrásban és az orr belső lyukaiban. A harmadik szippantásnál egész ábrázata mennyei kéjt fejezett ki.

— Pompás szivar — dűnnyögte —, igazán kapitális egy szivar !

Nézte a füstjét hosszan, mélán, majd leverte nagy óvatosan a hamuját.

— Én csak akkor szívok ilyet, ha hébe-hóba Pestre vetődöm.

— Valóban ritkán jársz oda — vetette föl nem éppen ravasz indok nélkül a főispán.

— Utálok. Ne is lássam többet.

— Hogy-hogy ? Pedig nekem azt mondták — miképp is fejezzem ki csak . . . hogy a jövő országgyűlésre szándékos van . . .

— Ah, üres beszéd! Vén, lomha csont vagyok már. Egy pillanatig talán gondoltam, hogy föllépek, ha más nem akad: de — tette hozzá — már úgy nézem, akadt. (Nyájasan hunyorított Katánghy felé a szemével.) És végre is, mint mondom, vén, lomha csont vagyok, és végre is ez a szivar olyan fölséges . . . és végre is mi a vizi?

Nagy kő gurult le a Katánghy és a főispán szívéről. A nagy jéghegy megolvadt. Tenky már nem fog izgágát csinálni. A britannika leteperte.

A MENEKÜLÉS

A ferbli csak folyt, egyre folyt, nagy összeütközések voltak, négy király négy alsó ellen (irtóztató csata), meg-tüzesedtek a kedélyek. A fejedelmi utód összegöngyölgetett egy forintos bankót, máslit kötött belőle — ezt hívják a székelyek »csikónak«. A csikó állhatatlan jószág, egy gazdánál meg nem marad, aki megnyeri, a zsinórból a regula szerint kénytelen vizibe tenni, s vándorol tovább-tovább, nagy lendületet és forgalmat csinálva.

Katánghy szórakozottan játszott, nem érdekelte a pénz (elég szerencséje volt most nagyobb dologban), azonfelül zúgott a feje, kápráztak a szemei az álmatlanságtól. De a szerencse szeszélyes istenség, nem merjük istenasszonynak mondani (mert ha valamelyes asszonyi volna benne, nem szegődik a *legkimerültebb* emberhez). Valóságosan belecsimpeszkedett Katánghyba, egyre nyert, bolondul nyert. Kézze-lábbal igyekezett visszaveszteni, amit nyert (mert a jelöltnek, úgy mondják, jobb, ha vesz), hasztalan, a könnyelműen eldobott piculák minduntalan visszakerültek a zsinórból, egy falka idegen hatost hajtva maguk előtt.

Vagy ötven-hatvan forint nyeresége volt tizenegy óra táján, midőn kip-kop, megcsörrent az ablak.

Szó nélkül fölkel. A háta mögött egy szeplős képű úr ült, mint gibic, annak nyomta kezébe a kártyáját.

— Vedd át, kérek, egy kicsit, míg kimegyek. A vizit már beadtam.

A ragyás emberen nagyon látszott a megtiszteltetés, ami érte, leült, szétnézett diadalmasan, hogy látják-e, ki helyett játszik és kikkel játszik ő most — majd a távozó Katánghy után kiáltott:

— Kóstáltatnak! Adjam?

— Amint neked tetszik.

Ezzel kiment, semmi gyanút sem keltve, mintha csak egy pillanatra távoznék, a küszöbön még egy pillantást vetett az érdemes helynökre, akit nem ösmert és akit talán sohasem fog látni.

A pitvarban a kis Zsuzsi ült egy ládán, sárga agyagtálcában tejhabot verve (mert persze a vacsora csak azután lesz).

— No, Zsuzsika, az Isten áldjon meg!

Egy forintot próbált a markába csúsztatni.

Leeresztette a tálat a ládára, hátra tette a kezét.

— Nem fogadok el pénzt.

— Hát mit adjak?

Zavartan sütötte le a szemeit.

— Semmit. Oh, semmit. De ha mégis eszébe jutnék, küldjön inkább... inkább...

— No, ugyan mit küldjek? Talán szeretőt?

— Kell is nekem.

Kétszer is megakadt, míg kinyögte.

— Küldjön Brassóból, a fuvarostól, egy stangli szagos szappant.

— Igazad van, kis Zsuzska. Előbb a szappan. Ez a sorrend. A szagos szappanhoz majd megjön a szerető.

Durcás arcot vágott s a tejhabos kanállal megfenyegette.

— Ugyan menjen már, mert mindjárt megfreccsentem.

Ment is már, de ugyancsak lassan mehetett, szuroksötétség volt künn, alig bírt kibotorkászni az udvarból. Egy csillag se ragyogott fent az égen, s a kis házikók ablakából nem fénylett már gyertyavilág. Egész Borontó aludott, a föld is mintegy pihenni látszott fehér takarója alatt, a zúzmarás fák az altató dalt zizegték fölötte.

Csak a hó fehérlett a nagy feketeségben, meg a templom fala. Menyus éles szeme nagynehezen vette ott észre eleven lények mozgását. A lovak lehelete folyvást szürkébbé tette egy darabkán a sötétséget. A szekeret inkább csak sejteni lehetett, mint látni.

Közelebb érve a toronyhoz, szoknyasuhogást hallott. Ahá! Ez bizonyosan Borbála, a szemvesztő piros ajkakkal, a villogó szemekkel. Bolondos éjszaka, hogy még ezek a szemek sem bírnak átragyni a feketeségen!

Csak a ruhasuhogás jelezte, hogy ő is ott vár Menyusra a kocsii mellett, bizonyosan a levelekkel. S a szoknyasuhogás az éjben varázslatos, ingerlő, valóságosan ellenállhatlan.

— Hol a fuvaros ?

— Itt vagyok, instálom — felelt egy tompa férfihang.

— Mehetünk ?

— Mehetünk.

— Látja-e majd az utat ?

— Ahogy az út lát engem, instálom, úgy én is látom ötet, instálom.

— Hát a bunda itt van-e ?

— Itt van, instálom.

Ezalatt közel jött a női alak és Menyus kezébe csúsztatta a leveleket.

Egy pillanatig érezte keze érintését, s vére felforrt. A saját fantáziája megrészesítette, kiegészítvén, teljessé tévén Borbála szépségét, rárakott az éj átláthatatlanságán keresztül annyi varázst, amennyinek nem lehet ellentállni. Egy démoni vágy kényszeríté hirtelen átkapni a derekát s ajkaihoz szorítani ajkát.

— Oh, jaj — sikoltott fel. — Ne bolondozzon, mert összetöri a pápaszememet.

Katángy kezei fagyosan estek le ettől a hangtól és ettől a szótól.

— Miféle pápaszemet ?

— Ami a szememen van.

Idegenszerű, csúf, sziszegő hang volt ez, melyet Menyus még sohasem hallott.

— Hát ki maga ? — kérdé bosszúsan.

— Én a Varga Mihályné anyja vagyok. Borcsa nem ért rá a levelekkel eljönni, tőlem küldte. Elmehetek, instálom ?

— Akár meg se álljon kend a Gellérthegyig !

Káromkodott, toporzékolt mérgében, de nem volt igaza. A kártyabeli szerencséjének okvetlenül kellett valami szomorú következésének lenni a szerelemben.

* * *

Így végződött a borontói kaland. Mit mondjak még ? Három óra múlva beérkezett hőszünk Brassóba.

Három hónap múlva egyhangúlag megválasztott Borontó országgyűlési képviselőjének.

Eddig terjednek kutatásaim. Ez életének az a része, amit a politikai körökben nem ösmertek; most az a része következik, melyet a nagy közönség nem ösmer, — amiről azonban köztünk eleget sügnak-búgnak, szóval, ami kulisszatitok.

Hogyan tett nagy vagyonra szert? Ne gondolják, hogy a ragyás gibic nyerte, akit otthagytott Borontón tovább játszani maga helyett, s akit — mint a folyosón szokta elmondani — még most is úgy képzel, hogy ott ferblizik örökkön-örökké, míg egy szép napon, talán húsz vagy harminc év múlva, előtöppan megöregedve, megőszülve és így szól:

— Meguntam már az urat várni, instálom, hát fogja a pénzét, ehol van ni, éppen egy millió forint.

Ej, nem. Egész más úton lett ő gazdaggá, nagybirtokossá, s a többi választásai szinte egy-egy regény.

Egy vicinális vasút juttatta vagyonhoz s egy új, még körmönfontabb csíny újra mandátumhoz — de ezt majd újabb munkáinak bevezetésében fogom esetleg elmesélni.

[A MÁSODIK VÁLASZTÁS TÖRTÉNETE]

A KÖRTVÉLYESI CSÍNY

1897

I. FEJEZET

KATÁNGHY MEGBUKOTT. SZERZŐ MEGÖSMERKEDIK EGY »GÓLYÁVAL«

Ki találja el, mi a legnagyobb élvezete a képviselőnek újbóli megválasztása után ?

A mandátum átvétele.

Dehogy. A mandátum átvétele inkább kellemetlen, mert beszédet kell tartani.

Akkor tehát az első óra az átvétel után.

Dehogy. Az első órában jönnek a számlák és jönnek, jönnek számos utána következő órákon át.

Már látom, magamnak kell elmondanom, mi a legnagyobb élvezet. Az, mikor felülsz a vasútra hazamenet és a kezedbe akad valamelyik állomáson az első újság, mely a többi pajtásaidról ad hírt: ki lett meg, ki bukott el. Mohón rohansz végig a táviratokon. Bizonytalan formákban és eredményekkel hömpölyögnek benned az érzések, melyeket a benyomások keltettek. Egy jóleső tudat bizsereg egész valódban és mitigálja a sötét színeket. Kellemetlenül érint, hogy X megbukott, de nem búslakodol sokáig, mert te megléttél. Esetleg még jobban bosszant, hogy Y nem bukott meg, de elméd folyton visszaszökdel arra, hogy üsse a kő, hisz te is megvagy. Nem fájhat semmi, hogy legott be ne gyógyítsa, ha megtapogatod a zsebedet, ahol a mandátum ropog, ha pedig a bőröndben van, sokszor és szeretettel pillantasz a bőröndre ; viszont semminek se örülhetsz még ma önállóan, hogy ne a saját mandátumod után akasztanád újabban keletkezett örömedet, ahogy a csónakot szokás a hajó után kötni.

Amint olvasod a táviratokat, melyekben összes barátaid és ellenfeleid ott kavarognak, úgy tűnik föl, mintha a csatatéren volnál a halottakat agnoszkálni, vagy pedig hogy a Jozafát völgyében lesed (már persze a Gábrriel trombitálása

után), hogy kik támadtak föl. Nagy élvezet az, sokszor próbáltam, és még ezután sokszor szeretném megpróbálni.

Hazafelé a legutóbb is folyton molesztáltam a kalauzt :

— Hol lehet kapni lapokat ?

— Talán Kolozsvárott.

— Mikor érünk oda ?

— Éjjél felé.

— Az későn van. Előbb nem lehet ? Például Segesvárott ?

— Esetleg Tövisen.

— Legyen gondja rá, kalauz. Jó borraivalót adok, ha egy mai lapot tud keríteni.

A kalauz és a borraivaló ikertestvérek, együtt a kettő csodákra képes. (Külön ellenben, kivált a kalauz, semmire se képes.) Hol vette, hol nem vette, egyszer csak betoppant egy »Pesti Hirlap«-pal. Amint átfutom, mindjárt az elején szemembe ötlük egy sürgöny Borontóról: föladatott 10 óra 25 perc. „Itt ma Kapuczán Gergely sz. p. egyhangúlag megválasztatott.”

Összerezentem. Borontó! Hiszen az a Katánghy Menyhért volt kerülete! (Reményilem, önök is ismerik Katánghyt, a naplóbíráló bizottság híres tagját.)

Éj, ej, mi történhetett Borontóval, vagyis mi történhetett Katánghyval? Majdnem hihetetlen, hogy a derék hazafi kibukott volna! Mit szól ehhez Klárika? És mit szólnak a miniszterek? És mi lesz ezentúl a ház naplójával? Hát már ebben az országban semmi se szent?

S ki legyen vajon az a Kapuczán Gergely, az új borontói képviselő?

Olyan hangosan gondolkoztam, hogy az étkezőkocsiban, melynek egy kis asztalkájánál iszogattam az erdélyi „Leánykát”, megszólalt a vis-à-vis-m, egy erősen barna, himlőhelyes emberke :

— Csodálatos időnk van — mondá, izzadt, vörös nyakát törölgetve egy keszkenővel.

— Igazi nyár — feleltem szórakozottan.

— Azt mondják az asztronómusok, hogy a földünket valami csillagzat odább taszította, hogy azért van ez a furcsa idő.

— Hm.

— De én azt mondtam, mikor azok a nagy hidegek voltak júniusban, hogy nem kell búsulni, se a telet, se a nyarat nem eszi meg a kutya. Kijön az.

Rám pislogott a félszemével, hogy hajlandó vagyok-e valami beszélgetésbe ereszkedni? De én állhatatosan olvastam a lapot, s meglehetősen közömbösek voltak rám az ő meteorológiai megfigyelései.

— Úgy veszem észre — folytatá, kitűzött célját nem hagyva el —, hogy uraságodat a választások érdeklik. Hát mi is fölküldtük most ezt a Kapuczánt...

— A Kapuczánt? Ön talán borontói?

— Éppeg.

Most vettem csak észre némi örmény akcentust a beszédjén.

— Úgy? És miféle ez a Kapuczán?

— Hát az bizony, instálom, afféle örmény kit is mondjak, tessék például engem megnézni.

Tényleg figyelmesebben néztem meg. A kicsiny úr lehetett vagy harmincöt éves, élénk, eszes szemei voltak. Öltözékén a vidéki gavallér feltűnési vágya domborodott ki. Mindene új volt és túlságosan szép. A fehér atlasz nyakendőben egy gyémánttal kirakott patkó szórta fényét.

— És mi volt azelőtt? — kérdém.

— Azelőtt is örmény volt, instálom.

— Nem azt kérdeztem, hanem hogy miféle: ügyvéd, orvos vagy kereskedő?

— Igen becsületes, rendkívül becsületes úri ember — mondá az utas szinte meghatottsággal. — Ügyvéd és okos ember... nagyon okos ember. — És a szemöldjei fölzaladtak egész az üstökéig.

— Azt hallottam, hogy az örménynek, akármennyire viszi is, mindig kilátszik a sing a zsebéből.

Nevetett jóízűen erre a megjegyzésemre.

— Meglehet. Az ördögbe, meglehet. Nem rossz, becsületesemre mondom, nem rossz! De a Kapuczán derék ember és előreláthatólag szép karriert fog csinálni.

— És hogy bukott meg Katánghy?

Élénken emelte föl a fejét.

— Jaj, fura egy história — mondá vigyorogva —, baland, de nagyon baland.

Elbeszélte, hogy vagy három héttel a választás előtt Katánghyné állított be Barantóra (mert nagyon sok »a« betűt tartanak raktáron az örmények) a férje nélkül. (De milyen kedves fehércseléd, instálom.) Itt aztán sorba látogatta a befolyásos családokat és rimánkodott nekik, hogy *ne válasszák meg a férjét.*

— És persze megtették neki.

— Ingyen, szívességből — kiáltá a himlőhelyes emberke dicsekedő hangon. (Valószínűleg azt akarta demonstrálni, hogy Borontó még nem korrumpált kerület.)

— Megfoghatatlan. Nem értem, mi volt a Klára asszony lélektani indoka ?

A különös utas elbeszélte, hogy a szálláskeresés komédiája keserítette el Klárikát. Elpanaszolta a borontói asszonyoknak, hogy a képviselői élet lumppá tette a férjét, elfordította a családjától, s hazudozó leveleivel országszerte nevetségessé tette nejét. »Adják vissza — mondá — férjemet és gyermekeimnek atyját!« Az asszonyok pártjára álltak Katánghynénak. Mert a tyúk a tyúkkal tart, és amit a tyúkok akarnak, azt a kakasok kikaparják. Mikor egy hét múlva bejött Katánghy a zászlókkal, már akkor vége volt. Kereken megmondták neki, hogy itt nincsen több keresnivalója.

— Szegény Menyus — sóhajtottam föl —, kár érte!

— Talán rokona vagy barátja volt önnek ? — kérdé az idegen figyelmesen.

— Egyszerűen képviselőtársam volt — feleltem kitérőleg.

— Ohó hó ! — ugrott föl az én himlőhelyes emberkém, föl villanyozva, és a kis csontos tenyerét vigan odacsapta az enyimhez. — Hát mért nem szólsz, barátja az erénynek? Huh, kutyamája, mért nem szólsz? Az ember már alig várja, hogy egy magához hasonló lényt találjon. S ehol ni, itt van egy törvényhozó és föl nem ismeri a másik törvényhozót. Különösek a sors útjai, barátom. Hogy hívnak, édes cimborácskám ?

Mondhatom, meg voltam lepetve ettől a különös örömtől — de végre is az új képviselő, a »gólyák« miért ne éreznék

magukat a mézes órákban, míg a rideg való le nem töri a szarvukat, ilyen boldogoknak. Miért ne legyenek az örömeik kitörők — hiszen elég jól megfizették.

Megmondtam neki a nevemet.

— Kutyamája! — rikkantott föl. — Igen, igen, olvastam már felőled valamit. De hogy mit, ha agyonütnének se tudom.

— Hát te ki vagy ? — kérdém csöndesen mosolyogva.

Egy percre megütődött, mintha restellne valamit. Aztán egyszerre borzasztó hahotára fakadt.

— Hát a Kapuczán, hehehe... Igen, a Kapuczán, hihihí. Hát nem találtad ki a diskurzusomból, hehehe. Kapitális tréfa volt, ugye, he ?

Ezzel megnyomta a csengettyűt, mire berohant egy dohányszín libériás rabszolga.

— Pezsgőt, te mamlasz! ... Ah, ez isteni egy találkozás! Meg lehetne örökíteni egy képen. A múltkor láttam egy ilyen találkozást lefestve valahol. Mi is volt csak ? Igen, igen, franciát, amice.

Egész Kolozsvárig új képviselőtársammal beszélgettünk, sehogy se akart elbocsátani, hogy lefekhessem; könyörgött, fenyegetőzött, hogy ne menjek, s eközben agyonnyomorított mindama zöld észrevételekkel és kérdésekkel, melyekkel a gólyák (a mostani gólyák) terhesek. Hogy melyik dietenklasszisba tartozik a képviselő ? (Fordulj meg a sírodban, öreg Deák !) Hogy szeretne mindjárt az idén belemenni a delegációba, mivelhogy erre van a legtöbb hivatottsága. »Tudom, szokták mondani, többnyire szerény hangon, hogy itt tudnék valamit csinálni, mert érzem, hogy mozog bennem valami.« (Úgy tapasztaltam, hogy egy-egy giliszta szokott ilyenkor az én tisztelt képviselőtársaimban mozogni, de a legtöbbben giliszta sincs.)

Kapuczán kérdezte, hogy tényleg per tu lehet-e szólítani a minisztereket ?

— Igen.

— Azt gondoltam — mondja Kapuczán —, hogy csak akkor, ha más nem hallja.

— Gergely, Gergely, ha senki se hallja, akkor a miniszternéket is per tu szólíthatod, nemcsak a minisztereket.

— Ah, szép ez az alkotmány! — lelkesedett Kapuczán, csillogó szemekkel fölhajtvá egy pohár habzó pezsgőt.

A kíváncsiság és az életvágy csak úgy csepeg ki belőle, a száján, a könyökén, a fülein. Csodálatos varázsa van ennek a bolondos képviselőségnek. Az annálék fönntartják emlékezetül Bodulát, aki nem aludt a múlt országgyűlés végén, hogy tovább lehessen képviselő, hogy éjjel is érezze még a képviselőség fényét, melegét; Kapuczán szintén nem mert lefeküdni — mert az ébrenléthez fogható értékű álom nincs a Morpheus raktárában. Mit adhat neki az alvás? Pihenést. De Kapuczánnak nem pihenés kell. Előbb a mandátumával akar betelni.

Minden apróság érdeklí, mindent tudni akar. Hol szoktatok, ti képviselők, vacsorálni? És mit szoktatok, ti képviselők, esténként csinálni? És hánykor szoktatok, ti képviselők lefeküdni? Ugye a konferenciákon csak képviselő lehet jelen? A trónbeszédkor bemutatják a képviselőket is a királynak? Minden este fönnt vannak a miniszterek a klubban? És mit csinálnak? Mikor szoktak lenni az udvari ebédek? Persze betűrendben hívják a képviselőket. A konferenciákon szabad-e mindenkinek felszólalni? (Szabadna, de nem illik.) De hát az odíózus ügyeknél lehet-e frontot csinálni a kormánynak? (Illenek, de nem szabad.) És ugyan mondd meg, édes barátom, kinek kell szólni, hogy az ember melyik szakmához ért, nehogy valami ostoba ötödrendű bizottságba tegyék. Hát ezekkel a kormánybiztosságokkal hogy vagytok? Ki és miképp kapja azokat?

— Attól függ, van-e Borontón valami rakoncátlan folyó?

— Ah, istenem, erre nem is gondoltam. Fájdalom, nincs, nincs. De van egy vulkanikus hírben álló hegy. Mit gondolsz, nem lehetne ebből valamit csinálni?

— Talán idővel, ha jobban kifejlődik...

— Mi? A láva?

— Nem. A kormánybiztosi intézmény.

Ennyi és ilyféle mamlasz kérdéseket zúdított az én új barátom a nyakamba, végre is kényelmesebbnek találtam, ha én kérdezősködöm.

— Hát te most hová utazol?

— Budapestre — felelte Kapuczán Gergely.

— Talán szállást fogadni, hogy úgy ne járj, mint elődöd ?
Nős vagy ?

— Sajnos.

— Mért sajnálsz ?

— Mert most már jobban megnősülhetnék, mint képviselő, a mandátum égisze alatt.

— Gergely, Gergely, a sing kilátszik a zsebedből. Hát szállást fogadsz ?

— Azt is, de leginkább azért megyek föl, hogy jó helyet foglaljak magamnak.

— Miféle helyet ?

— Ej, hát ülőhelyet a házban. A mai világban csak az élelmes ember boldogul. Hidd meg azt, barátocskám. Valami nagyon-nagyon jó helyet szeretnék, s félek, hogy megelőznek. Te hol ülsz a házban, ha szabad kérdeznem ?

— Az enyém mindjárt az első hely az első számú.

— Az első számú ? — dadogta és a szemkarikái nagyra nyíltak. Éreztem, hogy bizonyos pietással vegyült megdöbbenéssel néz rám. Bizalmasan hajolt hozzám, mint aki a lelkét készül egy baráti szívbbe kiönteni. — Tudod, valami olyat szeretnék, hogy egy excellenciás úr mellett volna, ha lehet : kettő mellett a két oldalról.

Elnevettem magam befelé.

— És egy miniszter előtt, nemde, hogy hallja a lojális dohogásaidat ? Gergely, te stréber vagy !

Kedélyesen a kezemre csapott.

— Eredj, kérlek. Utálok a strébereket. De ami okosság, az okosság. Ha jó társaságban van az ember, sok jót elsajátít. Azért szeretném a jóra való szomszédokat. Ne ne vess, instállak. Igazán rám fér. Mert én szerény vagyok ; beösmérem, hogy van egy kis tapintatom, de világom még nincs... Báránka vagyok... Becsületemre, báránka vagyok. (Fölhajtotta a pezsgőmaradékot egyhuzamra.) Itt dagadjak meg, ha nem vagyok báránka.

II. FEJEZET

A HOMÁLY

A fizetőpincér jött a könyvecskéjével.

— Kolozsvár, uraim!

Hála istennek! Kolozsvárott elkapcsolják az étkezőkocsit és ott hagyják. Csakis ez az egy mód volt a menekülésre a csacska Kapuczán Gergely karmaiból, hogy a fundus vétetik ki a lábunk alól. Ez ellen már ő se tudott argumentumot fölhozni. El kellett válnunk, kiki a maga kupéjába a málháíhoz.

Ott aztán ledőltem egy kicsit, de a szelíd álom sokáig került. Ki nem ment az eszemből ez a Kapuczán: »Jézus Mária, ez lesz ám még csak a stréber!« Elfogott a filozofálás léha mestersége. Hogy mennek az emberek lejjebb, lejjebb! ... Valaha taszigálni kellett őket, hogy előre álljanak, s ha akadt is hízelgő, kapaszkodó, — az annyira raritás volt, hogy az ember szerette, megbecsülte, mutogatta, mint a furesán nőtt fát, vagy mint az okos malacot, aki apportirozni tud. A nagy urak úgyszólván izolálva voltak a házban — a dzsentrí föl felé is rátartó volt. Egyetlen eset történt, hogy középosztályú képviselő átment a konzervatív árnyalathoz, ahol az oligarchák vonták meg magukat s ezt is azzal indokolta: »Csak azért mentem át, hogy azt a gögös Sennyeit letegezhessem«. Hanem ezek a Kapuczánék! ... Pfüj, micsoda liliputi faj ez, és mennyire szaporodik! Mennyivel különb Menyus! Ugyan volt kivel elcserélni. S milyen tragikum. A saját felesége buktatja meg. Ki látott már valaha ilyet? Más asszony bomlik, hogy az ura mandátumhoz jusson... De alkalmasint a budai Terka néni paprikázta föl valamely leleplezésekkel. Oh, csak vénasszony ne volna a világon!

Ily gondolatok közt aludtam el egy végső sóhajjal derék Menyusunkért, mely sóhaj azonban fölvillogó örömmé vál-

tozott (mert nagyon gyarló az emberi állat), midőn a fővárosba érve reggel, benyitottam a szerkesztőségbe.

— Hurrá — kiáltám, a Naptár szerkesztőjét megpillantva sok kézirat közt —, most jut eszembe, hogy a Katánghy másodszori megválasztásának történetét ígértem meg az idei naptárba. Milyen jó, hogy most már nem kell megírni.

— Hogy-hogy? — kérdé a szerkesztő megijedve. — Nem kell megírni? Ígéret köti a Pesti Hirlapot, be kell váltani.

— Hogyisne? — vágtam közbe mőhőn. — Én a megválasztását ígértem, de ha nem választották meg...

— Kit?

— Katánghyt.

— Teringette, hogyne választották volna meg!

— Hát őn még nem tudja?

— Mit?

— Hogy megbukott Borontőn.

— Hahaha! — kacagott föl a kis szerkesztő, ördögies villogású pápaszemét föltolva a homlokára. — Hát őn még nem tudja, hogy megválasztották Kőrtvélyesen.

— Kőrtvélyesen? Kit?

— Ej, istenem, hát a Katánghyt.

— Lehetetlen, nem hiszem.

Szó nélkül élembé tolt a tegnapelőtti lapokat, hát csakugyan ott állott a megválasztott képviselőök lajstromában: »*Katánghy Menyhért* sz. p. *Kőrtvélyes*.« (Tehát egy nappal még előbb lett meg, mint Kapuczán.)

A csodálkozás szinte megdermesztett. Ez mégis megfoghatatlan. Kőrtvélyes Borontótul száz mérföldre esik, az ország ellenkező részében, hogy jut oda Katánghy? És ilyen hamar. Más ember, ha a kerülete megromlik, lepottyán, mint a letört gally a fáról, még csak a zörgése se hallik, de ennek a Menyusnak ördőge van.

Azon a turpisságon kaptam rajta magamat, hogy a sajnálkozásom az éjjel a vasúton színlelt volt a bukásán, az igazi érzésem a bosszankodás a megválasztása fölött. Bevallom, hogy elégedettebb volnék, ha sajnálkoznom kellene a malheurjén, mint most, hogy csodálkoznom kell a szerencsájén.

— És hogyan lett meg a kis öreg? — kérdém, még mindig bámész tekinteteket meresztve a munkatársakra.

A Naptár szerkesztője vállat vont.

— Ez az ön dolga megtudni.

— Természetesen . . . Tudom, lesz erről már elég anyag és história a klubban. Mert tűzbe merném tenni a kezemet, hogy nem ment természetes úton

Azonban csalódtam. A klubban senki se beszélt a Kátángy választásáról, pedig csak választási élményeket beszéltek. A szép nagy terem pezsgett az elevenségtől. A »gólyák« közül is sokan voltak már fönn, szépen öltözve és fészülködve nézdelődtek kíváncsian. A szobrok, a képek érdekelték : »Ez mind a mienk.« Végigsétálták a termeket és fölségesnek találták a levegőt, mintha rezeda-ilattal volna telítve, azonfelül minden nyájas volt és csinos. A nagy villanygolyó óriási pompával lövellte ki vakító fényét. Úgy látszott nekik, hogy ez az igazi napfény. (Az odakünn való, az csak műnap.) A rozsdavörös szőnyeg kéjesen csiklandozta a talpaikat, mert nevettek, mind nevettek a boldogságtól.

Minden jelezte a nagy szaporodást, nemcsak hogy anynyian vannak fönn, de a miniszterek megkisebbedett érdeklődése a szürke urak iránt. Hát még a főispánok kevély magatartása, akik reményen felül hozták be a termést a nagy granáriumba. A két Kállay ruganyos, recsegő léptekkel jár föl s alá karonfogva egy-egy ismeretlen úri emberrel. Azelőtt egy képviselőjük se volt a klubban, s ha valaki kérdezte tőlük : »Hány szabadelvű képviselőtök van ?« nagy szerényen felelték : »A harmadik Kállaynak, a szegedinek, van egy«. Most mindenik behozott egyet, talán kettőt is, azokkal járnak karonfogva afféle rátartiséggel, mint akinek először van életében arany óralánca. Kémlelik az arcokon a hatást, s ha valamelyik a karonfogott urakból eltávozik egy percre, nagy sebbellobbal keresik legott a sokaságban, kérdezősködve fűtől-fától :

— Nem láttad, kérlek, merre ment ?

— Kit ?

— A Nácit. A Kálmánt.

— Miféle Nácit ?

— A mamelukomat.

Az ő mamelukját ! Csodálatos édesség van ebben a szóban, ha egy ellenzéki megye főispánja mondhatja, hogy kong, hogy zúg az, mint egy harang : »A mamelukomat«.

Nini, Kapuczán Gergely is itt van! De milyen otthonos már itt. Nézze meg az ember az egynapos gólyát! Izeg, mozog, mint az eleven ezüst, hol ide ugrik, hol oda ugrik, hol ennek ság, hol annak ság valamit, szeme folyton kémlel a láthatáron, a keze kalimpál, úgy látszik, ezer tenni- és mondanivalója van. S milyen fesztelen! Mintha itt növekedett volna szopós gyerek kora óta, s a bölcsője is itt rengett volna a Deák Ferenc képe alatt.

Most észrevett s felém tart.

— Szervusz, oimhora! Kialudtad magad?

— És te?

— Én még egy kicsit olvastam a kupéban.

— Igen? — mondám szórakozottan.

— Egy kis kvóta-tanulmányokat teszek. Egy pár szakmunkát mindig hordok magammal a bőröndömben.

Most egy minisztert pillantott meg (a Borsszem Jankóból megismerte a képét), szökdelve, mint a zerge, rohan magát bemutatni.

— Ki volt ez? — kérdik az öreg képviselők, kik össze-
verődnek egy csoportba, mint a bennszülött rézbőrű indiánok az invázióval szemben.

— Ez Kapuczán. Tegnap a vasúton ismerkedtem meg vele. Vigyázzátok meg, ez lesz a legnagyobb stréber.

Tíz ellenvetést szabadítok föl egyszerre.

— Dehogy. A legnagyobb strébert én ösmerem, azt a szőkét ott, aki az Andrássy szobra mellett áll.

— Ördögöt! — mond egy másik. — A stréberisszimus az én unokaöcsém, az a nyurga fiú, a pulpitushoz támaszkodó. Ösztönszerűleg rájött, hogy az elnöki pulpitus előtti tér az akarnokok kedveno ácsorgási helye.

Mindenki bizonykodik, hogy ő ismeri a legnagyobb strébert. Nagy bőség jele ez.

De végre is, mit érdekel most engem a távoli jövő. Hiszen én voltaképpen azért jöttem a klubba, hogy a Katángly választását és részleteit megtudjam. Elkezdtém tehát kérdezősködni, de a legnagyobb homály nehezedett a körvtélyesi választásra. Senki sem tudott semmit.

Gondoltam, talán a miniszterektől vehetek ki valamit, megszólítottam az egyiket:

— Nem tudod, kérlek, hogy lett meg Katánghy képviselő?

Öccellenciája vállalt vont.

— Bizonyosan megvolt a többsége, azért lett meg. — Aztán jóízű humorral hozzátette: — Mert ezért is megszoktak lenni néha képviselőkké az emberek.

No, ez nem tud semmit, gondoltam magamban, egy jobban informált minisztert keresek föl. Találtam is csakhamar és kérdezősködtem tőle.

— Az ördög tudja — felelte —, Körtvélyes mindig rejtélyes kerület volt.

Egy harmadik miniszter így szólt:

— Isten tudja. Katánghy mindig rejtélyes ember volt.

Meglehetősen reménytelenül próbáltam még szerencsét a negyediknél. Úgy látszik, ez tudott legtöbbet, mert rám förmedt mérgesen, mint a fecsegő kíváncsi gyermekekre szokás:

— Boldogtalan, ne kérdezd, hogyan születtetek. Maradjunk annál, hogy a gólya hozott mindnyájatokat.

Elkedvetlenedve láttam, hogy semmit se fogok megtudni. Valami vastag takaró van itt ügyesen elterítve. S éppen ez mutatja, hogy érdekes csíny van alatta.

Eközben a kiadó folyton küldözte rám a sürgető és fenyegető leveleket: »Kérjük a Katánghy másodszori megválasztásának történetét, vagy különben, stb.«

Honnan vegyem? Csak nem hasíthatom ki a lelkemből!

Még egyetlen mód volt: Katánghyt kivallatni, mert kivált egy kis Moët et Chandon mellett közlékeny lesz és őszinte. Meghíttam vacsorára, fecsegett is mindenről a világon; de mihelyt áthajlott a beszéd a választásokra, különböző élményeinkre, Menyus hihetetlenül begombolkozott.

Incelkedtünk vele, faggattuk, keresztkérdések alá vettük: — Hát te mit költöttél, hát te hogyan lettél meg? — Mosolygott, vonogatta a vállát, és csak annyit bírtunk belőle ki-szorítani:

— Jó volt a plánom.

Hiszen éppen azt akartam én tudni, mi volt a plánom.

— Nem mondod meg, Menyus?

— Nem. Sohase választanának meg többé, ha megtudnák.

— Ha nem mondod is meg, mibe fogadsz, hogy kihámozom.

Hallgatott, mosolygott fitymáló ajkbiggyesztésekkel, és rázta a fejét.

No, mármost azért is megtudom, nincs az a titok a világon, amit ne lehetne kikaparni. Apródonként teljesen belenyargaltam magam, hogy okvetlenül megírom a megválasztását, mégpedig nem fantáziából, hanem hiteles adatok alapján, élethíven és tárgyilagosan.

Egy detektív furfangos szimatjával keresgéltem a szálat, de alig találtam valamit. — És az, amit találtam is, legalább egyelőre teljesen értéktelen volt.

Mindenekelőtt azt tudtam meg, hogy Katánghy okt. 17-én indult el Borontórról, látván, hogy nincsenek chance-ai. A vasúton összejött egy Brand Károly nevű bécsi gyárossal, régi iskolatársával; ezzel együtt érkeztek meg Budapestre, és Brand is Katánghyhoz szállt.

A következő nap együtt mulatott a két hajdani diák orfeumokban és egyebütt. — Harmadnap Brand Károly elutazott, a Katánghy Varga nevű inasa kísérte ki a vasúthoz, s váltott neki jegyet — *Körtvélyesig*. E Brand nevű bécsi egyéniség tehát okvetlen összefüggésben van a választással.

→* Továbbá megtudtam azt is, hogy ez időben Körtvélyesen bizonyos Kovinyi János volt a városka és a kormány egyedüli jelöltje, aki már a programbeszédét is megtartotta volt a városháza nagytermében általános lelkesedés mellett. (Lásd a Nemzet okt. 12-iki esti számát.)

Katánghy több napig Pesten maradt és igen sokszor megfordult a miniszterelnök előszobájában. (Ah istenem, ez az előszoba!) Egypárszor magányosan járt, később azután hárman jöttek, egy vörhenyeges szakállú, zömök öregúrral és egy hosszú, nyurga, igen elegáns kinézésű gentlemannel, ki fényes cilindert viselt és arany fogantyújú sétapálcát. Értesülesem szerint ezzel a két alakkal vacsorált okt. 22-én este a Hotel Royal különszobájában jó éjfélén túl.

Ez volt minden, amit megtudhattam. Tessék mármost ebből a körtvélyesi választást megírni.

Nagy rezignációval jelentem meg a szerkesztőségben.

— Nem lesz a dologból semmi, uraim. Nincs anyagom. Engedjenek meg, isten nem tudok lenni, aki a semmiből valamit teremt; számár pedig nem akarok lenni, aki a semmivel kompromittálja magát.

A szerkesztőség kétségbe volt esve :

— Mit csináljunk? A közönség várja, ez egyszer igaz. Ön megígérte, az is igaz.

— Hát gyűjtsék nekem össze az anyagot.

— Annál semmi se könnyebb — kiáltott föl vidáman a szerkesztő, kezeit dörzsölve —, riportereket küldünk ki, akik mint a méhek összehordják.

Még aznap három tudósító utazott el az én instrukcióm-mal. Az egyik (Lukács Sándor) Borontóra, a másik, a redakció leggavallérabb tagja (Pélyi Aladár), a Katánghyné falujába. (Meghagytam neki, hogy esetleg udvaroljon is a nagyságos asszonynak.) A harmadik pedig, a legügyesebb (Bárkány Samu), még az esti vonattal Körtvélyesre érkezett, hogy a helyszínén szerezzen adatokat.

Lapunk derék munkatársai lehetőleg ügyesen végezték feladatukat (kivált Bárkány úr nyújtja igen kimerítő leírását Körtvélyesnek), lehetőleg befurakodtak mindenüvé, s csellel, ravaszsággal kiszimatoltak minden jelentékenyebb körülményt, de a nyomozás mégis sok időt vett igénybe, s a Katánghy másodszori megválasztása kimaradt a Pesti Hirlap Naptárából.

De mindegy. Akit érdekel a derék államférfiú életfolyama, az itt a könyvben is szívesen fogja olvasni a körtvélyesi választást, mely nem valami irodalmi munka, hanem egyszerű tudósítás, három riportter adataiból összeállítva.

Lássuk mindenekelőtt, mit mond Bárkány Samu.

III. FEJEZET

KÖRTVÉLYES MÚLTJÁRÓL ÉS JELENÉRŐL

Körtvélyes városka a Kemese vize balpartján fekszik, igénytelen kis város apró házakkal, csak a piacon van néhány egyemeletes ház. Lakosainak száma talán háromezer, szóval, igen kis város és nem érdemli meg, hogy külön képviselőt küldjön az országgyűlésre, mert a szavazók száma háromszáznál többre nem terjed.

De hát hiába, királyi város, megilleti a jog. Az ősapák a jobbik eszűkhöz kaptak, csináltattak maguknak Bécsben ezeltől másfél száz évvel valami zug-vésznőknél egy pecsétet, melynek mesterségesen elkopottra készített latin fölíratából kitűnt, hogy Körtvélyes valamikor Mátyás idején kir. város volt; ezt a pecsétet a ravasz szenátorok (nagy titoktartást esküdven előbb) bedobták a Kemesébe egy bizonyos megjegyezett helyre, hogy amikor akarják, kihalászassák a kavicsok közül.

Úgy is lett. Ott hagyták egy darabig, vagy két évig, *öregedni* a víz alatt, és egy szép napon kihalászták, nagy zajt csapván az eseményből. Dobszóval, tarackdörgések közt hirdették ki a városban, hogy az isteni gondviselés miképp vetette ki a víz fenekéről naplányra a nemes város igaz jussát. Legott küldöttség indult Bécsbe, III. Károlyhoz, vívén a pecsétet bársony vánkoston az audienciára, előadva ékes orációval öfelségének a sigillum kihalászását, s könyörögvén, hogy dicső elődeit ne méltóztassék cserben hagyni.

III. Károly, »a jámbor arcú«, végighallgatta rettentő unatkozással a dikciót (Gálfy János uram szónokolt, a mostani városi pénztárnoknak a dédapja), aztán kezébe vette a pecsétet, megnézegeté propter formam, és így szólt:

— Ha egy köpenyegből idők jártával ujjas lett, dilectissimi, nehéz belőle újra köpenyeget csinálni, hanem azért rajta leszünk.

És bár határozottan nem ígérte meg, egy félév alatt királyi város lett Körtvélyesből: az előljárási gyakorlatja a pecséttel beütött, s ennek köszönhető, hogy a kis Körtvélyes ma külön képviselőt választ az országgyűlésre.

Képviselőivel emberemlékezet óta szerencsétlen volt a nemes város; de a várossal se voltak szerencsések a képviselői. Sohase választottak meg kétszer egy embert.

Az utolsó hároméves országgyűlésen egy helyi ember képviselte a várost, de azt elejtették, mert, amint mondták, »mindig itthon lebzsel, ahelyett, hogy az orrát az országgyűlésen tartaná«. Az első ötéves országgyűlésre tehát egy egészen idegen, ahogy mondani szokták: »importált« emberrel próbálták szerencsét (a központi végrehajtó bizottságnak egy kreaturájával), de ez ellen meg az volt a panasz, hogy »örökké az országgyűlésen könyököl és kártyázik a klubban, ahelyett, hogy néha-néha beszagolna Körtvélyesre is«.

A vége az lett, hogy őt is elejtették és a következő országgyűlésre rábízták az egyén kiszemelését a körtvélyesi asszonyokra. Hadd lássák, milyen az ő ízlésük. Der Mensch probiert. Hátha az asszonyok jobban eltalálnak.

El is dőlt a polgármesterné egyik uzsonnáján, hogy Szilánszky grófot kell megválasztani. Szilánszky gróf csinos, elegáns szőke ember, és a megyében nagy birtokai vannak. Meg is választották Szilánszky grófot, és ő valóban mesterileg kikerülte az elődei hibáját, se az országgyűlésen nem lebzsel, se Körtvélyesen, hanem Bécsben baccharázott a jockey-klubban, és az opera ballerináival bomlott. Színét se látták öt évig se Körtvélyesen, se Budapesten.

Ilyen szituációban találta Körtvélyest az országgyűlés föloszlatásának híre. Persze megint jelölt után kellett nézni. Sok mindenféle név fölmerült, egyik ezt, másik azt hangoztatta. Legtöbbször nem elégedtek meg az ösmert emberek közt való turkálással, hanem arra ösztökélték a primipilusokat, vegyék rá a főispánt, hadd írjon föl a kormányhoz jelöltért: onnan küldjenek valami jeles férfit, országos nevű egyéniséget. Általában a vidéki kisvárosoknak jellemző vonása, hogy az egymás emelkedését irigylik, inkább hagnak felnőni a hátukon idegent. Az elme, a csillogását nem látják, a nimbusza nem szúrja a szemüket. Mikor az

utolsó hároméves országgyűlésen Hártyai Mihály helybeli ügyvéd képviselte a várost (az, akiről említettem, hogy mindig Körtvélyesen lebzsel), Szabó Benedek uram, a legtekintélyesebb városi szenátor, a ciklus vége felé egy nap így kiáltott föl népes társaságban:

— Az ördög vigye el ezt a Hártyait; hiszen jó ember, derék ember, de hát végre is mi emeltük föl, és gubó legyek, de én meguntam nagyságotni; alig várom már, hogy újra azt mondhassam neki szemtől szembe: »Te, Misi!« És még azt hozzá: »Látod, mármost semmi se vagy, te, Misi.«

Az egész társaság hangulatán látszott, hogy teljesen magukévá teszik a Szabó Benedek bácsi óhajítását.

Pedig különben igen jámbor város volt Körtvélyes: tisztelteméltó, de ősdi nézetekkel. Afféle se hús, se hal polgárság, mely mindig a nemes és magasztos felé szónokol és áldomásozik, de mindig a legutolsó argumentumnak ad igazat; lehet vinni a nemes és magasztos felé, de le hagyja magát húzni a sárba is. S ilyenkor magára disputálja, hogy magaslatra igyekszik. Hájfejú csizmadiák, fazekasok s a Kemese-parton tömérdek vargák képezik a zömöt, akikre megfordítva kell húzni a csizmát, hogy a sarka kerüljön előre és az orra hátra, mert csak akkor vehetők rá az előre-menetelre, ha konfundálódnak az irány felől. Okos ember a Brenner zsidó, a »Kometa« életbiztosító-társaság ottani ügynöke, aki így magyarázta meg nekik a biztosítást:

— A »Kometa« ennyi meg ennyi forintért biztosítja a kegyelmetek életét, azaz jót áll azért, hogy nem halnak meg... Ha pedig mégis meg találna valamelyik halni, akkor annyi meg annyi ezer forint »strófot« fizet a »Kometa«.

Tetszetős formában beveszi a mérget is a mi félművelt osztályunk, de a maga meztelen valóságában nem kell neki a »saját java« sem.

De ez nem tesz semmit. Körtvélyes azért szentül meg van győződve, hogy ő halad. Van takarékpénztára, mely kézi zálogra is kölcsönöz (de hajh, ezüst kupakú tajték-pipákra már nem ad pénzt, mint a régi jó világban Uhlárik igazgató idejében), van tűzoltósága; látni kellene egyszer a tűzoltóparancsnoknak, Palina Ferinek az aranyos egyenruháját, a melléről lelógó színezüst trombitával; igazán

20 Pfennig 20 Pfennig.

Universal-Bibliothek

— 5649 —

Melchior Katánghy.

Erzählung
von
Soloman Mitszách.

Autorisierte Überfegung aus dem Ungarischen
von
Josefine Kaufmann.

Leipzig
Verlag von **Philipp Reclam, jun.**

Vollständige Verzeichnisse der Universal-Bibliothek sind durch
jede Buchhandlung stets gratis zu beziehen.

Jede Nummer
für 20 Pfennig
überall käuflich

*Katánghy Menyhért életének német nyelvű kiadása
a Reclam-féle »Universal-Bibliothek«-ban*

IV. FEJEZET

KOVINYI IN FLORIBUS

Minka, a legidősebb Röskey kisasszony, csinos volt, de a nővérei is igen csinosak voltak és ránőttek a nyakára. Minka szeretett volna már férjhez menni (*periculum in mora*), de Körtvélyes igen szegény volt házasulandó emberekben. Az odaváló fiatalság nem merte a szemét fölemelni a hatalmas Röskey kisasszonyokig, apró városi tisztviselőkből, ügyvédjelöltekből és a helybeli mesteremberek diplomás fiaiból állt ez a fiatalság és derogált volna a Röskey familiának, mely sokat adott régi nemességére. Előkelőbb ágyból származott fiatalember csak egy volt. Báró Blandi Nep. János, a városka régi földesurainak ivadéka, egy nyegle fráter, testben-lélekleben satnya, s amellett fennhéjázó, önhitt és bolond; mindent másképp csinált, mint a többi emberek. A kényesség és a bőrébe való nem férés annyira elragadta, hogy még az *érintkezési hangokban* se fogadott el azokból semmit, amit az emberiség eddig kitalált, különös hangokat és kifejezéseket használt és csak igen kevés szót, sőt a végén már csak egy szóval fejezte ki parancsait és gondolatait.

Floquet! kiáltá a szobalányra, és ez azt jelentette, hogy hozzon egy pohár vizet, máskor, hogy adjon neki egy csókot. Floquet! parancsolá az inasnak, és ez azt jelentette, hogy eressze le a roletteket, ha nem találta el, kijárt neki két Floquet. (Ebben az esetben két pofont jelentett a két Floquet.)

A bolondos gazdag úrfinak, ki a város közepén egy szép tornyos, emeletes Floquetben lakik, a végében nagy parkkal, egyetlen barátja volt a szomszéd megyében lakó Kovinyi János, meglehetősen elszegényedett tót nemes, azonban eszes és szeretetreméltó társalgó, s amellett nagy kozák, aki némi szerepet vitt a megyéjében, minden áron nagyobb tért

keresve tehetségének ; szeretett volna valami módon szerencsét csinálni.

E Kovinyi gyakran járt Körtvélyesre, ott hetelt »Floquet úrnál« (mert így csúfolták Blandit a szokásos kifejezése miatt, melyet tudja isten honnan szedett föl), afféle major domus szerepet vitt a kastélyban és tökéletesen uralkodott híg velejű növendékén, együtt jártak Bécsbe és Budapestre mulatni.

A gyakori körtvélyesi időzések alatt megismerkedett valahogy a legidősebb Röskey kisasszonnyal, és egy szép napon beállított Röskeyhez, megkérte.

A kir. tanácsos úr ünnepélyes arcot vágott, leültette Kovinyi urat, atyai hangon kikérdezte :

— És mire bazirosza öcsémuram, a házasságot ?

— Hogy értsen ezt ?

— Hát én úgy értem, hogy a házasság szentség, mindenestre — és a kezeit dörzsölte és szemeit égre emelte (mert a nagyságos úr nagy katolikus). — Kétségen kívül szentség, de hogy is fejezzem ki magam korrekten, szükséges hozzá a »speiz« is

— Na, természetesen — felelte Kovinyi nyugodtan.

— Miből akarnak élni ?

— Egyelőre birtokomból és egyéb jövedelmeimből — felelte Kovinyi.

— Az önök megyéjében mostoha a föld. Mennyi az ön évi jövedelme ?

— Jó esztendőben kétezer forint.

Az öregúr szaporán pislogott apró szemeivel.

— És rossz esztendőben ? — kérdé mélabúsan.

— Rossz esztendőben háromezer.

— Hogy lehet ez ? — ütötte föl a fejét élénken.

Kovinyi titokzatosan mosolygott, de nem felelt.

— Miképp érti ? — ismétlé Röskey. — Az ördögbe is, nem szeretem a rébuszokat találgatni.

— Beszélhetek bizalmasan ?

— Magától értetődik.

— Ínséges esztendőben adományok özönlének a vidékünkre, és én vagyok a kiosztó bizottság elnöke.

Röskey a fejére ütött, mintha meg akarná magát büntetni, mintha azt mondaná magának : »Nagy számár vagy,

Röskey, hiába vagy királyi tanácsos», de hangosan csak ennyit mondott:

— No, no.

Aztán lehajtotta a fejét nagy szótlanul, gondolkozni látszott, végre egy sóhajjal könnyíte magán:

— Hát persze, szegény magyar nemesség! Élnünk csak kell, istenem! Ahogy lehet, természetesen, ahogy lehet. Ezer évig voltunk becsületesek, mert lehetett. Mit mondtam? Szamarak voltunk. Marhák voltunk. Ki kellett volna bennünket vesszözni. Vérünket ontottuk a parasztért. Ha meggondolom azt a sok vért. Hah!

Az öreg dühbe hozta magát, s ilyenkor látszott, hogy még elég vér maradt benne, mert mind a fejébe tódult, hogy szinte megfeketedett a képe.

— Ami pedig az ügy érdemét illeti — fejezte be csillapodottabb hangon —, teljességgel nincs semmi kifogásom. Sőt. Hanem a leány mégis meghallgatandó.

Fölösleges formalitás volt, mert Minka már a huszonötödik tavaszt számlálta, anélkül, hogy egyetlen kosarat adhatott volna. Hiszen persze nagy élvezet lehet a kosáradás, és végre is kucséber reszkirt; de ha valaki már huszonöt éves, hát — hogy is mondjam csak — egyszerűen nem kucséber.

Minka igent mondott, és az eljegyzés végbement díszes vendégkoszorú jelenlétében; maga a főispán, báró Gerezdy Mihály úr is jelen volt. Azontúl pedig Kovinyi majd minden idejét Körtvélyesen töltötte, de nem Floquet úrral, mint ahogy azelőtt tette, se nem a menyasszonyával, mint most illenék tennie, hanem belevetette magát egész hévvel a körtvélyesi társadalomba; eljárta a kaszinóba, a sörházba, délutánonként a pincékbe; mert a körtvélyesi szőlőket megette már a filoxéra, de a pincékhez hozzá nem nyúlt; a pincekultusz tehát szabadon fejlődött, elannyira, hogy némely délutánokon csak a csecsemő gyermekek és az előregedett asszonyok maradtak a város falai közt.

Kovinyi gavalléros nemesi tempói, jó mondásai imponáltak a polgároknak, s csakhamar beleszeretett mindenki. Egyszóval, tudta a módját (hja, egy kis *sárosi vér* is csergett az ereiben anyja után) udvariasnak, szeretetreméltónak lenni mindig és találékonynak a gyöngeségek legyezgetésében.

Tutyi-mutyi stréberek építik pozíciójukat az emberek erényeire. Szamárfüleket az ilyen strébereknek ! A gyöngeségek az igazi oszlopok, erősek, megrendíthetetlenek. A sokaságok gyöngeségein nyugszik szilárdan az okosak épülete.

Mire ősszel váratlanul föloszlatták az országgyűlést, Körtvélyesen a Kovinyi neve kelt szárnyra. Kovinyi ügyesen szabadkozott az iparosok előtt, jelöljenek más valakit, mert úgy veszi észre, a honorácior osztály egy része idegenkedik tőle pusztán azért, mert az iparosoktól jön a gondolat. De már éppen azért nem engedik az iparosok. »Hiszen mi vagyunk többségben, s a kutyának parancsoljanak a hosszú kabátosok.« A honoráciorok közt ellenben e tisztos osztály jelöltjének gerálta magát, aki aggódik, hogy az iparosok nem akceptálják emiatt : mire a honoráciorok kezdtek mennyre-földre fogadkozni, hogy ebben a városban az ész a diktátor.

Kapott a szerencsés hangulaton a polgármester, az igaz, nem minden csodálkozás és meghökkenés nélkül. Eddig is minden az ő kívánsága szerint történt Körtvélyesen, de a gondviselés kerekén rendesen neki is csavarnia kellett egyet (néha kettőt is), most azonban a gondviselés kezdi magát hozzá alkalmazni, ami voltaképpen igen szép dolog tőle ; — de szinte sajnálta, szinte mellőzve érezte magát, hogy ne az ő hozzájárulásával legyen meg Kovinyi képviselővé.

Bizony nem engedné, ha nem a leendő vejről volna szó. De már így csak hadd legyen.

S maga hozta elő alkalmas órában a főispánnak, aki nem valami nagy súlyt fektetett a személyekre, tehát szívesen egyezett bele a Kovinyi jelöltségébe.

— A személy előttem mindig : Péter vagy Pál, egy kutya. Négy darab mameluk a megyéből, egy a városból, ez összesen öt darab. Ha öten vannak, hát jó. Ha nincsenek öten, hát nem jó. Hogy kik, az schmarn.

Gögös, sajátos észjárású arisztokrata volt, aki lelkében rettenetesen lenézte a parlamentarizmust és a népakaratot.

— Énrám még sohasem szavaztak — szokta mondani, és ilyenkor fölfújta magát, mint egy kakadu, és kevélyen ütogeté a mellét, mint egy spanyol grand.

Különben kiváló főispán hírében áll ; otthon azért, mert ebédjein valódi francia pezsgőt isznak a köztörvényhatósági

bizottsági tagok ; ott fönn azért, mert mindig beliferálja az őt mamelukot. Ami a közigazgatást illeti, abban az a rendíthetetlen nézete :

— Egy jó főispánnak csibukozni kell és nem avatkozni semmibe, csak mindig osibukozni és csibukozni. Elég, ha az emberek tudják, hogy valaki csibukozik és nézi őket.

Mindezeknél fogva őméltósága Kovinyit proponálta ott fönn jelöltnek Körtvélyesre, s miután a magas kormány nem tett kifogást, a városházán tartott népes értekezlet kikiáltotta egyhangúlag, öttagú küldöttséget menesztvén érte a Röskeyék házához. A jelölt kevésvártatva zúgó éljenek közt lépett a terembe s elmondta programbeszédét szép csengő hangján, mely hol ellágyult, mint a szívhez szóló pásztorfurulya, hol mennydörgött, mint az ég villáma. A karzatról, hol a városka hölgyei nézték a nagy jelenetet és hallgatták a szép beszédet, egy-egy virágcsokrot dobtak feléje valamely sikerültebb helynél, néhol tapsra verődtek össze a rózsás kis tenyerek, csak egyetlen hölgy (akiről különben is az volt a hír, hogy Hártyaival van viszonya), a szép özvegy Minkeyné zavarta meg a nagyszerű összhangot, közbekottyanván :

— Halljuk Hártyait !

Amit azonban nem tűrhetett megtorlás nélkül Galgóczy Márton fazekas és fölszóltalt harsányan :

— A szoknya azonban nem szaval !

De ez nem zavarta a nagyszabású beszédet, csak pillanatnyi derültséget keltett, gyönyörűen ömlött a szónok szájából, mint a hegyi folyam vize, mely virágos partok közt haladván, szeszélyes kanyarodásban néha a sziklát is megcsapkodja.

— Floquet ! — kiáltja egy elkényszeredett, nyafka hang. (Ez most »helyes«-t jelent.)

— Úgy van, úgy ! — kurjantja száz torok, s a tetszés végigmorajlik a gyülekezeten.

— Méz csurog a szájából ! — tör ki egész eksztázissal Hibly postamester.

— Az enyimről is méz folya — replikázik az ellenmondási viszketegségéről híres Levinczy fiskális —, ha a Polgármester Minka csókolgatná.

Nosza, lett erre nyomban spektákulum. Pengő Laci városi aljegyző éppen ott állt és nagy hirtelen pofon ütötte ezért a

szóért. A pof nagyot csattant és egy percre erre fordítá a közfigyelmet. Mi az ? Mi történt ? Nagy hullámváz támadt a tömegben. Mindenki tudni akarta a tényállást és az okot.

Levinczy vörösén, mint a paprika, ziháló mellkassal, hörgő, gyors szavakkal adta elő a körülte nyüzsgő csoportnak :

— Pofon ütött, mert azt mondtam, hogy az én szájamból is méz csepegne, ha a Röskey Minka csókolná. Pofon ütött a stréber kutya, mert azt gondolja, hogy két legyet . . . akarom mondani, két protektort szerez egy csapásra : a polgármestert és a képviselőt. De meglakol érte a stréber kutya !

A jelölt észrevette a szcénát s egy hirtelen kanyarodással, de természetes átmenettel gróf Széchenyi István profétai lelkét kezdé magasztalni, azon Széchenyiét, aki (és Kovinyi most arra a helyre nézett, ahol még mindig kavargott a sajnálatos incidens) így szólott egy ízben : »Ne bántsuk egymást, mi magyarok ! ne kapjunk hajba minden csekélységért, mert oly kevesen vagyunk, hogy nálunk még az apagyilkosnak is meg kellene bocsátani.«

Az idézet frenetikus hatást gyakorolt. Viharos taps és éljen reszkettette meg a városház falait.

— Micsoda elme ! — ordított föl Zadubán Vince számvevő.

Némelyek sohase hallották még Széchenyi ezen szavait, némelyek nem is hitték, hogy Széchenyi mondta : »Van is egy grófnak annyi esze !« Hogy mondta volna, dehogya mondta. Hát látta ő a Levinczy és Pengő közötti pofozkodást ? Akadtak olyanok is, akik el se hitték, hogy lett volna valaha olyan nevű gróf.

De a hatás csak elméleti volt (Magyarországon általában elméletiek a hatások), mert már akkorra két fiatalember vert magának utat könyökével azon irány felé, amerre Pengő távozott a »virtus cselekedet« után. A két fiatal úr, Palina tűzoltóparancsnok és Kajton Józsi ügyvédjelölt, kik az imént még jámbor, odaadó arccal hallgatták a jelöltet, egyszerre átváltoznak ; tartásukon, arcvonásaikon csodálatos komolyság és fönség tükröződék, annyira érezték e pillanatban saját fontosságukat, hogy mindenkinek látnia kellett ezt rajtok.

— A segédek — suttozták szerte és borzongás futott végig a kisvárosi hátakon.

Az apróbb városi tisztviselők, a »kisfejúek«, egy csoportba verődve, irigy trécseléssel latolgatták, mennyit ér meg e pofon. Mit fog jövedelmezni az élelmes Pengő kollégának. A szónok ezalatt kényelmesen eljutott a messze múltakból a jelenre, sőt azt is átugorván, már a jövő esztendőben kalandozék, fejtegetvén a kvótát, hatalmas hangon tiltakozott a haza szent nevében annak jogosulatlan fölemelése ellen, és két ujját az ég felé emelve, ígérte, hogy *jogosulatlan* fölemelést nem fog megszavazni.

— Csakhogy minden fölemelés jogosult lesz — dohogta Hártyai, a hajdani képviselő, bizonyos keserúséggel, azon ocsmány iszappal lelke fenekén, melyet a mellőzés lerak.

— Másrészt azonban — folytatá Kovinyi — a viszonság azt követeli, hogy mi is tekintetbe vegyük a másik állam érdekeit. Két szerződő félnél, tisztelt polgártársaim, nem lehet sem az egyiknek, sem a másiknak csak kapni és nem adni, mert kettőn áll a vásár, és a paritás megkívánja...

— Mi az a paritás? — zúdult közbe egy tompa hang, mintha föld alól jönne.

A szónok nem jött zavarba, elkezdte magyarázni, mi a paritás.

— A paritás, tisztelt uraim, hogy egyenlő mértékkel mérjünk, ide egy font, oda egy font...

— Úgy? — sipított föl most egy nyúlékony giliszta-hang, éppen ellentéte az előbbinek. — Akkor előbb öközlök is akasztódjék föl tizenhárom generális, azután lehet beszélni a többiről.

Nagy derűtség támadt. A hahota pedig veszedelmes vendég a frázisok közt, megeszi őket. Olyan, mint a tyúkólba beszabadult róka.

Kovinyi megtántorgott egy másodpercig, mint Kinizsi Pál a nyergében, mikor egy gyermek egy borsószemet hajított rá. Egyébiránt zavar és háborgás támadt mindenfelé.

— Ki volt az?

Hát egy incifinci emberkét taszigáltak előre, aki peckesen tartotta a körtealakú fejét, körülbelül mint Dávid, mikor Góliátot megtalálta a parittyakővel.

— Én la! — mondá az apró, vézna emberke a mellére ütve.

— A Munczy szabó! A Munczy koma! — kiabálták számosan.

Templomi csönd támadt, hogy mi fog történni. No most, János! Most légy észnél, Kovinyi János. Elmosolyodott és odaszólt szelíd humorral:

— Rövidlátó vagyok, tisztelt uraim, a nagyon apró betűket és a nagyon apró embereket nem bírom jól kivenni. Ugyan méltóztassanak, kérem, fölemelni azt a kis urat, hadd lássam én is.

Erre is nevettek, és most már a Kovinyi részén volt a »derülség«, ez a bolondos, csillogó-villogó fegyver.

A csizmadiáknak több se kellett, egyszerre a levegőbe emelték Munczy szabót, aki harapott, hadonászott a kezeivel és rúgott a lábaival. A csizmadiák úgysis dühöseket voltak rá, hogy mer ő náluk különb hazafi lenni, egy közönséges kecske — bizonyosan jól meg is ropogtatták az oldalbordáit.

— Nem csodálkozom — folytatta Kovinyi —, hogy az én tisztelt polgártársam olyan vérengző, mert egész életében gyilkos, hegyes végű dárdákkal dolgozik, azokkal döfköd-vén a posztót (Zajos, hosszas derülség), s amit összetűzköd, ha rosszul csinálja, könnyű kifejteni, de a politikában, lévén a politika az exigenciák tudománya (Úgy van, úgy — bólingatott Köntösy Mi ály uram, a sarki pék), ha valami elhibáztatik, számos emberöltők sínylek meg.

Rendes medrébe tért vissza innen túl az oráció folyamatja, és most már meg sem szakították, csak »éljen«-ek és »helyes«-ek. Mindössze a vége felé, midőn az önálló magyar bankot ígérné Kovinyi, mint kiküzdendő sine qua nont, a Lipóczky szűcs széles hátához támaszkodó Hatolyka György asztalos fölriadt egy percre szendergéséből (voltaképpen ez a szendergés volt a leghelyesebb kritika a két óráig tartó beszédre), fölriadt, és hallván, hogy az önálló bankról van szó, félálmosan belehujjantott:

— Nem kell önálló bank!

Rögtön nekiestek tízen is, lehurrogták, lepisszegették, mire megadta magát Hatolyka György:

— Hát legyik bank — hörögte, újra behunyván a szemeit szendergésre.

Így múlt el e nevezetes nap, melyet háromszáz teritékü vacsora követett a »Szegefű«-nél, számos szellemes tószttal fűszerezve. Egész éjjel a legfőlségesebb hangulat volt, csak a párbajsegédek kászmálódtak korábban haza, némajelekkel, arcfintorokkal és vállhuzogatásokkal mutogatva a tartóztatónak, hogy nekik korán reggel komoly dolguk van, tehát le kell feküdniök. Pengő Laci ellenben kutyába se vette a fenyegető végzetet, olyan kedve szottyant, hogy kabátját levetve, ott aprózta inarogyásig a cigány előtt. Látván ezt Levinczy, az U-ra terített asztal másik szárnyán, minthogy őt sem a gólya költötte, rálicitált ellenfelére a jókedvével, s elkezdte énekelni azokat a szép duhaj nótákat az ő zamatos tempójával, betyárosan illegetve hozzájuk egész testét, beléjük öntve egész lelkét :

Pesti kaszárnya, repedj meg,
Ides rózsám, szabadíj meg :
Szabadságom be van zárva —

— Most jön a szíp, Gyurka !

Ferenc Jóska ládájába stb.

A dal és a tánc ikertestvérek ; összejönnek. A mámor, az édes kód nem útvesztő, mint a közönséges kódok, de híd közöttük.

Nem lehetett más vége, mint hogy hajnal felé Levinczy és Pengő némi unszolások közbejöttével kibékültek, kezét fogtak. A Gyurka (akinek a nóta pointe-jeit jelezte előbb Levinczy, hogy : »Most jön a szép«) szétütötte. Összecsókolóztak, mert mindeniknek egy-egy cimbora fogta és taszította a fejét, míg a két koponya összeért ; a csók után örök barátságot esküdtek egymásnak, és hajnalpirkadáskor csak a négy segéd jelent meg a »Szeplő« nevű fenyőerdőben, s a derék gentleman-ek fölötte csodálkoznak, hogy a két ádáz ellenfél nincsen ott.

Ugyanezen a reggelen, midőn a nap fölbukkant nyárias ragyogással és melegséggel, lobogó-díszben látta Körtvélyest. A Kovinyi-zászlókat már kora reggel széthordozták a hajdúk, csakhamar feltűntek a házfedelek szelelőin és a homlokzaton. A kis gyermekek háromágú tollbokrétákat tűzdeltek

föl a kalapjaikra, s az egész város visszhangzott az »Éljen Kovinyi« kurjongatásoktól. Valóságosan dühöngött a Kovinyi-láz. Még a szurtos szolgálók is, akiknek az esze ott szokott keringeni egész évben a katona-kaszárnya körül, Kovinyit magasztaló verseket komponáltak kender-tillózás közben... Minden, de minden Kovinyit dicsőítette, a falak plakátjai, a kert-kerítésekre krétával fölfirkált éljenek. Sőt Kukucska Pál, a jó kedélyű lutheránus kántor, megvilágított transparentet tett ki még éjjelen át is a kapujára e fölirattal :

Vinum vini,
Vivat Kovini!

S maga Kovinyi is jól csinálta, folyton beszéltetvén magáról különféle jelességeinél fogva. Egyszer mind a kilenc bábót leütötte a sörházi kuglizón, másnap elnyerte a kucséber kosarát extrátón a 28-as számon (28-ára volt kitűzve a választás is). A harmadik nap pedig ott sétálgatván a Kemese partján, miután épp abban a percben szédült le a hídról egy öregasszony (Botoska Mihály vargának a neje) és a vízbe pottyant, a követjelölt utána ugrott és kimentette.

Szerencse, dicsőség és szerelem környezte Kovinyit: az összes fővárosi lapok, még az ellenzékiek is azt írták: »megválasztása kétségtelen«. De ami mindennél több, Kozsehuba Flóris takarékpénztári igazgató nyilvánosan kijelentette:

— Erre a mandátumra már a takarékpénztár is ád.

És, amint tudom, Kovinyi mindjárt melegiben szaván is fogta, egy nagyobb fajta kölcsönnel.

V. FEJEZET

KATÁNGHY KOMBINÁL

Gonosz vagy, kis Ámor. Hiába teszed magad, hogy a nyilad hegyén méz van és semmi egyéb. S hiába fogják rád, hogy csak úgy ész nélkül lövöldözöl jobbra-balra a vak esetlegesség szerint.

Nem hiszek neked, te kis kölyök. Nem vagy te olyan naiv. Némelyik összehozatala a pároknak valóságos stratégiára mutat. Némelyik maliciára. Sőt bosszút is állsz, ha megharagszol.

Ej, Ámor, Ámor! Te megharagudtál Kovinyira! No, ugye eltaláltam? Engedd, hogy rátegyem az ujjamat az orrocskádra. Lám, hogy nem mered tagadni.

Igen, megharagudtál Kovinyira, mert csúnya dolog, hogy mikor a te pártfogásod alatt van, s te egy kerten vezeted, mely tele van rózsákkal, jázminokkal, akkor ő a kerítésen kívülre is bandzsalít, egy varangyos békára, akit politikának neveznek.

Az istenek végre is nem vegyeskereskedők, az ember nem vehet náluk egyugyanazon boltban rózsaláncot és mandátumot.

Rossz hírbe keverlek, kis Ámor — de mégis el kell mondanom az esetet, hogy a programbeszéd után negyednapra, miután a menyegzőt kölcsönös akarattal november huszadikára tűzték ki, Kovinyi rövid időre hazautazott, Röskeyék pedig: a papa, a mama meg a menyasszony, elmentek Bécsbe a kelengyét megvenni.

Visszajövet összekerültek a kupében egy csinos szőke úrral, kit egy közös ismerős ezekkel a szavakkal mutatott be a családnak útközben:

— Íme, egy eleven milliomos. Brand Károly gyáros, Bécsből.

A milliomos nagyon is eleven volt és elkezdett a Minka körül forgolódni, és minthogy igen szép kék szemei voltak, csinos, nyúlós termete, Minkának igen hízelgett a széptevése, s ábrándos pillantásainak perzselő sugarai szelíd pirt csaltak arcára. Ettől a pirulástól természetesen még szebb lett, s hogy ím, a Minka szebb lett, a gyáros még jobban ittasodék meg a bájaitól. Így szüli az ok az okozatokat.

Körtvélyesnél azonban le kellett szállania a familiának, mire az öregúr a megkötött ismeretség folyományaképpen szíves mosolygással nyújtá nagy szőrös kezét búcsúzásra :

— És ha majd egyszer erre jár, látogasson meg bennünket.

— Mikor ? — kérde Brand úr, magát meghajtva.

— Akármikor.

— Köszönöm. Élek a szabadsággal. És mindjárt most teszem tiszteletemet.

Ah ! Oh ! A csodálkozás halk szisszenését hallatá a mama s ijedtében vagy örömében (ki ösmerné az asszonyokat ?) elejtette a lornyettjét ; a kupéülés alól kellett kiszedni, egyik üvege el is tört. Minka pedig piros lett, mint a mályvarózsa.

— De hisz önnek, mint mondá, sürgős dolga van Brassóban — szólt a királyi tanácsos úr, némi zavarral.

— Igen, egy terminus, de ön tudja, mi a »vis major« ? S jelentőségteljesen nézett a vén polgármester szeme közé.

Az pedig valamely alkalmas mondat után kotorászott fejében, mely tudtára adná Brandnak, hogy Minka már menyasszony. De végre is magyar ember volt. Még ha a józan ész kívánja, se szalaszt el a magyar egy kínálkozó vendéget. Márpedig ezt a józan ész se kívánta, mert még két leánya van otthon pártában.

Brand úr tehát kiszállott Körtvélyesen. Az indóháznál ott várták már szüleiket az otthon maradt kisasszonyok, Ilona és Katalin.

— Brand úr — mutatta be nekik a vendéget a nagyságos mama —, kedves vendégünk. Ez pedig az Ilona lányom, szakasztott mása a Minkának, az az arc, az a lélek. Ami a kis prücsköt illeti (a prücsök a Katica volt), ez még iskolába jár. Gyere hát közelebb, ne légy olyan szégyenlős.

De a Katicát sokkal jobban érdekelték a csomagok, amiket a kalauz lehajigált a kupéból, — meg a tömérdek

láda, melyeket a vasuti szolgák leraktak. Talán neki is kerül azokból valami.

Minthogy két kocsi volt, egyik az uraknak, másik pedig a málhákra, a polgármester úr átült a málhás kocsira a két hamupipőkével, akik cirógatni kezdték útközben :

— Hát nekünk mit hoztál ?

— Egy-egy ruhára való kelmét.

— Hát még ?

— Nem mondom meg, nehogy irigykedjetek egymásra.

— Hát súgd meg.

— No, jó.

A kis Katica volt a legkíváncsibb, ő tolta oda legelőbb az apja torzonborz szakállához a fülecskéjét.

— Huhuhu ! — süvített bele az öreg, kötekedvén a kedvencével ; a kocsi zöreje elnyomta a huhuhut, csak abból lehetett megtudni, hogy valami tréfásat súgott az apja, mert hirtelen elkapta a fejét és nevetett.

Most Ilonkán volt a sor :

— Hát nekem mit hoztál ?

— Egy kérés — súgta az öreg úr. — Aranypillangó, magától röpi ide. Okos légy !

— Ugyan, apa !

Kigyúlt a szép arca, mint a fáklya. Szégyenlősen behúzta szemére az orgonavirágos szalmakalapját, hallgatott és félrenézett, mintha semmi sem érdekelné a világon más, csak az, hogy mint következnek egymás után a körtvélyesi házak.

De hasztalan igyekeztek a szülők másfelé terelni Brand Károly figyelmét, s föléleszteni Ilonkában a szikrát, mely szikrát csal, Ámor nem hagyta szövöttjét szétfejtetni s fűgvetélon átszövetni ; a vacsora után megtörtént, amit különben előre sejtettek az öregek, Brand megkérte a Minka kezét.

Érdemes volna részletesen szólni e vacsoráról, ha regényt írnék egy keletkező szerelemről, és nem egyszerű választási riportot.

Így meg kell elégedniök, tisztelt olvasóim, az egyszerű regisztrálással, hogy midőn a kisasszonyok elvonultak lefeküdni, Brand úr, kit meggyújtott gyertyával szobájába akart a királyi tanácsos úr kísérni, egy kicsinyég visszatartotta a

szülőket és kinyilatkoztatá, hogy ő nem élhet Minka nélkül tovább.

Röszkey úr nem jött zavarba, el volt készülve az esetre. Anyira el volt készülve, hogy már estefelé sürgönyözött a Bécsben lakó sógorának, tüstént tudósítsa Brand Károly nevű gyáros társadalmi és anyagi értékéről. Röszkey úr tehát ünnepélyes arcot vágott.

— Bizonyára nagyon megtisztelve érezzük magunkat, de ön elkésett. Oh, istenem, milyen kár. A Minka leányunk éppen menyasszony.

— Lehetséges-e? — dadogta Brand Károly elsápadva.

— Mienk a hiba, nekünk kellett volna szólani, de ki gondolhat ilyesmire? Teringettét, nem élünk a lovagkorban. A romantika az ördögé már. És nem vagyunk képzelődők, nem is álmodtunk ilyen szerencséről.

A fiatalember megsemmisülten esett egy székbe és arcát a kezébe temette:

— És ki a vőlegény? — kérdé fojtott hangon.

— Ama Kovinyi, akinek a zászlóit láttuk útközben a házakon, egy szomszéd megyebeli nagybirtokos. Beláthatja ön, hogy most már ez a dolog lehetetlen. Az illető meg lesz választva, az eljegyzés is megtörtént, ezen már nem lehet segíteni, de...

Itt egy kis pauzát tartott s titokban a nagyságos mamára hunyorított, mintha mondaná: »Szólj már te is, Zsuzsánna!«

— Azt az egyet sajnálom — folytatá —, hogy olyan ostoba voltam és nem vettem észre semmit. A tüzet könnyű elfújni szikra korában. Csodálom, Zsuzsánna, hogy magának oly éles szeme van és mégis...

Az anyjuk közbevágott:

— Nem, nem. Egy szót se, Pál. Engem nem terhelhet a felelősség. Nem. Én egy tévedés áldozata vagyok, Pál. Ah, istenem, ezek a mai gyerekek. Hiszen most már elmondhatom, mert úgymint vége van, és bár röstellnem kellene, hogy olyan tapasztalatlan vagyok, de az őszinteség az első szabály. Nincs igazam, Brand úr?

Brand úr érzéketlenül, gépiesen bólintott fejével, mint a halálra ítélt tenné, ha arra nézve kérnének tőle véleményt, nem az oroszlánt tartja-e a legerősebb állatnak?

— Én azt hittem — folytatá az asszonyság halkabban —, hogy az Ilona van a játékban. A szegény Ilona olyan különös volt és olyan csodálatos módon függeszté a szemeit önműre, Brand úr. Szegény édes leánykám (Röskeyné kivette a zsebkendőjét a gombolyagos kosarából és könnyeket törölt ki a szemeiből). Igen, igen, azt kellett hinnem (mert én olyan együgyű vagyok, istenem, olyan együgyű), hogy az ön érdeklődése Ilonámat illeti. És én olyan boldog voltam, amilyen boldog csak lehet egy anya, akinek három ilyen leánya van.

— Bárcsak úgy volna — fejezé be Röskey kenetteljesen. — Igen, uram, az ön ajánlata nagyon megtisztelő, és én örömmel fogadnám családomba... Nemde maga is, Zsuzsánna? De a Minka... Valóban, a Minkára nézve már elkészt. A Minka már kissé idős is önműhez. Nemde, Zsuzsánna?

Zsuzsánna csak a fejével bólingatott és a kötésébe merült. Így beadogatva Brand úrnak kávéskanalankint a saját tervüket, várták a hatást. De Brand úr nem felelt, úgy ült ott lankadtan a karszékekben, leeresztett karokkal, megüvegesedett szemekkel, mint egy érzéketlen fadarab. Az öreg óra kísértetiesen ketyegett a kínos csöndben az ebédlő falán. Röskey hátrátéve a kezeit, izgatottan járkált föl s alá.

Egyszerre fölugrott Brand s eléje állt földúlt vonásokkal, mint egy kísértet.

— Ha nem adhatja ide a Minka leányát — mondá elfátyolozott hangon —, egy másik szívességre kérem...

— Csak szólnia kell, kedves barátom.

— Adjon kölcsön egy pisztolyt.

Röskeyné erre hangos sírásra fakadt és kiosont az ajtón; különben is viszketett már a nyelve, alig várta, hogy mindent elmondhasson a lányoknak, kik még bizonyosan nem vetkőztek le.

Röskey ellenben csillapítani kezdte a fiatalembert.

— No, no. Ne legyen olyan érzékeny. Az egész dolog márciusi hó. Becsületesemre mondom, márciusi hó. Pisztolyt! Én adjak pisztolyt? Hiszen én hatósági személy vagyok. S önnek adjak én pisztolyt? Hiszen ön gazdag ember és még sok öröme lehet az életből. Azonfelül lássuk csak, hiszen még a leány is meghallgatandó. Még a Minkát is meg kell kérdezni.

— És gondolja ön? — kiáltá Brand úr, mohón megragadva a polgármester kezét.

— Én semmit se gondolok. Semmit se tudok. Az ember végigolvashat két bibliotékát és minden könyvben tudhatja, mi van; de hogy egy leány szívében mi legyen, azt senki se tudhatja. Azért hát aludjunk egyet, fiatalember, és holnap még beszélhetünk a dolgról. Az éj, az álom tanácsot ad.

Meg is jött a tanács másnapra, de nem az álom és az éj adta, hanem a bécsi sógor sürgönye : »Az illető igen derék és nagyon gazdag ember ; értéke másfél millió«.

Hát minék is toldjam a dolgot. Minka szíve is a bécsi gyáros felé hajlott (csinosabb és fiatalabb volt Kovinyinál), a másfél millió pedig a szüléket ígérte meg ; tettek ugyan még egy végpróbát Ilonkával, ki a legszebb selyemruháját ölté föl reggelre, és egész éjjel papirosokba tekert hajtincsekkel aludott (azaz hánykolódott a vánkoson), de minthogy Brand sehogy se akart tágítani a Minkától, hát végre is odaigérték neki, elhatározván, hogy a Kovinyi jegygyűrűjét maga a papa fogja neki visszavinni és kíméletes szavakkal átadni.

— Kovinyi így is meg lehet elégedve — mondták —, hiszen mandátumhoz jut a Minka révén.

A boldog Brand tehát repeső jó kedvvel utazott el Brassóba. Ott elvégezvén a dolgait, visszafelé régi iskolapajtásával, Katánghy Menyhérttel jött össze a vasúton, kinek elbeszélte nagy részletesen körtvélyesi szerencsését, hogyan ösmerkedett meg az ottani képviselőjelöltnek, Kovinyi Jánosnak a menyasszonyával, s hogyan csapta el a kezéről stb.

Katánghy figyelmesen hallgatta a szerelmes történetet, s gondolta magában : a menyasszonnyal járt a mandátum. Ha a menyasszonyt elvitte tőle a Brand, miért ne vihetném én el a mandátumot?

Minél jobban hánytorgatta elméjében a körtvélyesi circumstanciákat, annál valószínűbbnek tűnt föl neki a terv. Tarkábbnál tarkább kombinációk rajzoltak fejében. Ha nőtelen volna, a polgármester középső lányának kezdene udvarolni. De ez nem lehet. Azok az átkozott levelek, amelyeket az országgyűlésről irkált Klárának, mindenütt elvitték házas voltának hírét. Egy azonban bizonyos, hogy a körtvélyesi

fölléptetést a polgármester csinálta a leendő vejének. Ha már most nem lesz a veje, hát nem is törődik a megválasztásával. Ez vas. Sőt amint visszaadja a gyűrűt Kovinyinek, hát abból olyan szcéna lesz, hogy a polgármester okvetlenül dühbe jön és a jelöltségről is le fogja csapni Kovinyit, ha lesz kivel. Márpedig lesz kivel, mert ő (Katánghy) ehhez a kerülethez köti most magát.

A fővárosba érve, ott ácsorgott a miniszterelnök szobájában két napig. A hatalmas úrhoz nehéz volt akkor bejutni. A tágas, barnabőr-foteles terem, ahol közönségesen a minisztertanácsokat tartják az oválalakú asztal körül, most úgy nézett ki, mint egy nagy műhely, ahol szanaszét nyüzsög a nyers anyag, melyből a jövő országgyűlést szabja ki a mester, aki egyenkint ereszti maga elé a materiát a belső szobába.

Minden oly komor és szomorú most itt. Csak a fekete márvány-kandallóban pislog vidáman egy kis tűz. Főispánok, volt képviselők ülnek, járnak-kelnek, várakoznak csöndesen, szótlánul, mint az árnyak. Mindenkinek kedélyén ül valami sötét sejtetem, a bizonytalanság borongása. Élők és halottak járnak itt összekeverve. És egyik se tudja, hogy ő melyik a kettő közül. Heute roth, morgen todt. A levegő, mely itt olyan üde, olyan éles és finom máskor, most nyomasztó, elálmosító és nehéz. A hatalmas miniszterelnökök kardmarkolatjukat fogva, ridegen néznek le a falakról, mintha szemrehányást tenne az egyik: »Ticsináltátok a palotaforradalmat, he!» Mintha gúnyosan vigyorogna a másik: »Ide jöttetek ti zérusok... Hehehe, ti zérusok!»

A belső szoba ajtaja megnyílik néha-néha... egy-egy alak kilép (vígán vagy szomorúan) és egy másik surran be a lajstrom szerint. Elöl a főispánok mennek be, mert ők most viselősek, némelyik hat, nyolc, sőt több embert is jelent...

A titkár suttogva figyelmezteti a kilépőket és belépőket, hogy ne fogjanak az ajtónál kezét és ne búcsúzzanak:

— Öexcellenciájának e másodpercekre is szüksége van.

Az ajtó bezáródik, egy embert újra benyelt, de azért az előszobából sohase fogynak, csak örökké szaporodnak.

Minden van itt, mint a Noé bárkájában, csakhogy az állatok kevélyebbek; azok nem mentek magoktól ajánlkozni (Noé szólította be az *alkalmas példányokat*). Itt vannak az

ismeretlenek, mindenik egy kérdőjel, a hú mamelukok, a megtért juhok és a farkasok, kik a fogaikat vicsorgatták öt évig; szegény farkasok, most szalonkabátot húztak, megberetváltak, szépen elválasztották az üstöküket, és mosolyogva járul egyik-másik a titkárhoz:

— Hányan vannak még előttem fölírva?

Nincs többé sárga-fekete kardbojt, se kvóta, se szoldateszka, se kamarilla, csak egy kérdés van a mindenségben, hogy hányan vannak még előtte (a farkas előtt) fölírva, és hogy milyen hangulatban van a kegyelmes úr?

Koronkint hírek szivárognak ki a belső szoba misztikus világából:

— A kegyelmes úr ma jókedvű.

S erre minden megváltozik. A nap kisüt odakünn s vidáman nyalogatja a megizzadt ablaktáblákat (mert ködös, csípős idő volt az imént), a minisztertanácsi asztal bronz hamutartóján nevetve pislog egy letett szivarcsutka a tűzszemével: Hahaha! A kegyelmes úr jókedvű. S bent a kandallóban igazi táncot járnak a milliárd apró kis szikrák, azt pattogva: »Őexcellenciája jó kedélyben van!«

Az idő pedig egyre fogy, fogy, beesteledik, a szolgák hozzák a lámpákat, mert a nagy aranyozott csillár öreges gyertyáival csak ünnepélyek alkalmával gyúl ki, aztán egyszerre csak beüt a legsötétebb hír:

— Őexcellenciája nagyon fáradt. Ma már nem képes több urat fogadni. Méltóztassanak eljönni holnap.

Katánghy barátunk is csak másnap jutott a hatalmas úr elé. Ő is a megtért juhok közé tartozik, akikről meg van írva, hogy jobban örül nekik a pásztor, mint az egész nyájnak. A nevezetes államférfiú ugyanis az egyházpolitika miatt hagyta el a szabadelvű tábort (azt állítja, hogy a felesége kedvéért), és a pártonkívüliek pártjához csatlakozott. Amint azonban előtérbe lépett a »lenni vagy nem lenni« kérdése, visszasonpolygott a régi bástyák közé.

A mindenható miniszter ott ült az íróasztalánál az ő tömérdek papirosai közt.

— Hát mi baj, Menyus?

Rekedt volt kissé a sok beszéd-től és egy zsebkendőt tartott a szájánál. Ez az egyetlen ravaszság tőle, hogy rövid

ideig maradjanak az emberek. Egy torokfájós embert kímélni kell.

— Nagy baj van, kegyelmes uram. — A feleségem megbuktatott a borontói kerületben.

A miniszter mosolygott.

— Tudom. Úgy kell, mért bolondítottad a szállással? De mit segíthetek most én ezen?

Katánghy szenvedélyes mozdulatot tett, miközben ki-vörösödött az arca a méltatlankodástól.

— Pedig megérdemeném, hogy segítsetek rajtam : hiszen az borzasztó, hogy az embert a felesége tegye tönkre, hiszen mindnyájatoknak van felesége. Hiszen ilyen módon kell, hogy mi férfiak összeálljunk és ne hagyjuk el egymást. Mert ha tért engedünk az ilyen áramlatoknak, mi lesz belőlünk?

Katánghy szereti a maga speciális eseteit generalizálni és az emberiség közös kérdéseivé fölfújni.

— Jól van, jól, Menyus. De inkább mondd meg röviden, mit csináljak?

— Adj egy másik kerületet!

— Az lehetetlen. Egy üres kerület sincs már, mindenütt van jelöltünk. Elkéstél.

— Akkor hát ajándékozz meg egy mamelukfejjel.

— Feje válogatja.

— A körtvélyesi kerületben van valami Kovinyi nevű jelölt, egy megbízhatatlan fráter, akit a polgármester oktrojált rá a választókra, s aki el fogja hagyni a pártot a legelső alkalommal.

— Hiszen te is elhagytad — szólt mosolyogva a miniszter. — És hol van a garancia, hogy megint nem hagyod el ?

— A garancia? — felelte keserű humorral Katánghy. — Hiszen engem vissza se fogadnának az ellenzéken többé.

— No, az igaz — nevetett a miniszter —, de a körtvélyesi kombinációt kivihetetlennek tartom, mert ez a Kovinyi, úgy tudom, népszerű ember ott, azt már nem lehet megrontani. Vannak ott talán valami ismerőseid?

— Nincsenek. De éppen azért reményilem.

— Értelek, de nem hiszem, hogy mehetne. Legjobb lesz neked, ha nyugton ülsz otthon, nem bocsátkozol hiábavaló, költséges kalandokba és vársz...

— Mire?

— Például a fekete zászlókra.

Katánghy a fejét rázta. A ház nagyon fiatal, túlságosan fiatal. A halál pedig bizonytalan. Nem, nem. Makacsul ragaszkodott az eszméjéhez, a tervéhez és a színhelyhez.

— De ha én magam megcsinálnám Körtvélyest?

A miniszter a vállát vonogatta nagy kételkedőn.

— Azt nem bánom. De tőlem ne várj semmit.

— Egy-két támogató szót kérnék csak.

— Azt is csak mértékkel — felelte a miniszter.

— Mindenekelőtt arra kérek, kegyelmes uram, méltóztass sürgönyileg fölhívatni a főispánt és a polgármestert, hogy beszélhessek velök.

— Ha éppen kívánod, megtörténik.

Ennyiből állt az egész audiencia, s még aznap a következő chiffre-sürgönyt kapta báró Gerezdy főispán :

Azonnali 27, 132, 4, 87, 541, 62 kéretik 423, 41, 720, 68, 96, 340, együtt. — Bánffy.

Kiküldött saját tudósítónk a főispáni papírkosárból szedte ki a számjeles sürgönyt, melynek értelme: »Azonnali feljövetele kéretik a polgármesterrel együtt«.

A legközelebbi vonattal elindultak, roppant csodálkozással és szeperegéssel, hogy mi történhetett.

Az indóházban Katánghy várta őket. Báró Gerezdyt már ösmerte a klubból.

— Mutass be, kérek, a polgármester úrnak.

— Hogyan tudod, hogy az én polgármesterem?

— Mert én vagyok az oka, hogy most itt vagytok. — Ezzel kordiálisan megrázta a Röskey kezét. — Örülök, hogy megismerkedhetem veled, az ország leghatalmasabb polgármesterével.

— Hogy-hogy? — kérde a főispán. — Te vagy az oka, hogy mi itt vagyunk? Nem értem.

— Majd megtudjátok odafönn a palotában, mi körül forog a kérdés.

De a palotában ma megint sokan voltak. A kegyelmes úr azt az üzenetet küldte ki a később érkezőknek, hogy este a klubban lesz, ott szíveskedjenek vele beszélni.

A klub már igen csöndes, kihalt volt ezekben az időkben, úgy nézett ki, mint egy gazdátlan kaptár. A méhek kirepül-

tek belőle. Ott künn dolgoztak a mezőkön. Csak egy pár öreg úr kártyáztatott a belső szobákban. A miniszterelnök rendszeren ide menekült, ha nem akart képviselőkkel találkozni.

Katánghyék egész kényelmesen fordultak most hozzá.

— Azért kérettelek — mondá Gerezdynek —, információkat szeretnék a körtvélyesi kerületre nézve.

Szinte diktátor ez időkben, kimért, egyszerű és mégis hatalmas. Éppen ez a nagy egyszerűség imponált legjobban. Halkan beszélt, majdnem suttogva, alig lehetett hallani; de az ember érezte, hogy mire ez a vékony, reszelő hang odaér, ahova szánva van, orkánszerű éljenek kelnek belőle, diadalok és vereségek ordítása rázza meg a földet és falakat.

— Rendben van — felelte a főispán.

— Kovinyi biztos?

— A nyakamat teszem rá.

— No, látod — szolt a miniszterelnök Katánghyhoz.

Katánghy azonban nem vesztette el lélekjelenlétét és előadta a tervét, hogy ő miként gondolná magát csempésztetni be Kovinyi helyett.

A terv zseniális volt. A polgármester ravaszul húzta be nagy rőt szakállú fejét a váll-lapockái közé. A főispán nyeglén játszott az ezüst karperecével, mely egész kezéig csúszott a manzsettája alól. Mind a ketten a miniszterelnökre néztek.

— Nem bánom — mondá ez kurtán —, ha meg lehet csinálni.

A főispán kijelentette, hogy lehetetlen; a választásig csak hat nap van. Kovinyi szabályszerűen kijelöltetett, a zászlói künn lógnak, az egész város rajong érte. Teljességgel lehetetlen, kegyelmes úr.

A polgármester rábólintott:

— Ami úgy van, az úgy van.

— El van végezve — felelte őccellenciája s otthagyta őket, léptei elenyésztek a rozsdaszínű szőnyegen.

S ezzel Katánghy Menyhért ki volt hagyva a jövő országgyűlésből. Immunitás, nagyságos titulus, hír, tekintély, mind el volt fújva a nagy úr egy leheletével... vége van.

De Menyus szívós, átkozottul szívós, és valljuk meg, szemtelen. Utána futott a kegyelmes úrnak.

— Egy-két támogató szót ígértél.

— De mikor hasztalan. Hiszen mondtam, hogy »nem bánom, ha meg lehet csinálni«.

— Az nem elég.

— Hát mit kellett volna mondanom?

— Azt, hogy: »szeretném, ha megcsinálnátok«.

— De mikor hasztalan.

— Ne törődj vele, kegyelmes uram, hiszen nem sokból áll. Menj el még egyszer mellettük és mondd meg nekik. Őexcellenciája kedvetlenül intett kezével.

— Jó, jó, csak már hagyj békén. Nagyon unalmas kezdesz lenni.

Sazzal kisvártatva végigment a nagytermen még egyszer s meglátván egy szögletben a főispánt és polgármestert, odalépett hozzájuk és a Röskey vállára eresztette le a kezét.

— Szeretném — mondá —, ha megcsinálnák.

A két férfiú összenézett.

— Megpróbáljuk — felelte a főispán.

— Meglesz — mondá a polgármester, fölviillanyozva a vállain nyugvó kéz magnetikus erejétől.

VI. FEJEZET

A CSÍNY

Mi volt a Katánghy terve, nem tudhatjuk, csak a következményekből lehet kihámozni. Azt se tudjuk, hogy a három úr aznap este, midőn kitűnt, hogy a »nem bánom« mennyivel kevesebb, mint a »szeretném«, mi mindenben állapodott meg a Royal különszobájában, ahol vacsoráltak, és ahol a pezsgőt Katánghy fizette. Amit viszont abból lehet kihámozni, hogy a Katánghynéhoz küldött tudósítónk egy 62 frtos Royalbeli számlát hozott, — amit a nagyságos asszony Menyhért úr egyik mellényzsebében talált azóta, igen megvigasztalódván az összeg nagysága fölött, mivelhogy lehetetlen, hogy ennyit egyik és igyék két személy, kivált ha nő az egyik. Menyus tehát nem hölgyecskével vacsorált, vagy legalább nem egy hölgyecskével, ami mindenesetre enyhítő körülmény. Talán a budai Terka nénit vendégelte meg annak az unokáival együtt. Ez volt a Kristóf kombinációja.

De bármit főztek is ki a Royal különszobájában, annyi bizonyos, hogy Körtvélyesen különös feltűnést okozott a főispán és a polgármester gyors fölutazása ilyen választási időkben, mikor a fejeknek a helyükön kell lenniök.

A főispáni titkárnak eljárt a szája, említést tett a számjeles sürgönyről. Hm. Mi lehetett a számjeles sürgönyben? Bizonyára titok, mert különben nem lett volna számjelekben. Egész Körtvélyes ezen a titkon törte a fejét.

A helyi fantáziák egyébiránt két irányban szoktak mozogni: haussera és baissere. Némelyek azt hirdették, hogy valami turpisság sült ki a városi vagy a megyei számadásokban, és most dorgatorium okáért hívtattak föl a primipilusok. (Bizony nem szeretnék a bőrükben lenni.) Voltak, akik ellenkezőleg azt állították, hogy bizonyosan nagy hivatalra nevezik ki a főispánt és a polgármester lép helyébe.

(Legalább az egyiktől megszabadulunk.) A vargák közt ellenben, akiknek legkövérebb fantáziájuk van, az a verzió terjedt el, hogy a III. Károly idejébeli pecsét-machináció sült ki, de minthogy az akkori magisztrátust már nem lehet megbüntetni, példás elrettetés végett a mostani főispán és polgármester fejét véteti le a király. (Ez volna még a legjobb, így mind a kettőtől megszabadulnánk.)

Még jobban fölizgatta a kíváncsiságot, midőn sürgöny érkezett a polgármestertől a városi főjegyzőhöz, Lénárt Györgyhez :

»Sürgősen falragaszok nyomatandók, melyeken holnap délután négy órára nagy értekezletre hívd össze neved alatt a város polgárait. — Röskey».

A sürgöny tartalma elterjedt, mint a futótűz. A vargák csalódva néztek össze : Nini, mégse fejezték le !

Azt lehetne mondani, nem szerették Röskeyt, de ez nem volna egészen igaz. Inkább csak a nagy tekintélyét nyögték. Olyan nehéz volt Röskey Körtvéyesnek, hogy szuszogni se tudtak miatta. Honnan nyerte e nagy súlyt a királyi tanácsos úr, isten tudja. Minden kisvárosban van egy ilyen hatalom. S ez a hatalom többnyire úgy képződik, mint a kígyó fején az úgynevezett *kígyókő*, — a többi kígyók nyálától.

Hiszen szinte élvezet, ha nincs itthon, a levegő szabadabb, a Kemese vígabban locsog, s az ég kékebben mosolyog Körtvéyes fölött — mert a zsarnok elutazott ; de viszont ma éjjel is összeverekedtek a katonatisztek a polgáriakkal a »Szegefű«-nél, s karddal véresre vagdalták Pengő Lacit és Palina tűzoltó-parancsnokot. (Milyen szerencsés ez a Kovinyi, mindjárt lesz egy interpellációja.) S ugyancsak ma éjjel kiásták a Munczy szabó sertésólját a Csapó-utcában s három hízóját elvitték. Szóval, mihelyt kiteszi a lábát a polgármester a városból, mindjárt elszabadul minden kártékony szenvedély.

E három eset tartotta lázas fölhevülésben a közvéleményt, s ehhez járult a negyedik szenzáció, hogy a Munczy kikérdezettvé a főkapitány úr által, kire gyanakszik a sertések ellopásában, különös célzásokat tett.

— Nem szegény emberek vitték el egyébiránt.

— Hát kicsodák ? Beszéljen kegyelmed világosabban.

— Bosszú műve leszen egészében és részletenkint. Én legalább az mondó vagyok.

— Talán haragos szomszédjai vannak ? Ki az ellensége ? Gondoljon csak végig rajtok.

— Sejtelvezni vélem illető egyéniségének mivoltát, de...

— Ne bolondozzék, Munczy. Beszéljen világosan. Mi tartja vissza ?

— Nem bízok a beszélés célarányosságában.

(Nagy mestere volt Munczy az úgynevezett »iparos stílusnak«.)

A főkapitány haragra lobbant és fölkiáltott :

— Előttem szabadon beszélhetsz, átkozott kecske ! Vagy azt akarod, hogy az egész napot itt töltsen veled és a jegyzőkönyvvel ! — Aztán lecsillapodott és szelidebben mondá :

— Azt hiszi kegyelmed, hogy én harapófogó vagyok ? Tudok ám én kalapács is lenni, hallja kend. Beszéljen egymásután. Nem valamely elcsapott legényére gyanakszik ?

— Távol legyen személyemtől egy ilyen betekintés.

— Hát talán valamelyik szomszédja ?

— Följebb ! — mondá rendíthetlen meggyőződéssel

Munczy.

— Mit ért kend a *följebb* alatt ?

— Magasabb szálak és hatalmak fennforgásának minéműségét.

— Miféle magasabb hatalmak ? Csak tán nem én lop-tam el a kend sertéseit ?

Munczy megmaradt méltóságteljes flegmájánál :

— Följebb !

Szóval, oda alludált ökelme (bár egész bizonyossággal sehogy se lehetett kicsikarni), hogy a kormány lopatta el a sertéseit a múltkori közbeszólásáért a tizenhárom generálisról és általában, hogy a politikáját megbosszulja.

— És mi a politikája ?

— Jobban haragszom a nímetre, mint kellene.

— Azaz szélső baloldali. És azt hiszi, hogy a politikai meggyőződésével áll kapcsolatban a sertések eltolvajlása ?

— Amen — mondá ünnepélyesen Munczy.

— Munczy, maga nagyzási hóbortban szenved !

Ennyi mindenféle apró esemény tartotta izgalomban a kis városkát, midőn tetejébe elterjedt a holnapi nagy értekezlet híre is. Estefelé pláne kiragasztották az összehívó plakátokat a falakra, ökölnyi betűkkel nyomatva. Nagy csoportok verődtek össze és olvasták.

— Valami rendkívüli lesz holnap.

— Talán a pörünket nyertük meg, atyafiak, és arról tesz holnap jelentést a polgármester.

Egy régi pere van Körtvélyesnek az aerariummal a rihóci erdő miatt; ámbátor hiszen minden magyar városnak van valami pöre, talán csak azért, hogy legyen várnivalója a jövődöktől. Hogy ne a saját erejében kelljen hinnie, hanem a bírak bölcsességében.

Lénárt György főjegyző olyan jól megfogadta a polgármester sürgönyét, hogy még ki is doboltatta a legtávolabb utcákban az értekezlet idejét. De még a város dobosánál is jobban közhírré tette a polgármesterék Piroska szobaleánya azt a nagy újságot, hogy a náluk levő német úr a Minka vőlegénye, és hogy Kovinyira kosár vár. No, még csak az kellett. Egy öregasszony se uzsonnázott ma otthon. A hír fölbirizgált mindenkit, még a kastélyba is eljutott báró Blandihoz, aki rögtön kiadta a rendeletet:

— Hamar üljön lóra egy Floquet, s vágatasson Blazócra Kovinyihoz.

Lovász legott nyergelt s vágatva vitte a levelet, melyben azt írja Blandi: »Veszély van, gyere!«

Ez este minden férj kimenőt kapott: az emberek ösztönszerűleg érezték a nagy eseményeket. Ott lebegtek azok a levegőben; a lábuk lelógott, csak nem lehetett megfogni. A »Szegefű«-nél, a »Csillag«-ban és az »Arany ló«-nál nagy kvaterkázások estek egész éjjel utánig, és nagy kombinálások. Olyan szóbeszédék is fölmerültek, hogy ott fön van a nagy baj, hogy a mamelukok megharagudtak az országyűlés föl-oszlatásáért, összehyűlnek, lázonganak és le akarják csapni a kormányt.

— Ostobaság! — mondá az öreg Prokes Mihály, az írnök — saját gyerekei rúgásától még egy anya se halt meg.

Még jobban megélenkült a nemes városka másnap, mind künn ácsorgott a lakossága az utcákon, mintha ünnep lenne,

délután pedig egyik része ott gyülekezett a városházán, a másik rész pedig, amelyiknek *nem pénz a szava*, kivonult az indóházhoz polgármester-váróba.

Úgyhogy pont fél négykor, mikor megállt a vonat s kilépett a polgármester a kupéjából, harsány éljenzés fogadta.

Egyedül lépett ki. A főispán négyes fogata is ott állt az indóháznál, de a gazda nem jött el.

Röszkey összerezsent az éljenekre :

— Talán valami bolondot csináltam ?

Elgondolkozott a legutóbbi eseményeken és nem bírt fölfedezni semmi számárságot, amit maga ellen elkönnyvelhetne. De hát akkor mért éljenezik ?

Kezet fogott a reá váró Lénárt Györggyel, s aztán felültek a kocsira. A vasúti szolga egy nagy viaszkosvászon burkolatú csomagot dobott föl a saraglyába.

— Mi van ebben ? — kíváncsiskodék a főjegyző.

— Zászlók — felelte a polgármester.

— Miféle zászlók ?

— Majd megtudod. Összehíttad az értekezletet ?

— Rendelkezésed szerint.

— Itt van Kovinyi ?

— Nincs.

— Igen helyes. Én most hazamegyek, egy negyedórára van átöltözni. Te addig foglalj helyet a teremben s beszélj a megbízható embereinkkel, hogy mindenben támogassanak. Állítsd fel őket a terem különböző pontjain.

— Mi készül ? — kérdé a főjegyző halkan.

— Neked megsúgom, mert érdekedben áll a titoktartás, én megyek föl az országgyűlésre.

A főjegyző arcát előntötte az öröm és a szemkarikái nőttek, mint a bűvös szilvák.

— Te ? — dadogta. — És Kovinyi ?

A polgármester fitymáló kézmozdulatot tett.

— Kovinyi otthon marad. Egyébiránt az ördög törődik Kovinyival! Az ő zászlóit még ma leszedetjük, s ezzel vége a kis játékoknak.

— És a várossal mi lesz ? — kérdé a főjegyző fojtott, tompa hangon, szinte félénken.

— A város is itt marad a maga helyén, csakhogy te leszesz a polgármester.

— De hát hogy történt mindez ? — hüledezett a főjegyző, míg vére sebesen nyargalt az ereiben és a szíve vidáman ugrált.

— Nagyon egyszerű. A miniszterelnök kívánja, hogy én jöjjek föl. Az ország és a város érdeke ez, de főleg a városé. Egyenesen rám parancsolta : »Te jössz föl, punktum«. Ergo én megyek föl, punktum.

Az indóháztól toronyirányt véve, voltaképpen közel van a város, vagyis közel lenne, ha egy nagy tó nem terpeszkednék el az útban, mely miatt meglehetősen kerülőt kell tenni. A »Tudás«-t, mert ez a tó neve, fürdőre használják a körtvélyesiek nyáron, s az a hit van elterjedve a környékén (talán azért is hívják Tudásnak), hogy az ártatlan leány pompásan érzi magát selyemlágy vizében, de a nem ártatlan sikít, ha belelép. A tavat apró szalmafödeles viskók környezik; cigányok, pásztorok, szegény halászok laknak bennök, s ama nagyzási hóbertből kifolyólag, mely Körtvélyesen nem egy tünetet mutat föl, »Körtvélyes külvárosa« gyanánt említendő.

A külvároson túl jön a Kemese hídja, s azon az egyetlen körtvélyesi szobormű, Nepomuki Szt. János.

A hídon túl odaszólt Röskey a kocsisnak :

— A Rákóczi-fánál majd megállasz !

Az úgynevezett Rákóczi-fa egy óriási tölgy, bent a város közepén, egészen a piac torkolatánál díszlett az aggság félreismerhetlen jeleivel, alatta szépen faragott paddal, melybe mindenféle figurák és kezdőbetűk voltak bevésve. E fa alatt időzött egykor II. Rákóczi Ferenc — állítólag. Azért mondom állítólag, mert igen gyanús a dolog. Más kis városokban is van Rákóczi-fa. Sőt egyáltalában van-e város, ahol Rákóczi-fa ne volna ? Mármost mi következik ebből ? Az, hogy a fa *vándorfa*, mely megy városról-városra, vagy az következik, hogy II. Rákóczi Ferenc egyebet se csinált, mint fák alatt álldogált hét-nyolc esztendőn keresztül.

A Röskey kocsisa azonban tényleg megállt a fánál, ahol is a főjegyző leszállott, hogy a városházára siessen intézkedni. Innen aztán a kocsi befordult az »Arzenál utcá«-ba.

(Egy késesnek és egy puskaművesnek volt itt boltja az utcák elkeresztelése idején.) Az Arzenál utca legszebb háza a polgármesteré, szép virágos udvarral, pompás oszlopos tornáccal és galambdúcokkal. A Röskey-kisasszonyok galambjai úgyszólván ellepték az egész utcát, ott sétáltak bátran, begyesen, föl nem rebbenve emberi léptekre, egyszerűen kitértek, mint a tyúkok. Zágráb a galambok városa, de a körtvélyesi galambok bátorságához fogható nincs a világon.

Nagy kedvem lenne körülményesebben leírni a kisvárosi előkelőség e tipikus tanyáját, de nincs rá idő. Magának a gazdának is csak percek jutnak otthon összecsókolni a lányokat, megmosdani, átöltözni, mert a polgárok már összegyűltek a városházán slázas izgatottsággal várják megjelenését.

A terem szűfőléig megtelt, egy almát nem lehetne elhajítani. Lénárt főjegyzőt, ki már beszélt Röskeyvel, egész csoportok ostromolják :

— Mi lesz ?

Lénárt begombolkozik és csak általánosságban ereget ki nyilatkozatokat.

— Rossz nem lesz. A város kárára nem lesz. Eddig úgylis csigamódjára haladtunk . . .

— No, azt nem lehet mondani, sógor — utasítá vissza a vádat méltatlankodva Zsibó Márton szenátor, a színügyi bizottság elnöke. — Emlékezzék csak vissza, sógor, mikor én vettem át a színügyeket ezelőtt tíz évvel, még akkor közönséges ágyi lepedőben játszották nálunk Coriolánt, a lepedő széle piros papírszalagokkal volt díszítve. Ez idén láthatta, bársony wiklerekben jöttek ki a deszkákra a rómaiak. Ma és tíz év előtt : ég és föld. A nivå emelkedik. Oh, istenem, milyen gyorsan megyen minden . . .

Galoppinek csörtetnek lihegve föl a garádicson :

— Jön, jön !

Kevésvártatva be is lép Röskey. Egy-két »eljen« szalad el az ajkáról, s utat nyit neki a tömeg, mint egy imperátornak.

Síri csönd támad ; hallani lehet, amint a cipői ropognak, míg hátravetett fejjel, a sokaságot átszegző pillantással lépked föl az emelkedettebb helyre, hol bálók alkalmával a Lupi bandája szokott játszani, s hol most egy asztalka s egy karszék áll vizes pohárral, csöngettyűvel.

- Halljuk! Halljuk!
- Tisztelt polgártársaim, édes szülővárosom szülöttei!
- Istenem, de szép! — jegyzi meg Vinkóczy uram és csöndesen csóválja a fejét. — Hogy bírja így kigondolni?
- Pszt, pszt!

Tényleg szép bariton hangja van a polgármesternek, hajlékony, fülbemászó, s ott tudja megríkatni az embereket vagy felbőszíteni, ahol akarja.

— Szomorú szívvel jöttem haza az ország fővárosából — kezdte Röskey, és egy légy röpülését meg lehetett volna hallani (de mer is a légy röpülni, mikor ő beszél?) —, mert egy nagy kötelességet rótt rám a magas kormány. Egy nagy kötelességet, mely az elválás szomorú gondolatával tölt el. A kormány el akar önöktől szakítani.

— Éljen! — szólt egy tapintatlan hang.

— Marha! — felelt rá egy másik hang.

— Méltóztassanak nyugodtan kihallgatni, tisztelt polgártársaim — folytatá —, és csak azután határozni. Magyarországra nagy és válságos idők következnek, s városunk jövője a következő országgyűléstől függ. Oly nagyszabású tervek vannak készülöben, melyek városunk léte és nem léte, megsemmisülése vagy pedig hatalmas felvirágzása fölött döntenek. Látom lelki szemeimmel közönséges, kihalt faluvá törpülni szeretett Körtvélyesünket az egyik oldalon, és látom a másikon a márványos palotákat, melyek kacéran nézegetik magukat a Kemese hajókkal átbarázdált tükrében. (Zajos éljenzés.) Arról van ugyanis szó, hogy a Kemese folyam hajózhatóvá tétessék, s ez esetben nem nehéz kiszínezni a messze jövő képéből azon részt, mely könnyen valósággá lesz, habár talán csak akkor, midőn a mi csontjaink már rég a temetőben porladoznak az apáinké mellett. Azt a részt, hogy a Tudás tava mellett, hol most a vityillók állanak, tündér kéjlakok fognak övezni egy világfürdőt. (Általános tetszés.) Más megoldandó kérdések is vannak, de ezekhez kemény, tapasztalt emberünk kell, hogy a gáton álljon, nyitott szemekkel és erős szeretetével a talajnak, melyen a bölcsőnk ringott.

— Igaz, úgy van!

— Tisztelt polgártársaim. Öt nap múlva lesz a képviselőválasztás, és nekünk van jelöltünk, derék, jellemes férfiú,

szép tehetségekkel. Őt mi már kijelöltük, elfogadtuk. De azt mondják Róma bölcsei: *Necessitas frangit legem*. A szokás szent — de a törvény még szentebb. És még a törvényt is összetöri a szükség. A szükség a legnagyobb úr. A szükség pedig azt követeli ezúttal, hogy törjünk össze a szokást.

A hallgatók a lélegzetüket is visszafojtották, csak Gál Márton, a kovács, nem átalált közbeszólani, a kezét fölemelve:

— Hát törjük!

Alig várta a nagy ökleivel, hogy valamit összetörhessen.

— A szokás az, hogy akit az értekezlet kijelöl, amellett meg is marad, ámbátor az az értekezlet, mely Kovinyit jelölte, nem volt egészen szabályszerű, magam sem voltam rá meghíva, és nem vettem benne részt, de ha százszor szabályszerű lett volna is (a szónok hangja most dörgővé vált és hatalmassá), Kovinyi nekünk most nem elegendő.

Sajátos hullámmás keletkezett. Az emberek tanácstalanul néztek össze.

— Hanem tudok egy embert — folytatá ellágyultan —, aki egyik lábával a sír szélén, kész magát öreg napjaira kitépni családjá karjaiból, itt hagyni mindenét és odaállni, ahová e bekövetkező nehéz időkből a város iránti szeretete és a kötelesség parancsolja. Ez az ember, tisztelt polgártársaim —

— Ki az, ki? — ordítá lázasan száz és száz száz egyszerre.

— Én, Röskey Pál.

A meghökkenés kínos csöndessége állt be egy másodperc feléig, aztán egyszerre kitört egy éljenorkán, amelyhez fogható még nem hallottak a körtvéyesiek, még tán vakolat is hullott a falakról. Csak egyetlen ember, egy cingár, vékony úrfi ordítá, mint a megsebzett vad:

— Egy Floquet ide, hogy lelőhessen! — és a könyökével vert magának utat kifelé (alkalmasint, hogy egy puskát hozzon hazulról).

De ez a szcéna elveszett a zshivajban. A szónok ott állt diadalmasan, villogó szemeit még egyszer végighordozá az egybegyűlteken:

— Ha csak egy ember van is, aki engem nem akar — mondá harsányan és vészjóslón —, emelje fel a szavát és én itthon maradok.

Persze tudta, hogy senki se olyan bolond a szavát emelni — mert azt most menten összezuñának.

És mégis... Hogy meghűlt a vér mindenkiben. Egy idéetlen, furcsa hang kiáltá a terem egy szögletéből:

— Éljen Kovinyi! Éljen Kovinyi! Éljen Kovinyi!

A körtvélyesi diktátor homloka ráncba vonódék s vérbe borult szemeit abba az irányba indítá. Mások is rohantak arrafelé. »Alávalóság! Szemtelenség! Ki tette azt? Jaj neki!«

Hát ott állt reszketve a szögletben, mint a kocsonya, egy öreges úr, a városi alszámvevő, Tóth Ferenc uram, a kétfelé vált köpenyege alatt egy seregéllyel, melyet egy hétig tanított nagy fáradsággal kedves meglepetésül a polgármester úr ónagyságának a veje megéljenzésére, s az oktalan állat, melynek eddig a száját tartotta, most, amint véletlen elcsúszott a keze a szájáról, ügyet se vetvén a politikai helyzet megváltozott voltára, szerencsétlenül elszólta magát, s íme kitűnt, hogy a szegény embernek nem való a stréberség, mert ónála az is visszájára fordul.

A seregélynek ugyan legott ő maga kitekerte a nyakát, de vajon ezzel jóvátette-e a kellemetlen érzést, melyet a hatalmas embernek okozott? Nem lesz-e bent vajon a holnapi ellenzéki lapokban, hogy egy áldozata már van a kormánypárti erőszakoskodásnak Körtvélyesen, egy ártatlan lény hűlt teteme. S mi volt bűne a boldogultnak? Hogy nem akarta Röskeyt éljenezni.

Elsimulván a seregély-incidens, a szabadelvű párt elnöke, dombrói Dombroványi Antal nyug. bányatanácsos lépett az emelvényre s lelkes beszédet vágott ki, melyben egy szép asszonyhoz hasonlítá Körtvélyest, aki drága, gyémántos tűjét (vagyis Röskey Pált) korántse veszti el azzal, hogy nem a keblén viseli ezentúl, hanem a hajába tűzi, ahol még többen s még messzebből látják meg ragyogását. Egyébiránt be-rekeszti az értekezletet, kimondván annak egyhangú határozatát, hogy a képviselőjelölt Röskey Pál.

Zajos éljenzéssel vonultak ki az egybegyűltek; az ajtónál a városi írnokok deklarálták a kimenőknek Lénárt főjegyző megbízásából:

— A »Fehér ló«-nál öt söröshordó lesz csapra ütve.

Az új jelölt az oldalajtón távozott bizalmas kíséretével a hivatal-szobájába, parancsait osztván nagy körültekintéssel.

— Egy hajdú menjen hozzám és vigye el a zászlókat Hatolyka asztaloshoz, hogy még ma estig csináljon nyeleket, kopjasokat, legalább egypárt. Másik két hajdú szedesse le a Kovinyi zászlókat városszerte. Te pedig, Hupka fiam, vidd gyorsan ezt a sürgönyt a táviróhivatalba, a főispánnak szól Budapestre ; mondd meg a telegrafusnak, tiszteltetem, és hogy nyomban kopogtassa le, mert nagyon sürgős.

A sürgöny hihetőleg előre megállapított titkos jelekkel volt írva, tudósítónk erősködik, hogy a szöveg azt jelentette : »Az egyik fele megtörtént. Siess.«

A »Fehér ló« előtti téren nagy zsvajz közt ment végbe az áldomás. A honorácior-osztály szépen hazament, de az alsóbb nép megrohanta a hordókat, s miután nem volt elegendő sörös pohara a vendéglősnek, bögrékből, csészékből, sőt serpenyőkből is itták a sört. Lassankint odagyűltek a szavazattal nem bíró egyének is, sőt a szélbali Munczyt is csupa véletlenségből arra találta vinni útja — kit óriási röfögéssel fogadtak a csizmadiák, mintegy megszólaltatván elveszett sertéseit.

Azaz, hogy megkerültek. A rendőrkapitány éppen most beszéli egy csoportnak, hogy az éjjel megkerültek ; két »külvárosi« gazember, a Bibaj testvérek ásták ki az ólat és elhajtották ; Szlányik rendőr nagy fufanggal csipte meg őket, de Munczy nem akarja elösmerni, hogy ezek az ő sertései. A felesége, az inasgyerek, akik etették, hizlalták, felismerték, hogy ugyanazok, de Munczy csak a fejét rázza.

— Nem lehet az, hogy a Bibajok lopták volna el. Nem vagyok én akkora számár, mint a tekintetes kapitány úr hiszi. Messze kiható szálak, ha mondom . . . Főlebb kell keresni, ha mondom.

Annyira beleélte már magát abba a gondolatba, hogy a hazafiségéért üldözik, hogy a kormány lopatta el a sertéseit, és annyira kevély rá, hogy fájna neki a kiábrándulás ; inkább akarja a mártíromságot, mint a sertéseit.

A csizmadiák dévajul röfögnek, de a vargák között vannak komái és sógorai, akik barátságosan invitálják :

— Álljon meg, komámuram, egy kortyra. Ne menjen el mellettünk szó nélkül sógor!

Némelyek a kancsót is nyújtják. Munczy megvetőleg int kezével:

— Nem lehetvén.

És elfordítja a fejét megbotránkozva.

— Hé, koma! Miért, koma?

Munczy a szívére teszi kezét:

— Nem engedi a honszerelem mivoltja.

Azzal odébb siet egy újdonatúj mándlival a hóna alatt, a Templom-utca irányában, ahonnan hatalmas porfellegben közeleg egy négylovas bricska, mellette egy lovassal. A lovak csupa izzadság, csupa tajték. . . Uramfia! Hiszen ez a Kovinyi négy lova. Csakugyan. Ő maga hajtja. No, iszen jöhet már. Hé, emberek, atyafiak! Jön a Kovinyi!

— Csak hadd jöjjön! — biztatá a tömeget Lénárt György és a főkapitány, kik a házigazda szerepét vitték. — Az ő jelöltsége a kút fenekén van már. Kutyába se vegyék kegyelmetek.

Csakugyan Kovinyi jött, a kocsi mellett a lovász üggett, akit tegnap menesztett érte báró Blandi.

Kovinyinak legott föltűnt a csoportosulás, szisszent a négy lónak, azok megállottak, odadobta a gyeplőt a hátul ülő kocsisnak, aztán leugrott.

— Mi történik itt?

Csönd állott be. Mindenki a szomszédját lökdöste: »Mondja meg neki!«

E hallgatagság azonban, bizonyos színezetével a röstelkedésnek, már eléggé ékesszóló volt, hogy Kovinyi kitalálja, mekkora fordulatnak kellett beállania.

— Hát nincs maguk közt egy bátor ember — mondá gúnyosan —, aki meg meri mondani, mi történik?

De már erre megemberelte magát Köntösy Mihály uram, a pék, és előlépett:

— Hát az történik, nagyságos uram, hogy már itten a nagyságos Röskey Pál úr a követjelölt, annak a népei vagyunk.

Kovinyi hátratántorodott a meglepetéstől és olyan halavány lett az arca, mint a halotté.

— Lehetetlen! — dadogta, aztán a fejéhez kapott. — Nem értem — kezdé újra, de nem bírta folytatni. Ez a vakmerő, bátor ember, ki minden helyzetben fölálta magát, most egyszerre megzavarodott, megsemmisült, gyámoltalan lett, mert nem értette meg a fonalat. Valóságosan síró és reszkető hangon kérdé: — És önök képesek voltak engem elhagyni?

Miközben szelíden fogta meg egy elől álló csizmadia, Marek József uram kezét.

— Igenis — mondá a csizmadia finoman, megtörülvén a bajszát könyökével —, vannak az embernek képességei . . .

— Abcug Kovinyi! — ordítá most fölbátorodva Botoska Mihály, a varga.

Kovinyi szemrehányólag tekintett oda, fölismerte Botoskát és így szólott:

— Éj, ej, Botoska! Öntől nem illik. A feleségét én húztam ki a vízből.

— Hiszen éppen az! — pattant föl Botoska uram. — Mit avatkozik az úr a belső családi viszonyokba?

Meglehet, csúnya feleselések indultak volna meg, de akkorára, jó szerencse, odaért már Lénárt főjegyző úr, s karonfogván Kovinyit, elvezeté a kocsijáig, megmagyarázván neki röviden a történeteket, hogy úgy látszik, Budapesten romlott meg a dolga, mert fölhívatván a főispán — aki még most is oda van — és a polgármester, ott fönn az utóbbira ráparancsolták, hogy lépjen föl.

— Legjobb lesz tehát — végzé —, ha egyenesen oda-hajtasz és az öregtől kérsz fölvilágosításokat, amihez kétség-telenül jogod van.

— Csodálatos, csodálatos — nyögte Kovinyi szomorúan, és egyetlen más szót nem bírt kiejteni.

Aztán fölkapaszkodott a kocsira, melynek tüzes, kapálózó lovait alig bírta már tartani a kocsis.

— De négy ló! — mondák a kovácsok és szijgyártók, mint műértők bámulván a szép állatokat.

— Jól el bírnák vinni a Polgármester Minkát, de már nehezen fogják vinni — jegyzé meg Levinczy fiskális.

Bántó vihogás, röhej támadt. Tegnap még a nép kedvence volt, ok nélkül, ma már nevetséges, lenézett alak, szintén ok nélkül.

A hátsó ülésre vetette magát s odaszólt a kocsisnak :
— A polgármesterhez !

A négy paripa megindult nagy robajjal az Arzenál utca felé, patkóik alatt szikrákat hánytak az utcai kövek. Imitt-amott látni lehetett útközben, miként szedik le a Kovinyi-zászlókat a házakról. A lakók kidugták fejeiket az úri fogat zajára az ablakokon, aztán nagy hirtelen behúzták. A takarékpénztár épületénél éppen künn a kapuajtóban állott Kozsehuba igazgató úr, és amint megpillantá a pompás ekvipázst, minthogy szívбайos ember volt, hirtelen görcsöket kapott : »A pénzem, a pénzem — nyögécselte a gyámolítására rohanó pénztár-szolgának —, ott fut a pénzem«.

Lassan-lassan elhalt a kocsirobaj, szétszéledtek a »Fehér ló« vendégei, s leszállott az est, mint minden nap. A fűszeres boltok megteltek cselédleányokkal, kik a vacsorához valót vásárolják ; az inasgyerekek tele kancsókat vittek haza kötényük alatt a majsztramoknak ; a kofák begyékényezték áruikat a piacon, szóval, minden úgy volt, mint tegnap.

A természetben nem hagyott semmi nyomot, hogy a követjelölt személye megváltozott, — pedig az estig elkészült új zászlókat már kezdték hordani a hajdúk, hogy a hajnali szellő ezekkel enyeleghessen. Minden csak olyan, mint tegnap volt, a házak árnyéka, a Rákóczi-fa esteli susogása, a kukoricatőrésről érkező napszámosok dalolása, még a transparent is úgy gyúl ki, mint tegnap, a Kukucska kántor kapuján, csak a fölírat változott meg, egész délután mesterkedett vele, míg átídomítá betűit :

Voluntas Dei :
Vivat Röszykey !

A reggeli vonattal megjött a főispán. A megyeház előtti két padon ott kaszinóztak a megyei és a városi urak, az intelligencia krémje : Szalárdy Ákos, az alispán, nagyban dicsekedett, hogy ő az egyedüli demokrata a családjában, mert a többi fivérei, az őrnagy és a miniszteri osztálytanácsos, csász. és kir. kamarások, de ő maga nem vette igénybe, mert ő demokrata. A városi portentumok : a Szent Lélekhez címzett gyógyszerár tulajdonosa, Glück úr, a helybeli gyufagyár igazgatója, és a »totocska«, Mravina Sámuel, a

legttekintélyesebb, mert a leggazdagabb körtvélyesi kereskedő, és mások, roppant bámulták a nevezetes férfiút, kihez fogható demokratát nehéz találni az országban, mert ő csakugyan lehetne kamarás. A többi demokrata mind nem lehetne kamarás, de ez lehetne, és mégsem az. Ah, milyen ember a Szalárdy! Ő megelégszik azzal, hogy minduntalan elbeszéli, miszerint nem volna kénytelen demokrata lenni, mert a két fivére stb.

Szép őszi napfény sütött; a szép acélkékes füst tajték-pipáikból vígan szállt a tiszta levegőben fölfelé, midőn egyszerre megzördült a főispáni landau a szürkékkel, és a báró meglátván őket, leugrott az olyan ember gesztusával, aki teljesen ki van véve a sodrából.

— Miféle piramidális ostobaság történt itt? — kérde az átellenes házra mutatva, hol egy Röskey-zászló lógott. — Az ember ki se mozdulhat a megyéjéből. — Borzasztó!

Kezet se fogott egyikükkel sem, mint máskor, hanem ingerülten verdeste sétabotjával a lötyögős nadrágszárát, mintha láb se lett volna benne. (Pedig talán volt.)

— Hát nincs előzetes tudomásod róla? — hüledezék az alispán.

— Egy szót se tudok. Mi történt, hogy történt?

Egyszerre fölviillanyozódtak. Hiszen ez nagyon érdekes. A főispán semmit se tud. Milyen fordulat! Az alispán is, Glück úr is belekezdett, hogy elbeszéljék, de Mravina elrángatta őket, mert jól esett a hiúságának, ha őtőle tudja meg a főispán.

— Az urak nem ott voltak, de én ott voltam és vagyok illetékes. Szerdán telegrafirozta polgármester konferenciát. Ezzel eresztette nagy bolhát a fülünkbe. Hát jól van, megvárjuk, ha élünk — montam a feleségemnek. Tegnap aztán volt konferencia. Polgármester monta, hogy nagy dolgok várják Körtvélyest, és hogy neki muszáj elmenni országgyűlésre. Mi pedig montuk, ha muszáj, hát muszáj, és csináltuk neki nagy vivátokat, mivelhogy nekünk is muszáj volt vivátokat csinálni. Az ördög engem elvigye, ha nem így volt.

— Hát nem fog elmenni! — pattant föl a főispán mérgesen, nagyot suhintván pálcájával a levegőben. — Az nem lehet. Őt most nem nélkülözhetjük.

— Enyim lelkemre, most meg a méltóságos úr ereszti nekünk fülünkbe egy új bolhát.

A főispán nem felelt ; dühösen fújva, mint egy vadkan, csörtetett föl a lépcsőkön szobáiba, s egy perc alatt nyüzsögni látszott az egész hatalmas épület, mint egy megrúgott hangyaboly. A csöngettyű egyre szólt, hivatalnokok, szolgálók összevissza szaladgáltak a folyosókon és garádicsokon föl s alá. A főispán nem győzte osztani a parancsokat :

— Dobosok menjenek és dobolják ki, hogy délután négyre új értekezlet lesz a városházán.

Dobosok rohantak.

— Titkár, állítsa ön azonnal össze a város valamennyi szájas emberét, köztük az iparostársulatok elnökeit, habár nem volnának is szájasok, ami azonban nem valószínű, mert akkor nem volnának elnökök.

Titkár tolla lázasan percegett. A liszta kész volt hirtelen.

— Hajdúk, szaladjatok szét a lisztával, járjátok be az illetőket, hogy tüstént jelenjenek meg nálam. Hamar, hamar !

A hajdúk szaladtak.

Kisvártatva Kovinyi jelentkezett az előszobában. Báró Blandival jöttek ketten.

— Óméltósága nagyon haragos — figyelmezteté őket a titkár. — Nem lesz tanácsos bemenni.

Blandi megvetőleg mérte végig.

— Ostobaság ! Menjen a dolgára, kis izé . kis Floquet, és ne lefetyeljen nekünk.

S ezzel fölszakította a szárnyas ajtót.

— Oh, ti vagytok itt ? — szólt a főispán cukorédesen, mintha semmi se volna kedvesebb rá nézve, mint az ő megjelenésük. Eppen a mosdószekrénye előtt állott és parfümöt öntött a zsebkendőjére. — Üljetek le, fiúk, és dugjatok egy cigarettát az agyاراتokba.

— Elégtételért jöttünk — kezdé Kovinyi ünnepélyes pózban. Az arca sápadt volt és a szemei gyűröttek.

— Gondolom. Nos ?

— Ki vagyok játszva, gyalázatosan rászedve, úgy a jelöltséggel, mint . .

— Kosár ? Hm.

— Igen, a leányt is ráeröltették azóta egy nemetre. Ez az ember, méltóságos uram, minden fogalmat felülmúl. Ez egy egy.

— Komisz fráter — segítette ki a főispán.

— Ott voltam nála tegnap este — folytató Kovinyi és a fogai megcsikordultak —, hogy megöljem.

— No, és megölted? — kérdé flegmával a főispán.

— Nem lehetett. Nyakamba borult, mikor meglátott, és sírt, mint egy gyermek; a könnyei hullottak, a záporosó se különben, hogy ő mennyire szerencsétlen, mennyire szeret és mennyire ellene esküdtek a körülmények, hogy a jelöltséget felülről parancsolták rá, s hogy a bécsi kérőt miként dobta tervei elé a gonosz végzet. Utoljára is én kezdtem vizasztalni a gazembert, és csak akkor eszméltem föl, hogy ismét boldondá tett, mikor kijöttem gőzölgő fejemmel a friss levegőre.

— S aztán?

— Még jobban elkésérít a nép, ez a szemét nép. Te láttad, mennyire csüggtek rajtam.

A főispán mosolygott.

— És most?

— Elhagytak.

— Úgy kell — felelte a főispán gúnyosan —, én sohasem engedném magam szavazás alá, hogy a varga meg a szűös elé vigyenek tulipános tányéron, akik aztán kijelenthessék fölöttem: kellek-e vagy nem kellek?

— Ah, kedves Floquet! — kiáltott föl báró Blandi el-érzékenyülten és odalépett, a főispán kezeit megszorogatni. — Te egy igazi Floquet vagy!

— Köszönöm, Muki, köszönöm. De mármost térjünk a dolgokra, mert hallom, csoszognak az előszobában... Egy kis tanácskozmányt hittam össze. Nos, mit akartok tőlem tulajdonképpen?

— Elégtételt, méltóságos uram — vette át a szót Kovinyi. — Elégtételt azzal az aljas emberrel szemben.

— Végre is a megye nem a Bakony erdeje — vágott közbe Blandi —, és te vagy a felelős, ha ilyen galádság történik benne. Ezer Floquet! Ezt én így fogom föl.

Föltette villogó monokliját és a tükörből fixirozni kezdte saját magát.

— Hát jól van — szólt a főispán egy kis gondolkodás után. — Megkapjátok az elégtételt, de csak egy föltétel alatt.

Blandi vidáman csettentett a szájával és diadalmasan kacintott barátjára.

— No, ugye mondtam És mármost mi az egyik Floquet, és mi a másik Floquet ?

— Hát az elégtétel az, hogy Röskey semmi esetre se lesz képviselő.

— Hurrá ! — ordított föl Blandi. — Nemesi szavadra mondod ?

— Arra mondom ; de a föltétel : viszont ti is szavotokat adjátok, hogy mellette leszteek egy új jelöltnek, ha szükség volna rá.

Ez a szó megszúrta Blandit, — Kovinyi arca pedig éppenséggel elsötétült.

— Új jelöltnek ? Miféle új jelöltnek ? Hát mért ne hagynád meg Mukit ?

Öméltóságan nagy megütközést színlelt azon, hogy nemértik.

— Hát egyszerűen azért, mert a levesfőzéshez könnyebb új fazekat elővenni, mint a réginek az összetört cserepeit ragasztgatni. Az idő igen rövid ahhoz.

— Hm — dünnyögte Blandi és a birkaszerű szemeit tanácstalanul mereszté druszájára. Kovinyi lehorgasztotta fejét és néma maradt.

— Tetszik vagy nem tetszik ? — sürgeté a főispán. — Igazán furcsák vagytok, az ember elégtételt akar nektek, és ti haboztok, hogy Röskey legyen-e vagy más ?

— Más, más ! — kiáltá egyszerre mind a kettő.

Gerezdy Mihály élvezett bent a lelkében, mint minden diplomata, ha leföz valakit, de látszólag egykedvűen vakarta tarkóját az egyik ujjá megnövesztett körmével, mely igazi unikumszámba ment.

— Hiszen — folytató — nincs kizárva, hogy veled is sikerül. (Ez Kovinyihoz volt intézve.) Sőt mindenestre meg fogom próbálni, de ilyesmihez nem szabad magamat kötni. Hiszen értesz engem. A személy végre is közömbös, kötött kézzel bele se mennék egy akcióba. Azért tehát parolát ide, hogy nem zavarjátok a cirkulusokat, hanem belenyugosztok mindenbe, ami következik.

A két gentleman odanyújtotta a kezét.

— Így, ni. A többi most már az én dolgom; menjetek isten hírével haza, ne szóljatok senkinek semmit, hanem hagyjatok engem cselekedni.

Nagy hálálkodással távoznak és lefelé menet a megyepalota visszhangos boltívei alatt ugyancsak fölelegették:

— De iszen, mégis derék ember a Miska báró.

Ezalatt szépen gyülekeztek a »szájak«. Nem megy ez nagyon hamar, mert nem mindenkit találnak mindjárt ott-hon, s annak is úgy illik, hogy az ünneplő dókáját húzza föl ilyen helyre, megfésülködjék, a port lekefélje a csizmájáról; aztán egy-két ismerőssel megáll az utcán is, kifúrná az oldalát, ha el nem mondhatná a kérdezősködéésre, hogy hová megy: »Hát csak ide megyek a főispánhoz, egy kis tanácskozásra szólíttatván«.

Öméltóságánál pedig valóságosan megbecsülték ma a meghívott tisztas férfiakat, bevezetvén őket nem is a hivatalos helyre, hanem a lakoszobáiba, hol is a lakájok icipici pogácsákat kínáltak (nyilván a kis baroneszkek sütötték a bábuiknak) és édes pálinkát hordoztak ezüst tálcákon. A tálcák roppant nagyok voltak, de a poharak kicsikék. Pedig az volna talán az úri módi, hogy a poharak legyenek roppant nagyok és a tálcák kicsinyek.

Voltak pedig hivatalosak jobbadán polgárrenden való egyéniségek. A csizmadiákból Marek József, akinek úgy jár az ádámcsutkája mikor beszél, mint a vetélő, pedig mindig beszél; ott volt továbbá Bujdosó Ferenc uram, hanem biz a kabátja ujjával törülte itt is az orrát. A vargákból jelen volt Kocsor Antal, az ezüst-gombos dolmányában; Czibak Máté, de a felesége ide is utána jött és kihívatta (a méltóságos úr meg is haragudott emiatt az asszonyra); szemlélhető vala Galgóczy Márton uram is a fazekasok közül. A szemtelen kutya egy marékkal vett ki szívtart, mikor a méltóságos úr megkínálta, a skatulyából, — onnantúl aztán csak egyenkint adá a többinek. Nem hiányozék Hatolyka György se. (Az ördög tudná, mitől nőtt nagygyá.) Persze a Lipóczky szücsnek is ott kellett lenni; kanál ő minden lében. Azonképpen el nem maradhatott Köntösy Mihály, aki majd a lábát ficamította, mert megcsúszván a vikszes pádimentumon, hanyatt

esék vala ; — amit azonban előre sejtethett a mindentudó főispán úr öméltósága, mert egy arasszal odább pokróc volt kiterítve, hogy puhára essék a derék Köntösy Mihály uram.

Egyszóval ott volt, színe-virága a polgárságnak. A hosszú kabátosokból ellenben csak kevesen lőnek meghíva. Kozsehuba Flóris takarékpénztári igazgató úr, Mravina kereskedő, Lénárt György a főjegyző, Zsibó szenátor, főtisztelendő esperes-plébános Bernolák Nep. János, pápai kamarás, Martinkó Cézár patikus, akit egyébiránt rövidesen csak »Szent Lélek« nek neveznek, és Levinczy fiskális.

A méltóságos báró-főispán maga is rágyújtván és koccintván a fentnevezett picike pohárral mindnyájukkal, barátságos beszélgetésben adta elő, hogy azért hívatta az urakat, mert mindenáron ellene van a Röskey Pál képviselőségének. E jeles férfiú távozása arról a helyről, amelyet érdemeket érdemekre halmozva betölt, nagy csapás volna a városra. Ez őt megijeszti, sőt elveszi a kedvét a további munkálkodástól. Hiszen persze, képviselőnek se találhatnánk különbet Röskeynél, de végre is, hogy ki a képviselő, szinte közömbös. Egy szavazat nem számít odafönn. Képviselőnek mindenki jó. Maholnap tele lesz a ház zsidó fiskálisokkal, akkor azután megeheti a kutya. (De ezt csak négy szemközt mondom.) Kifejezte továbbá, hogy neki az a terve, rávenni Röskeyt, mégpedig rávenni mindenáron, hogy ne hagyja el városát, mely őt annyira méltányolja, maradjon továbbra is polgármester.

Lénárt György főjegyző a fejét rázta :

— Nem fog sikerülni, méltóságos uram. Ösmerem az öreget, amit egyszer a fejébe vesz, azt benzinnel se lehet onnan kivenni.

— Hátha mégis — jegyzé meg feltűnő szerénységgel a főispán. — A próba nem árt. Hiszen szereti a városát.

— Szereti, szereti — replikázott a főjegyző (alighanem pro domo) —, de úgy tudom, az ő fölfogása az, hogy éppen a város érdekében megy föl, és pedig — legalább ő kinyilatkoztatta — mert a kormány is kívánja.

— Eh ! — vetette oda a főispán hanyagul. — Hiszen kívánja a kormány, de mi végre se vagyunk a kormány lakásai.

Az iparosok összenéztek és meglökdösték egymást.

— Derék ember. Kemény lélek... Hallotta kend? Nem vagyunk a kormány lakásai.

Bólingattak is azontúl a fejeikkel, mint a parancsolat, mindenre, amit mondott.

Végeztetett pediglen, hogy a délutáni nagy értekezlet-hez, mely a városházán tartatik, deputáció által hivassék meg Röskey Pál. Ezen deputáció tagjai lesznek főtisztelendő Bernolák János vezetése alatt Mravina Sámuel, Köntösy Mihály, Marek József és Hatolyka György, számszerint öten. Megérkezvén a terembe a meghívottal, itt mindjárt az ajtónál fehérruhás kisleányka virágcsokrot fog neki átnyújtani, a nagyobb pompa végett. Igen jó volna, ha egy kis versikét is betanulna, ha csak négy sort is. Az igen hatékony lehetne őnagyságának a szívére. (Ezt Galgóczy uram proponálta.)

— Hát az bizony nem lenne rossz. — De hol vegyünk ilyen hamar egy olyan okos kis lánykát?

Zsibó Márton szenátor, a színügyi bizottság elnöke ugrott föl, a mellére ütve:

— Itt vagyok én.

— Vagyolsz te orángutáng, de nem egy lányka — nevetett föl Mravina, s a többiek is mosolyogtak.

— Azaz, hogy van énnálam — javította ki magát a szenátor. — Odaadom a Katkát, a legkisebbet, az úgy szaval, mint a pinty.

— De hát a versike? — veté föl a főtisztelendő úr.

— Azt majd megcsinálja Kukucska. Hazamenet kiszorítom belőle, s a Katka öt perc alatt bevágja, mint a pinty.

— Utcunque — hagyta rá a főtisztelendő.

E mihaszna kérdés is elintéztetvén, következtek a többi beadandó szerek és édességek a polgármester úr lelkének meglágyítására.

Nevezetesen, amint átveszi őnagysága a csokrot és szokás szerint megcsókolja a verselő leánykát, eleibe lép Kozsehuba Flóris úr, s egy szép beszédben, aminő csak az ő fényes eszéből tud kirajzani, fölszólítja, hogy ne hagyja el szülővárosát, hanem maradjon tovább is a polgárok élén.

— Helyes — ajánlkozik Kozsehuba Flóris, a kezeit dörzsölve.

— Ezek után Marek József uram beszél ilyen értelemben az iparosok részéről — rendelkezék a főispán.

— Vállaltatik — bölintott Marek József, kevélyen hátravetve a fejét.

— Erre majd meglátjuk, mit szól a polgármester — fejezte be a főispán —, de én a legjobbat reményelem az önök támogatásával, s kész vagyok bármely áldozatra, hogy őt magunk közt megtarthassuk.

Ezzel fölemelkedett a pamlagról, rövid cerclet tartott, egyenkint is fölszólítván mindenkit, hogy ilyen irányban működjék a befolyásával, aztán meghajtotta magát: »Köszönöm szíves megjelenésüket« — s egy előkelő kézmozdulattal elbocsátotta a meghívottakat, csupán három urat tartván vissza titkos szemintéssel egy legbizalmasabb tanácskozásra: Szent Lélek urat, a gyógyszerészt, Levinczy ügyvédet és Kozsehubát.

— Tisztelt barátim — szólt, miután az ajtót maga tette be gondosan az utolsónak távozó Köntösy után, ki a derekát fájlalva az eséstől, alig bírta kivinni az irháját —, nekem az az előérzetem van, hogy Röskey visszalép.

— Ha méltóságod érzi, akkor úgy is lesz... arra a takarékpénztár is ad — jegyzé meg Kozsehuba.

— Ez esetben jelöltre lesz szükség a mai konferencián, mert csak három nap van a választásig, halasztani nem lehet. Nem szeretném, hogy valami non putarem érjen bennünket, miért is tanácsos kiosztani a szerepeket.

— Igaz.

— Ha visszalép Röskey, az igazgató úr lesz szíves ajánlani újólag Kovinyit.

— Szívesen. Legalább a pénzem megkerülne.

— Abba nehezen megy bele a polgármester — vélte Levinczy —, mert Kovinyi úton-útfélen gazemberezi tegnap óta.

— Nem tesz semmit, ha Kovinyi imposszibilis, ön fogja ajánlani, ügyvéd úr, Hártvai Mihály volt képviselőt.

— Nem adnék a chance-áért egy húszfillérest.

— No, én sem — mosolygott a báró, a kis zsebráspolyával idomítva nevezetes hosszú körmének gömbölyűségét —, de éppen azért tartottam önt vissza, Martinkó úr.

— Tessék velem parancsolni.
— Ön áll föl ekkor és Katánghy Menyhért volt országgyűlési képviselőt hozza ajánlatba.

— Ki az ?
— Jegyezze föl a nevét, édes Martinkó, nehogy rosszul találja kimondani. Katánghy Menyhért kiváló politikus. Olyan ember, akinek nagy befolyása van a kormánynál. Az ő eddigi kerületében például két patikárius is van és már mind a kettő királyi tanácsos. Egy szép napon, az ördög nem alszik, miniszter lehet, és akkor Körtvélyes kidülesztheti a mellét és kinyithatja a markát...

— Elég nagy marka van — röhögtek mind a hárman.
Ezalatt Szent Lélek úr kikotorászott valahonnan a zsebéből egy ceruzát és egy receptet, melyen kiókumlálván egy spáciumot, odajegyzé magának pro memoria a leendő miniszter nevét. És most már a szöveg egymásután olvasva így hangzott volna : »Katánghy Menyhért. Borban vagy ostyában beveendő.«

Alig távoztak el az urak, a főispánné ablakokat nyitott, azután kifüstölteté a szobákat borókával. A főispán pedig bevonult írószobájába és egy sürgönyt fogalmazott Katánghynak :

»Az esti vonattal jöhetsz, zászlókkal és egyebekkel.«

VII. FEJEZET

AZ ÉRTEKEZLET

No-no ! Már megint értekezlet? — Igenis megint. Mi volna belőled, magyarom, ha a sok értekezleten, ankéten, választmányi, bizottsági és tudja isten miféle ülésen ki nem beszélhetnéd magadat, nem panaszkodhatnál, nem lelkesedhetnél ?

Az olvasó talán megsokallja, hogy értekezletből értekezletre hurcolom; szűkbe, tágba, bizalmasba, titkosba, — de hát elhinné-e, hogy *élethíven* írok le választást, ha nem állna csupa összejövetelekből és konferenciákból ? Hiszen az egész választásnak ez a sok tanácskozás, taktika, ravaszkodás a charme-ja a közönségre nézve, nem maga a győzelem. A megválasztott nagy férfiú többé nem olyan érdekes, mint volt, *félíg már el van használva*; mert a tömegek mindössze kétszer örülnek egy kedvelt embernek : először, amikor *fölemelhetik*, és másodsor, amikor *letaszíthatják*, de ez már csak öt év múlva lesz, vagy még később.

Biz ez nagy csúnyaság, de ne szomorkodjunk fölötte, okosabb örülni, hogy minden elég jól ment a délutáni értekezleten ; Röskey megjelent a deputáció meghívására. Útközben, az igaz, erősen firtatta, hogy mi végett hívják, persze kitérőleg feleltek. Egy kis nyugtalanságot színlelt, gyanakodást, húzódozást mutatott, de mégis eljött. Nagy éljenzés fogadta az ajtónál és csak akkor szűnt meg, mikor eléje lépett a kis Zsibó Katica : igen kedves jelenség volt hófehér ruhájában, rokokó-módra behajporozott fejjel, mint egy lili-puti marquisnő ; szép pukkedlit csinált, aztán egész bátran átnyújtotta a piros rózsacsokrot, és szavalni kezdett selyp, de édes csicsergő hangon, mely azonban úgy tűnt fel a távolabb állóknak, mint a méhdöngés :

Ne menj Budapestre, jó Rószkey bácsi,
Bár leng a sok zászló,
Ne menj föl, ne menj föl, ne légy városoddal
Könnyelműen játszó.

A megtisztelt fanyarul kezdett mosolyogni (legalább így vették észre a megfigyelők).

— Mit mondasz, gyermekem ? — kérdé nyájasan ugyan, mégis némi meghökkenéssel.

De a leányka nem volt egyébre betanítva, hát nem felelt.

— Igen szép volt, szívecském ! — dicsérte meg a Szent Lélek gyógyszerész.

Egy másik kritikus így szólott :

— Kukucskában van véna, az egyszer szent.

Maga Rószkey lehajolt, kissé megsimogatta a leányka arcát, aztán a szép rózsákat szagolta meg, nem éppen az illat miatt, csak önkéntelen szokásból, mire óriási tüszentések vették elő, de olyan átkozott »hapszika«, hogy a világ keríngett vele, zöldnek, pirosnak látta, s az előtte illeszkedő díszszónok, Kozsehuba Flóris, röstelt a beszédjébe kezdeni, de nem is lehetett, mert a borzasztó tüszentések túlharsogának mindent, és folytonosan ismétlődően, ellenállhatlan nevetésre ingerelték a körülállókat, ami, tekintve a helyet, az időpontot és az előkelő személyiséget, valóban illetlen és kellemetlen incidens volt.

Mint később kitudt, kevéssel előbb a fránya Blandi báró kérte el a csokrot megtekintésre a gyermektől, s burnót-szelencéjének tartalmából észrevétlenül behinté az illatos szirmokat, de a rosszakarát és dévajtság csak pillanatokra volt képes visszatartani a gondviselés dübörgő kerekeit, azaz a bekövetkező eseményeket.

Rószkey orra megszabadult végre a gonosz dzsinektől, kik fúrták és csavarták, méltóságteljes állást foglalhatott el a terem közepén támadt úrben (bizony nagy mesterség volt e tömérdek fej közt azt a parányi tisztást kiszorítani), s Kozsehuba szép hangja fölszendült tisztán hallhatóan a füledt, párákkal telített levegőben.

Nagyszabású volt ezen beszéd és másnap kalligrafice leírva megküldetett a pesti lapoknak, de ki nem adták, mert intrika

és klikkszellem dolgozik mindenütt; nem akarták, hogy a fővárosban szereplő szónokok elhomályosítottassanak.

Főlemlíté a szónok, hogy a magyarok Árpád vezérlete alatt jöttek be és pedig éppen most ezer éve; elősorolván nagy részletesen viszontagságait, olyanformán látszott konkludálni, hogy talán be se jöttek volna, ha előre tudják, hogy micsoda csapás éri rá ezer évre a pajzsára támaszkodó, ezüstsisakú Pannonia leghűségesebb gyermekét, Körtvélyest, aki árvaságra jut, mert elhagyja az édesatyja. Éppen most, az ünnepeken, mikor mindenki örül, éppen most kelljen Körtvélyesnek gyászt öltenie? — Hozzád fohászokodom, magyarok istene — kiáltott föl, megrezgetve a hangját —, gyere le és tőlünk elforduló szívért hajlítsd vissza ezen atyának! (Nagy tetszés).

Egy pillanatilag pauzát tartott, mintha várná, hogy talán lejön a magyarok istene, igazítani valamennyit a királyi tanácsos úron (ami egyébiránt nem ártana); de minthogy nem jött, ekképpen tört ki:

— Ezen atya, ki minket elhagyni készülsz, te vagy, tisztelt barátunk, városunk ékessége és gyámola.

Röszkey összeresztette. Ah, mennyi művészet volt ebben a konsternációban! A két kezét leeresztette csüggedten, a szemeit lehunyta félig, aztán egy fellépést tett hátrafelé. Mindez olyan szép és méltóságteljes volt, mintha a szónoklat minden szavát testének minden porcikája hallaná, érezné s új attitűddel felelné rá.

Kozsehuba úr most újra visszakanyarodott őseihez (illetve a mieinkhez), turkálván a történelemben, oly otthonosan, mintha a saját Wertheim-szekrénye lenne; előhozá Szent Lászlót, aki nem akart a keresztes hadak vezére lenni, hanem maradt atyáskodni a saját népe fölött. Avagy ki ne hallotta volna hírét I. Bélának, ki midőn eléje tették a király sátorában a kardot és koronát, a kevésbé csillogót, a kardot választotta. Igaz, hogy gyilkos tör villogott a függöny mögött, de vajon nem várnak-e téged is veszélyek, tisztelt barátom, nagyságos polgármester úr, ha a csillogóbb pályát, a képviselőséget választod?

A képviselőjelölt égre emelte a szemeit, aztán levette a pápaszemét, egy fekete tokba téve. Tudta, hogy szemei átnedvesednek nemsokára, és azt akarta, hogy lássák.

A szónok pedig folytatá: »De menjünk tovább» — s az emberek föllélegzetek, mert nagyot lépett le, Béli Pál.

— Zsebrevágott a kujon vagy hatszáz évet — súgta Bernolák Nep. János pápai kamarás a szomszédjának.

»Igenis, Béli Pált említém, a druszádat, e dicső alakot, aki inkább meghalt, de nem akart fejedelem lenni.«

Mravina közbevágott:

— Semmit se nem ér. Olyant említsél, barátocskám, aki képviselő nem akarta lenni. (Élénk derűtség.)

De Kozsehubát nem lehet megzavarni. A hatalmas folyamba beledobhatsz egy mázsás követ vagy egy eltépett szúnyogszárnyat, egyformán föl nem veszi, hömpölyög a medrében tovább-tovább. Rátért a Röskey érdemeinek vázolására és összehasonlította őt a fönt nevezett urakkal, I. Bélával, Szent Lászlóval és Béli Pállal, először általában, aztán külön-külön, végre pedig, miután a nagy Ararát-hegyen, a történelmen, átette magát, számos jelzőkkel, szimlékkel, részesülőkkel és közbevetett mondatokkal felspékelve, szíveket repesztő hangon kinyilatkoztatta, hogy ha Röskey mégsem engedne a város óhajának, és nem maradna dicsőségesen betöltött helyén, ők, valamint a méhraj, mely az anyakirálynét elvesztette, szétszélednek és isten őket úgy segítse, itt hagyják az egész kaptárt (Körtvélyest) a pusztulás, az enyészet démonainak martalékul. (Úgy van! Igaz!)

Röskey ellágyult, egy-egy könnycsepp csillant meg pilláin; kalapját, melyet a balkezében tartott, arcához emelte, mintha titkolni akarná érzékenységét.

Alig hogy elvégző Kozsehuba, tüstént előlépett a csizmadia-vezér, Marek József uram, mondván:

— Nem a könyveken hízott elmék nevében beszélek, hanem az egyszerű iparosok szájával. Nem azt mondom el, ami a könyvekben vagyon, csak azt tudom, ami a szíveinkből kicsordul.

S olyan szép, okos szavakban marasztalta Röskeyt, hogy az valóságosan könnyezett; legalább elővette a kendőjét és dörzsölni kezdte a szeméit, amitől azok bizonyosan még vörösebbek lettek:

— Maradok — hörögte fojtott, szinte fuldokló hangon.

Az egész gyülekezet elérzékenyült. Lassan kimondott szavait szájról-szájra adták. Egy közel álló hórihorgas úr stentori hangon kiáltá el a népek fölött:

— Marad. Azt mondja, marad !...

— Vén számár ! — sziszegte Lénárt György.

— Éljen ! — ordítá a tömeg.

— Gyönyörű karakter ! — szólt nagy ősz fejét elismerőleg ingatva Balogh Bálint.

A karzaton ülő fehérnépek között egy úri anya, gondolom Somorjai Kristófné, meglökte a kis szőkefürtös fiacskáját, aki egy almát majszolt:

— Oda figyelj, fiacskám lelkem, és jól megnézd azt a bácsit, hogy visszaemlékezhess erre a jelenetre, és eszedbe jusson örökké, milyennek kell lennie egy nagy embernek.

Maga a nagy ember az éljenzés ideje alatt némileg magához jött, lassú, ünnepélyes, úgynevezett Lendvai-léptekkel a dobogóig lépdelt, ott megállt, meghajtotta magát, mire újból kitört az éljenvihar.

Aztán fölemelte a hangját úgy, hogy bár még fátyolos volt kissé, elhallatszott mindenüvé:

— Tisztelt polgártársaim ! A nép idézett engem. Akarata parancs. Eljöttem és meghajlok előtte. (Szűnni nem akaró éljenzés.) Az önök szónokai sok szépet hoztak föl ; én ezekre csak egy szóval felelek, s ez az egy szó, hogy »engedelmeskedem«. (Éljenzés.) De éppen, mert én is élek-halok ezért a városért, föltételhez kötöm visszalépésemet. (Halljuk! Halljuk!) T. i. ahhoz a föltételhez, ha olyan jelöltet bírunk találni, aki tehetségre és pozícióra elegendő, a jövő fontos föladataiban Körtvélyes érdekeit képviselni.

— Úgy legyen ! — kiáltották százan és százan.

Kozsehuba Flóris emelte föl magasra a jobb karját, jelélül, hogy szólni akar.

Azt hitték, valamit kifelejtett előbbi beszédéből a derék férfiú, vagy valamit helyreigazít benne. (Mert nem lévén lap Körtvélyesen, a hibaigazítások élőszóval történnek.) Ám Kozsehuba nem ezt tette, hanem néhány jó szóval Kovinyi Jánost, az eredeti jelöltet, ajánlotta a választóknak.

A polgármester a fejét rázta.

— Kovinyi tehetséges férfiú — mondá —, de ilyen nagy időkhöz és feladatokhoz, nézetem szerint, nincsenek még tapasztalatai.

Egyetlen hang se emelkedett, csak valami nyüzsgés, fészkelődésféle zűrzavar suhogott végig a tömegen.

Most Levinczy ügyvéd ugrott föl egy székre, de amint a Hártyai nevet kiejté, a polgármester fitymálólággal intett a kezével: »Országos név kell«, s ezzel se szó, se beszéd többé a szegény Hártyaitól.

— Martinkó! Martinkó! — kiabálták, s kezdtek előre tolni Martinkó Cézárt, ki maga is igyekezett az előtérbe, utat törvén két karjával, melyeknek fehér manzsettáin kigombokat ábrázoló arany gombok ragyogtak.

— Halljuk a Szent Lelket! (T. i. a gyógyszerárát hitták »Szent Lélekhez«) Halljuk! Halljuk!

A gyógyszerésznek olyan hangja volt, mint egy bölénynek, s annyi ember erejéig eresztette ki, amennyire kellett. Itt elegendő volt az ő orgánumával a közönséges használati hang.

— Tisztelt értekezlet! Én a magam részéről Katángy Menyhért volt képviselő urat, országos nevű hazánkfiát ajánlom.

Az ismeretlen név meglepett mindenkit. Ki az? Kit mondott? Minden szem a polgármesterre tapadt.

Az pedig így szólott a siri csöndben, a fejét hátravetve s a jobb kezét hullámosan megmozgatva a levegőben:

— E név előtt, tisztelt uraim, leveszem én is a kalapomat.

Órületesen, dobhártya-repesztő éljen zúgott föl, mely nem akart megszűnni. Maga a polgármester is fölkiáltott, a kalapját meglengtetve: »Éljen Katángy Menyhért!«

Újra föl kavardott az éljen-áradat s vadul, szilaján hömpölygött, hol a balsarkon erősebben, hol a jobbon, s ha itt meggyöngült, amott tört ki újra magával ragadva a karzatot és kiömlött az utcára, hol az ácsorgó csöcselék fölkapta a nevet és kiáltotta jól, rosszul, száziéle variációban.

Hiába rázta a csengettyút ott bent dombrói Dombroványi Antal, a pártelnök, végre is összetett kezekkel kellett könyörögnie, engedjék kimondani a határozatot, hogy Körtvélyes egyhangú képviselőjelöltje Katángy Menyhért.

EPILÓG

Mit mondjak még olyat, amit maguktól ki nem találhatnak ?

Nekem fáj legjobban elhagyni a derék Körtvélyest, sok jó ismerőseinket, és hiszem, hogy az olvasó is úgy van vele. De mit keressünk itt tovább ? A választási taktika véget ért. Három nap múlva megválasztják Katánghyt, és a kis városka csöndes lesz, belezökkenve hétköznapi életébe, melyet csak a lakodalmak, disznótorok, napfényre került apró szerelmi viszonyok és cselszövények tarkítanak. A »körtvélyesi Machiavelli« írnokait fogja mustrálni, a borait lefejteti, s koronkint egy-egy sürgető levelet ír Katánghynak, hogy ebben vagy amabban az ügyben beszéljen a miniszterrel. Munczy új sertéseket fog hizlalni, a Pengő Laci és a Palina sebei begyógyulnak, s újra elkezdik a stenkerkedést a »Szegfű«-nél. Floquet úr adósságokat fog csinálni s egy napon valószínűleg oltárhoz vezeti Röskey Ilonát. (Majd kimesterkedi azt valahogy az öreg.)

Tessék elhinni, minden így lesz. Ezért tehát nem érdemes már ott időzni. Ami keveset tudok még, azt röviden elmondhatom. Katánghy megjött másnap délelőtt és nagy néptömeg fogadta szívélyesen — ámbár a csizmadiákat és pékeket a maga részére hódította Kovinyi. Blandiék ugyanis rájöttek az értekezlet után, hogy megcsalták őket, hogy az egész konferencia, a polgármester fölléptetése, egyszerű csíny volt, melyet még Pesten főztek ki a főispánnal és tervszerűleg végrehajtottak. Blandi méregbe jött és megnyitotta tárcáját, pincéjét Kovinyi mellett, hogy legalább zavart és bosszúságot csináljon a gyűlölt ellenfélnek. A csizmadiák és a pékek egész éjjel ittak a Blandi-kastélyban, és a fogadtatásnál egypár abcug is hangzott, ami megijesztette a főispánt, aki szintén kiment a jelölt elé.

— Megvannak-e a zászlók ? — kérdé, amint Katánghyt a kocsijára ültette.

— Természetesen.

— Hát az egyebek ?

— Az egyebek is — felelte Katánghy vígan.

— No, az derék, mert a csizmadiák és a pékek elpártoltak az éjjel.

— Majd visszapártolnak.

— Nem jó nagyon vérmesnek lenni.

Nyomban meg kellett tartani a programbeszédet, úgy volt határozva ; s mondhatom, nagyon aggodalmasan indult. Blandiék jobban dolgoztak az iparosok közt, mint hinni lehetett volna. Katánghy szólni kezdett a múlt országgyűlés tevékenységéről, nagy zaj és félbeszakítások — úgyhogy teljesen elvesztek a szavai. Gondolta magában : talán a kvóta érdekli őket, és áttért a kvótára. Még nagyobb zaj. Közbeszólások egész fürgetege szabadult föl.

— Halljuk ! Halljuk ! Nem tartozom hallgatni. Mi az ? Csitt, te kopasz ! Kikérem magamnak ! Nekem hiába beszél. Menjen ki ! Abcug ! Nem tud ez semmit. Takarodjék ki, ha nem akar hallgatni ! Urak, csönd ! Parancsoljon az öregapjának ! Gyerünk haza, komám ! Tanuljanak tisztességet ! Mit szól ehhez az új úrhoz ? Puttonyba vele, nem Pozsonyba !

Így hangzott zagyván összevissza, látszott, hogy vegyesen vannak hívek és ellenfelek.

Katánghy maga is megijedt s megint átugrott új témára ; Körtvélyes érdekeiről kezdett beszélni.

— Svindli ! Ugyan, ugyan ! Bolondság ! Legyen magukban tisztesség ! Üres ígéretek ! Hát illik ez ? ...

A jóérzelműek sziszegtek a zavarókra, de hasztalan, minden vonalon megindul a diskurzus, még a párthívek között is, az a bizonytalan, kivehetetlen zümmögés, morgás ez, amit úgy híznak műnyelven : »Morog a tenger«, s ha a tenger morog, lőttek a mandátumnak.

Katánghy végkétségbeesésében az esze utolsó fiókjához nyúl. Ott még van egy téma. Az a bizonyos, az a csalhatatlan. S elhagyva a helyi érdekeket, valahol a mondat közepén, — mennydörgő hangon csap át új mezőre.

— Mikor én a száműzetés keserű kenyerét ettem...
Erre csönd lesz. Mindenki ránéz és bámul. Nagyon fiatal ez arra!

— Igenis, uraim, én a száműzetésben születtem. (Jó, hogy nincs itt most az országgyűlési Almanach az életrajzokkal.) Édesatyámat, a vitéz honvédet, kiúzta a zsarnok, idegen világokban bujdosott...

— Szegény öreg — jegyzé meg Szlamovics, a legvadabb csizmadia, és most ő is figyelni kezdett.

— Ott jöttem a világra s ott nőttem föl, mint gyermek, idegenek közt, nem szaladgálván hazám rétjein, virágot szedve és pillangókat kergetve, mint a többi gyermekek. Egyszer, midőn már nyolc éves voltam, eljött a házunkhoz Párizsba egy rokonunk, egy nénénk, Kossuth Lajos dicső hazánkfiának egy rokona. »A néni Magyarországból jön — mondá anyánk —, csókoljatok neki kezet, gyerekek (mert testvéreim is voltak).« Mi kezet csókoltunk, mire a néni kinyitotta bajtliját, hogy abból valami cukorkát keressen. Hát ebből a bajtliból kigurult egy fél kifli, száraz, kemény, mint a kő, de az otthoni földben termett búzából való. Egy fél kifli, egy magyar kifli. A néni nem talált cukrot; sopánkodott, istenem, mit adjak nektek, gyerekek? Hát adjanak nekünk a kiflit! És hiszik-e, uraim, hogy soha még én olyan jót, édeset nem ettem, mint ez a kemény kifli volt...

Katánghy szétnézett a figyelő gyülekezeten. Az összes körtvélyesi pékek könnyeztek.

— Másnap reggel — folytatá Katánghy —, midőn fölkeltünk, mert csak egy szobánk volt a száműzetésben, láttuk, hogy szegény jó nénink még alszik az út fáradalmi után, cipői ellenben ott állanak az ágya mellett. Odarohantunk, mi gyermekek, e drága cipőkhöz, fölkaptuk és lecsókoltuk talpaikról a haza szent porát...

... Katánghy újra szétnézett. A csizmadiák sírtak mindnyájan, mint a záporosó.

* * *

Most már uralkodott a kedélyeken. A játszma meg volt nyerve. Egy merész fordulattal átsiklott a kvótára és minden

egyébre. Hallgatták már rokonszenvvel, lelkesedéssel, megéljenezték közbe-közbe, és egyhangúlag megválasztották harmadnapra. De még aznap elsimult minden forrongás, fészkelődés, és este a tiszteletére rendezett banketten még Blandi is összeütötte vele a poharát :

— Szervusz, Floquet, legyünk ezentúl per tu !

FÜGGELÉK

KATÁNGHY BEJUT A PÉNZÜGYI BIZOTTSÁGBA

1897

Bátor voltam pár hét előtt nagyságos Katánghy Menyhért t. képviselőtársamnak másodszori megválasztását megírni s ennek kapcsában szellőztetni a körtvélyesi viszonyokat, ahol egyhangúlag megválasztatott. Meggyőződésem szerint a mintegy hat-hét ívre terjedő rajz így egész és kerekded ahogy van, de az olvasók ragaszkodnak a címhez, mely így szólt: »Nagyságos Katánghy Menyhért úr további viszontagságai, a körtvélyesi csíny s végül a pénzügyi bizottságba való megválasztása.« Az olvasók nem törődve azzal, hogy a körtvélyesi csíny leírásával természetesen bevégződött a mandátumért való küzdelem rajza, rám törnek, hogy a pénzügyi bizottságba való megválasztása hol maradt? Számtalan levél és levelezőlap érkezik naponta az ország minden részéből a szerkesztőségbe: »Kérjük a Katánghy befejezését!« Körtvélyesről hasonlóképpen több levél érkezett. Báró Blanditól pláne egy érthetetlen távirat:

»A Floquet nem teljes, hé!«

De itthon a szabadelvű klubban is folytonos a zaklatás a »golyák« részéről, legkiváltképpen Kapuczán Gergely sürgeti:

— Mandd el már, hogy jutott a Menyus a pénzügyi bizottságba, hogy magam is megtanuljam a fartélyát.

És én el is mondtam volna már szívesen azóta (mert nem szeretek a közönséggel tréfálni), ha a közbejött politikai események óvatossá nem tesznek.

Ugyanis én a Katánghy pénzügyi bizottságba való megválasztásáról semmi egyéb különöset nem tudok, mint más pénzügyi bizottsági tagokról, akik a konferencián kijelöltettek és a Ház plénumában megválasztattak. Némelyikről azt is tudom, hogy miért választották meg, viszont némelyek-

ről még azt sem. Amire az ominózus cím megírásakor állapítottam munkám tervezetét, az egy magánlevél, melyet Katánghy a feleségének írt, s melyben részletesen szól pénzügyi bizottsági tagságáról; — egyéb pozitív adataim nincsenek.

Úgy ám, de egy levelet közzétenni, bár annak a tartalma kétségtelenül politikai, a történetek után nem mertem a tisztességgel megegyezőnek tartani. Hátha a Nemzeti Kaszinó megbélyegez? Magam ugyan nem lévén tagja, ki nem zárhat, de a műveimet, mint becsteleneket, kilökheti a könyvtárából.

Ezért haboztam a kérdéses Katánghy-történet kiegészítésével; de a sok sürgetésnek és kísértésnek végre is nem állhatok ellent. Hiszen én is csak ember vagyok, akinek a könyökét is kifúrja, ha valamit tud.

Azonfelül tekintettel arra, hogy Katánghy úr ezen nejtéhez intézett levelét ama igen tisztelt munkatársunk, ki nekem átadta, egyenesen a Katánghy képviselő úr zsebéből lopta, tehát még mielőtt postára adatott és elküldetett volna, sőt még a levélmárka se volt ráragasztva, ennél fogva *nem is tekinthető még levélnek*, hanem egyszerű följegyzésnek. Mert mi a levél? Egy egyének bizonyos mondanivalója, amit egy másik egyénnel közöl. Tehát a közlés sine qua non. Mi hát a tény? A tény az, hogy Katánghy följegyzé, miképp jutott be a pénzügyi bizottságba, de még eddig nem közölte senkivel. Eszerint ez nem levél. És én egész nyugodt lelkiismerettel közzétehetem, maradván ezentúl is gentlemannek.

Íme itt következik a levél:

Budapest, nov. 28. 1896.

Kedves feleségem, Klára!

Haragszol, hogy nem jöttem haza a megnyitás előtt. Körtvélyesre kellett mennem, ahol násznagy voltam. Emlékszel a kis Brand Károlyra a prixi fürdőből? Ugyan hogyne emlékeznél, hiszen neked is udvarolt, csak hogy akkor még tacsó volt. Nos, ennek voltam a násznagya. Elvette a választókerületem legfőbb emberének, Röskeynek, a leányát. Minka, a menyasszony, szakasztott hasonmásod (bár csak a lelke is

olyan finom lenne, de az szinte lehetetlen). Brand bécsi gyáros, és igen elszorult a szívem, mikor ott láttam azt a gyönyörű magyar leányt az oltár előtt, ahol a pap (ft. Bernolák Nep. János úr) rájuk adta az áldást németül, s eszembe jutott, hogy ez most már osztrák alattvalókat fog szülni. Ah, Klári, nem képezed, hogy milyen erős bennem a hazafiúi érzés.

Az esküvő után nagy lakoma volt; egypár különös ételről receptet kértem számodra Röskeynédtől. A lakomán téged is felköszöntött Kozsehuba, takarékpénztári igazgató. Különben is sokat kellett csuklanod, édesem, e napon, mert a főispánné folyton vexált, hogy nem tudok egyébről beszélni, mint rólad. De hát én ilyen vagyok.

Másnapra fáklyás zenét terveztek választóim részemre, de már el kellett mennem az országgyűlés megnyitására. Mit írjak neked a megnyitásról? Hiszen körülbelül mindent olvastál a lapokban. Szörnyű a többség, szörnyű, szörnyű. Se hossza, se vége a padokban. Bánffy pompásan csinálta; a tömérdék újakon felül majd minden párhívét visszahozta; pedig a politikában a legfőbb axioma: szeresd barátaidat, hogy hosszú életű légy a földön. Meglásd, hogy Bánffytól meg nem szabadulunk vagy tizenöt esztendeig. Nagyonkemény legény az.

Egyébiránt hidd meg, Klárcsi, az egész választás az apparátustól függ: a főispánoktól, szolgabíróktól, jegyzőktől, falusi bíróktól; ha az apparátus jó — akkor olyan biztosan működik, mint az automata gépek. Ha az egyik nyíláson sok pénzt dobsz be, a másik nyíláson sok mameluk jön ki. Hiszen láttál már olyan gépet, amibe egy hatost kell bedobni, mire alul egy csokoládé-doboz ugrik ki.

Mondják, hogy a parlament rosszul fest és hogy tehetetlen a sok névtelen, ismeretlen golyák miatt, s kivált mert nevezetes emberek maradtak ki, mint Wekerle, Ernuszt, Ugron, Horváth Lajos, Bartha stb. Ostobaság! Hiszen rosszul fest, az igaz, de emlékszel a Kristófunkra, mikor a szentmihályi búcsún kiveték a zápfogait? Hogy megváltozott, de végre láttuk, hogy a megmaradt fogaival csak éppen úgy tudott harapni, rágni és éppen annyit evett, mint azelőtt.

Ne féltsd te, fiam, az országgyűlést, se Bánffy-t, hanem nagyobb baj az, hogy a lakást, melyet azon esetre szándékoztam kivenni, ha képviselővé választanak, hogy végre szívem vágyát betöltsen, t. i. hogy fölhozhassalak, kivették az orrom elől. Meg se álmognád, hogy kik. Hát bizony Kapuczán Gergelyék. Hej, Klára, Klára, nem a gondviselés bosszulja-e most magát rajtad? Nem akarlak szemrehányásokkal illetni, de lehetetlen eltitkolnom (mert szívem nyitott könyv előtted), hogy szinte meg voltam dermedve, mikor odamegyek, hogy még egyszer megnézzem a szobákat, és Kapuczánékat találok ott, már mint lakókat. Anyjostul, feleségestül jött fel a kis örmény, az öreg örmény asszony (Gergely mamája) éppen szolgálot fogadott a Zubringereiből, s igen mulatságos volt, amint eléje festette nagy ravasz-sággal munkakörét s jövő-dő életsorát sebes hadarással.

— Reggel három órakor fölkelsz, fiacskám, aztán nyagszol, aztán tüzet csinálsz, galamboeskám, aztán nyagszol, azután vizet hozol, szívem, azután nyagszol, azután elmégysz a piacra, lelkem, aztán nyagszol. (A szegény leány mintha gyanút fogott volna a sok »nyagszol«-ra.) Fizetést kapsz egy hónapra hét forintot, ebédre rizskása levest, ha lesz, húst, ha marad, aztán a kenyér a kasztenben s a kócs a zsebemben. Nálam regula a regula, s ami egyszer regula, az regula. Hát így lesz.

Kapuczánék egyéb-iránt azt mondják, hogy a lakás nagyon nedves, és hogy a Gergely lakkcipői megpenészedtek. (Amiből megtudtam azt is, hogy Gergelyt nem igen hívogatják ebédek-re, estélyek-re.) Hát még talán jól jártunk, hogy a lakással megelőztek.

Még ott beszélgettem az asszonyokkal, megjött valahonnan Gergely, s mesélte, hogy tegnap este a klubban a miniszterelnök tudakozódott utánam.

Lehetetlen. Tíz éve vagyok képviselő, és még sohase tudakozódott utánam a klubban senki. — És most egyenesen a miniszterelnök tudakozódott volna.

— Nem csalsz meg, Gerguc?

— Becsületemre mondom, keresett.

Nosza, több se kellett, rohantam el rögtön, felülve egy fiákerbe, s meg sem álltam csak fönt a palotában Bánffy előtt.

— Hallom, hogy kerestél tegnap, kegyelmes uram.
— Vagy igen — mondá a miniszterelnök. — Foglald helyet és gyújts rá. Egy originális tervem van veled.

Szívem hangosan kezdett dobogni. Éreztem, hogy az idők méhe nem közönséges eseményvel terhes.

— Parancsolj!

— A párt nagy — kezdé a miniszterelnök —, nagyon nagy — tette hozzá mosolyogva —, és sok benne a stréber — tette ismét hozzá szomorúan.

— Hm.

— És én téged szeretnék beadni orvosságnak a stréberség ellen.

Elpirultam és azt hiszem, igen ostobául néztem ki zavarommal:

— Engem? A stréberség ellen? Nem értem.

A miniszterelnök szokása szerint nagy lélegzetet vett az orrán keresztül.

— Hát majd megmagyarázom. Itt van ez a pénzügyi bizottság. Képzeld, mennyire meg vagyok akadva, mindenki ebbe akarja magát megválasztatni, levén a legelőkelőbb bizottság hírében. Ostromolnak per mopsz és direkt intrigálnak, diplomatizálnak, fenyegetnek és cirógatnak, szóval mind ide akarnak jönni. De hát iszen ez lehetetlen. Voltak idők a Deák-párt uralma alatt, hogy valóságosan ez a bizottság kormányzott és nem a kormány, innen a nagy nimbusza. És most ebbe a nimbuszba találunk belepusztulni. Mert a mameluk hátából szíjat lehet hasítani, barátom, és még csak meg se jajdul, méltóztass nekem elhinni, mert én ismerlek benneteket; de ha egyszer megérkezik az ideje, mint a kecskének a kapaszkodási ösztön, a macskánál a vándorlási vágy, ha egyszer elkezd a delegációba vagy a pénzügyi bizottságba kíváncozni, akkor vagy be kell oda mennie, vagy renitens lesz. Nem így van?

— Így van, kegyelmes uram, de mit segíthetek én ezen?

— El akarom oltani azt a vágyukat, hogy a pénzügyi bizottságba kíváncozzanak.

— Hogyne?

— Be kell menned a pénzügyi bizottságba.

Csodálkozva néztem rá.

— De hiszen éppen az a baj, hogy hely nincs, és te mégis engem...

A miniszterelnök fölényel mosolygott. Jaj, Klára, nagy ravaszság lakozik ebben a Bánífyban.

— Vállalod vagy nem? — vágott közbe kurtán.

— Dehogynem, kegyelmes uram — siettem beleegyezni —, a te kedvedért hogyne vállalnám (örömben zsibbadás fogta el a lábaimat, kezemet), csak az intencióddal nem vagyok tisztában.

— Hát megmondom, miben kísérletezek, ha meg nem haragszol.

Egy nyájas mosolyom volt a felelet.

Megharagudni? Ilyenért? Aktuális miniszterre? Hogy képzélhet felőlem olyat?

— Emlékszel-e — szólt —, hogy pár év előtt senki se akart bemenni a naplóbíráló bizottságba, mert azt mondták, hogy jelentéssel meg a leveleiddel lejárattad a bizottságot, mindenki lemondott, mindenki visszahúzódott, inzultusnak tekintette, akit kijelöltünk; végre nem maradt más hátra, mint hogy a legkiválóbb embereket kellett fölszólítani, például Podmaniczkyt, hogy menjen be a naplóbírálóba és reparálja meg, amit rontottál.

— Hát ez igaz — mondtam elkomorodva. (Észrevettem már, hová céloz.)

— No, látod. Én bizton hiszem, hogy ha te leszel jelölve a pénzügyi bizottságba, hát egyszerre beszünik és lelohad a nagy vágy, oda bejutni. Sőt akadnak majd, akik kilépnek. Hát vállalod ugye?

— Kegyelmes uram — szóltam fölállva s hangomon átrezgett a megsértődés érzete. — Ez inkább megszegyenítő rám nézve, mint...

— Bolond vagy, Menyus. Mi megszegyenítő van abban? Az, hogy valaki jelentőségre emel egy állást, szép és derék dolog, ha szükség van ezen jelentőségre; de ha teszem azt, arra van szükség, hogy valamely állás minél jelentéktelenebbé váljék — ott a te jelentéktelenítő tulajdonságod az az erő, amihez az igazi politikus hozzányúl. A soványító fluidum csak éppen olyan értékes a patikában, mint a kövérítő. Ej, ej, Menyus, okosabb embernek tartottalak.

— Hiszen van valami igazad, kegyelmes uram, beösmérem, de mégis... kérek három napi gondolkozási időt.

Megkaptam a három napi gondolkozási időt, s éppen azért ismét nem mehettem haza, hogy öleljelek, mert éjjel-nappal mindig gondolkoztam, az engedélyezett időt föl akarván használni.

Hogy mire határoztam magamat? Hát, fiam, megvallom, egy darabig föl voltam háborodva Bánffy ellen, de a végén beláttam, hogy nincs igazam. Sőt megbizonyosodtam róla, hogy egy nagy karrier küszöbén állok, mert ha elhíresztelődik rólam, hogy senki se devalválja nálamnál jobban a nagy pozíciókat, különösen ha Bécsben is megtudják, én leszek a legkapósabb ember az osztrák—magyar monarchiában.

Fölmentem Bánffyhoz harmadnapra, elfogadtam a pénzügyi bizottsági tagságot, és most már azt mondom, Klári, hogy mint excellenciás asszony fogsz meghalni.

Lett is mindjárt sikere a hírnek, hogy bemegyek a bizottságba. Széll Kálmán, Berzeviczy, Láng Lajos kijelentették, hogy nem kívánnak többé ott lenni — és egyéb törekvések is megszűntek.

Ezt a leveletem ne mutasd, kérlek, senkinek.

Szerető férjed
Katánghy Menyhért.

U. i. Ama lakást, amiről te írtál leveledben, megnéztem az Erzsébet körúton, de az indiai pestis miatt, amelyről dr. Farkas azt mondja, hogy semmi esetre ki nem kerül bennünket, nem vettem ki, mert a halál torkába nem hozom a családomat.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

- MK = Mikszáth Kálmán
MKm = Mikszáth Kálmán munkái. (Borítéklapon : Mikszáth Kálmán Összegyűjtött Munkái.) 1–33. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1889–1908.
Jk = Jubileumi kiadás. Mikszáth Kálmán Munkái. 1–32. köt. Bp. Révai Testvérek kiad. 1910.
Hi = Hátrahagyott Iratok. (A Jk folytatása.) 1–19. köt. Szerkesztette és sajtó alá rendezte Rubinyi Mózes.
MKmR-Fr = Mikszáth Kálmán Művei. 1–50. köt. Bp. Révai–Franklin kiad. Évszámjelzés nélkül [1929–1931]
Krk = a jelen kritikai kiadás
K = kézirat (kizárólag Mikszáth Kálmán műveinek kéziratjai)
M = megjelent (újságban, folyóiratban, könyvalakban)
OSzK = Országos Széchényi Könyvtár
MTAK = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
[Szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései
<Ékzárójelben> a kéziratban (K) törölt szavak, illetőleg szövegrészek
<...> = A kéziratban (K) olvashatatlanul törölt szavak, illetőleg szövegrészek.

E KÖTET SZERKEZETÉRŐL

Ez a kötet MK két választási történetét és a másodikhoz tartozó kiegészítést foglalja magában. E három elbeszélés ilyen összeállításban ezúttal jelenik meg először.

Az első választási történet — *Nagyságos Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége és szerencséje* (röviden: *Katánghy viszontagságos élete*) — Mikszáth gyűjteményes művei közt a *Katánghy Menyhért* c. kötetben jelent meg először (MKm 12. köt. 1896.). Ez a kötet együtt tartalmazza *Katánghy viszontagságos életét*, *Nagyságos Katánghy Menyhért országgyűlési képviselő úr leveleit* és *Katánghy egyéb művei* címen MK öt politikai karcolatát.

A második választási történet kötetben először önálló kiadványként jelent meg *Egy választás Magyarországon vagy A körtvélyesi csíny* címmel, 1898-ban. A gyűjteményes kiadásban a *Prakovezky*-ról szóló elbeszéléssel együtt (MKm Új sorozat 6. köt., 1902).

A két választási történet csak 1910-ben, a Jk-ban került közös kötetbe, ezzel az azóta általánossá vált főcímmel: *Két választás Magyarországon*. Tartalma: I. *Katánghy viszontagságos élete*. II. *Katánghy levelei*. III. *A körtvélyesi csíny*. A Jk tehát a MKm Katánghy-kötetéből átvette az I. és II. részt, elhagyta a szervesen oda nem tartozó öt politikai karcolatot és helyükbe iktatta *A körtvélyesi csínyt*.

A Jk óta a *Két választás Magyarországon* című kiadványok hagyományosan ezzel a hármassal tartalommal jelennek meg, anélkül, hogy e három mű időrendjét a kiadások feltüntették volna. Időrendben ugyanis először a *levélsorozat* (1893), azután *Katánghy viszontagságos élete* (1896) és végül *A körtvélyesi csíny* (1897) következik.

A Krk jelen ciklusa mellőzi, illetőleg egy későbbi ciklus számára tartja fenn *Nagyságos Katánghy Menyhért országgyűlési képviselő úr leveleit*. Nemcsak azért, mert gyűjteményünk ez első ciklusa kizárólag »Regényeket és Nagyobb elbeszéléseket« hirtet, hanem azért is, mert ezek a levelek Mikszáth országgyűlési karcolatainak szerves tartozékai, tehát szerkezeti és műfaji szempontból egyaránt egy későbbi csoportba, a »Politikai karcolatok« ciklusába valók.

A Függelékben Mikszáthnak egy elfelejtett, kötetben most először megjelent írását találja az olvasó. Címe: *Katánghy bejut a pénzügyi bizottságba* (1897). Ezt a tárcaelbeszélést az eddigi kötetkiadások mellőzték, pedig *A körtvélyesi csíny* első szövegében, a

PH-ban, a címnek is tartozéka; a cím t. i. ez: *Nsgos Katánghy Menyhért úr további viszontagságai, bukása, a körtvélyesi csíny s végül a pénzügyi bizottságba való megválasztatása.*

A Katánghy-álnévvel jelzett egyéb karcolatok és Katánghyról szóló más írásművek (*Katánghy Menyhért témája*, vagyis az 1896. évi Almanach-előszó, *A Katánghy meséje*, 1899. stb.) később, a megfelelő ciklusokban kerülnek soira.

KATÁNGHY VISZONTAGSÁGOS ÉLETE

Kiadások, fordítások, átdolgozások

Kézirata nem ismeretes.

M. I. *A Pesti Hírlap Naptára az 1896. szököd-évre.* Szerkesztette Schmittely József, a Pesti Hírlap segédszerkesztője. Hatodik évfolyam. Bp. Légrády Testvérek. 4r. 116 l. Bolti ára 1 frt. A »Pesti Hírlap« előfizetői ingyen kapják. — Közvetlenül a naptári rész után, a 32—73. lapon, kéthasábosan szedve, ily címmel: *Nagyságos Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége és szerencséje.* Írta: *Mikszáth Kálmán.*

Kötetkiadások:

- II. a) [1. kiad.] *1896. MKm 12. köt.* [A sorozat-címlapon és kötet-táblán főcímként:] *Katánghy Menyhért.* Tartalma: [I.] *Nagyságos Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége, szerencséje és művei.* (Rövidített cím az »előfejekben«: *Katánghy Menyhért élete.*) 1—133. l. [II.] *Nagyságos Katánghy Menyhért országgyűlési képviselő úr levelei.* (Rövidített cím az »előfejekben«: *Katánghy Menyhért levelei.*) 135—245 l. [III.] *Katánghy Menyhért egyéb művei.* [Karcolatok. Részletezve:] Jókai Mórok. 249—257. l.; Br. Bánffy Dezső miniszterelnök. 258—271. l.; Darányi Ignác. 272—275. l.; Szilágyi Dezső. 276—283. l.; Pulszky Ágoston. 284—288. l. [A kötet II. és III. részét a Krk »Politikai karcolatok« c. ciklusában tesszük majd közzé.]
- b) 2. kiad. *1901. MKm 12. köt.* [Az 1. kiad. címlapkiadása.]
- c) 3. kiad. *1903. MKm 12. köt.* [Az 1. kiad. címlapkiadása.]
- III. a) [4. kiad.] *1910. Jk 17. köt.* A címlapon és kötet-táblán ezzel az összefoglaló címmel: *Két választás Magyarországon.* [Ez az összefoglaló cím itt jelenik meg először!] Tartalma: [I.] *Nagyságos Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete, kalandjai, szerencsétlensége és szerencséje.* 1—113. l. [II.] *Nagyságos Katánghy Menyhért országgyűlési képviselő úr levelei.* 115—205. l. [III.] *A körtvélyesi csíny.* 207—305. l.

- II. d) [5. kiad.] 1912. *MKm*. [A kötetszám jelzése nélkül! Az 1. kiad. címlapkiadása.]
- III. b) [6. kiad. 1917. Sorozat-címlap nélkül! Címlapkiadás.]
- c) [7. kiad. 1930. Ua., mint a 6. kiad., de a címlapon feltüntetve:] Tizenhetedik ezer.
- d) [8. kiad. 1930.] *MKmR—Fr. 35. köt.* Címlapon: *Két választás Magyarországon. A körtvélyesi csíny*. [E második cím főlegese és meglehetősen, minthogy *A körtvélyesi csíny* nem egyéb, mint a második választás története! A tartalom egyébként azonos a III. a—c) tartalmával. Címlapkiadás.]
- e) [9. kiad.] 1938. MK Emlékbizottság kiad. (MK Összegyűjtött Művei.) [Ua., mint a III. a—d), de új címlapokkal új sorozatba foglalva.]
- f) 10. kiad. 1949. Címlapon: *Két választás Magyarországon. Regény.* [!][Ez a semmiképpen sem találó műfaji megjelölés itt először.] Bp. Révai Könyvkiadó Nemzeti Vállalat. [Címlapkiadás.]
- g) 11. kiad. 1950. Címlap, mint a 10. kiadásnál! Tartalma stb. ua., mint a 10. kiad., de a III. rész: *A körtvélyesi csíny* újrapszámozva: 1—101. l., minthogy ezt a művet időközben önállóan is kiadták, s ebből a célból a lapokat átszámozták. Ennek megfelelően a tartalomjegyzéket is módosították. Egyébként ez is csak címlapkiadás.
- IV. a) [12. kiad.] 1955. *Két választás Magyarországon*. Tartalma: a 4. kiadásnál (Jk 17. köt.) felsorolt I—III. mű (Katánghy vizontagságos élete. 5—95. l.; Katánghy Menyhért levelei. 97—171. l.; A körtvélyesi csíny. 173—264. l.), továbbá: *Katánghy Menyhért témája* című, 1895. évi Almanach-előszónak az »Ország-Világ» c. hetilap 1894. nov. 18-i számából átvett csonka szövege (258—264. l.), végül: *Utószó* (255—257. l.), *Jegyzet-szótár* (265—270. l.) és *Névmutató* (271—276. l.). (Sajtó alá rendezte: Horváth János. Illusztrálta: Kondor Lajos.) Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. (MK Válogatott Művei.) Megjelent 15 000 példányban. [Az *Utószó* szerint: e kiadás a Jk alapján készült, s a *Két választás Magyarországon* című I—III. műnek ez a hetedik kiadása.]
- b) [13. kiad.] 1955. [Bratislava—Pozsony.] Csehszlovákiai Magyar Kiadó. 276 l. (MK Válogatott Művei.) Készült a csehszlovák-magyar közös könyvkiadás keretében. [A 12. kiad. címlapkiadása.]
- V. [14. kiad.] 1956. *Két választás Magyarországon*. I—II. köt. Tartalma azonos a 12—13. kiad. tartalmával. Részletezve: Katánghy Menyhért élete. I. köt. 3—147. l.; Katánghy Menyhért levelei. I. köt. 149—206. l. és II. köt. 3—60. l.; A körtvélyesi csíny. II. köt. 61—190. l.; Katánghy Menyhért témája: II. köt. 191—201. l.; Utószó: II. köt. 202—205. l. (A jegyzeteket és az utószót Horváth János írta. Illusztrálta: Kondor Lajos.) Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. (A Szabad Föld Kiskönyvtára.) Megjelent 25 000 példányban.

Fordítások (a megjelenés időrendjében) :

Német :

1. Dr. Katanghys Leben und Abenteuer. — Ungarische Novellen. Von Koloman Mikszáth. Aus dem Ungarischen von C. Langsch. Illusztr. v. W. Roegege. Berlin, Eisenach—Leipzig, H. Hillger. 1903. 62—112. l.
2. Melchior Katánghy. Erzählung. Autorisierte Uebersetzung aus dem Ungarischen von Josefine Kaufmann. (Pester Lloyd. Morgenblatt. 1910. július 28—31., augusztus 2—7, 9—14; 17—20, 23—28. és 30. ; 57. évf. 178—193, 195—205. sz. A lap második tárcarovatában. A »Ne hagyd magad, Ypsilon« c. fejezettel kezdve, I—IX. fejezetszámozással. A bevezető fejezetet (»Egy fejezet; mely nem tartozik a történethez«) a fordító mellőzte. [Ugyanezen lap további számaiban (aug. 31.—szept. 24.) ugyanezen fordítótól Katánghy Menyhért levelei (Melchior Katánghy. Briefe an seine Frau) következnek. A III. részt, A körtvélyesi csínyit nem fordította le.]
3. A fenti fordítás kötetben is : Leipzig, év nélkül. Druck u. Verlag von Philipp Reclam jun. 112 l. (Universal-Bibliothek. Nr. 5649.)

Román :

Doăa alegeri in Ungaria. I. Viața, aventurile, nenorocul și norocul domnului deputat Menyhért Katánghy. (21—126. l.) II. Lovitura dela Körtvélyes. (127—220. l.) Traducere de Petru Mureșanu, cu o prefață de Ioan Aszody (3—20. l.). Editura Pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R. P. R. (1951.) (Biblioteca Pentru Toti.) Példányszám : 10 350. (A kötet élén MK fényképről rajzolt arcképe.)

Szlovák :

Dvoje volieb v Uhorsku. (Preložil L'udo Zúbek. Stúdiu napisal Andor Sas.) Bratislava, 1953. Slov. Vyd. Krásnej Literatúry. 536 l. (Az Új Zrínyiász c. regénnyel együtt.) (Svetovi klasiki 9.)

Színpadai átdolgozása :

Egy mandátum története a régi világban. Szatirikus színjáték egy felvonásban, két képbén. MK *Két választás Magyarországon* című regénye alapján írta *Lengyel Balázs*. (»Műsoranyag városi választási gyűlésekre és ünnepélyekre.« Kiadja a Népművelési Minisztérium és a SzOT Kulturnevelési Osztálya. Népszava Könyvkiadóvállalat, 1950.) [E kiadvány egyik darabjaként, az 5—22. lapon, ezzel a tájékoztató szöveggel:] »MK könnyed, fordulatos humorával, éles kritikával fordult kora társadalmi viszonyai felé. Ez a szindarab a *Két választás Magyarországon* c. regény egy részének dramatizálása. Az író ebben a művében a humor és a gúny eszközeivel, az igazi emberség mélységeivel mutatja meg, hogyan született egy mandátum a múlt század végén Magyarországon.«

Szereplők :

Katánghy Menyhért, orvos
Katánghy János, testvére
Bárá Blánderné
Klára, leánya
Bodrogszeghy Kristóf, fia
Király János, Blánderné testvére
Varga Miska, Menyhért inasa
Bárá Belendy, főispán
Fekete Gergely
Gróf Tenky Albert
Olt Miklós
Baló
Erdődy
Kapuczán

} Gergely-napi vendégek

Történik az ezernyolcszázad évek végén ; az első kép egy kis vidéki fürdőhelyen, a második Borontón, a Gergely-napon.

(Az átdolgozást említi a *Népművészeti Értesítő* c. könyvomatlan lap 1954. szept.—októberi száma, a tárgy következő jelzésével : »Hogyan született egy mandátum a múlt század végén Magyarországon.«)

Keletkezése, forrásai

Katánghy Menyhért élete és képviselővé választása történetének megírására Mikszáthot a *Katánghy-levelek* nagy népszerűsége indította. A Pesti Hirlapban 1893. szeptembertől 1894. márciusig Katánghy Menyhért névalírásával megjelent tizenkét levél ország-szerzte ismertté tette a Katánghy nevet. A név Mikszáth álneve volt ; kezdőbetűiben MK fordított monogrammjára ismerünk.

A név úgynevezett »beszédés név«. Azt a képviselő-típust jelenti, amely, mint a katáng, ez a szapora gyomnövény, az utakat és réteket, valósággal elárasztotta a századvégi közéletet. A tizenkét levélből kibontakozó »jellemkép« : egy törtető, léha politikus figurája, aki az országgyűlés eseményeiről rendszeresen tájékoztatja vidéken lakó feleségét, Klárát. A tudósítások politikai részében ugyanaz a könnyed, szellemes, gúnyos hang nyilatkozik meg, mint Mikszáth korábbi országgyűlési karcolataiban, de eltérő, új vonás : a levélíró egyéniségeinek lelkiismeretlensége, cinizmusa. A levelekbe helyenként belekerülnek Katánghy családi viszonyai is : egy Terka nevű budai nagynéni, egy Kristóf nevű sógor, és főképp Klára asszony a Pestre költözködés mohó vágyával, amit csapodár férje újabbnál újabb akadályok kitalálásával hárít el leveleinek utóiratában.

A Pesti Hirlap olvasótáborra mindinkább érdeklődni kezdett Katánghy személye iránt, s a szerkesztőség rendkívül hálás feladatot jelölt ki Mikszáth számára, felkérve őt : írni meg hősnének életrajzát és megválasztásának történetét.

A tizenkét levélben Mikszáth — az említett néhány családi vonatkozáson kívül — semmit sem mondott, nem is sejtetett Katánghy életéből. Teljesen szabad keze volt tehát a tekintetben, hogy milyen környezetből, milyen foglalkozási ágból emeli ki, és milyen körülmények között választatja meg Katánghyt?

Ennek a keretnek kitöltésére Mikszáth gleichenbergi nyaralása szolgáltatott közvetlen ösztönzést.

Mikszáth az 1890-es években majdnem tíz éven át nyaralt családjával Gleichenberg stájerországi fürdőhelyen. A gleichenbergi üdülés ösztönzéseire, néhány ottani fürdővendég ábrázolására a *Szent Péter esernyője* jegyzeteiben már rámutattunk (KrK 7. köt. 216—217. l.).

Nos, a gleichenbergi élmények és emlékek hatása alatt formálódott ki Katánghy Menyhért »viszontagságos életének, kalandjainak, szerencsétlenségének és szerencséjének« története is! Az elbeszélés színhelye: Prixdorf fürdő, nem más, mint Gleichenberg. A színhely, a környezet, talán még a szállók, villák elnevezésével és a fürdőigazgató alakjával is együtt, teljes hűséggel került át az életből az elbeszélésbe.

A fürdőhelyeknek kétségtelenül a fürdőorvos a legjellegzetesebb típusa. Nem csoda, ha Mikszáth Katánghyt is fürdőorvosként lépteti fel pályája elején!

A gleichenbergi magyar fürdőorvos, dr. Závory Sándor, Mikszáthnak kedves barátja volt, aki sok jóízű anekdotával mulattatta az író családját s nem egy orvostörténettel gazdagította Mikszáth témavilágát. (Ld. KrK 7. köt. uo.)

Három évvel az elbeszélés írása előtt az egyik gleichenbergi fürdőorvosnak tragikomikus házassági kalandja nagy feltűnést keltett. Erről dr. Závory Sándor memoárja éppúgy megemlékezett, mint a Pesti Hírlap hírvivata, talán szintén Závory Sándor tollából, vagy pedig annak a Futó Ferenc nevű hírlapírónak közléséből, aki a kilencvenes években rendszeres tudósítója, propagálója volt a gleichenbergi magyarok fürdőéletének.

Závory Sándor következőképpen mondja el a történetet »Emlékeim« c. könyvének (Galánta, 1914) »Mikszáth Gleichenbergben« c. fejezetében (61—62. l.), előrebocsátva, hogy Mikszáth több mulatságos históriát megírt, amiket tőle (Závorytól) hallott:

»Megírta annak a lengyel kollégámnak házasságát is, amit neki elbeszéltem, akit száz darab Napóleon-arannyal honorált lengyel kisasszony páciense, csekély fáradozásáért, mert baja nem is igen volt a kisasszonynak. Ezzel úgy elkápráztatta a doktor szemét, hogy a leányzót megkérte, elvette, s csak azután tudta meg, hogy ez volt utolsó pénze a leánykának, amit a doktornak adott. Szegény kolléga beleőrült, hogy ily nagyot csalódott, s tébolydában halt meg Krakowban.«

A *Pesti Hírlap* egykorú tudósítása (1893. július 23., XV. évf. 201. sz. 7. l., a »Napi Hírek« közt) lényegében ugyanez, de a részletekre jobban kiterjeszkedik:

»A fürdőorvos regénye. Egy, a magyaroktól is sűrűn látogatott külföldi fürdőn az idény kezdetén egy fiatal orvos telepedett meg, hogy mint fürdőorvos boldoguljon ott. A kezdet mindenütt nehéz, annál inkább ismeretlen talajon és olyan helyen, ahol már van vagy egy tucat konkurrens. Fiatal orvosunk csakhamar belátta, hogy nagy táblája és szép bókjai nem szereznek elég beteget, a drága idő pedig veszélyesen fogy, tehát egy szembetűnőbb reklám által akarta magát észrevéttetni. Kibérelt egy számozatlan fiákert és azon naphosszat robogott a legjártabb sétányokon, mikor sokan látták, bepillantott egy szórnyen teleírt jegyzőkönyvbe, kiugrott a kocsiból, rohant a villába, mint akit sürgősen várnak egyrészt, másrészt pedig kevés az ideje, mert sok a dolog. E folytonos kocsizások annál inkább feltűntek, mert a legkeresettebb orvosok is gyalog jártak e fürdőn. Feltűnt ez egy elegáns úrhölgynek is, aki leányával volt e fürdőn, s midőn megtudták, hogy a folyton kocsizó fiatalember fürdőorvos, és hozzá az ő nemzetiségük tagja: különös bizalmat nyertek a nagy gyakorlattal bíró fürdőorvoshoz és hozzáfordultak. Elegáns lakást tartván a hölgyek, ide rendelték az új gyógykezelőt, aki bizony nem tudta, vajon az előkelő és kedves kliens, a nyilván gazdag beteg, vagy az ápolat kiasszony kiváló szépsége tette-e őt boldoggá, de bizonyos, hogy megbecsülte őket, mert sokat járt az elegáns villába. Pár-heti gyógyítás után a hölgyek búcsúztak, és a kisasszony egy hízelgő, sőt áradozó és szerelmet sejtető levele kapcsán — száz db. arany honorárium ütötte a kezelőorvos markát. Hisz ez fejedelmi jutalom oly csekély kúra után!... Aztán azok az édes kísérő sorok!... Az orvos búcsúlátogatásakor a nyilván dúsgazdag hölgyek előtt csak félenken merte kimondani, hogy a levélíró kisasszony sorai fogják életének legédesebb kincsét képezni! (Hogy az ördögbe is ne! Egy olyan szép páciens sorai, aki 3 heti üres vizitért száz aranyat dobhat ki!) A szép kisasszony az orvos szavaira azzal felelt, hogy ha úgy tesszik, övé lehet az a kéz is, mely a „drága” sorokat írta.

Nem volt boldogabb ember a kis doktornál! Egy gyönyörű fiatal hölgy keze által egyszerre jut leplezett szegénységből nagy vagyonhoz, s félt tiszteléből boldog férjjé lesz! Eszedezett is, hogy siessenek a menyegzővel. Vagy két hete ez meg is történt a fürdő kápolnájában, utána pedig — mivel a mézesetekben is csak kell enni! — egy kis prózai értekezlet következt a fiatal férj és a mama közt. Utóbbi úgy vélte, hogy a pénzadás nem sürgős, mert hisz a férjnek kell a nejét eltartania. Az orvos aztán bevallotta, hogy ő erre képtelen! — Hát a sok páciens, kikhez oly sűrűn jár a kocsi? — Azok nincsenek! A kocsi csak reklámra és arra való volt, hogy elűztassa a legutolsó pénzecskét is! — Nos, minékünk meg — válaszolt a mama — az volt az utolsó vagyonunk, amellyel magának honorárium alakjában imponáltunk! ... A házásoknak tényleg nem volt enni-valójuk, s a hölgyek valahogy csak elutaztak eladott ékszereik árán, de az orvost annyira megrendíté a csalódás, a fájdalom s az utolsó kártya kijátszása, hogy megőrült és tegnapelőtt kényszerzubbonyban szállították el a fürdőről. Ilyen házasságokat kötnek a század végén!»

A két egybehangzó följegyzésből megállapíthatóan Mikszáth készen kapta a mesét, amelyet gleichenbergi emlékei nyomán könyvnyen kiszínezhetett. A PH idegen nemzetiségű orvosról és ugyanolyan nemzetiségű asszonyvendégekről számol be, mint a különös kaland hőseiről. Závory viszont pontosan megmondja, hogy egy lengyel kollegájának házasságáról van szó.

Mikszáth tehát egy lengyelországi orvos és ugyanolyan származású, hozzáillő partnerének gleichenbergi házassági kalandját honosította történetében. Nem az első eset, hogy külföldi kalandorok szélhámosságait hazai viszonyok közé helyezi és elbeszéléseinek dzsentri-alakjaira ruházza. Hasonló jelenséggel találkoztunk már a *Galamb a kalitkában* »második elbeszélése«-ben is, ahol szintén a Pesti Hirlapban olvasott külföldi (osztrák és angol) szélhámossági eseteket alkalmazott elbeszéléseinek dzsentri-alakjaira. (Ld. jegyzeteinket a Krk 4. köt. 177—179. l.) Ezzel az eljárásával Mikszáth bizonyára a századvégi feudális és burzsoá társadalom külföldön és hazánkban egyaránt romlott, egyetemes jellegét kívánta hangsúlyozni.

Az elbeszélésnek számos élményeleme is van. A borontói választás színhelye és figurái több tekintetben Mikszáth első kerületének, Illyefalvának viszonyait tükrözik. »János király«, vagyis Király János — a ravasz kortes — neve és figurája mögött bizonyára Császár Jánosnak, Mikszáth illyefalvi főkortesének figurája rejtőzik stb.

A két választási história — a borontói és a körtvélyesi »csíny« — feldolgozásával MK két ifjúkori elbeszéléseinek (*Nibelungok harca*, 1873 és *A vármegye rókája*, 1877) témaköréhez nyúlt vissza. Ott is választási furfangok, fortélyok, »csínyek« állnak az elbeszélés középpontjában. (Ld. Krk 1. köt.)

Mindkét elbeszélés szerkezetében MK kedvelt módszerét mutatja: adva van egy rejtélyes vagy homályos ügy, melynek földertésére vagy az elbeszélés egyik hőse, vagy (a szóbanlevő két történetben) maga az író vállalkozik. (Az előbbire példák: *Az apám ismerősei* Krk 2. köt., *Szent Péter esernyője* Krk 7. köt.)

Ebben az első választási történetben Mikszáth egy helyütt (a fürdőorvos Katánghy portréját mintázva, 32. l. 12—13. sor) angol mintákra utal. Mikszáthnak egyik legkedvesebb írója Dickens volt. Dickens hatása nem egy művén, így ennek az elbeszélésnek első felén is érezhető.

MK nagyobb elbeszéléseiben az 1890-es évek óta sajátos új motívum jelenik meg: a házasságtörés motívuma. Nem a falusi nép szerelmi drámáinak balladás formáiban, hanem az »úri osztály« társadalmi, gazdasági, erkölcsi életének bomlását jelző, raffinált történetekben. A *Galamb a kalitkában* »második elbeszélésevel« kezdődik a sor (Krk 4. köt.), folytatódik a *Ne okoskodj*, *Pista*! c. elbeszéléssel (Krk 8. köt.), s valósággal tetőzik Katánghy két választási históriájával, melyekben egyrészt a szép Klára asszony sző bizalmas

viszonyt egy fiatal herceggel (62—63. l.), másrészt pedig Menyus családja a feleségét (7. és 136. l.) különböző »hölgyecskékkel«. »Össze-kerültünk, feleség!« — állapítja meg a férj. Zsák a foltjával!

Mindezen példák a századforduló válságjelenségeinek beszédes dokumentumai.

Keletkezésének időpontja. MK ezt az elbeszélést a Pesti Hirlap 1896. évi Naptára számára írta; ott is jelent meg először.

A gyakorlatnak megfelelően ezt a *megjelenési évet* tüntettük fel a jelen kiadvány címlapján. Tudnivaló azonban, hogy a naptárak már az 6-év végefelé forgalomba kerülnek; a Pesti Hirlap is már az 1895. esztendő végefelé hirdette naptárát. Az elbeszélés keletkezésének, megírásának időpontját tehát 1895 őszére tehetjük; közvetlenül azután írta Mikszáth, hogy családjával együtt hazatért a gleichbergi üdülésből.

Szövegváltozatok

Kiadásunk az 1896—1903. évi kiadás (MKm 12. köt., röv. : MKm) szövegét vette alapul.

A Pesti Hirlap 1896. évi naptárának (röv. : PHn) és a Jk-nak szövegeltéréseit zárójelben közöljük. Ahol az alapul vett MKm-kiadástól eltértünk, ott a sorrendet fölcseréljük, külön is megjelölve a forrásokat.

A PHn és MKm szövege között aránylag kevés különbség található. Az író a kötetkiadás alkalmával részint elhagyott, részint kiegészített egypár mondatot. Néhány mélyhangú névnel (Katángy, Blandi, Rothschild) mindkét szövegben magashangú ragok találhatók; lehet, hogy ezek csak a kézirat hibás olvasása következtében keletkezett hibák; a Jk szövege nyomán javítottuk!

Tollbotlások, következetlenségek ebben az elbeszélésben is előfordulnak. A tetszhalálból föltámasztott Varga Mihály körül kétszer is baj van! Az egyik: keresztnévének módosulása. Ezt az alakját Mikszáth eleinte (8. lap 12. sor stb.) Varga *Mihálynak* nevezi, de azután (a 83—90. lapokon) — elfelejtvén keresztnévét — Varga *Pálnak* hívja. (Az említett helyeken így szerepel az MKm-kiadásban is!) Kiadásunk egységesen Varga *Mihály* névalakot használ. A másik következetlenség Varga Mihály körül: Az elbeszélés elején, a »Szónoki siker« c. fejezetben (19. lap 19—20. sor) ezt olvassuk: »meredten, féhéren terült el az asztalon, borzalmas, kinyitott szemével, melyeket puha, szelíd kéz be nem fogott a szomorú kórházi nyoszolyán.« Ezzel szemben az elbeszélés végefelé (»Egy megvesztegetett dinasztia« c. fejezetben, 83. lap 4—5. sor) Varga Mihály felesége azt meséli, hogy: »Az uram meghalt ezelőtt tizenkét évvel Pesten a Szt.-Rókus kórházban, ketten az anyámmal fogtuk be a szeméit.«

Kisebbfajta tollbotlás, hogy Katángy anyósa: Blandi báróné többnyire hibásan: Blandi bárónőként szerepel (33: 34, 34: 36, 35: 13, 36: 12 stb.).

Lap Sor

- 7 : 21 szerelméért? (Jk: szerelméért?)
 8 : 26 Krk: kampány (PHn, MKm: campagne, Jk: kám-
 pány)
 9 : 23 Jk., Krk: *cirkumspektussággal* (PHn, MKm: *circum-
 spektussággal*)
 „ 25 Jk, Krk: legzeniálisabb (PHn, MKm: leggeniálisabb)
 10 : 5 mindég (PHn itt: mindig)
 „ 8 Jk, Krk: Hunyadi (PHn, MKm: Hunyady)
 „ 13 fölséges (Jk: felséges)
 „ 23 Jk, Krk: II. Rákóczi (PHn, MKm: II. Rákóczyt)
 11 : 21 1896, Jk, Krk: magándetektív (MKm hibásan: magán-
 dedektív)
 „ 39 Jk, Krk: a terrénomot (PHn, MKm: a terrenumot)
 12 : 20 Krk: biográfiát? (PHn, MKm: *biographiát?* Jk: *biogra-
 fiát?*)
 33 Krk: *Katánghyéknek.* (PHn, MKm, Jk: *Katánghyék-
 nek.*) [Pár sorral lejjebb, a 12. lap 37. sorában már mély-
 hangú ragot találunk: *Katánghyékrol!* Ennek megfelelően
 javítottuk.]
 14 cím: Jk, Krk: Ne hagyj magad »ypsilon«. (PHn, MKm: *I.*
Ne hagyj magad »ypsilon. [MK ezt az első fejezetet sor-
 számmal látta el, de a következő fejezeteknél megfelede-
 zett a számozásról. Az *I.* fejezetszám figyelmetlenségéből az
 MKm-kiadásban is bennmaradt.]
 14 : 1 stb. Jk, Krk: dzsentri (PHn, MKm: gentry)
 „ 8 Jk, Krk: vágunk (PHn, MKm hibásan: vágjunk)
 15 : 1 Krk: sinus—cosinus-szal, (PHn, MKm: sinus—cosinussal,
 Jk: *szinusz—koszinuszsal.*)
 12 Jk, Krk: »matyikusok« (PHn, MKm: »matyikuszok«) Ld.
 a Tárnyi magyarázatoknál is!
 „ 38 Jk, Krk: akvizitor, (PHn: *quisitor*, MKm: *acquisitor*),
 16 : 7 Jk, Krk: szotizt (PHn, MKm: szotizt)
 18 : 7 Jk, Krk: *konkoldárisok.* (PHn, MKm: *consolarisok.*)
 „ 23 és 20 : 13 Jk, Krk: lavór (PHn, MKm: *lavoír*)
 19 : 24 Jk, Krk: *situáció*n, (PHn, MKm: *situatió*n),
 20 : 39 történhetik. (Jk: *történhetik meg.*)
 21 : 22 okvetlenül (Jk: *okvetelenül*)
 22 : 23 stb. Jk, Krk: *kinin* (PHn, MKm: *chinin*)
 „ 29 télen se (Jk: *télen sem*)
 23 : 11 Krk: *karriert*, (PHn, MKm: *carrier*, Jk: *karriért*),
 28 De hogy is tudhatta volna, (Jk hibásan: *De hogy ki is*
tudhatta volna,)
 24 : 35 aztán (Jk: *azután*)
 25 : 24 *szaktudományokkal?* (PHn: *szaktudományal?*)
 „ 30 leány. A gazdag leányok (Jk: *lány.* A gazdag lányok)
 26 : 5 *gentlemanlike-mázzal.* (Jk: *dzsentlmenlejk mázzal.*)
 27 : 15 a kör négyszögűsítését [Mindenik szövegben így!]
 17 lép fel, *mely* meglepi (Jk hiányosan: *lép fel, meglepi*)

Lap Sor

- 27 : 20 PHn, Jk, Krk : nem csepeget le a véreből [= nem csepegettet le, nem veszít] (MKm hibásan : nem csepegett le)
- 28 : 23 Krk : szezon (PHn, MKm : saison Jk : szezón)
- 29 : 13 a Kur-Salonban, (Jk : a Kur-Szalonban,)
- 31 : 9 és 52 : 4 *Denique* (Jk : *Denikve*)
38 nehéz beteget, de 32 : 1 nehéz betegjei és 32 : 5 sok betegje [Mindenik szövegben így!]
- 32 : 18 semmi előtanulmány : a sárosi ember készen van. (PHn-ban csak ennyi : semmi előtanulmány.)
„ 29 komornyik-livrébe, (Jk : komornyik-livrébe,)
- 33 : 19 Krk : a díványon (PHn—Jk : a divánon)
- 34 : 17 Jk, Krk : zsuzsuig. (PHn, MKm : jou-jouig.)
- 35 : 12 Jk, Krk : sirokkónk (PHn : sirocconk MKm : sciroccónk)
- 36 : 23 inhaláljon (Jk : inhalláljon)
„ — Összehasonlíthatatlanul (Jk : — Összehasonlíthatatlanul)
- 37 : 36 aeskulapi 38 : 19 : Aeskulap (Jk Eszkulápi, Eszkuláp)
- 38 : 11 korridorján, (PHn : corridorján, Jk : korridorján,)
„ 16 amiért (Jk hibásan : miért)
- 39 : 5 embermázsálók (PHn : embermasszálók)
- 41 : 1 elmaradhatlan (Jk : elmaradhatatlan)
3 Blandiékon kívül, (PHn—Jk : Blandiéken kívül). Ellenben a 6. sorban mindenik szövegben : Blandiékat. Ennek alapján javítottuk!
- 43 : 5 jobban bizonyítani hálánkat. (Jk : jobban bizonyítánám hálánkat.) [A Jk önkényes szövegmódosítását megcáfolja a 44. lap 8. sora, ahol megismétlődik ez a mondat!]
- 44 : 5 Száz aranyat adni egy pár heti gyógykezelésért. (PHn : Száz aranyat adni a doktornak egy pár heti gyógykezelésért.)
17 Jk, Krk : Blandiékat (PHn, MKm : Blandiéket)
17 megérkezésük órájától kezdve máig, (Jk : megérkezésük órájától máig.)
„ 25 képzelhetlen (Jk : képzelheteetlen)
- 45 : 9 majd megállt, újra és újra elolvasta a plakátot, (Jk hibásan : majd újra megállt és újra elolvasta a plakátot,)
31 összecsucsorította [Mindenik szövegben így, a szokásosabb összecsucsorít szóalak helyett.]
„ 32 cuppangatva (Jk : cuppantgatva)
- 47 : 10 Jk, Krk : lornyettjén (PHn, MKm : lorngettjén)
„ 17 madarat (PHn : madárt)
- 51 : 1 Jk, Krk : flört (PHn, MKm : flirt)
- 53 : 2 a jegyes párok [Mindenik szövegben így! Pongyola fogalmazás, mert csak egy párról van szó!]
„ 13 dîner (Jk : diné)
- 54 : 21 mindég (Jk : mindig)
- 55 : 23 ginyónja. [Mindenik szövegben így, fonetikusán. Ld. a Tárgyi magyarázatoknál is!]
- 56 : 22 a szegénységére. (PHn : a szegénységre.)
- 57 : 9 bólingatott (Jk : bólintgatott)

Lap Sor

- 58 : 27 — Nos, *hát* mondd meg, (PHn: — Nos *tehát* mondd meg,)
- 59 : 31 Egyáltalában (Jk: Egyáltalában)
- 61 : 6 és *menjünk* ebédelni (PHn: és *gyerünk* ebédelni.)
- 62 : 4 beállanak (PHn: beállnak)
- 63 : 14 és 28 : gentleman (Jk: dzsentimen)
- 65 : 9—10 ott fogok föllépni.
— Ki ott a főispán?
(PHn-ban e két sor között a következő párbeszéd: ott fogok föllépni.
— *És aztán?*
— *Aztán semmi egyebet ne kívánj, csak egy ajánló levelet a végrehajtó bizottságtól a főispánhoz. A többit majd annakidején megmondom én.*
— Ki ott a főispán?)
- 66 : 19 nüanszát (PHn MKm: nuance-át)
- 23 és 30 : Jk, Krk: *Március* (PHn, MKm — az író szórakozottsága következtében — *Február*) [A 65. lap 35. sorában *március 12*-ről, Gergely napjáról van szó! Az itt említett dátumok is azzal kapcsolatosak!]
- 36 Óméltósága *nagyon* megörült, (PHn: Óméltósága *ugyan* megörült.)
- 67 : 19 Azaz, hogy *szívesen még* akkor se teszi. (Jk hibásan: Azaz, hogy *még szívesen* akkor se teszi.)
- 34 Lesz a nábobnál ösmerősöd? (PHn: Lesz a nábobnál *valami* ösmerősöd?)
- 68 : 1 *uzsonna* (Jk: *ozsonna*)
- 69 : 14 Krk: *bőrdíványok* (PHn—Jk: *bőrdívánok*)
- 24 *gyerek* (Jk: *gyermek*)
- 30 Budapestről — *mutatta be röviden a főispán.* (PHn csak onnyi: Budapestről.)
- „ 35 Egész a gerendáig (PHn: Egész a gerendáig)
- 70 : 6 PHn, Jk, Krk: *primipilusok*, (MKm: hibásan: *primipikusok*,)
- „ 12 mint *egy vendéglős.* (PHn: mint a *kecske.*)
- 71 : 11 néhány (PHn: *nehány*)
- 12 — Egész főispánságom alatt (Jk: — Egész főispánságom *ideje* alatt)
- „ 34 Jk, Krk: *Rothschildnál.* (PHn, MKm: *Rothschildnél.*)
- 72 : 7 néhány (Jk: *nehány*)
- 73 : 15 PHn és Krk: Ha beszél, *felköszöntőkben beszél*, pátozzal és meglehetősen virágosan. (MKm—Jk: Ha beszél, pátozzal és meglehetősen virágosan.)
- 37 PHn és Krk: mert ide *el* se férne (MKm, Jk hibásan mert ide *fel* se férne)
- 74 : 19 lakománál. (PHn: *lakománál.*)
- 75 : 14 Jk, Krk: *Baló Gáspár* (PHn — a kézirat hibás olvasása, illetőleg a kézirat *a* betűjének önkényes ékezőse miatt — :

- Báló* Gáspár; MKm — újabb nyomdai hibával — *Báló* Gáspár) Ld. a Tárnyi magyarázatoknál is!
- 76 : 38 nézetét, imigyen : (PHn : nézetét, végezve imigyen :)
- 77 : 22 javíthatlan (Jk : javíthatatlan)
- 31 eladom még a két lovamat is, voksokat veszek az árán, (Jk : eladom még a két lovamat is és voksokat veszek az árán,)
- 78 cím : Jk, Krk : dinasztia (PHn, MKm : dynasztia)
- 83 : 18—19 — *A holt ember!*
— *Az, a holt ember.*
(A PHn szövegében még nincs meg ez a két sor.)
- 84 : 4 olyan (Jk : oly)
- 85 : 29 amelyből (Jk : amelytől)
- 87 7 *Nagy* kő (PHn : *Egy* kő)
- 88 : 14 beleszimpeszkedett [Mindenik szövegben így, az általánosabb *csimpaszkodott* alak helyett!]
- „ 21 *midőn* (Jk : *mikor*)
- 89 27 ablakából (Jk : ablakából)
- „ 39 a feketeségen! (PHn : a feketeségén.)
- 90 : 3 ellenállhatlan. (Jk : ellenállhatatlan.)
- 91 : 17—20 (Az első, PHn-szövegben — az elbeszélés naptárbeli megjelenésére való utalással — a zárómondat a következő ... s a többi választásai szinte egy-egy regény, — *de már ezt hagyjuk meg a jövő évi Naptárnak.*)
- 18 Jk, Krk : juttatta (MKm hibásan : jutatta)
[Az elbeszélés végén a MKm óta mindenik kiadás — teljesen fölöslegesen — külön is feltünteti *Mikszáth Kálmán* nevét.]

Tárnyi magyarázatok

Tulajdonnevek. MK-nak az 1890-es években sajátos eljárása lett a valódi és a költött tulajdonnevek együttes használata. Mintha ezzel is a valóság és a költészet határainak egymásba olvadását kívánná kifejezni realista művészetében.

Ennek az elbeszélésének »hősei« is költött neveket viselnek. *Katánghy Menyhért*, aki 1893-ban népszerű leveleivel lépett a nyilvánosság elé. *Blandi báróné*, kinek első férjétől, *Bodrogszeghy Páltól* két gyermeke van : *Klára* (később Katánghyné) és *Kristóf*, a dzsidás-hadnagy. A báróné egyébként székely származású; fivére, *Király János* (»János király«), képviselőgyártó ravasz kortes. Ugyanekkor azonban Mikszáth a mesebeli Katánghyék lányát valódi, élő alakkal, *Fenyvessy Ferenc* képviselővel jegyezteti el, sőt a játék kedvéért, olvasói megtévesztésére odaveti : »De hátha Fenyvessy is költött alak!« (9 : 11.) — Költött alakok : *Dr. Csepenka* orvosprofesszor, *Montvich Károly János Mária herceg*, báró *Belendy Péter* főispán, *vidrafajusi Oli Miklós* stb., de közben az író kortársainak és barátai-

nak n.ve (*Kenedi Géza, Kossuth Ferenc, Sturm Albert, báró Podmaniczky Frigyes, Tisza Kálmán*) egybefonódik ama fikciókkal.

Hasonló Mikszáth eljárása a földrajzi nevekkkel. A történet színhelyét: a *borontói választókerületet* és *Szentandrás* városát valahol a Székelyföldön kell keresni. *Borontó*: kitalált név, de *Szentandrás* nevű helység mintegy 17 volt a régi Magyarországon, szerte mindenütt, éppencsak a Székelyföldön nem volt. Tehát ez is fikciónak számít. — Nem voltak Katángyhék, de *Katángfalva* sem volt; sem *Prizdorf* fürdő, sem *Vártornya*. Figyelemreméltó azonban, hogy ezek a költött nevek *Eperjes* és *Kassa*, *Klagenfurt*, *Grác* és *Innsbruck* nevével váltakozva bukkannak fel.

MK népszerű írásai révén e költött nevek néhány év múlva szinte valóságnak tűnnek fel. Az *Új Zrtnyás*zban a szigetvári hőst fogadó bizottságban (csupa élő személy között!) *Katánghy Menyhért* is részt vesz (Krk 10. köt. 84. l), később egy tiszteletlen megjegyzést is megenged magának (uo. 165 : 34). Katánghyval együtt *Borontó* is újjáéled a regényben (uo. 168 : 24).

Időpontok. Katánghy 1846-ban (illetőleg 1848-ban) született (12 : 13); »sokáig élt külföldön, mint orvos» (12 : 26); 1876 nyarán ismerte meg és vette nőül Klárát (29 : 4 stb.); 1884-ben választották meg képviselővé a borontói kerületben (12 : 17). Az elbeszélés »hőse» tehát a mű megjelenésekor (1896) 48–50 éves. Lánya már menyasszony (9 : 10–11). — Életrajzi adatait a mellékszereplők évjelzései is megtámasztják: 1884. évi megválasztásakor meséli Varga Mihályné (83 : 4), hogy férje »ezelőtt tizenkét évvel» (1872) halt meg. Katánghy akkor 24–26 éves volt, medikus »az öt éves kurzus alatt» (18 : 6).

Lap Sor

- 7 : 1–3 »*Két vagy három esztendeje annak . . .*« — Katánghy Menyhért levelei, Klára feleségéhez intézve, a Pesti Hírlap 1893. szeptember 26 — 1894. március 28-i számaiban jelentek meg. Ld. a jegyzetek élén álló tudnivalókat!
- „ 11 *animozitás* — ingerültség, ellenséges indulat, elfogultság.
- „ 12 *defektus* — hiba.
- „ 15–16 »*Osálja a feleségét a leveleiben, hogy nem tud lakást kapni.*« — Katánghy Menyhért leveleinek utószavában minduntalan azzal hártja el feleségének Pestre költözködési tervét, hogy nem tud megfelelő lakáshoz jutni.
- 8 : 12 *Varga Mihály, aki a másvilágon is jár.* — Magyarázatat ld. később, a »Szónoki siker« c. fejezetben.
- „ 26 *téli kampány* — téli munkaidény.
- 9 : 11 *Fenyvessy Ferenc* (1855–1903) — ügyvéd, szabadelvű párti képviselő; híres férfiszépség, ezért MK sokszor gúnyolta karcolataiban.
- 23 *cirkumspektusság* — körültekintő óvatosság.
- 24 *Kenedi Géza* (1853–1935) — ügyvéd, író és hírlapíró, 1881–1902-ig a Pesti Hírlap felelős szerkesztője; több ízben képviselő. Cikkei egy részét Quintus álneven írta.

- 10 : 2 *hájfejük* — MK magyarázata szerint (10 : 35—36) : akik hihetetlennek tartják, ami igaz, s valószínűnek, ami képtelenség, vagyis »akiknek esze mindég görbén hordott.«
- 8 *Hunyadi János: a Zsigmond király fia* — E mendemonda Heltai Gáspár Krónikájában (1575) jelent meg először.
- 9 *»Korvin János elveszi a mostohaanyját, Beatrixot, és király lesz.«* — MK pár évvel előbb, 1891-ben, *A kis prímás* írásakor behatóbban foglalkozott Mátyás király korával. Tanulmányozta a legfontosabb történeti monográfiákat : Fraknói Vilmos, Horváth Mihály és Teleki József munkáit. (Ld. jegyzeteinket a Krk 4. köt. 202—204. lapján!)
- 12 *Kossuth Ferenc* (1841—1914) — Kossuth Lajos idősebb fia, mérnök, a vasútépítés kiváló szakembere. Atyja halála után (1894) hazajött, és a függetlenségi párt élén mint Cegléd képviselője vett részt a politikai életben. 1906-ban, a Wekerle kabinetjében kereskedelmi tárcát vállalt. — Az elbeszélésben említett mendemondának természetesen nincs semmi alapja.
- 21 *in floribus van* — virágjában van.
- 25 *gránic* — határ.
- 28—33 *II. József császár* — a többi Habsburg-uralkodóval együtt — Bécsben, a kapucinus-barátok templomának kriptájában nyugszik.
- 11 : 6 *»kövér kacsák és gombák«* — hírlapi kacsák (hazugságok) és bolondgombák.
- 16 *»A 36,225-ik számú előfizető . . .«* — E magas előfizetői szám hangsúlyozásával (még ha túlzott is volt e szám!) MK jó szolgálatot tett a Pesti Hírlapnak, illetőleg az ezt kiadó Légrády-testvéreknek.
- 19 *púrosok* (a tisztát, becsületest jelentő latin *purus* szóból) — így nevezték a szabadelvű pártnak az egyházpolitikai harcban ellenzékeskedő tagjait.
- 20 *reverzális* — itt : kötelezvény, hogy az egyházpolitikai reformok ellen fog szavazni.
- 30 *gaudium* — öröm, vigasság.
- 12 : 7 *saisi fátyol* — Szaisz : egyiptomi város. Közmondásossá vált a legendás szaiszi kép, melynek fátyolát nem volt szabad fölemelni ; a vakmerő, ki e tilalom ellen vétett : elfelejtette a nevetést.
- 11 *a Sturm-jéle almanach* — *Sturm Albert* (szül. 1851) hírlapíró és tanár ; 1887-től 1906-ig szerkesztette az Országgyűlési Almanachot ; ez az album-szerű évkönyv a képviselők arcképét és életrajzát tartalmazta.
- 16 *Péchy Tamás* (1829—1897) — szabadelvű politikus, Wenckheim és Tisza Kálmán kabinetjében közmunka- és közlekedésügyi miniszter ; 1880—1887-ig a képviselőház elnöke volt.
- 24 *»Sáros-megyében született. Hopp, ez nagyon terhelő körülmény.«* Mikszáth híres svihákjai — *A gavallérok* c. elbeszélésének szereplői — szintén sárosiak! (Ld. Krk 8. köt.)

- 12: 31—34 *Terka néni, az idős budai asszonyosság* — A Katángthyról szóló művekben (*Katángthy Menyhért levelei, A körtvélyesi csíny*) Katángthyné rokonaként szerepel. (Ld. e kötetben 102: 27. és 136: 14.)
- 14 10 *röcsög* — lebzsel, lábatlankodik.
 11 *csörrikál* — rázogató, csörget. (Hasonló értelmű e szó többi előfordulási helyén is, amelyeket Rubinyi Mózes felsorol »MK stílusa és nyelve« c. munkája 128. lapján.)
- 15 *pampuska* — farsangi fánk.
 16 A fekete posztóval bevont országokban szüzeket faló sárkány meséjét MK gyakran emlegeti elbeszéléseiben. Pl. *Beszterce ostromában*, amikor Apolkát Pongráczhoz viszik: »Így visznek egy mesébeli királyleányt a fekete posztóval bevont városokban a sárkánynak.« (Krk 6. köt. 103. l.)
- „ 26 *kommaszál* — tagosít.
 15 1 *sinus-cosinus* — mértani fogalmak.
 4—5 A címerek állat-ábrázolásait (griffek, sárkányok stb.) MK gyakran emlegeti elbeszéléseiben. Pl. *A gavalérokban*, Krk 8. köt. 232. l.
 12 »*matyikusok*« — matematikusok (népies torzítással); itt földmérő mérnökök jelentéssel.
 16 »*szüzemán*« (francia: jugement) — ítélőtehetség.
 34 »*A méh nem szimbóluma többé a gyűjtésnek*« — V. ö. *A gavalérok* zárószakaszával, ahol a takarékpénztár igazgatójának szivartárcáján egy méh, a takarékoság szimbóluma volt emailokkal kirakva«. (Krk. 8. köt. 232. l.)
- „ 38 *akvizitor* — szerző, gyűjtő.
 16 5 *komposzesszor* — közbirtokos.
 7 *sottiz* (francia: sottise) — sértés, gorombaság.
 „ 20 *királyi tanácsos* — puszta cím, melvet a király adományoz.
 17 10 *Pribolszky* — A név előfordul a *Nagy kutya a vicebíró* c. elbeszélésben. Krk 8. köt. 73: 38; jegyzet uo. 261. l.
 18 3 *Magyar utca* — hosszú időn át kéteshírű utcája volt Pest belvárosának.
 7 *konskolárisok* — iskolatársak.
 „ 25 *paperlapap!* — ostoba beszéd!
 19: 15 *markiroz* — jelez, színlel, mutat.
 39 *Jókai »Kétszarvú embere«* — »A kétszarvú ember«, Jókai »históriai beszélya« Apafi fejedelem korában játszik. Hősét — Mikszáth nem egészen pontos utalása szerint — »Megnyújták elevenen és egy bivalyhörbe varrták.« Ezzel szemben a regényben egy renegát török főúr következőképpen kínoztatta meg a rabságába került Boór Ádám erdélyi nemesurat: Egy széles gerendához kötöztette s homlokán felhasíttatva a bőrt, egy eleven kecskebak fejéről leszakíttatá a szarvakat s azon forrón, véresen a fogoly magyar úr homlokán vágott sebbe kötözteté azokat, erősen rászorítva, úgyhogy hat hét alatt elválaszthatatlanul a fejéhez voltak

- azok növe. Az így elrítított »kétszarvú ember« hosszú évekig élt kecskepásztorként vad hegyek között . . .
- 22 8 *Paól Pállal jelelt: »Hiszen rderek.«* — MK-nak Petöfi és Arany volt a legkedvesebb költöje. Mindketten erősen hatottak verseire, költeményeiket később is gyakran idézi. (Ld. MK: Irói arcképek. Bp. 1953.)
- 23 6 *in infinitum* — a végtelenségig.
- 16 *vazi mondja a szentírás, hogy ott jelenik meg az Isten, ahol legnagyobb a veszedelem.* — Nem közvetlen idézet, inkább közmondássá formált átvétel a bibliából, amely tele van rokon gondolatokkal.
- 29 *non putarem* — előre nem látható körülmény, váratlan fordulat.
- 24 17 *promessz* (francia *promesse*) — magyarul: ígervény; a sorsjegynek egy húzásra való bérbeadása.
- 25 A vadászt megfenyegető nyúl történetje előfordul *A két koldusdiákban* is, Krk. 3. köt. 105. l.
- 36 *A három Mátyás-lustája* — Az anekdotát Mikszáth *Szent Péter esernyője* c. regényében is említi. Krk. 7. köt. 179. l. Magyarázatot ld. ott: 256. l.
- 26 5 *genlemanlike* — úri, úriemberhez illő, méltó.
- 27 3 *Barnumság* — szélhámosság, szemfényvesztés, megtévesztés. (Barnum, Phincas Taylor, 1810—1891, milliomossá lett amerikai üzér — mutatványos, hangversenyrendező, cirkusz-tulajdonos —, a reklám és humbug nagymestere volt.)
- 7 *Koch, Róbert* (1843—1910) — német orvos, a modern bakteriológia és a fertőző betegségek elleni tudományos védekezés megalapítója; felfedezte a tuberkulózis bacillusát és a kolera okozóját.
- 14 *perpetuum mobile* — örökmozgó.
- „ 17 *aplomb* — biztos föllépés, súly, nyomaték.
- 28 19 *charmant* — elbájoló, kedves.
- 29 : 10 és 43 : 17 *tracs* és *trics-tracs* — terefere, pletykálgatás, csevegés.
- „ 13 *Kur-Salon* — a fürdőépület társalgóterme.
- 30 16 *beefsteak* — angolosan elkészített bélszínpecsenye.
- „ 27 *kardindlis* — alapvető, fontos.
- 31 : 26 *alterál* — izgat, bánt, nyugtalanít.
- „ 36 *brumer* (Brummer) — kocsifajta.
- 32 17 *fin de siècle* — századvég; a XIX. század végét hívják így.
- 24 *Brunnenarzt* — fürdőorvos.
- 25 *trapper* — hintósló.
- „ 37 *dangubál* — vesztegel, lebzsel.
- 34 : 20 *prognosztikon* — előjel.
- 25 *baronesz* — bárónő.
- „ 28 *rigorózus* — szigorú, rideg.
- 35 22 *konzultál* — (orvosi) tanácsot kér.
- 37 31 *aufpasszol* — vár, les, vigyáz valamire.

Lap Sor

- 37 : 36 és 38 : 19 *Aeskulap* (Asklepios) — a görög mitológiában a gyógyítás istene ; a művészetben bottal és kígyóval ábrázolják. (Mikszáth is erre utal.)
- 38 : 23 *anständig* — illedelmes, udvarias.
- „ 24 *János király* — Ld. az elbeszélés következő fejezetében.
- „ 25 *stoff* — anyag.
- 39 : 5 *embermázsdó* — személymérleg.
- 12 *ungorkodás* — idegenkedés.
- 30 *Klagenfurt* — osztrák város, Karintia fővárosa.
- 31 *Grác* — Stájerország fővárosa. A szépfekvésű város a nyugdíjas katonatisztek és tisztviselők kedvelt lakóhelye volt.
- 34 *Tamás* — a bibliai Tamás apostol, aki kételkedett Krisztus feltámadásában. A név általános jelentése tehát : hitetlen, kételkedő.
- 40 : 28 *herceg Lobkowitz* — cseh főnemesi család ; a Habsburg-uralom alatt jelentős szerepet játszott a közéletben.
- 35 »*kenőcs*« — Mikszáth másutt is használja *pénz* jelentéssel. Ld. a *Prakovszky*ban, Krk 8. köt. 165 : 9.
- 43 : 39 *Napoleon-arany* (Napoleon d'or) — az I. és III. Napóleon korában vert hús frankos aranyérmék neve.
- 44 : 32 *klenodium* — ereklve, kincs.
- 45 : 27 »*Komm, du lieber Giegerl!*« — gyere, kedves Gigerli!
- 46 : 13 *Kurgast* — fürdővendég.
- „ 38 *NB.* (nota bene) — megjegyzendő.
- 48 : 7 *parabola* — példázat.
- „ 14 *bonhomia* — kedélyesség.
- 49 : 38 »*megrázkódott, mint a mesékben a kis táltos lovacska!*« — Ezt a népmesei motívumot MK többször is felújítja.
- 51 : 9 *Innsbruck* — Tirol fővárosa.
- 12 *düllő* — a régi székely székekben a szolgabíró hatóságával felruházott tisztviselő.
- 20 *filigrán plánumok* — apró tervek.
- 28 *Heródes* — zsidó király ; Máté evangélista (2,1—18) neki tulajdonítja a betlehemi vérengzést. MK tréfásan utal Heródes vérengzésére.
- 52 : 4 *denique* — végül is.
- 7 »*Magdeburg ostrománál minden asszony kivihetett magának egy férfit.*« — Ezt a mondát MK ismételtelen emlegeti különböző műveiben ; első ízben a szegedi árviz alkalmával írt *Árvizi apróságokban*, Hi 6. köt. 32. l. ; később *A sipsircában*, Jk 9. köt. 142. l. — György Lajos »Tárgytörténeti jegyzetek Mikszáth anekdotáihoz« c. tanulmánya (Bp. 1933. Irodalomtörténeti Füzetek. 47. sz. 35—37. l.) e mondával kapcsolatosan a következő tájékoztatást adja : »Az a monda, amelyre itt Mikszáth céloz, nem Megdeburghoz, hanem Weinsberghez fűződik. III. Konrád császár állítólag megengedte, hogy az ostromlott városból a nők sértetlenül kivonulhassanak s magukkal vihessék, ami nekik legkedvesebb. Erre férjükkel

- a hátukon a várost elhagyták. Ez a történet 1170 körül, tehát az állítólagos esemény után negyven évvel jelentkezik először a *Chronica regia Coloniensis*-ben (Mon. Germ. script. 17. 759. l.), ahonnan a XIV—XVII. sz. krónikáiban vándorolt tovább. Leibniz óta általános lett e történet költött voltának hangoztatása; az újabb kutatások azonban meggyőződen erősítetik, hogy a weinsbergi asszonyhűség történeti valóság. A német irodalmi példák után György Lajos 15 magyar irodalmi példát sorol fel, annak bizonyosságául, hogy a magyar köztudatban is mély gyökeret vert ez a történet. Előfordul — többek között — Pázmány Péter egyik prédikációjában (1636. ÖM. VI. 312.), Mikes Kelemen Törökországi leveleinek CVIII. darabjában (1734) és Faludi Ferenc Téli éjszakák c. munkájában, 1787. 81.
- 52 : 25 *Báthory István* (1533—1586) — erdélyi fejedelem és lengyel király; férfias vonásai erősen megragadták MK figyelmét. *Beszterce ostromában* is említi, Matejko Jan egyik festményére hivatkozva. (Krk 6. köt. 101 : 20.)
- 33 *kordálisan* — szívélyesen.
- 34 *»Kend az az Alvinczy?«* — MK itt egy az 1809-i nemesi fölkeléssel, illetőleg a győri megfutamodással kapcsolatos anekdotára utal. Báró Alvinczy József generális, fővezér korholó szavaira egy hevesi inzurgens *»Kend az az Alvinczy?«* megszólítással és vaskos káromkodással tartotta eléje fegyverül kapott, használhatatlan pisztolyát. Az anekdotát MK Tóth Béla *»Szájru! szájr!«* c. szállóige-gyűjteményében olvashatta. (1895 : 64—65. l.)
- 53 : 13 *díner* — ebéd.
- „ 37 *klientéla* — felek, ügyfelek; itt: a betegek nagy táborát jelenti.
- 54 : 2 *a Salzkammergut* — szépségéről híres osztrák alpi vidék, Felső-Ausztriában; kiemelkedő nagy hegysége a Dachstein.
- „ 16 *prosopopea* — itt: fontoskodás, nagyizolás.
- 55 : 23 *ginyón* (francia: guignon) — szerencsétlenség.
- „ 27 *téte-à-téte* — bizalmas együttes; kettesben.
- 56 : 36 *a pénz a nervus rerum* — a pénz a dolgok lényege. A latin kifejezéshez (Pecunia nervus rerum) hozzácsapott *gerendarum* szó: diákos tréfa.
- 57 : 4 *Sire* — uram! felség! (A király megszólítása az angoloknál és a franciáknál.)
- 24 *precedens* — olyan eljárás vagy intézkedés, amely hasonló esetekben megismétlés alapjául szolgálhat.
- „ 36 *Pilsen* (Pízeň) — város Csehországban.
- 60 : 2 *Napoleon d'or* — Napóleon-arany. Ld. előbb is, a 43. lap 39. sorának magyarázatánál!
- „ 11 *svindler* — szélhámos, csaló.
- „ 21 *preskribál* — előír.
- 62 : 4 *a küüleányok* — fürdőhelyeken a gyógyforrások vizét felszolgáló alkalmazottak.

Lap Sor

- 63 : 10 »Szombathelyen, Váradon sokat fecsegtek erről a kővénekék...«
Vé. a *Ne okoskodj, Pista!* pletyka-jeleneteivel. (Krk 8. köt.,
jegyzetek : 236—238. l.)
- 64 : 16 *vagy igen* — Erdélyben, főleg a székelyeknél használatos
kifejezés; jelentése: de igen! de bizony!
- 65 : 1 *Podmaniczky Frigyes báró* (1824—1907) — regényíró, lap-
szerkesztő, a képviselőháznak 45 éven át tagja, az Opera és a
Nemzeti Színház intendánsa, a Fővárosi Közmunkák Taná-
csának elnöke. MK a »Magyar Regényírók Képes Kiadásá«-ba
fölvette egyik munkáját s megrajzolta írói arcképét.
- „ 3 »nehéz kerület« — ahol ellenzéki párti többség van.
- 66 : 13 *fumigative* — lenézőcn, megvetőleg.
- „ 29 *Osaba népe* — a székelyek (mondai hagyomány szcrint).
- 67 : 25 *gróf Tenky Albert* — MK itt valamelyik erdélyi arisztokra-
tára utal. De Nagy Iván genealógiai munkája (11. köt.
103. l.) Tenky családnevet is ösmer.
- 68 : 9 *Nemere* — A Székelyföldön, különösen Háromszék megyében
uralkodó, keletről érkező, viharos, hideg szél.
- 22 *instállak* — kérlek, kérlek alásan. (Főleg Erdélyben volt
használatos.)
- 69 : 13 *fürhécés szekér* — parasztszekér. A fürhéc (farhéc, felhéc,
förhéc) : a szekérrúd tövénél keresztben fekvő megvasalt
rúd, amelyhez a lovak hámfáit csatolják; a kocsisülésre is
ezen lépnek fel.
- 23 *brontes ember* — hatalmas természetű, óriás. (Brontes : a görög
mitológiában az egyik kyklops neve.)
- 70 : 6 *primipilusok* — a lófők, vagyis a székely nemesek második
osztálya, mely a főrendek (primores) után következett.
- 7 *pixidariusok* — a gyalogok vagy darabontok, a székely
nemesek harmadik, vagyis legalsó osztálya.
- 71 : 20 *apprehenzius* — neheztelő, sértődött.
- 72 : 10 »sírókkal sírni, nevetőkkel nevetni« — »Örüljetek az örülőkkel,
és sírjatok a sírókkal.« (Szent Pál levele a Rómabeliekhez.
12. 15.)
- 19 *vizi* — kártyakifejezés a ferbli-játékban.
- 22 *picula* — a húszfilléres aprópénz.
- 24 »szinór« — kártyakifejezés.
- 29 *Lónyay-hatos* — a húszfilléres aprópénz.
- 36 *stentori hang* — hatalmas, öblös hang. (Stentor görög hős
nevéből.)
- 73 6 *levelen-sült* — erdélyi ételkülönlegesség : káposztalevelen
kistütött kelt-tészta.
- 23 *restitutio in integrum* — egy korábbi állapot helyreállítása.
- „ 28 *fölöstök* — reggeli.
- 74 7 »post tot discrimina rerum« — annyi válságos veszély után.
Eredetileg, Vergilius Aeneisében (I. k. 204) : »Per tot discrimina rerum« — annyi válságos veszélyen keresztül.
- 19 *ad hoc tisztség* — alkalmi tisztség.

Lap Sor

- 75 : 14 *Baló* — erdélyi, székely családnév, mely azonban Mikszáth szülőföldjén, Nógrádban is előfordult.
- 21 *Lábody* — hivatalnok-nemes család volt Trencsénben és Hontban.
- 30 *Majmuna tündér* — álomtündér, Mikszáthnál gyakran szerepel. Pl. *A fekete kakas* c. elbeszélésben is (Jk 8. köt. 14. l.).
- 76 : 12 *Tisza Kálmán* (1830—1902) — nagybirtokos, a szabadelvű párt megalakulása után Magyarország miniszterelnöke (1875—1890). Politikájában a nagypolgárság és a birtokososztály érdekeit szolgálta. Mikszáth is Tisza Kálmán pártjához és baráti köréhez tartozott, de meggyőződését pártjával szemben is érvényesítette.
- 77 7 *Nesztor* — görög mitológiai alak; ő a legidősebb és legnagyobb tekintélyű a Tróját ostromló görög hősök között. (E tulajdonságokhoz fűződik a név újabb, általános jelentése.)
- 78 : 7 *delicia* — gyönyörűség, élvezet.
- 79 : 28 *mob* — csőcselék.
- „ 34 *maltretiroz* — bosszant.
- 82 : 33 *A cinkotai icce története* — a Mátyás királyról szóló anekdoták egyike : A Borcsa nevű székely menyecske csavaros kérdéseiben Mikszáth az egykori anekdota népi zamatát érzi.
- 83 : 10 *verdung* — régi mérték; itt : egy iccének negyedrésze.
- „ 12 *Lacfalu* — Szatmár megyei község.
- 85 : 13 *bulletin* — jelentés.
- „ 20 *juventus ventus!* — fiatalság — bolondság!
- „ 25 *praerogativák* — előjogok.
- „ 28 *animó* — lelkesültség, jókedv.
- 86 : 8 *britannika* — finom szivarfajta.
- 88 : 30 *kóstdíjat* — javít, besszerel (a ferbljátékban).
- 89 : 10 *stangli* — rudacska.
- 90 : 32 *a Gellérthegy* itt mint a boszorkányok egykori gyülekezőhelye szerepel. Vö. a *Ne okoskodj, Pista!* c. elbeszélés hasonló kitételével : Krk 8. köt. 23 : 3—5. és jegyzet : 244. l.
- 91 19—20 »... *de ezt majd újabb munkáinak bevezetésében fogom esileg elmesélni.*« — Az elbeszélés zárómondata eredetileg (a PHn-ban) más volt. (Ld. a Szövegváltozatoknál : 91 : 17—20.) A mostani zárómondatot MK az első kötetkiadás-hoz (MKm 12. köt.) alkalmazta. Itt ugyanis a jelen elbeszélést *Katánghy Menyhért levelei* és *Katánghy Menyhért egyéb művei* c. politikai karcolatok elé, mintegy ezek »bevezetéséül« állította.

A KÖRTVÉLYESI CSÍNY

Kézirat, kiadások, fordítások, átdolgozások

Kézirata (röv.: K.) az OSzK kézirattárában, jelzete: 2180. Fol. Hung. Címe: *Nagyságos Kaidngly Menyhért úr további viszonyosságai, bukása, a körtvélyesi <kaland> csíny s végül a pénzügyi bizottságba való megválasztatása.* Írta egy ismeretlen. Terjedelme: 1–60. számozott levél, vagyis 120 lap. (A 60. levél teljesen üres.) A K. lapjainak mérete általában 16,5×21 cm. A Pesti Hírlap (PH) 1897. évi folytatásos közlésének nyomdai kézirata.

Ezt a kéziratot — MK-nak a PH-ban megjelent több más elbeszélése és cikke kéziratával együtt — 1949-ben vásárolta az OSzK Platthy Árpádnétól, akinek az apja a PH nyomdásza volt, s kegyelettel megőrizte MK ottani kéziratait. A kéziratlapokat az OSzK ívrétű lapokra ragasztva bekötötte. A K. kötetésekor gépszámozással (1–60. sorszámú levél) látták el a ragasztott lapokat.

MK eredeti lapszámozásai (amelyek az egyes leadott folytatásoknál újramezkezdődnek) híven jelzik az író műhelymunkáját; azt, hogy mennyit írt, mennyi kéziratot küldött a nyomdába egyszerre? Az egyes folytatások lapszámait alapján megállapítható, hogy MK ezt az elbeszélést tizennégy részletben írta, s nemcsak az utolsóelőtti, hanem már a tizenegyedik részlet végén tervezte, jelezte a befejezést (Ld. még Szövegváltozatok c. jegyzeteinket is!)

A K. részei — MK lapszámozása szerint — a következők:

1. 1–12. l. Az I. fejezet. A K. végén: (Folyt. köv.) (= PH. 1. folyt.)
2. 1–8. l. A II. fejezet »Honnan vegyem? Csak nem hasíthatom ki...« kezd. szakaszig. A K. végén: (Folyt. köv.) (= PH. 2. folyt.)
3. 1–4. l. Az eml. szakasztól a II. fejezet végéig. A K. végén MK már feltüntette a III. fejezet címét *Körtvélyes múltjáról és jelenéről.* (= PH. 3. folyt. első fele.)
4. 1–7. l. A III. fejezet. A K. végén ez a szócska: (Eddig.) (= PH. 3. folyt. második fele.)
5. 1–12. l. A IV. fejezet »Rendes medrébe tért vissza innen túl...« kezd. szakasz, a »sine qua non-t« szavakig bezárólag. (= PH. 4. folyt., továbbá az 5. folyt. első fele.)
6. 1–6. l. Az említett szakasznak »a Lipóczky szűcs széles hátához támaszkodó Hatolyka György asztalos...« kezd. mondatától az V. fejezet »Brand úr tehát kiszállott Körtvélyesen...« kezd. szakaszáig. A K. végén: (Folyt. köv.) (= PH. 5. folyt. második fele.)
7. 1–9. l. Az eml. szakasztól »Minden van itt, mint a Noé bárkájában...« kezd. szakaszig. A K. végén: (Folyt. köv.) (= PH. 6. folyt.)
8. 1–7. l. és pótlap a 4. laphoz. Az eml. szakasztól az V. fejezet végéig. (= PH. 7. folyt.)

9. 1—8. l. A VI. fejezet, »Az indóhástól torony-irányt véve...« kezd. szakaszig. A K. végén : (Folyt. köv.) (= PH. 8. folyt.)
10. 1—7. l. Az eml. szakasztól »A seregélynek [K : A szajkónak] ugyan legott ott ő maga...« kezd. szakasz első mondatáig bezárólag. [E szakasz K.-szövege lényegesen eltér a végleges szövegtől, ld. a Szövegváltozatoknál: 145 : 20-26.] A K. végén : (Folyt. köv.) (= PH. 9. folyt.)
11. 1—7. l. A VI. fejezet »Elsimulván a seregély-incidens...« kezd. szakaszától »A reggeli vonattal megjött a főispán...« kezd. szakaszig. A K. végén : (Vége köv.) (= PH. 10. folyt.)
12. 1—6. l. Az eml. szakasztól »Ez a szó megszurta Blandit...« kezd. szakaszig. A K. végén : (Vége köv.) (= PH. 11. folyt.) [Megjegyzendő, hogy »Ez a szó megszurta Blandit...« kezd. szakasztól »Gerezdly Mihály élvezett bent a lelkében...« kezd. szakaszig terjedő rész a K.-ban még nincs meg ; ezt a részt MK csak a PH. korrektúrájába töltötte be.]
13. 1—9. l. A VI. fejezet »Gerezdly Mihály élvezett bent a lelkében...« kezd. szakaszától végig, továbbá a VII. fejezet egy része : »Biz ez nagy csúnyaság...« kezd. szakaszig. A K. végén : (Vége köv.) (= PH. 12. folyt.)
14. 1—14. l. A VII. fejezet az eml. szakasztól végig, továbbá az Epilóg végig. (= PH. 13. folyt.)

M. I. *Pesti Hírlap.* (Felelős szerk. Kenedi Géza.) 1897. január 8—január 24. (XIX. évf. 8—24. sz.) Ily címmel : *Nagos Katángly Menyhért úr további visontagságai, bukása, a körtvélyesi csetny s végül a pénzügyi bizottságba való megváltatása.* Írta egy *Ismereilen.* A tárcarovatban, tizenhárom folytatásban, a folytatások sorszámozása nélkül, az alábbi részletezés szerint :

1. január 8. (8. sz. 1—4. l.) Az I. fejezet.
2. január 9. (9. sz. 1—3. l.) A II. fejezet, »Honnan vegyem? Csak nem hasíthatom ki...« kezd. szakaszig.
3. január 10. (10. sz. 2—5. l.) A II. fejezet az eml. szakasztól végig, továbbá a III. fejezet.
4. január 12. (12. sz. 1—4. l.) A IV. fejezet, »Az apróbb városi tisztviselők...« kezd. szakaszig.
5. január 13. (13. sz. 1—3. l.) A IV. fejezet az eml. szakasztól végig, továbbá az V. fejezet, »Brand úr tehát kiszállott Körtvélyesen...« kezd. szakaszig.
6. január 15. (15. sz. 1—3. l.) Az eml. szakasztól »Minden van itt, mint a Noé bárkájában...« kezd. szakaszig.
7. január 16. (16. sz. 1—3. l.) Az V. fejezet az eml. szakasztól végig.
8. január 17. (17. sz. 2—4. l.) A VI. fejezet »Az indóhástól torony-irányt véve...« kezd. szakaszig.
9. január 19. (19. sz. 1—3. l.) Az eml. szakasztól »Elsimulván a seregély-incidens...« kezd. szakaszig.
10. január 21. (21. sz. 1—3. l.) Az eml. szakasztól »A reggeli vonattal megjött a főispán...« kezd. szakaszig.

11. január 22. (22. sz. 1—3. l.) Az eml. szakasztól »Gerezdny Mihály élvezett bent a lelkében . . .« kezd. szakaszig.
12. január 23. (23. sz. 1—3. l.) A VI. fejezet az eml. szakasztól végig, továbbá a VII. fejezet, »Biz ez nagy csúnyaság . . .« kezd. szakaszig.
13. január 24. (24. sz. 2—6. l.) A VII. fejezet az eml. szakasztól végig, továbbá az Epilóg végig. A közlemény élén jelzés : »Vége.«

Kötetkiadások :

- II. a) [1. kiad. 1898. Címe :] *Egy választás Magyarországon vagy A körtvélyesi csúny.* Bp. Légrády Testvérek kiad. 145 l. »A demokraták« című elbeszéléssel egybekötve jelent meg. — A kötet 1898 április közepén került könyvtárusi forgalomba (vö. Pesti Hirlap, 1898. április 16).
- b) 2. kiad. Ua., évjelzés nélkül. [Címlapkiadás.]
- c) 3. kiad. Ua., évjelzés nélkül. [Címlapkiadás.] A címlapon feltüntetve : III. kiadás. (Ugyanez a jelzés »A demokraták« címlapján is!)
A II. és III. »kiadás« feltüntetése nem egyéb, mint a Légrády-testvérek üzleti fogása. Az 1898-ban nyomtatott íveket (más-más címlappal) három különböző alkalommal bocsátották forgalomba.
- III. [4. kiad. 1902. MKm. *Új sorozat 6. köt.* (A MKm teljes sorozatának 18. kötete.) *Prakovszky, a siket kovács.* (1—135. l.) — *A körtvélyesi csúny.* (137—258. l.) A kötéstáblán ily címmel : *Egy választás Magyarországon.* A Légrády Testvérek nyomdájában készült, de már a Révai Testvérek cég által forgalomba hozott kiadás. A Légrády- és Révai-cég közös ügyleteről ld. jegyzetünket a Krk 5. köt. 186—189. l. — Petrik Géza Magyar Könyvészetében (1901—1910. II. k. 167. l.) hibás lapszámmal, tévesen mint 1901. évi kiadás szerepel!
- IV. [5. kiad.] (1904). MKm *Új sorozat 4. [!] köt. Prakovszky, a siket kovács.* (1—134. l.) — *A körtvélyesi csúny.* (135—254. l.) A kötéstáblán ily címmel : *Egy választás Magyarországon.* A Légrády Testvérek nyomdájában készült, de a Révai Testvérek által forgalomba hozott kiadás. Szedése nem azonos az előbbivel!
- V. [6. kiad. 1905.] *Egy választás Magyarországon vagy A körtvélyesi csúny.* Bp. Lampel Róbert kiad. 16r. 131 l. (Magyar Könyvtár 409—411. sz.)
- VI. a) [7. kiad.] 1910. *Jk 17. köt.* A címlapon és kötéstáblán ezzel az összefoglaló címmel : *Két választás Magyarországon.* Tartalmának részletezését ld. az I. választás története kiadásainak jegyzékében, III. a) jelzéssel. E kiadványban *A körtvélyesi csúny* a 207—306. lapon.

- b) [8. kiad. 1917. Sorozat-címlap nélkül. Címlapkiadás.]
 c) [9. kiad. 1930. Ua., mint a 8. kiad., de a címlap hátlapján feltüntetve:] Tizenhetedik ezer.
- d) [10. kiad. 1930.] *MKMR—Fr. 35. köt.* Címlapon: *Két választás Magyarországon. A körtvélyesi csíny.* [E második cím fölösleges és megtévesztő, minthogy *A körtvélyesi csíny* nem egyéb, mint a második választás története! A tartalom egyébként azonos a VI. a—c) tartalmával. Címlapkiadás.]
- e) [11. kiad.] 1938. MK Emlékbizottság kiad. (MK Össze-
gyűjtött Művei.) [Ua., mint a VI. a—d), de új címlapokkal új sorozatba foglalva.]
- f) [12. kiad. Címlapon:] 10. kiad. 1949. Címlapon: *Két választás Magyarországon.* Regény. (1) [Ez a semmiképpen sem találó műfaji megjelölés itt először.] Bp. Révai Könyvkiadó Nemzeti Vállalat. [Címlapkiadás. A kötetábla védőborítékán a »regény« három részének rövid ismeretése.]
- VII. [13. kiad.] 1950. *A körtvélyesi csíny.* Bp. Révai Könyvkiadó Nemzeti Vállalat. [A 12. kiad. szedésével, de önálló lapszámozással:] 1—101. l.
- VI. g) [14. kiad. Címlapon:] 11. kiad. 1950. [Címlap, mint a 12. kiadásnál. Tartalma stb. ua., mint a 12. kiad., de a III. rész: *A körtvélyesi csíny* újra lapszámozva: 1—101. l., minthogy ezt a művet időközben önállóan is kiadták, ld. 13. kiad. Egyébként ez is csak címlapkiadás.]
- VIII. a) [15. kiad.] 1955. *Két választás Magyarországon.* [Tartalmának részletezését ld. az I. választás története kiadásainak jegyzékében, IV. a) jelzéssel.] (Sajtó alá rendezte: Horváth János. Illusztrálta: Kondor Lajos.) Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. (MK Válogatott Művei.) Megjelent 15 000 példányban. Az Utószó szerint: e kiadás a Jk alapján készült, s a *Két választás Magyarországon* című I—III. műnek ez a hetedik kiadása. E kiadványban *A körtvélyesi csíny* a 173—254. lapon.
- b) [16. kiad.] 1955. Bratislava—Pozsony. Csehszlovákiai Magyar Kiadó. 276 l. (MK Válogatott Művei.) Készült a csehszlovák—magyar közös könyvkiadás keretében. [A 15. kiad. címlapkiadása.]
- IX. [17. kiad.] (1955.) *A körtvélyesi csíny.* Bukarest, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó. 96 l. (Kincses Könyvtár.) Példányszám: 12 090.
- X. [18. kiad.] 1956. *Két választás Magyarországon.* I—II. köt. [Tartalmának részletezését ld. az I. választás története kiadásainak jegyzékében, V. jelzéssel.] (A jegyzeteket és az utószót Horváth János írta. Illusztrálta: Kondor Lajos.) Bp. Szépirodalmi Könyvkiadó. (A Szabad Föld Kiskönyvtára.) Megjelent 25 000 példányban. E kiadványban *A körtvélyesi csíny* a II. köt. 61—190. lapjain.

Fordítások (a megjelenés időrendjében) :

Német:

Eine Abgeordnetenwahl in Ungarn oder die Kabale von Körtvélyes. Aus dem Ungarischen von Andor von Spóner. Leipzig u. Wien, 1910. Bibliogr. Institut. 104 l. (Meyers Volksbücher Nr. 1596—1597.)

Heinlein István szerint (Akadémiai Értesítő, 1910 : 572) : Szemelvény jelent meg belőle a prágai »Bohemia« 1910. május 31. számában.

Román:

Două alegorii in Ungaria. I. Viața, aventurile, nenorocul și norocul domnului deputat Menyhért Katángy. (21—128. l.) II. Lovitura dela Körtvélyes. (127—220. l.) Traducere de Petru Mureșanu, cu o prefață de Ioan Aszody (3—20. l.) Editura Pentru Literatura și Artă a Uniunii Scriitorilor din R. P. R. (1951.) (Biblioteca Pentru Toti.) Példányszám : 10 350. (A kötet élén MK fényképről rajzolt arcképe.)

Szlovák:

Dvoje volieb v Uhorsku. (Preložil L'udo Zúbek. Stúdiu napisal Andor Sas.) Bratislava, 1953. Slov. Vyd. Krásnej Literatúry. 536. l. [Az Új Zrinyiász c. regénnyel együtt.] (Svetovi klasiki 9.)

Rádiójáték:

A Magyar Rádió Kossuth-állomása 1949. április 21-én, csütörtökön este (19—19.30 ó.) előadta a MK novellájából készített *Egy régi választás Magyarországon: A körtvélyesi csíny* című hangjátékot. Írta: *Karinthy Ferenc*. Rendező: Szendrő József. Személyek: Mikszáth — Ujlaki László, Mameluk — Somogyvári Pál, Katángy — Képeessy József, Kovinyi — Ungvári László, Röskey — Tapolczay Gyula, Főispán — Solti György, Munczy — Garai József, Miniszterelnök — Szakáts Miklós, Blandi — Keleti László, Tóth — Pásztor János, Szalárdy — Horkai János, Kozsehuba — Olasz Lajos, Patikárius — Raksányi Gellért, Kislány — Pápai Erzsí.

E hangjátékot a *Magyar Rádió* c. folyóirat 1949. április 15-i száma (5. évf. 16. sz.) »Kit hallunk?« c. rovatában *Zolnay Vilmos* következőképpen jelenti be : »Vidám műsorszámnak szánjuk csütörtökön a *Körtvélyesi csíny* c. rádiójátékunkat is, amelyet MK elbeszéléséből Karinthy Ferenc dramatizált. Hogyan választották meg képviselőnek „a régi szép békeidőkben” Katángy Menyhértet... (Szemelvényekkel mutatja be : hogyan látta Katángy a választókerületét, majd így folytatja :) Hogy hogyan lett ott képviselő, ez majd a hangjátékból derül ki. Derül, mondom, mert ma már derűsnek hathat ez a történet, ami a maga idejében a leggazabb elnyomást szolgálta.« (Uo. MK arcképe.)

Színepi változata:

A *körtvélyesi csíny*. Vigjáték 3 felvonásban, 7 képben. Színpadra írta: *Benedek András* és *Karinty Ferenc*. A díszleteket Gara Zoltán, a jelmezeket Krelbich Margit tervezte. Rendezte: Horvai István és Ádám Ottó.

Színre került a Madách Színházban (volt Magyar Színház). Bemutató előadása: 1953. április 16.
Szereposztás:

Báró Bánffy Dezső miniszterelnök	Greguss Zoltán
Báró Gerezdy Mihály, főispán	Uray Tivadar
Röszkey Pál, polgármester	{ Pécsi Sándor
Zsuzsánna, a felesége	{ Solthy György
	{ Soltész Annie
	{ Kőmives Erzszi
	{ Bánki Zsuzsa
	{ Bárczi Kató
Minka } lányaik	{ Kátai Vanda
Ilonka }	{ Psota Irén
Katica }	Váradi Hédi
Évi	* * *
Katángy Menyhért	Timár József
ifj. Brand Károly	Körmendi János
Kapuczán Gergely	Bárdi György
Kovinyi János	Rádai Imre
Báró Blandi Nep. János, barátja	{ Darvas Iván
Lénárt főjegyző	{ Tallós Endre
Pengő, főispáni titkár	Bodor Tibor
Kozsehuba, bankigazgató	Felföldi László
Martinkó, patikus	Justh Gyula
Palina	Gál Sándor
Munczy, szabómester	Vándor József
Köntössy, pékmester	Misoga László
Botoska, csizmadia	Basilides Zoltán
Zsibó, öreg szenátor	Szénási Ernő
Zsuzska, leánya	Mátrai József
Ucsu	Usinszky Jutka
Klimko } képviselőjelöltek	Dózsa István
Győrffy }	Járay Ferenc
Városi írnok	Bakay Lajos
Pincér	Gyenge Árpád
Kalauz	Ferencz László
Piroska, szobalány	Győri Ernő
Szobalány a főispánnál	{ Horváth Teri
	{ Pálfalvy Éva
	Csaplár Ica

Történi: Körtvélyesen és Budapesten, 1896 nyárutóján.

2—66. előadása 1953. április 17, 19—23, 25—30; május 1—17, 22, 25—27; június 3—4, 11, 13—15, 21—22, 26—27; július 1, 5—7, 11; a nyári szünet után, az új évadban: szeptember 12—13, 18—19, 22—24, 27; október 3—4, 9, 22, 25, 29. és végül november 6. Ezután lekerült a műsorról.

A sajtóvisszhangokat alább, az Irodalom c. fejezet II. részében közöljük.

Keletkezés, forrásai

Az első választási történet színhelye: Erdély, a Székelyföld, Borontó és Szentandrás nevű költött helységnevekkel.

A második választás színhelye: Körtvélyes, amelyről az író azt mondja, hogy »száz mérföldnyire fekszik Borontótól«. Körtvélyes nevű helység a régi Magyarországon húsz is volt, a legkülönbözőbb vidékeken, és éppen gyakorisága alkalmassá tette arra, hogy ismeretlen, költött helységet jelentsen. A környezet és egyes alakok neve (Uhlarik, Mravina, Martinkó, Bernolák stb.) azonban arra vall, hogy e mesebeli Körtvélyest az író legotthonosabb területén, a Felvidéken keressük.

Ennek a történetnek alighanem több az élményalapja, mint a kölcsönzött forrása. Éppen ezért sokkal kevesebbet tudunk eredetéről, keletkezésének körülményeiről.

Az elbeszélés mindenesetre kitűnően belevilágít a századvégi Magyarország választásainak kulisszái mögé. A Tisza Kálmánok és Bánffy Dezsők korrupt világát tárja fel, az uralkodó osztályok önző érdekeit szolgáló politikájával. Mikszáth ezúttal valóban csak egy tipikus esetet emelt ki a sok közül. Ha kedve lett volna, hosszú sorozatot, egész ciklust írhatott volna hasonló választási »csínyek«-ről. De elég volt ezt a kettőt megírnia! Bennük tükrözik az egész századvég felelőtlen, erkölcstelen politikája!

A körtvélyesi csíny lényege az, hogy egy, a miniszterelnöktől ajánlott jelölt kedvéért minő frivol játékkal üt ki az eredeti képviselőjelöltet, s csapják be a politikailag teljesen műveletlen választóközönséget, amely egyébként új képviselőjével is csak eben gubát cserélt.

Mikszáth — ezúttal a satirikus Mikszáth — a maga személyes élményeit, közvetlen érdekelttségét is alá tudta rendelni a művészi alkotás igényeinek. Ugyanis a csíny alapötlete (amely szerint egy népszerű helyi nagyság megjátssza a mandátumról lemondó nagylelkű hazafit): az író személyes választási élményeiből való. Az ő 1896. évi fogarasi megválasztásakor történt, hogy az ellenjelölt, egy tekintélyes helybeli ügyvéd, Mikszáth egyhangú megválasztása érdekében az utolsó percben visszalépett.

Erről az eseményről következőképpen számol be a Pesti Hírlap 1896. október 16-i száma (XVIII. évf. 285. sz. 4. l.), a vidéki választási mozgalmakról szóló tudósításai között:

»Fogarasról« október 14-éről írják nekünk: A fogarasmegyei szabadelvű párt tegnap délután impozáns gyűlést tartott Fogarason a Lauritsch-szálloda nagytermében. A gyűlésen, melyet Pánczél Károly ev. ref. lelkész pártelnök vezetett, mintegy 600 választó volt jelen. Fogaras város társadalmának színe-javán kívül különösen képviselve volt a vidék választóközönsége: a derék románság, kiket a falusi bírák nemzeti lobogók és zene mellett vezettek az értekezlet színhelyére. Az értekezlet az elnök megnyitójával vette kezdetét. Pánczél Károly szépen beszélt, mint mindig, mikor fontos érdekek kerülnek fölszínre; lelkes hévvel hívta föl Nagy Sándor árvaszéki elnököt, Fleischer Sándor ág. ev. lelkészt és Gábor Dániel áll. isk. tanítót, hogy magyar, német, illetve román nyelven tegyék meg ajánlásukat az országos képviselők jelölésére nézve, kik aztán Mikszáth Kálmánt, a felső kerület volt képviselőjét, és megyeri Krausz Lajost, az alsó kerületbe rövid, talpraesett beszédben képviselőkkül ajánlják, kiket aztán egy küldöttség hívott meg a gyűlésre. A jelöltek megérkezése előtt felejthetetlen szép jelenet folyt le az értekezleten: Benedek Gyula fogarasi tekintélyes ügyvéd kért szót, hogy egy hazafias érzelmekben gazdag beszédben kijelentse, miszerint engedve jobb meggyőződésének, lemond föllépési szándékáról, hazafiúi szent kötelességének ismeri, hogy kockára ne tegye a szavazatok megosztása által a szabadelvű párt sikerét — szemben dr. Serbán Miklós volt képviselő már korábban megkezdett agitációival. Frenetikus éljen és taps jutalmazta Benedek ügyvédet e magatartásáért. Majd Mikszáth Kálmán és megyeri Krausz Lajos beszéltek; előbbi beszámolóját, utóbbi programbeszédét tartotta meg, ígérve egyszersmind, hogy a vidéken teendő körútjokban bővebben fogják kifejteni a kormány 5 évi működését, illetve politikai álláspontjukat. — A gyűlés további folyamán a bizottságok alakultak meg: egy 10 tagból álló szűkebb-körű központi bizottság és egy 100 tagú u.n. végrehajtó nagybizottság, mely majd kisebb körökre oszlik. Számavehető ellenjelölt különben nincsen.»

(Kiegészítőleg megjegyezzük, hogy ezen az 1896. októberi választáson Mikszáth Fogaras megyei képviselőtársa nem Krausz Lajos lett, hanem a román nemzetiségű Serbán Miklós »párton kívüli«, akivel Mikszáth mindvégig baráti viszonyban volt. Ld. a Pesti Hírlap 1896. okt. 31. számában a »Megválasztott képviselők« névsorát.)

*

Mikszáthot a sok és gyors munka időnként arra kényszerítette, hogy — kisegítésül — korábbi műveinek téma- és ötlet-készletéből (sokszor csak alakjainak névsorából) merítsen. A *körtvélyesi cstyben* feltűnően sok olyan részletet találunk, amelyek korábbi műveiből való átvételek. Ezúttal a kölcsönző művek szerint csoportosítjuk, vizont a Tárnyi magyarázatoknál jelentkezésük rendjében részletezzük a szembeötlőbb ismétléseket.

A *Beszterce ostromából* (Krk 6. köt.): a »kutyamája!« szóhasználat; a tizenhárom aradi vértanú említése a »paritás«-sal kapcsolatosan.

A *Szent Péter esernyőjéből* (Krk 7. köt.): »Az éj tanácsot ád«; naiv csodálkozás elcsépelet frázisok, rigmusok fölött; az egyik Gregorics-testvér, Eszmeralda, férjének neve: Panyóki (Krk 7. köt. 63. l.) megismétlődik a kéziratban, mint a Szt. Lélek gyógyszerár tulajdonosának neve. (Ez a név utóbb, a nyomtatott szövegekben Martinkó Cézárna változik.)

A *Ne okoskodj, Pista!* c. elbeszélésből (Krk 8. köt.): a pletyka szerepe és a gellérthegyi boszorkányok emlegetése.

A *gavallérok*ból (Krk 8. köt.): Katánghy is »sárosi vér«; Uhlárik, Vinkóczy-név stb.

Másfelől figyelemreméltó, hogy következő nagyobb elbeszélésben, *A demokratákban* (Krk 10. köt.) felhasználja s továbbfejleszti báró Blandi »jellemrajzát«. Leveleki Molnár Pál feleségének arisztokrata rokonai ugyanilyen degenerált, ostoba, nyegle figurák!

*

A Mikszáth-irodalomban többen is kiemelik az elbeszélés egyik alakjának, Munczy szabónak jellegzetes »iparos nyelvét«. A jelen kötetben 137—138. és 146—147. l. (Helyenként hasonló módon beszélteti Mikszáth a siket Prakovszkyt is. Ld. Krk 8. köt. 102. l.)

Rá kell azonban mutatnunk arra, hogy ebben az elbeszélésben nemcsak az »iparos-nyelvnek«, vagyis egy osztály-nyelvnek érdekes példájával találkozunk, hanem két tájnyelvi sajátossággal is, — *A körtvélyesi csíny* tehát MK-nak nyelvi szempontból is egyik legszínesebb, legösszetettebb alkotása.

Az egyik: Kapuczán Gergelynek és családjának »örményes« ejtése. MK szerint: »nagyon sok „a” betűt tartanak raktáron az örmények« (98 : 4—5). Kapuczánék így beszélnek: *baland*, *Barantó*, *mandd* el, *a fartélyát*, *nyagszol* stb. Megjegyzendő azonban, hogy egyes magánhangzóknak ez a lepcsés, nyílt ejtése nem erdélyi örményspecialitás, hanem az egész Erdélyi medencében (a »Maras« és »Szamas« vidékén) általános tájéjtés.

A másik: a valahol Felvidéken keresendő Körtvélyes egyes közéleti alakjainak idegenszerű, úgynevezett »tötös« beszéde: a hibás magyarság mellett a hosszú magánhangzók és a torlódó mássalhangzók rövid ejtése. Pl. Mravina kereskedő beszédében: *Vagyolsz te orángutáng; montam, montu, montuk; baratocskám* stb. E hibás beszédmód példáit egyébként MK számos más, szülőföldje környékén játszódó elbeszélésében is megtaláljuk. (*A gavallérok*. Krk. 8. köt. 227. l. stb.)

*

Keletkezésének időpontja. Az elbeszélés szerint (a jelen kiadásban : 103. l.) MK ezt az írását is a Pesti Hirlap Naptárának szánta, éppúgy, mint az I. választási történetet. Amazzal idejében elkészült; kéziratát az 1895. év végfelé nyomdába adhatták, hogy az 1896. évjelzésű Naptár legvonzóbb csemegéje legyen. A II. választási történetet azonban nem tudta kellő időre megírni. Ezt tehát a szerkesztőség semmi-

képpen sem szoríthatta bele az 1897. évjelzésű Naptárba. Ezért a Pesti Hírlap tárcarovatában (1897. jan. 8–24), majd pedig önálló kötetben látott napvilágot. Erre utal MK a II. fejezet végén (108. l.).

Van az elbeszélésnek egy részlete, amelyből kitűnik, hogy MK valóban elég későn, csak október közepétáján kezdett munkához: a II. fejezetben (107. l.) említi a Nemzet c. napilap okt. 12-i számát. Nyilvánvaló, hogy ezt a részletet épp akkoriban írta. A kézirat tagolásából (ld. a jegyzetek élén!) megállapítható, hogy ez a részlet a harmadik munkamenetben készült. Még tizenegy munkaalkalomra volt szüksége, hogy elbeszélését befejezze. Ebből az október 12-i dátumból és a Pesti Hírlap-i közlés dátumaiból (január 8–24) következtetni lehet arra, hogy Mikszáth *A körtvélyesi csíny* 1896 októberétől 1897 január második feléig írta.

Szövegváltozatok

A kéziratról

MK regényeinek és nagyobb elbeszéléseinek kéziratai közül — időrendben haladva — eddig a következőket ismerjük: 1. *A lohinafi jű*, 1885. (Krk 3. köt.) 2. *A kis primás*, 1891. (Krk 4. köt.) A harmadik fennmaradt kézirat: *A körtvélyesi csíny*, 1897.

Mikszáth műhelymunkájáról, gyors és könnyed fogalmazásáról szóltunk már *A kis primás* kéziratát ismertetve (Krk 4. köt. 205. l.). Ezúttal is megismételhetjük az ott elmondottakat. *A körtvélyesi csíny* kéziratáról tanuskodik, hogy Mikszáth általában előre átgondolta meséit, gyakran az egyes fejezeteket is, s nem fogalmazás közben formálta az elbeszélést. Bizonyítja ezt, hogy kézirataiban nincsenek nagyobb terjedelmű s lényegesebb törlések. Műgondja viszont annál figyelemreméltóbb! Nincs olyan kéziratlapja, sokszor olyan sora, melyben ne javított, törölt, módosított, csiszolt volna. A mondatritmus, a jóhangzás, a minél világosabb és minél tömörebb előadás, a minél találóbb jellemzés céljából minduntalan töröl henye mondatrészeket, kötőszókat, újrakezdi mondatait stb. Ezek az apró, szinte jelentéktelennek látszó, de az írói munka tanulmányozása szempontjából rendkívül érdekes és jellemző javítások nagymértékben megduzzasztották a Szövegváltozatok alábbi jegyzékét. Egyetlen betűváltozatot sem mellőzhettünk, mert a kritikai kiadások számára felbecsülhetetlen értéket és segítséget jelentenek a kéziratok. A leginkább megbízható szövegeket éppen a kéziratok alapján állapíthatjuk meg.

Ezúttal fokozott mértékben támaszkodtunk a K-ra. A nyomtatott szövegek egyes érthetetlen, vagy zavaros kifejezései helyett ugyanis a K-ban világos kifejezéseket nyertünk. Sokszor megtörtént, hogy a PH szedője a nehezebben kiolvasható szavakat egyszerűen kihagyta, vagy önkényesen valamely más, többé-kevésbé odaillő szóval pótolta (pl. 97 : 33 : K : *kitetszik*, PH-tól kezdve a nyomtatott szövegekben : *kilditszik*); ezeket az író utólag vagy meghagyta, vagy hasztalanul próbálta kijavítani, — a későbbi szövegekben örökletessé váltak!

Mikszáth helyenként pongyola, de az élőbeszédet hívebben érzékeltető némely kifejezésein is sokszor »javított« a nyomda; pl. *se* (tagadó- s nem tiltó-szóként használva!) a szedésben »javítva« : *sem* stb.

A K-ban MK túlnyomórészben (de nem mindig!) *fel* igekötőt használ; ezeket a PH nyomdászai szinte kivétel nélkül *föl* alakra módosították, s ebben az alakban állandósultak az összes kiadásokban. Felsorolunk néhány helyet, ahol a K-ban is *föl* alakot találunk: 114 : 5, 120 : 8, 10, 130 : 1, 135 : 18, 140 : 11, 141 : 20, 150 : 23, 152 : 38, 153 : 2, 160 : 36, 165 : 23. Megállapítható, hogy az esetek többségében a jóhangzás (az *e* hangok torlódásának elkerülése), tehát stílus-érdek kívánja a *föl* alakot. MK stílusművészetének, írói tudatosságának jellemző példái!

Ismételjük — amit már többször hangsúlyoztunk —, hogy MK csak elvéve tüntette fel az ékezeteket és a mondatokat tagoló írásjeleket. E kézirati hiányosságokat (úgy-ahogy) a PH nyomdászai és korrektorai pótolták. Némelyik mondata azonban egészen más értelmet nyer egyes szavak ékezet nélkül vagy ékezettel szedett formájában, pl: meg — még (148:19). Még egy kirívó ékezetes példa: 111. l. 30. sor. (Ld. a Szövegváltozatok alábbi lajstromában!)

A K hibás olvasása és helytelen központozása miatt más értelmet öltött mondat pl. 116 : 29. (Ld. a Szövegváltozatok lajstromában!)

Félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy jegyzeteinkben a K-ból átvett szövegeket *nem* betűhíven — tehát *nem* ékezetek nélkül s nem *cz*-vel stb. —, hanem ékezetekkel ellátva s a mai akadémiai helyesírásnak megfelelően közöljük.

A K-ban egymás fölött, régelesen végzett javításokat, törléseket — világosabb áttekintés céljából — 1., 2. stb. sorszámozással is elláttuk a Szövegváltozatok alábbi jegyzékében.

A K közvetlen tanúsága mellett egy kortársi följegyzés is nyomatékosan figyelmeztetett arra, hogy az 1900-as évekbeli kiadások szövegeltérései esetén túlnyomórészben a kézirat és az első közlések szövegét alkalmazzuk.

Révay Mór János, Mikszáth műveinek legfőbb kiadója, »Írók, könyvek, kiadók« c. memoárjában (1920. II. köt. 185—186. l.) kiemeli Mikszáth írói lelkiismeretességét; egyszersmind szemlélteti azt a tompaságot is, melyet a kiadó és a nyomda a szövegépséggel szemben tanúsított!

Idézzük Révay Mór János emlékiratának idevonatkozó szakaszait :

»... Még valamiben különbözött Mikszáth sok más írótól. Rendkívüli írói lelkiismeretességében. Ez a rendkívüli gondosság és lelkiismeretesség sajtósági konfliktusba hozta őt a nyomdákkal. Sohasem tudott megbarátkozni azzal, hogy a szedés gépies, technikai művelet, és a szedő nem igen tehet róla, ha hibás betűk itt-ott beleszerülnek a szövegbe. Ez rendszeren akkor történik, mikor a szedőszekrény illető fiókjába hibás betű keveredik, amelyet aztán a szedő gépiesen emel ki onnan és illeszt a sorba. Ily hiba ki nem kerülhető

a legjobb szedőnél sem, és ezt helyrehozni feladata a házi korrektornak és a szerzőnek.

Az ő kéziratából különben is nehéz volt jól szedni, mert bizony rossz kéziratot adott a nyomdának. Egészen apró betűket írt, nem tett ékezetet a betűkre, csak igen ritkán; az interpunkciót rendszeren elhagyta, és mindezekben való eligazodást, mindezek pótlását a szedőtől várta. Ahol állandóan dolgozott, az újság-nyomdában [= a Pesti Hírlapot kiadó Légrády-testvérek nyomdájában] már be volt egy-két szedő tanuló a Mikszáth-kéziratokra, ott nem volt baj, de ha más nyomdába került a kézírata, és olyan szedő kezeibe, akinek az ő kéziratával még nem volt dolga — akkor bizony baj volt. Ilyenkor éktelen haragra lobbán; egy ily alkalommal írja nekem:

„... A Katánghy-könyvet kijavítva itt küldöm, megjegyezvén, hogy a beli szedők a világ legrosszabb szedői (ezerszer mondtam én azt): ahol még a korrekt, *hibátlan* nyomtatásból sem tudnak szedni, ott már megszűnik minden.” [MK panasza a Pallas rt. nyomdájára vonatkozik. A Révai-kiadócég ugyanis ezzel a nyomdával készíttette MK *Katánghy Menyhért* c. könyvét, MKm 12. köt.]

A gépszedéssel különösen nem tud megbarátkozni — folytatja Révay Mór János —; a szedőgép ugyanis kész sorokat önt ki; ha egy betűhibát, vagy másét kijavítunk, az egész sort újra kell szedni és újra kiönteni; ilyenkor bizony megesik, hogy a megjelölt hibát kijavítja, de új hibát ejt a szedő. Itt nincs más segítség, mint kijelölni a hibát és újra szedetni, amíg hibátlan szedés áll elő.

Mikszáth a technika vívmányai, a nagy találmányok iránt nem igen tudott lelkesedni; sokszor ismételte meggyőződéssel azt a mondatát, hogy a koppantó volt az utolsó nagy és hasznos találmánya az emberiségnek; a szedőgép, a technika ez igazi csodája, sem igen hatja meg, mert megint csak kifakad egyszer:

„... fájdalom, borzasztó rossz nyomda, négyszer is ki kell igazítanom, míg ők egyszer észreveszik és megcsinálják — és mialatt megcsinálják, új hibák állanak elő a szövegben; hogy mi módon jönnek létre, megfoghatatlan rejtély.”

Aki annyi rejtélyt meg tudott oldani, aki annyira beelátott az emberi lélekbe, és úgy meg tudta magyarázni az események logikáját, az sehogy sem akarta belátni azt, hogy a gép csak gép. Mindent meg lehetett vele érteni, csak azt nem, hogy a sajtóhibát csak úgy lehet elkerülni, ha kijavítjuk, és alkalmat adunk a szedőnek arra, hogy a hibás szedést jó szedéssel pótolja. »

Mindebből világosan kitűnik, hogy Mikszáthnak mennyi gondja-baja volt a kiadói, illetőleg nyomdai felületesség miatt, s hogy végül is alulmaradt a reménytelen küzdelemben. A nyomdászok és korrektorok kényük-kedvük szerint rontották és »javították« Mikszáth szövegeit. Nemcsak a »rossz kéziratok« kifejezéseim változtattak, hanem a kéziratként leadott nyomtatott szövegeken is! Ezt tudva — a K és az első közlések nyomán — fokozott mértékben állítottuk helyre Mikszáth eredeti szövegését!

*

Kiadásunk az 1902. évi kiadás (*MKm. Új sorozat 6. köt.*) szövegét vette alapul, de — a fennebb részletezett kifogások miatt — sok esetben térünk vissza a K és az első nyomtatott szövegek helyesebb kifejezéseihez.

Az 1897. évi Pesti Hírlap (röv. : PH) szövegét a fennmaradt K alapján szedték. A korrektúrába azonban néhány helyen MK még betoldott egy-egy részletet. (Ld. a Szövegváltozatok alábbi lajstromában!) A PH sem ad mindenütt hű szöveget, amint erre fennebb már rámutattunk.

Az 1898. évi három azonos kiadás (helyesebben : három azonos lenyomat) általában a PH szövegét közvetíti, de egypár helyen (szándékos? vagy véletlen?) módosításokkal is találkozunk. (Pl. a 152. lap 32. és 38. sorában stb.)

Az 1904. évi MKm-kiadás alkalmával a Légrády-nyomda újrasedte az 1902. évi szöveget ; sok és súlyos újabb hibát ejtett benne ; az író életében megjelent kiadások között ez a legrosszabb.

Az 1905. évi Magyar Könyvtár-beli kiadás (röv. : Mk) az 1898. évi első kötetkiadás alapján készült ; de a sorozat szerkesztője, Radó Antal, ebbe a kiadványba is »belejavított«, mint ahogy ezt a Magyar Könyvtárba fölvelt mindenik Mikszáth-kiadással tette.

A Jk szöveg módosításai Rubinyi Mózes tollából származnak.

Mint MK folytatásokban írt többi nagyobb elbeszélésében, ebben is szembeötlik néhány tollbotlás és a figyelmes olvasót zavaró pongyola kifejezés. Legfeltűnőbb, hogy Rószkey polgármester első ízben mint *négy* hajadon-lány apja jelenik meg (113 : 12), de az elbeszélés további folyamán — az író feledékenysége miatt — a négy leányból csak *három* lesz, névszerint : Minka, Ilona és Katalin (125 : 28—29. és 31—32, továbbá 128 : 9, 129 : 36). — A pék előbb (121 : 24) Köntösy *Mátyás* néven, majd pedig (147 : 33) Köntösy *Mihály* néven szerepel. Amazt is ez utóbbi névalakra módosítottuk. (Ld. a Tárnyi magyarázatoknál is!) — Sietve írt, pongyola fogalmazás miatt báró Bánffy Dezső (133 : 18) miniszterelnök (130 : 8, 134 : 16 és 23) többször csak miniszterként szerepel (132 : 5, 28 és 32). Bánffy *előszobáját* (130 : 36), ahol a képviselőjelöltek »ácsorogtak«, a miniszterelnök »szobájának« is nevezi (130 : 8). — Szórakozottságból adódó hasonló kisebb tollbotlások, elírások : »Arany ló« (139 : 30) helyett »Fehér ló« vendéglő (145 : 39) ; kétszer is megmagyarázza, hogy a gyógyszerészt gyógyszerháza után »Szent Lélek«-nek nevezték (155 : 9—10 és 164 : 14—15) stb. — Néhány tulajdonnév a K-ban csak ismételt változtatások, törlések után nyeri el végleges alakját. Levinczy eleinte Alvinczy ; a plébános a K-ban Pataki János, csak a nyomtatott szövegben lesz Bernolák Nep. János ; a gyógyszerész a K-ban Panyóki úr, csak a nyomtatott szövegben lesz Martinkó úr, de neve az első közlésekben váltakozik a Marinkó névalakkal. Minderről részletesen tájékoztat az alábbi lajstrom.

Lap Sor

- 95 cím: Katánghy megbukott. Szerző megösmarkedik (Mk :
 Katánghy megbukott. Szerző megösmarkedik)
 2 K : a képviselőnek <az> újbóli
 5 K : tartani<ok>.
 9 elmondanom, K : megmondanom,
 14 hőmpölyögnek K (és PH : hőmpölyegnek)
 17 K : mert <hiszen> te meglettél.
 19 K : hogy <bánja> tüsse a kő,
 23 K, PH, 1898, Mk és Krk : semminek se örülhetsz (1902,
 1904, Jk : semminek *sem* örülhetsz) [A szabatos nyelvtani
 alak többnyire a korrektorok javítása!]
 27 Amint olvasod a táviratokat, K : Amint olvasod a *famózus*
 táviratokat,
 28 K : ott kavarognak, <úgy azt> úgy tűnik fel
 „ 30 Gábriel K (és 1904 : Gabriel)
 96 : 1 K : Nagy élvezet az, <én már> sokszor próbáltam
 3 K : 1. A legutóbb is <hazafelé> folyton 2. Hazafelé a leg-
 utóbb is folyton
 7 K : — <Éjféلكor> Éjféل felé.
 15 K, PH, 1898, Mk és Krk : egyszer csak betoppant (1902,
 1904, Jk : egyszer csak betoppán) [Az epizód elmesélése
 múlt időben folyik!]
 16 K : Amint átfutom <Amint átfutom az újságot>, mindjárt
 17 Borontóróل. K : Borontóróل. <Borontón> : feladatott
 18 és 28 Kapuczán K : Kapuzán [De a 97. lap 10. sorától a K-ban
 is mindvégig Kapuczán.]
 20 Hiszen az a (Mk : Hiszen ez a)
 21 Reményilem, önök is ismerik Katánghyt, K : Reményilem,
 önök is ismerik *tisztelt olvasóim*, Katánghyt,
 25 K : És mit szólnak a miniszterek? <Típusa volt a valódi
 képviselőnek és mégis kibukott.> Hát már
 32 vis-à-vis-m, K (és PH : vis-a-vis-m, Jk : vizavim.)
 32 K : himlőhelyes emberke, <aki egy kicsit hibásan beszélt
 magyarul.>
 34 — mondá <az ...>, izzadt
 „ 35 törölgetve (1904 : törölgetve)
 „ 36 — Igazán nyár — (1904 : — Igazán nyár) [!]
 97 : 5 K : Rám <nézett pislogva> pislogott
 6 De én állhatatosan olvastam a lapot s meglehetősen K :
 de én <csak> a lapot olvastam <tovább> s meglehetősen
 az ő *meteorológiai* megfigyelései K : az ő *asztronómiai* meg-
 figyelései
 14 K : Most vettem csak észre <...> némi
 17 — Hát az bizony, instálom, afféle örmény... kit is mondjak,
 K : — Hát az bizony, instálom, <csak> afféle örmény,
mint ... kit is mondjak, (PH : ... afféle örmény, *mint* ...
 kit is mondjak, 1904: ... afféle örmény ... kit is mondjak
csak,)

Lap Sor

- 97 : 19 K : A kicsiny <ember> úr
20 K : <e> élénk, eszes
24 K : — <Örmény?> És mi volt azelőtt? — kérdém.
29 K : szinte meghatottsággal. <Törvényszéki bíró> Ügyvéd
30 És a szemöldjei fölszaladtak (Mk : És szemöldjei fel-
szaladtak :
32 K : — <Eh — feleltem. — Kit[etszik]> Azt hallottam,
33 mindig kilátszik a sing a zsebéből. K : mindig kitetszik a
sing a zsebéből. [A kézirat hibás olvasása következtében a
kilátszik kifejezés örökletessé vált!]
34 K : Nevetett jóízűen <felnevetett> erre a megjegyzésemre.
37 karriert (1904, Jk : karriért)
38 — És hogy bukott meg Katánghy? K : — *Ej no!* És
hogy bukott meg Katánghy?
98 : 1 — Jaj, fura egy história (Mk : — Jaj, *de fura* egy história)
3 K : vagy <két> három héttel
6 K : Itt <aztán> aztán
15 K : <A liliputi örményke>
A különös utas elbeszélte, hogy
17 lumppá tette a férjét, elfordította a családjától, K (és PH :)
lumppá tette, elfordította a családjától,
21 K, PH, 1898, Mk és Krk : Mert a tyúk a tyúkkal tart,
(1902, 1904, Jk : Mert a tyúk tyúkkal tart,)
21 K : <mert> és amit
23 K : bejött <a> Katánghy
29 K — <Ígen kedves> Egyszerűen (1904 : Egyszerű) [!]
32 K : Hát mért nem <szollasz> szólasz,
34 K : egy magához hasonló<t> lényt
35 és föl nem ismeri K : és fel nem ismeri [A PH nem mindig
pontos szedése nyomán az előbbi szóalakok állandósul-
tak!]
38 K : <...> Mondhatom, meg voltam lepetve ettől a különös
<rohamtól> örömtől —
99 : 1 K : míg a <gyakorlat> rideg való
8 csöndesen K : csöndesen
13 K : ugye, he? <A Katánghy gyilkosa vagyok, hehehe>
(1904 csak ennyi : ugye?)
14 K : Ezzel <oda> megnyomta
16 K : — Pezsgőt, te mamlasz! ... <francia pezsgőt> [Erre,
t. i. a francia pezsgőre utal alább, a 28. sorban!]
19 K : amice. <Hogy is ne?> (Jk : amicze.) [!]
21 sehogy se akart elbocsátani, *hogy lefekhessem*; K : sehogy
se akart elbocsátani <a kupémba> *lefeküdni*,
28 szerény hangon, K (és PH : szerény *hangnyomattal*,)
32 K : (... de <némelyikben még> a legtöbben <az se mozog>
giliszta sincs.)
33 és 39 K—Mk és Krk : per tu (Jk : pertu)
36 K : — <Itt> Azt gondoltam

Lap Sor

- 99 : 37 K : ha <senki se> más nem hallja.
„ 38 K : — <Uram istenem> Gergely, Gergely,
100 : 2 fölhajtva egy pohár habzó pezsgőt. K : felhajtva a habzó pezsgós poharat.
3 K, PH, 1898, Mk és Krk : A kíváncsiság és az éltvágy csak úgy csepeg ki K : <róla> belőle, (1902, 1904 és Jk hibásan, értelmetlenül: A kíváncsiság és az étvágy[!] csak úgy csepeg ki belőle,)
5 K : 1. <Bobula> nem aludt 2. <Kacagtuk Bobula[t] 3. Az Annalék <fel fogják> fenntartják emlékezetül <hogy> Bobulát, aki nem aludt [A PH közlése óta — hibás olvasás következtében — mindenik szövegben : Bodula. Megtartottuk ezt az örökletessé vált hibás névalakot, de utalunk Tárgyi magyarázatunkra!]
7 K : hogy <még> tovább
8 szintén K : szinte
9 K : álom nincs <Tündérország[an]> a Morpheus <o[rszágában]> raktárában.
11 K : De Kapuczánnak nem pihenés kell <hanem> Előbb a mandátumával akar bételni.
15 És hánykor szoktatok, ti képviselők, lefeküdni? (1904 : ez a mondat teljesen hiányzik! Jk hibásan, értelmetlenül: És hányszor[!] szoktatok, ti képviselők, lefeküdni?)
16 K : csak képviselő lehet jelen? <lgaze> <Ígaz-e az, 1. hogy mindenik képviselőnek 2. hogy mindeniknek 1—2. külön fogasa van a képviselőházban (Ígaz, de még inkább abban a formulában, hogy minden fogasnak van 1. egy képviselője 2. valakije, 1—2. mert a fogasok nem változnak annyiszor, mint a képviselők.) Bem[utatják]> A trónbeszédkor bemutatják
18 fönn K : fenn
26 Hát ezekkel a kormánybiztosságokkal hogy vagytok? (1904 hibásan: Hát ezekkel a kormánybiztosokkal [!] hogy vagytok?)
26 hogy vagytok? Ki és miképp kapja azokat? K (és PH) : hogy vagytok? *Hogy megy az, sorba vagy protekcióval?* Ki és miképp kapja azokat?
28 — <Mindenekelőtt> Attól függ,
30 De van egy vulkanikus *hír*ben álló hegy. (Mk hibásan : De van egy vulkanikus *híre*ben [!] álló hegy.)
„ 38 hová K (és PH) : hová
101 : 1 K — <Már is?> Talán szállást fogadni,
1 K, PH, 1898, Mk és Krk : mint elődöd? (1902, 1904, Jk : mint az elődöd?)
5 K, PH, 1898, Mk és Krk : — Mert most már jobban meg-nősülhetnék, (1902, 1904, Jk : — Mert most már jobban nősiülhetnék,)
7 K : Hát szállást <mégysz mos[t]> fogadsz?

Lap Sor

- 101 : 9 hogy jó helyet foglaljak magamnak. K (és PH) : hogy jó helyet *lefoglaljak* magamnak.
 15 ha szabad kérdezem? K : ha szabad kérdenem?
 19 K : ... néz rám. <Az ... is ... : az első szám> Bizalmasan <szuttogó h[angon]> hajolt hozzám,
 20 K : valami olyat szeretnék, <melynek> hogy egy excellenciás úr <volna mellettem> mellett volna,
 23 *El*nevettem magam befelé. K (és PH) : Nevettem magam-*ban* befelé.
 24 nemde, *hogy* hallja K : nemde, *aki* hallja
 27 K : De ami okosság, az okosság. <Van tapasztalatom, *punktum.*> Ha jó társaságban
 29 K : Azért szeretném <a jó szomszédokat> a jóra való szomszédokat. <No, ne ne vess háts> Ne ne vess, *instállak.*
 „ 31 K : de <m[ég]> világom még nincs ...
 „ 33 egyhuzamra. K (és PH) : egy huzomra.
 102 : 4 *Csak*s ez az egy mód volt (1904 : Csak ez az egy mód volt)
 4 hogy *a* fundus (1904 hibásan : hogy fundus)
 6 Ez ellen már *ő se* (1904 : Ez ellen már *ő sem*)
 7 K : <Szét kellett> El kellett válnunk,
 9 de a szelíd álom sokáig *kertült.* K : de a szelíd álom sokáig *kikerült.*
 11 K, PH, 1898, Mk és Krk : ez lesz ám még *csak* a stréber! (1902, 1904, Jk : ez lesz ám még a stréber!)
 13 K : Valaha taszigálni kellett <az embereket> őket, hogy
 16 K : vagy <a különösen alakult követ> mint az okos malacot,
 16 K : A <nagyobb> nagy urak
 17 stb. Jk és Krk : a dzsenti K — (Mk :) a gentry
 18 *rátartó* [K-ban és mindenik kiadásban így, viszont a 104 : 28 : *rátartisággal*]
 18 K : hogy 1. <valaki> 2. <egy valaki> középosztályú (1904 : hogy *a* középosztályú)
 20 K : azzal indokolta : <»Nem bírtam már ellentállni a vágy-
 nak> »Csak azért mentem át, hogy
 22 K : <Pfuj> Pfuj
 23 K : 1. <Szegény> Menyus! 2. Mennyivel különb <volt> Menyus!
 „ 28 vénasszony (1898 hibásan : *vény* asszony)
 „ 29 Ily gondolatok *közt* (1904 : Ily gondolatokkal)
 103 : 1 K, PH, 1898, Mk és Krk : midőn a fővárosba érve reggel, benyitottam (1902, 1904 — a mondat tagolása nélkül — : midőn a fővárosba érve reggel benyitottam Jk — a mondat hibás tagolásával — : midőn a fővárosba érve, reggel benyitottam)
 4 K : hogy a Katánghy <Menyhért> másodszeri
 5 K : 1. ígértem meg a <tavalyi Naptárban> 2. ígértem meg az idei Naptárba.
 7 Nem kell megírni? Ígéret köti a Pesti Hirlapot, be kell

- váltani. K: Nem kell megírni? <De hisz az lehetetlen.> Ígéret köti a Pesti Hirlapot, <ezt> be kell váltani... *török, szakad, be kell váltani.* (PH: Nem kell megírni? Ígéret köti a Pesti Hirlapot, be kell váltani... *török-szakad, be kell váltani.*)
- 103: 8 K: be kell váltani.
 <— Ostobaság! — feleltem.>
 9 — *Hogyisne?* — vágtam közbe mohón. K: — *Dehogy is* — vágtam közbe mohón.
 13 K: — <Az ördögbe is> Teringette, hogyné választották volna meg!
 17 K: — Hahaha! — <Hát> kacagott fel a kis szerkesztő,
 17 K: ördögies villogású <... szemét> pápaszemét feltolva
 21 a Katánglyt. (1904: Katánglyt.)
 28 K: mérföldre <van> esik, (Mk: mértföldre)
 33 K: hogy <az első megdöbbenésem> a sajnálkozásom az éjjel a vasúton színlelt volt a <megebu> bukásán,
 36 K: ha sajnálkoznom kellene a <szerencséjén> malheurjén, (Jk: ... a malórjén.)
- 104: 1 K: A naptár szerkesztője vállat vont.
 <— Hja, azt önnek kell legjobban tudnia, aki majd le fogja írni.>
 2 K, PH, 1898, Mk és Krk: — *Ez az ön dolga megtudni.* (1902, 1904, Jk: — *Ezt az ön dolga megtudni.*)
 3 K: elég anyag és <anekdotta> história a klubban.
 8 A »gölyák« közül is sokan voltak már *fönn*, K: A »gölyák« közül is sokan voltak már *fent*, 1. <és> nézdelődtek 2. <szépen öltözve, ... fészülköd[ve]> nézdelődtek 3. szépen öltözve és fészülködve nézdelődtek (Mk: nézelődtek)
 10 K: A szobrok, a képek <mind> érdekelték.
 11 K: <M> Végigsétálták
 12 K: a levegőt, <csupa> mintha rezeda-illattal volna telítve
 14 Úgy *látszott* nekik, K: Úgy *tetszett* nekik, [Ld. előbb, a 97. lap 33. sorához fűzött megjegyzésünket!]
 18 K, PH, 1898, Mk és Krk: Minden jelezte a *nagy* szaporodást, (1902, 1904, Jk: Minden jelezte a szaporodást.)
 18 nemcsak hogy annyian vannak *fönn*, de a K: nemcsak hogy annyian vannak *fent*, de <a főispánok önértetes magatartása is és> a miniszterek <kisebbre> megkisebbedett érdeklődése a szürke urak iránt.
 22 K: A két Kállay <kevélyen járt> ruganyos
 25 nagy szerényen felelték K (és PH): nagy szerényen *halkan* felelték:
 27 K, PH, 1898, Mk és Krk: Most mindenik behozott egyet, (1902, 1904, Jk: Most mindenki behozott egyet.)
 28 K és Krk: afféle rátartósággal, (PH, 1898 és Mk — a kézirat hibás olvasása következtében — afféle rátartósággal, 1902, 1904 és Jk: afféle rátartósággal.)

- 104 : 29 K : arany <lánc az> óralánca.
 34 — A Nácit. A *Kálmánt*. K : — A Nácit. A *Palit*.
 37 Csodálatos édesség van ebben a szóban, ha egy ellenzéki megye főispánja mondhatja, hogy kong, hogy zúg az, K : Csodálatos édesség van ebben a szóban. <egy csodálatos édesség egy ellenzéki megye főispánjában. Hogy kong bong egy ellenzéki megye főispánjának a . . . , ha egy.> Ha egy ellenzéki megye főispánja mondhat ilyet. Hogy kong, hogy zúg az,
- 105 : 1 K : Nini, Kapuczán Gergely is itt van <már>!
 4 PH, 1898, Mk és Krk : szeme folyton kémlel a láthatáron, a keze kalimpál, úgy látszik, K : szeme folyton kémlel <mintha valakit várna> a keze kalimpál <ezer mondani való[ja] és tenni valója>, úgy látszik (1902, 1904, Jk : szeme folyton kémlel a láthatáron s a keze kalimpál, úgy látszik,)
 6 Mintha itt növekedett volna K : Mintha itt nevedezett volna
 10 Kialudtad magad? K (és PH) : Kialudtad magadat?
 15 K : a bőröndömben.
 <— Az isten éltesen a együtt!>
 <— Persze>
 Most egy minisztert pillantott meg
 16 Krk : a Borsszem Jankóból megismerte a képét (PH—Jk örökletes sajtóhibával : . . . megismerte a képét) K — ékezetlenül — : a *kepet*
 17 mint a zerge, K (és PH) : mint a zörge,
 19 K : kik <úgy ös[szeverődnek]> összeverődnek
 22 K : — Ez Kupuczán. <!> <V[asúton]> Tegnap a vasúton ösmerkedtem meg vele. Vigyázzátok meg, <ebből les[z]> ez lesz
 24 K : Tíz ellenvetést <idézek> szabadítok fel egyszerre
 25 K : én <ösmerem meg> ösmerem,
 27 K : — Ördögöt! — mond egy <a harmadik> másik
 28 K : a <pulpitusnak> pulpitushoz
 30 K : az akarnokok <veszteglő helye> kedvenc ácsorgási helye.
 31 ismeri K : ösmeri
 37 Senki *sem* K (PH és Mk) : Senki *se*
 38 Gondoltam, talán a miniszterektől *vehetek ki valamit*, megszólitottam K : Gondoltam, talán a miniszterek *fogják tudni*, megszólitottam
- 106 : 6 K : 1. néha <a> képviselők 2. néha képviselőkké
 9 K : és <ké> kérdezősködtem tőle.
 10 K : — <Eh,> Az ördög tudja
 12—13 K, PH, 1898, Mk és Krk : *Egy harmadik miniszter így szólt* : — *Isten tudja. Katánghy mindig rejtélyes* K : <firma> ember volt. (1902, 1904 és Jk szövegében ez a mondat hiányzik, pedig a következő mondat e szövegekben is *negyedik* minisztert emleget [!])

- 106 : 14 Meglehetős K (és PH): Meglehetősen
 15 K : mert 1. <így felelt m[érgesen] 2. <úgy felförmed[t] . . .>
 3. <rám förmedt mérgesen, mint>
 18 K : <Érd be azzal, hogy a gólya> Maradjunk annál, hogy
 a gólya
 20 K, PH, 1898, Mk és Krk : semmit *se* fogok megtudni.
 (1902, 1904, Jk : semmit *sem* fogok megtudni.)
 22 K : hogy <ott valami> érdekes csíny van <eltakarva> alatta.
 <Fölker[estem(?)]>
 Eközben a kiadó
 26 K : a lelkemből? <Végre is mit bánom én? Ne legyen bent
 a Naptárban a választása.>
 27 K : Még egyetlen mód volt : <ugyan> magát
 28 Jk és Krk : Moët et Chandon (PH—Mk : Moët et Chandon)
 K : Moët Chandon
 29 Meghíttam vacsorára, fecsegett K : Meghíttam *tehát egy*
 vacsorára <ó> fecsegett is mindenről a világon ; de <amint>
 mihelyt áthajlott a beszéd a választásokra <csa[khamar]
 egyszerre> <a> különböző élményeinkre,
 31 K, PH, 1898, Mk és Krk : Menyus *hihetetlenül* begombol-
 kozott. (1902, 1904 és Jk hibásan, értelmetlenül : Menyus
 hitetlenül [!] begombolkozott.)
 32 K : <Fa~~l~~gattuk incselk[edtünk vele]> Incselkedtünk vele,
 36 — Jó volt *a* plánum. K : — Jó <planumom> volt a planum.
 <— Mi volt az a jó planum?>
 <— Hisz po[ntosan(?)]>
 (Mk hibásan : — Jó volt plánum.)
 37 K, PH, 1898, MK és Krk : Hiszen éppen azt *akartam* én
 tudni, (1902, 1904 és Jk: Hiszen éppen azt *akarom* én tudni),
 37 K : mi volt <az> a <jó> planum.
 39 K : — Nem <vagyok bolond>.
 „
 107 : 1 K — <No> Ha nem mondd is meg, <hát mégis> mibe
 fogadsz, hogy kihámozom.
 3 ajkbiggyesztésekkel, K : ajkbiggyesztéssel,
 5 nincs az a titok *a világon*, amit K : nincs az a titok, amit
 ne lehetne kikaparni. <Te[hát]> Apródonként
 7 K, PH, 1898, 1904, Mk és Krk : okvetlenül (1902 és Jk :
 okvetlenül)
 7 megírom a megválasztását, K : megírom a *Katánghy* meg-
 választását,
 9 K : és tárgyilagosan <mint ahogy egy riporter tenné ezt>.
 14 Borontóráról, K : Borontóráról,
 14 nincsenek chance-ai. (Jk : nincsenek sánszai.)
 16 K : Budapestre, és <a Royal szállodában vetek lakást>
 Brand is *Katánghy*hoz szállt.
 18 K : A következő nap <n[agyot(?)]> együtt mulatott a két
 hajdani <cimbora orp [hcumokban]> diák orpheumokban
 és egyebütt.

Lap Sor

- 107 : 29 K : Katánghy <ellenben> több napig
 31 Egypárszor magányosan járt, K : Egypárszor magányosan
 <volt> járt *ott*, később azután <gondolom> hárman jöttek,
 „ 32 K : zömök öreg <úrral> úrral
 „ 33 gentleman-*nel*, K : *gentleman*nal, (Jk : dzsentlennel),
 „ 36 K : különszobájában <későn éjfélig> jó <késő> éjfélen túl.
 „ 39 K : <Kétségbeesve hajta[ttam]> Nagy rezignációval
 108 : 2 aki a semmiből *valamit* teremt; számár pedig nem akarok
 lenni, aki a semmivel *kompromittálja magát*. K : aki a semmi-
 ből teremt, számár pedig nem akarok lenni, aki a semmit
répának nézi.
 6 K : — Mit csináljunk? <A közönségnek meg van ígérve —
 s ön makacskodik.> A közönség várja,
 9 — Annál semmi *se* (1904, Mk : — Annál semmi *sem*)
 10 K : <a> kezeit dörzsölve
 10 Jk és Krk : riportereket K (és PH — Mk :) reportereket
 [De a 108. lap 29. sorában e korábbi szövegekben is: riporter.]
 12 K : Még aznap <elküldték a legügyesebb> három tudósítót
 13 Az egyik (*Lukács Sándor*) K : Az egyik (*Meyer István*)
 14 K : a Katánghyné falujába. <Esetleg> (Meghagytam neki,
 hogy esetleg udvaroljon Klára asszonynak.)
 16 A harmadik pedig, a legügyesebb (Bárkány *Samu*), K :
 A harmadik pedig, a legügyesebb (Barkány *Izidor*)
 17 K : Körtvélyesre <utazott> érkezett, hogy
 20 K és Krk : *feladatukat*, (PH, 1898, Mk : *föladatukat*, 1902,
 1904, Jk : *a feladatukat*,)
 23 PH, 1898, Mk és Krk : de a nyomozás *mégis* sok időt vett
 igénybe, K : <mindamellet . . . > de <a nyomozás mégis>
 a nyomozás *mégis* sok időt vett igénybe <mégis a nyomozás>
 (1902, 1904, Jk : de a nyomozás sok időt vett igénybe,)
 23 *s a Katánghy* K : *és a Katánghy*
 24 K, PH, 1898, Mk és Krk : a Pesti Hírlap Naptárából. (1902,
 1904, Jk : a Pesti Hírlap naptárából.)
 26 K : <Most utólagosan kellett közölni a lap tárc[ájában]>
 De mindegy. Akit érdekel
 27 az itt a *könyvben* is K : az itt <szívesen> a *lapban* is szíve-
 sen (PH az itt a *lapban* is)
 30 Lássuk mindenekelőtt, mit mond Bárkány *Samu*. K : Lássuk
 mindenekelőtt <mit> mit mond Barkány *Mór* úr. [Ld.
 fentebb, a 108. lap 16. sorában a *Barkány Izidor* nevet;
 ez az újabb névváltozat az író tollbotlása.]
 109 cím : K : <Körtv[élyes]>
 III. Fejezet: Körtvélyes múltjáról és jelenéről.
 <A választás története>
 Kovinyi in floribus [Ezt a címet MK utóbb a IV. fejezet
 címéül alkalmazta!]
 2 csak a piacon <vagy> van
 2 K, PH, 1898, Mk és Krk : néhány (1902, 1904 és Jk : *néhány*)

Lap Sor

- 109: 8 K: Bécsben <valami más> ezelőtt másfélszáz
 9 valami zug-*vésnök*nél K: valami zug-*pecsétcsindlónál* egy
 pecsétet, melynek <elmosódott latin kőirata> mesterségesen
 elkopottira ké<szült>szített latin *felirat*ából
 13 K, PH, 1898, Mk és Krk: egy bizonyos megjegyzett helyre,
 (1902, 1904 Jk: egy bizonyos megjegyzett helyre,)
 18 K: a városban <ist[eni]>, hogy az isteni
 19 napfényre K: a napfényre
 20 K: vivén a pecsétet <ezüst a[rany tálcán(?)> bársony
 vánkoson
 23 K: hogy <elődeinek> dicső elődeit
 25 a mostani városi pénztárnoknak a *dédapja* K: a mostani
 városi pénztárnoknak az *öreg* apja (1904: a mostani városi
 pénztárnoknak *dédapja*)
 27 K: megnézegeté <nagy cso[dálkozással]> propter formam és
 így szólt:
 <— Valde bene *delectissimi*>
 28 köpenyegből (Mk: köpönyegből) [De a következő sorban
 Mk is: köpönyeget(!)]
 28 K, Jk és Krk: *dilectissimi*, (PH: *deliktissimi*, 1898, 1902,
 1904, Mk: *delectissimi*,)
 110: 5 K: Képviselőivel <évek óta> emberemlékezet óta szeren-
 csétlen volt a nemes város <és sohasem voltak>, de a várossal
 se
 10 K, PH, 1898, Mk és Krk: *itthon* (1902, 1904, Jk: *itthol*)
 11 országgyűlésre (Mk: országgyűlésen)
 20 probiert. (PH: probirt.)
 21 K: hogy <a> Szilánszky grófot
 24 K: és <az> ő valóban <nem lehetett az elődei> mesterileg
 kikerülte
 25 se az országgyűlésen (1898: se az országgyűlésén)
 26 K: hanem <az egész ciklus alatt> Bécsben
 26 *baccarázott* (Jk: *bakkarázott*)
 27 a *jockey*-klubban, (Jk: a *zsoki*-klubban,)
 27 K: <Szedet [?]> Színét se látták
 29 az országgyűlés *feloszlatásának* híre. Persze megint K: az
 országgyűlés *feloszlatásának* a híre. Persze megint <új ember>
 jelölt után kellett nézni.
 31 másik (1904: a másik)
 33 arra *üsztokélték* K: arra *üsztokélték* [MK jellegzetes szó-
 használata. Ld. a Krk 1. köt. 210. l. 32. sorát és 218. l.
 28. sorát, valamint jegyzetünket uo. a 299. lapon!] (1902
 hibásan, értelmetlenül: arra *összetökélték*!)]
 34 K: <hogy> vegyék rá a főispánt,
 35 K: <hogy> onnan küldjenek valami jeles férfiút, <valami>
 országos nevű egyéniséget.
 38 K: a hátukon <egy> idegent. <Annak a csillogását> Az
 elmegy,

- 110 : 39 K : Mikor az utolsó <3> három éves országgyűlésen Hírtajai [= Hírtájai?] <Bene[dek]> Mihály (PH-tól: Hártyai Mihály) helybeli ügyvéd
- 111 8 K : de <már> én meguntam
8 K : hogy <megint> újra azt mondhassam neki szemtől szembe : <»No te Misi, most már megint semmi se vagy» Te Misi«
9 És még azt hozzá : (1904 : És még hozzá :)
- 12 K : a Szabó Benedek bácsi <vallomását nézeteit és> óhaj-tását.
- 14 Afféle se hús, se hal polgárság, K : Afféle se hús, se hal *féle* polgárság,
- 17 a nemes és magasztos felé, de K : a nemes és magasztos felé *is*, de
- 18 K : hogy <a> magaslatra igyekeznek.
- 20 K : akikre <igazán> megfordítva kell húzni a csizmát, hogy a sarka <jöjjő[n]> kerüljön
- 22 az előremenetelre, (1904 : az előmenetelre,)
- 23 K, Mk és Krk : *konfundálódnak* [Vö. MK : A megkonfundált kísértetek. Jk. 21. köt.] (PH—1904, Jk — örökletes sajtóhibával — : *konfundálódnak*)
- 24 K : a »Kometá« életbiztosító-társaság <ügy[nöke]> ottani ügynöke,
- 27 K : hogy nem halnak meg... <ezért a> 1. <dib-dáb> 2. <potom> <nehány forintért, hallják kegyelmek> Ha pedig mégis
- 30 a mi *félművelt* osztályunk, (PH hibásan : a mi *fölművelt* osztályunk,) [A PH szedője MK ékezetlen kéziratában a *fel* [= fél] szócskát igeikötőnek vélte s azt — szokása szerint — *ő-ző* alakban szedte!]
- 31 *de* a maga meztelen valóságában K : a maga meztelen valóságában
- 32 K, PH és Krk : a »*saját java*« sem. (1898—Jk — idézőjel és kurziválás nélkül — : a saját java sem.)
- 33 K : <Azért> De ez nem tesz semmit.
- 34 K : mely kézi zálogra is <elfo[ga]> kölcsönöz
- 36 Uhlárik K : Uhláry
- 37 K : 1. <meg kell> egyszer <nézni> 2. látni kellene egyszer a tűzoltó-parancsnoknak, Palina Ferinek <az egy[enruháját]> az aranyos egyenruháját,
- 112 : 1 K : Az ember szinte gyanakszik <hogy> <hogy> az egész intézmény talán csak <arra való> azért van, hogy <Pa[lina]> a hiú Palina
- 4 K, PH, 1898, Mk és Krk : az angyalok *se* (1902, 1904, Jk : az angyalok *sem*)
- 5 K : <Valóságos> Gyalázat, hogy
- 7 K, PH, 1898, Mk és Krk : mert mindig *mindenütt* közbejött valami : (1902, 1904, Jk kihagyással : mert mindig közbejött valami :)

Lap Sor

- 112 : 8 K : egyszer az irigység, <mássz> másszor
 11 K : Tessék <nekem> elhinni,
 14 azután K : aztán
 17 K : Ruffinyi <Miskát> Elemért,
 19 K, PH, 1898, Mk és Krk : a szárnyait. (1902, 1904, Jk : szárnyait.)
 19—26 Egy más alkalomkor... kikergették szegény Kaport a városkából. [A K-ban ez a részlet nincs meg, Mikszáth csak a PH korrektúrájába toldotta be.]
 26 K : <Nyáron át> Egyszóval
 27 az alkotmányosság kezdete óta, K : az alkotmány kezdete óta,
 30 K : s akárhány szép szemet lehet látni <mely ma is át-
 nedvesedik> még ma is megnedvesedni
 33 K : erről van szó) <Körtvélyes is> olyan, mint
 „ 39 a választás után (PH : választás után)
 113 : 3 K és Krk : bólingat. (PH—Jk : bólintgat.)
 3 mindig és így lesz mindig. K : mindig és így lesz mindig.
 7 K : Végre is a polgármester <úr>, nagyságos <Bakonyi> Röskey Pál <és ...>, akit <ügyszólván valóságos kis Macchiavel [linek] a f[őispánné] a méltóságos asszony,
 9 K, PH, 1898, Mk és Krk : Macchiavellinek (1902, 1904, Jk : Macchiavellinek)
 „ 10 K : a felosztatást megelőző <leg> hetekben
 114 : 1 K : csinos <leány> volt, de a <testvérei> nővérei is
 2 a nővérei (1904 : nővérei)
 3 K : Minka szeretett volna már férjhez menni <periculum> (periculum in mora), de <mi> Körtvélyes igen szegény volt <fiatal> házasulandó emberekben.
 7 K : és a helybeli mesteremberek <diplomatikus> diplomás fiaiból <szerzett> állt
 8 a Röskey familiának, K : a <nemes> Röskey familiának, (1904 hibásan, névelő nélkül : Röskey familiának.)
 10 K : Báró Blandi <Kázmér> Nep. János <egy> <akit Floquet úr> a városka
 12 K : s amellet <annyira> fennhéjázó, önhitt <hogymif[ő]ndent]> <aki lenézte az egész világot s> mindent másképp csinált,
 14 K : hogy <még nem is> még az érintkezési hangokban
 16 K : eddig kitalált, <egyetlen szóval szerette kifejezni akaratát és gondolatait> különös <szavakkal> <szavakat> hangokat és kifejezéseket használt
 17 K, PH, 1898, Mk és Krk : sőt a végén (1902, 1904, Jk : a végén)
 19 K : Floquet! kiáltá <az inására>
 19 a szobalányra, K (és Mk) : a szoba**leányra**,
 21 K : Floquet! <kiáltá a szobalányra> parancsolá az inasnak,
 22 a roletteket, K : a ro**letteket**,

- Lap Sor
- 114 : 22 K : ha nem találta el, <pofon ütötte> kijárt neki két Floquet.
 <Ebb[en]> (Ebben az esetben
 26 K : <egy> emeletes Floquetben <lakott> lakik,
 30 K : <s> minden áron nagyobb tért <keresett> keresve
 tehetségének <s> szeretett volna
- 115 : 3 ott hetelt K : s ott hetelt
 6 és tökéletesen *uralkodott* míg velejű növendékén, K (PH,
 1898, Mk) : és tökéletesen *uralta* míg velejű növendékét,
 7 Bécsbe és Budapestre mulatni. K : Bécsbe és Budapestre
is <mulat> mulatni.
 8 megismerkedett K : megösmerkedett
 10 K : megkérte.
 <Kovinyi János beállított a polgármesterhez és röviden,
 egyszerűen megkérte a Minka kezét.>
 1. <Röszkey> kir. tanácsos úr
 2. A kir. tanácsos úr 1—2. ünnepélyes arcot vágott, <s
 atya[i]> leültette <a fi[atalembert]> Kovinyi urat és atyai
 hangon 1. kérdezte <ki> : 2. kikérdezte :
 13 K : a házasságot? <szerencsését>
 16 és szemeit K : és a <kezzeit> szemeit
 18 K : <azonfelül> szükséges hozzá a <speis> »speiz« is.
 22 — Egyelőre birtokomból K : — Egyelőre a birtokomból
 23 K : felelte Kovinyi.
 <— És az mit jövedelmez rendesen?>
 <— Trencsén megyében> Az önök megyéjében mostoha a
 föld. <Mit jövedelmez a birtoka> Mennyi <az öcsém uram>
 az ön évi jövedelme?
 27 K : Az öregúr <aggódva> <ravaszul> szaporán pislogott
 <az> apró szemeivel.
 30 — Hogy lehet ez? K : <— Hogy lehet az? ü[tötte fel a fejét]>
 — Hogy lehet az? (1904 : — Hogy lehet ez?)
 30 ütötte föl a fejét élénken. K : ütötte fel a fejét élénken
 a királyi tanácsos úr.
 32 K : — Miképp érti <ezt>?
 36 K : <könyör>adományok özönlének a vidékünkre <és> és
 én vagyok a kiosztó bizottság elnöke.
- 116 : 4 K : nagy szótlanul, <mintha gondolkoznék> gondolkozni
 látszott,
 5 könnyíte magán : K (PH, 1898, Mk : könnyítve magán :)
 10 K : vesszőzni. <S apránként oly dühbe> Vérünket ontottuk
 12 K : Az öreg dühbe <gurult> hozta magát
 18 Főlöleges formalitás volt, mert Minka K : Főlöleges form-
 alitás volt<. Mert> mert Minka (Mk : Főlöleges formálítás
 volt, Minka)
 23 K : és az eljegyzés <...> végbement
 29 K és Krk : délutánonként a pincékbe ; mert a körtvélyesi
 szőlőket (PH—Jk — a kézirat hibás olvasása és a közpon-
 tozás nélküli mondat helytelen tagolása miatt örökletessé

- vált téves szöveggel — : délutánonként a pincékbe ment (!);
a körtvélyesi szőlőket
- 116 : 30 K : megette már ugyan a filloxera, de a pincékhez hozzá
nem nyúlt, Krk : a filoxéra, (PH, 1898, Mk : filloxera, 1902,
1904 : filokszera, Jk : fillokszera.)
- 39 és 117 : 2, 4 gyöngeségek... gyöngeségein K : gyengeségek
...gyengeségein
- 117 : 2 K, PH, 1898, Mk és Krk : az emberek erőnyeire. *Szamár-
füleket az ilyen strébereknek!* A gyöngeségek az igazi oszlopok,
(1902, 1904, Jk kihagyással : az emberek erőnyeire. A gyön-
geségek az igazi oszlopok.)
- 3 megrendíthetlenség. (1904 : megrendíthetetlenek.)
- 7 K : mert úgy veszi észre, <hogy> a honoratior Jk és Krk :
honorácior (PH—Mk : honoratior)
- 10 K : az iparosok. <hiszen Hiszen> »Hiszen
- 12 K : A honorok [így!] <előtt> közt ellenben
- 17 Eddig is minden K : Eddig is, *az igaz*, minden
- 18 K : de a gondviselés kerekén <ne[ki]> rendesen neki is
- 20 most azonban a gondviselés kezd K : most azonban meg
a gondviselés kezd
- 21 K : igen szép <dol> dolog tőle ;
- 22 hogy ne az ő hozzájárulásával legyen meg Kovinyi kép-
viselővé. K—Mk szórakozottsága miatt hiányos, hibás fogal-
mazással — : hogy az ő hozzájárulása (!) legyen meg
Kovinyi képviselővé.
- 30 K : Négy darab mameluk a megyéből <az ötödik> egy a
városból,
- 32 K : Hogy <milyenek, azt én nem bánom. — Azonban
öt több a négynél és és [így!] kev[esebb(?)> kik, az
schmarn.
- 33 K : Gőgös <sa[já]tos eszű>, sajátos észjárású
- 34 K : és a népakaratot.
<— Arra vagyok büszke — mondá egy ízben —, hogy én
rám még sohasem szavaztak>
Én rám még sohasem szavaztak — szokta mondani és ilyen-
kor <a béka> fölfújta magát,
- 39 K : isznak <a vendégei> a köztörvényhatósági bizottsági
tagok ;
- 118 : 2 K : az öt mamelukot, <a megyei tisztviselők> Ami a köz-
igazgatást illeti,
2 abban K : *ebben*
- 2 K, 1904, Mk, Jk és Krk : rendíthetetlen (PH, 1898, 1902 :
rendíthetlen)
- 6 K, hogy valaki csibukozik a fejük felett és nézi őket.
- 11 K : A jelölt <megérkezett> kevés vártatva
- 17 K : <egyszer> csak egyetlen hölgy <akadt>
- 20 K : összhangot <egyetlen egyszer közbeszólván> közbe-
kottyantván : (Mk : közbekottyantván :)

- 118 : 22 K : <—> Amit azonban nem t rhetett megtorlás<talanul>
nélkül
23 fölszólalt (PH : f lsz lt)
27 K : haladván <némelykor> szeszélyes
29 K, Jk  s Krk : egy elkényszeredett nya/ka hang. (PH—Mk
—  r kletes sajtóhibával — : egy elkényszeredett nya/ka
[!] hang.)
30 K : Ez <dölyfös> most
30 Ez most »helyes«-t jelent. (1902, 1904 hibásan : Ez most
»helyet« jelent.)
33 K, PH, 1898  s Krk : t r ki (1902, 1904, Mk  s Jk : t rt ki)
[Az egész párbeszéd jelenidőben van!]
35 K, PH, 1898, Mk  s Krk : enyémről (1902, 1904, Jk :
enyémről)
- 119 : 4 Levinczy K Alvinczy
5 K, PH, 1898, 1904, Mk  s Krk : körülte (1902 hibásan :
körülte Jk : körötte)
6 K : — Pofon ütött, mert azt mondtam, <mert azt mondtam,>
hogy
12 Széchenyi (Mk itt : Széchényi, de a továbbiakban Mk is :
Széchenyi)
19 K : <Ez az> Az idézet
24 K : »Van is egy gr fnak annyi esze?« <és pláne olyan gráf-
nak, aki nem látta a pofozkod st> Hogy mondta volna
26 Hát látta   a Levinczy  s Pengő közötti pofozkod st? K :
H t látta   a <az Al[vinczy]> Levinczy és és [igy!] Pengő
közötti pofozkod st? (Mk : H t   látta a stb.)
27 akik el se hitt k, hogy lett volna valaha olyan nevű gr f.
K : akik el se hitt k, hogy <volt> lett volna valaha stb.
(1904 : akik el se hitt k, hogy lehetett valamikor stb.)
28 K : olyan nevű gr f. 1. <A maga eszéből szedi ez a mi Kovi-
nyink> 2. <A maga eszéből szedi Kovinyi amit mond.>
3. <Csak szerénykedik a Kovinyi>
29 K : elméleti volt <A hatások . . .>
30 K : k t <férfi> fiatal ember
34 K : <most> egyszerre  tv ltoz nak <. . .>
35 K : csodálatos <méltóság> komolyság t kr z d k, (Mk :
t kr z d k,)
36 K : e pillanatban <hogy  k fontosak> a saját fontosságukat,
hogy mindenkinek <kelle ezt rajtuk> látnia kellett ezt rajtuk.
<S  k valóban fontosak és m lt s gteljesek voltak>
38 K : — A segédek — suttogták — <ki fogják híni> szerte
<Pengő Lacit> <borzalmas hangon rejtélyesen> s borzongás
- 120 : 3 Mit fog jövedelmezni (Mk : Mint fog jövedelmezni)
7 K : <minden> annak jogosulatlan
8 K : hogy <semmi> jogosulatlan
18 K : egy <vékony> tompa hang,
24 K : egy <vékony> nyúlékony

Lap Sor

- 120 : 28 K : Nagy <hahota> derültség támadt. A hahota
 „ 30 *beszabadult róka.* (1904 : szabadult róka.)
 „ 32 *hajított rá.* K : *hagyított rá.* <Zavar> Egyébiránt zavar
 „ 36 K : *fejét, <mint> körülbelül mint*
 121 : 1 — A Munczy szabó! A Munczy *koma!* (Mk : — A Munczy
 szabó! A Munczy *szabó!*)
 4 K : Most légy észnél, <János> Kovinyi János
 8 K, PH, 1898, Mk és Krk : Ugyan méltóztassanak, *kérem,*
 főlemelni (1902, 1904 és Jk : Ugyan méltóztassanak föl-
 emelni)
 12 K : több se kellett <fel> egyszerre a levegőbe emelték
 13 Krk : *hadonászott* K : *hadonászott* (PH—Jk : *hado-*
nászott)
 14 K : dühösek voltak rá <hogy mer az ő konferenciájukon>
 <micsoda, hát> hogy mer ő
 15 K : egy közönséges <sovány> kecske —
 20 K : dolgozik <melyeket közönséges túlnek> azokkal döf-
 ködvén
 21 K : s amit <azt[án]> összetűzköd,
 24 K és Krk : *bólingatott* (PH—Jk : *bólingatott*)
 24 K : *bólingatott* <Kopornyák Mihály uram> Köntösy Mihály
 uram, (A nyomtatott szövegekben PH—Jk : Köntösy *Mátyás*)
 A Krk-ban Köntösy *Mihály* névalakra javítottuk!
 26 K : Rendes <... vo> medrébe tért vissza <a beszéd> innen
 túl az oratio folyamatja, és most már meg sem szakították
 <többé egész végezetéig>, csak éljenek és <zajos> helyesek
 által.
 26 *tért vissza* (1904 : *tér vissza*)
 29 K : *ígérné* Kovinyi I. <a hiveinek> 2. <a választóknak>
 mint kiküzdendő
 33 PH, 1898, Mk és Krk : *fölríadt* és hallván, K : *felriadt* és
 hallván, (1902, 1904, Jk : és hallván,)
 „ 36 K : Rögtön nekiestek tízen <és> is,
 122 : 1 *e* nevezetes (1904 : *a* nevezetes)
 3 K : <Messze be az éjfélén túl> Egész éjjel
 8 K : ott aprózta <csupa [?]> inarogyásig
 11 K : ellenfelére <jó> a jókedvével,
 19 K : Ferenc <József> Jóska ládájába stb.
 25 *a* nóta *pointe*-jeit (PH : *point*jeit)
 27 *mindeniknek* (1904 hibásan : *mindenkinek*) [Csak két sze-
 mélyről van szó!]
 30 K : fenyőerdőben <a kitűzött>, s a derék
 31 *gentleman*-ek K : *gentlemanok* (Jk : *dzsentlemenek*)
 31 fölötte K : felette
 31 *a* két ádáz ellenfél *nincsen ott.* K : *a* két ádáz ellenfél *nem*
jelent meg. (1904 : *a* két ádáz *ellenség* [!] *nincsen ott.*)
 35 széthordozták a hajdúk, csakhamar K : széthordozták *a*
 hajdúk *s* csakhamar

Lap Sor

- 122 : 37 K, PH, 1898, Mk és Krk : tollbokrétákat (1902, 1904 és Jk : tollbokrétát)
- 123 : 3 K : akiknek az esze <nem járt most> ott szokott keringeni egész évben a katoná-kaszárnya körül, <most> Kovinyit kender-tillózás közben ... K : <a> kender-tillózás közben ... (Jk : kender-tillózás közben ...)
- 6 K : Minden, de minden <Kovinyit ...> Kovinyit dicsőítette, a falak plakátjai, a kert-kerítésekre <ráír[t]> krétával <rái[rt]> felfirkált éljenek.
- 16 K : a Kemese partján, <miután a ... leszédült> miután épp abban a percben szédült le a hídról egy öreg asszony <...> (Botoska <J[ános]> Mihály vargának a neje)
- 22 Kozsehuba (PH hibásan : Közsehuba)
- 23 K : nyilvánosan <kinyilatkoztatá> kijelentette :
- 124 : 5 K : Nem <nem> hiszek peked,
- 9 K : <Ej ej Amor> Ej, Amor, Amor!
- 13 mikor (1904 : amikor)
- 13 K : a te pártfogásod <alat[t]> alatt van, s te egy <virágos> kerten vezeted,
- 15 K : egy varangyos békára, <akit úgy h> akit politikának <hívnak> neveznek.
- 17 Az istenek végre is nem vegyeskereskedők, az ember nem vehet náluk egy ugyanazon boltban rózsaláncot és mandátumot. K : Az istenek végre is nem vegyeskereskedők, <s> az ember nem vehet egy ugyanazon boltban <náluk> rózsaláncot és mandátumot.
- 22 K : miután a menyegzőt <Röszkey úr> kölesönös akarattal november huszadikára tűzték ki, Kovinyi <nehány napra> rövid időre hazautazott, Röszkeyék pedig : a papa <és> a mama, meg a menyasszony
- 26 1898, Mk és Krk : egy csinos szőke úrral, kit K : egy csinos szőke fiatal emberrel, kit (PH : egy csinos szőke fiatal úrral, kit Jk : egy csinos szőke úrral, akit)
- 125 : 4 K : <az> ábrándos pillantásainak <perzs> perzselő sugarai
- 8 le kellett szállania a familiának, (Jk : le kellett szállani a familiának,)
- 9 K : a megködtött ismeretség <rev> folyományaképpen
- 18 K : a lorgnettejét ; a <kocsi ülés[s]> kupé-ülés alól
- 24 K : Az <valami> pedig valamely alkalmas ... mondat után
- 28 K : mert még két <hajadon> leánya van otthon pártában.
- 33 K : — Brand úr — mutatta be <öket> nekik a vendéget a nagyságos mama —
- 39 amiket (1904 : miket)
- 126 : 1 K : <amell[yeket]> melyeket a vasúti szolgák
- 3 Minthogy két kocsi volt, egyik az uraknak, másik a pedig a málhákra, K : Minthogy két kocsi volt <az egyik a málhákra>, a hintó ; <egy> egy másik pedig a málhákra,
- 5 K : akik <mohón kezdtek> cirogatni kezdtek útközben :

- 126 : 7 K : — Egy-egy <k[elmét]> ruhára való kelmét.
 11 — No, jó. K : — <Hát> No, jó. (Ez a sor a Mk szövegéből kimaradt!)
- 20 *Aranypillangó*, magától röpi ide. K : *Aranylégy*, magától röpi ide.
- 23 K, PH, 1898, Mk és Krk : Szégyenlősen behúzza (1902, 1904, Jk : Szégyenlősen lehúzza)
- 24 K : <a> szemére az orgonavirágos szalmakalpját és halgatott
- 25 K, PH, 1898, Mk és Krk : a világon más, (1902, 1904 és Jk hibásan : a világon már,)
- 33 K : ha regényt írnek <egy ébredő szerelemről> egy keletkező szerelemről,
 35 riportot. K (PH, 1898, Mk) : reportot.
 38 szobájába (1904 : a szobájába)
- 39 egy kicsinyég (1904 : egy kicsinyég [!] Mk : egy kicsiny-ség [!])
- 127 : 6 társadalmi és anyagi értékéről. [V. ö. a 129. lap 10. sorával!] (1904 hibásan : társadalmi és anyagi érdekéről.[!])
 7 K : ünnepélyes arcot vágott és így szólt, miatta a nagyságos asszonyság<ot> a szemeit törülgette a meghatottságtól. [Ez a rész kimaradt a nyomtatott szövegekből!]
 9 K : A Minka leányunk <a legöregebb de ő most> éppen menyasszony.
 14 az ördögé (1904 hibásan : az ördögöké [!])
 15 nem is álmodtunk (1904 hibásan : nem is álmodunk)
 15 ilyen szerencséről. K : ilyen nagy szerencséről.
 18 — És ki a vőlegény? — *kérdé fojtott hangon*. (1904 csak ennyi : — És ki a vőlegény?)
 20 K : egy szomszéd megyebeli <földbirtokos> nagybirtokos.
 24 Itt egy kis pauzát tartott s titokban K : Itt egy kis pauzát tartott a királyi tanácsos úr s titokban
 26 K : — <De csak> 1. azt 2. Azt az egyet sajnálom —
 26 olyan (1904 : oly)
 27 K : és nem vettem észre semmit. <Ha észreveszem, hogy miben s[ántikál]> A tüzet könnyű elfújni <m[íg]> szikra korában.
 31 Engem nem terhelhet (Mk hibásan : Engem nem terhelhetet [!])
 32 K : Nem. <Pál> Én egy
 34 röstellnem K : restelnem
 38 véleményvt, nem az oroszánt tartja-e a legerősebb állatnak?
 K : véleményvt, <ha valjon> nem-e az oroszántvt tartja a legerősebb állatnak?
- 128 : 2 az Ilona van (1904 : Ilonka van) [De ua. sorban, a név másodszeri említésekor, 1904. is : Ilona.]
 4 (Röszkeyné kivette a zsebkendőjét a gombolyagos kosarából és könnyeket törült ki a szemeiből.) K : (Röszkeyné újra

- kivette a zsebkendőjét és ismét könnyeket <törül...>
törült ki a szemeiből.)
- 128 : 5 *kosárból* (1904 : *kosárból*)
- 8 K, PH, 1898, Mk és Krk : És én olyan boldog voltam, (1902, 1904 és Jk : És én olyan boldog voltam.)
- 11 K : nagyon megtisztelő és <hogyan bizonyítsam, öntől függ, hogy> én örömmel
- 18 *megüvegesedett* (1902 sajtóhibával : *megüvesedett*)
- 19 K : <mintha e<gy>> mint <egy> egy érzéketlen fadarab.
- 22 *földült vonásokkal*, K : *feldült vonásaival*,
- 26 *szólania* (1904 : *szólnia*)
- 28 K : hangos sírásra fakadt <különben is> és kiosont az ajtón; különben is viszkedett már a nyelve,
- 30 K, PH, 1898, Mk és Krk : a *lányoknak*, (1902, 1904, Jk : a *leányoknak*.)
- 34 K : márciusi hó. <Aztán meg> Pisztolty!
- 36 K, PH, 1898, Mk és Krk : és *még* sok öröme (1902, 1904, Jk : és sok öröme)
- 129 : 7 K : Az éj 1. <tanácsot ad> 2. az álom tanácsot ad.
- 8 K : Meg is jött a tanács <mingyárt korán reggel> másnapra, de nem az álom és az éj <küldte> adta, <de> hanem a bécsi sógor sürgönye <reggel> : »Az illető igen derék és <igen> nagyon gazdag ember ;
- 11 K : Minka szíve <mégi[s]> is a bécsi gyáros felé hajlott
- 13 K : a másfél millió pedig a <Röszkey> szüléket ígérte <meg minél fogva> meg, tettek ugyan
- 15 és egész éjjel K : s egész éjjel
- 16 a *vánkoson* (1904 : a *vánkosokon*)
- 18 K : odaigérték neki <Minkát>, elhatározván, hogy a Kovinyi jegygyűrűjét maga a papa fogja neki <elvinni> visszavinni
- 21 K, PH, 1898, Mk és Krk : — Kovinyi *így is* meg lehet elégedve (1902, 1904, Jk : — Kovinyi *is* meg lehet *így* elégedve)
- 21 mondták K : mondták — hiszen mandátumhoz jut a Minka révén. <S végre is biztatta magát 1. Röszkeyt 2. Röszkey> <Röszkey azonfelül is el tudta altatni a lelkiismeretét : Hiszen egy élet forgott szóban — Brand pisztolyt kért tőle> A boldog Brand tehát
- 27 K : Kovinyi Jánosnak a menyasszonyával, <milyen gyönyörű arcú kis> s hogyan csapta el a kezéről stb.
- 30 K : 1. a menyasszonnyal a mandátum <járt>. 2. a menyasszonnyal járt a mandátum.
- 31 K : 1. Ha a menyasszonyt elvitte <a> Brand, 2. Ha a menyasszonyt elvitte tőle a Brand, miért nem vihetném én el a mandátumot?
- 33 cirkumstanciákat, K : circumstantiakat, annál <plau[sibi-lisabbnak]> valószínűbbnek tűnt *fel* neki a terv.
- 35 fejében. K : a fejében.

Lap Sor

- 129 : 38 K : mindenütt elvitték <híret> házas voltának hírét.
- 130 : 1 K : Ha már most nem lesz 1. <többé veje> 2. a veje <a Kovinyi>, hát <akkor> nem is törődik a megválasztásával.
- 4 szcéna K : scena
- 4 K, PH, 1898, Mk, 1904 és Krk : okvetlenül (1902 és Jk : okvetelenül)
- 4 K : dühbe <guru[1]> jön
- 5 K, PH, 1898, Mk és Krk : ha lesz kivel. *Márpedig lesz kivel*, mert ő (1902, 1904 és Jk kihagyással : *ha lesz kivel*, mert ő)
- 8 K : <Úgy is tett. Nem hiába ácsorgott két napig a miniszterelnöki szobában. Egy> A fővárosba érve, ott ácsorgott
- 10 K : A tágas, barnabőr <fotelekben, főispán> <tisztes urak, főispánok és volt képviselők> foteles terem
- 12 K : ahol szanaszét <hever> nyüzsgő
- 15 K : most itt. <A régi miniszterelnökök ridegen néznek le a falakról.> Csak a fekete
- 16 K : egy kis tűz. <Tisztes urak> Főispánok, volt képviselők ülnek, járnak-kelnek <csendes[en]>, várakoznak csendesen, szótalanul <Máskor víg fiúk, most valami> mint az árnyak. <Ma> Mindenkinek kedélyén ül valami <nehéz> sötét sejtetem, a bizonytalanság <kinzása> <kinossága>.
- 20 K : És egyik se tudja <melyik ő>, hogy ő melyik
- 21 K, PH, 1898, Mk és Krk : A levegő, mely itt olyan üde, olyan *éles és finom* máskor, (1902, 1904 és Jk : A levegő, mely itt olyan üde, olyan *finom és édes* máskor.)
- 23 K : A hatalmas miniszterelnökök <kardjuk> kardmarkolatjukat fogva,
- 24 K : a falakról <s Az egyik> Mintha szemrehányást tenne az egyik : <Ti csin> »Ti csináltátok
- 26 K : a másik : <»Én már semmi se vagyok> »Ide jöttetek, ti <is> zérusok . . .
- 28 K : megnyílik <n> néha néha . . .
- 30 K : Elöl a főispánok mennek <mert a főispán öt embert jelent, némelyik nyolcat> be, mert
- „ 37 és 39 Jk és Krk : Noé K—Mk : Noe
- „ 38 K : azok nem <jöttek> mentek
- „ 39 K : az <az> ismeretlenek,
- 131 : 2 K : vicsorgatták <ötévig> öt évig ;
- 4 K, PH, 1898, Mk és Krk : az üstöküket, (1902, 1904 és Jk : üstököket,)
- 7 Jk és Krk : se kvóta, se szoldateszka, (K—Mk : se quota, se soldateska,)
- 11 a belső szoba *misztikus világából* : K : a belső szoba *rejtélyeiből*
- 16 csipős idő volt az imént K : csipős idő volt *még* az imént
- 19 K : táncot járnak <a pattog[ó]> a milliárd apró kis szikrák,
- 20 jó *kedélyben* (1904 : jó *kedélyben*)
- 26 K : Méltóztassanak <holnap> eljönni holnap.

Lap Sor

- 131 : 27 K : jutott 1. a <nagy úr> 2. a hatalmas úr elé.
29 K : hogy jobban <örülnek> örül nekik
30 K : az egyházpolitika<i> miatt
35 K : az ő tömérdek papirosai közt, <végtelen egyszerűségében imponálón, cs[ak] 1. az 2. a különös mellénye (mert a mellénye mindig különös) gombjaival játszadozott>
38 K : <Han[gja?]> Rekedt volt kissé a sok beszédől és egy zsebkendőt tartott a <kiszáradt torlaka> szájánál.
- 132 : 6 K : a szállással? De <már most> mit segíthetek most én ezen?
10 megérdemleném, (1904 és Jk : megérdemelném,)
12 K : Hiszen ilyen módon <mi férfiak> kell, hogy mi férfiak
15 K : Katánghy <különösen> szereti
17 K : De<h[át]> inkább mondj meg
22 K, PH, 1898, Mk és Krk : — Akkor hát ajándékozz meg (1902, 1904 és Jk : — Akkor ajándékozz meg)
25 Jk és Krk : oktrojált K : octroyált (PH—Mk : oktrojált)
30 K : — A garancia? — <mon[dotta]> felelte keserű humorral Katánghy. <Hát gondolod, hogy engem még 1. vis[sza] 2. visszafogadnának> Hiszen engem vissza se fogadnának az ellenzéken többé.
31 Hiszen (1904 hibásan : Hiszem)
33 K : mert <1. ott van 2. meg van> ez a Kovinyi, úgy tudom, népszerű ember ott, azt már nem lehet megrontani. <Én legalább nem segíthetek benne. Legjobb lesz, kedves öregem, ha most nyugton ülsz otthon a feleséged szoknyája mellett és nem költesz hiábavaló kalandokra. Majd lesz gondom rád később, 1. várj sorodra 2. várj sorodra, megjön majd a te napod is, meg hozzák a fekete zászlók>
[E törölt sorok helyett külön lapon, betoldásként, a 132 : 35—133 : 5 sorok. Javítások a betoldásban :]
38 K : ha nyugton <haza> ülsz otthon, <és> nem bocsátkozol hiábavaló <kal[andokba]> <és mégis> költséges kalandokba és vársz . . .
- 133 : 3 K : A ház nagyon fiatal, 1. <nagyon> 2. túlságosan 1—2. fiatal.
6 K : — De ha én magam <meg> megcsinál 1. <om> 2. nám Körtvélyest? (1904 kihagyással : De ha én megcsinálnám Körtvélyest?)
K : <— Azt nem bánom>
7 a vállát (1904 : vállát)
9 K : <— Két támogató>
— Egy-két támogató szót kérnék csak.
11 K : méltóztass <elhivat[ni]> sürgönyileg felhivatni
15 audiencia, (Mk : audencia,)
16 Mk, Jk és Krk : chif/re-sürgönyt K : a következő <chif-rirozott> chif/re-sürgönyt (PH—1904 : chif/re-sürgönyt)
17 K : <27> Azonnali

- Lap Sor
- 133 : 22 K : elindultak 1. <és> 2. <tehát> roppant
 24 K : Az indóházban <már> Katángthy várta őket.
 29 PH, 1898, Mk és Krk : Örülök, hogy megismerkedhetem veled, K : Örülök, hogy megismerkedhetem veled, (1902, 1904 és Jk : Örülök, hogy megismerkedhettem veled.)
 36 K : azt az üzenetet <hagyta> küldte *ki* a később <jövé[őknek]> érkezőknek, (1904 : küldte a később érkezőknek),
 „ 38 csöndes, K : csendes,
 „ 39 K : mint egy <üres> gazdátlan kaptár. <Az e> A méhek
 „ 39 kiröpültek K : kiröpültek
 134 : 5 K : — Azért <hivattalak> kérettelek <hogy a Kat[ángthy]> — mondá Gerezdynnek — <hogy> információkat
 7—12 sor, vagyis ez a szakasz: *Szinte diktátor ez időben, ... a földet és falakat a K-ban még nincs meg; csak a PH korrekturájába toldotta be MK.*
 7 PH, 1898, Mk és Krk : ez időben, (1902, 1904, Jk : ez időben.)
 10 K—1898, 1904—Jk, Krk : ez *a* vékony, (1902 hibásan : ez vékony.)
 13 — Rendben van — *felelte a főispán.* K : — Rendben van.
 15 K : — <Én> A nyakamat teszem rá.
 20 Jk és Krk : zseniális K—Mk : geniális
 20 K : ravaszul húzta be <fej[ét]> nagy rőtszakállú fejét
 22 K : mely <küljebb [így!]> <kics[úszott]> egész kezéig csúszott
 26 K : lehetetlen ; <Kovin[yi]> a választásig <már> csak hat nap van. (1904 : csak hat nap.)
 28 a zászlói künn lógnak, K : a zászlói már künn lógnak,
 29 K : kegyelmes <uram> úr.
 30 K : A polgármester rábólintott : <...>
 <Amit nem lehet,>
 — Ami úgy van, az úgy van.
 — <Tehát> El van végezve — felelte <a hatalmas úr> ő excellentiája s <azzal> ott hagyta őket,
 35 K : nagyságos titulus, <dicsőség> <...> hír, <dicsőség> tekintély mind <De> el volt fújva
 36 K és Krk : a nagy úr *egy* leheletével... (PH—Jk : a nagy úr leheletével...)
 135 : 7 K : hiszen nem sokból áll. <Mondjad nekik, ha találkozol> Menj el még egyszer mellettük és <ejtsd [módját]> mondd meg nekik.
 10 K : — <Eredj.> Jó, jó,
 18 K : fölvilanyozva <átmelegedve> 1. <az országot igazgató kéz> magnetikus erejétől, <mely az ő vállain pihen.> 2. a vállain nyugvó kéz magnetikus erejétől.
 136 : 1 K : 1. <Hogy m>i volt 2. Mi volt
 3 K : midőn 1. <a miniszterelnök n> 2. <a nem b[ánom]> kitéűnt,

- 136: 6 K: Katánghy fizette. <A számla 62 ftot tett ki> Amit viszont
 7 K: egy 62 ftos <fizető pincért>
 10 fölött, K: felett, <mi v> mivelhogy
 11 K: <Menyus tehát nem kettesben volt ott s talán nem is 1. nő 2. hölgyekkel, nem volt tehát rendez-vous-n bizalmasan ketteskén> 3. Menyus tehát nem hölgyecskével vacsorált,
 „ 29 K: hogy bizonyosan <valami> nagy hivatalra
 137: 8 K: Még jobban *felizgatta* <egyébiránt> a kíváncsiságot
 11 K: holnap délután <ra> négy órára nagy értekezletre
 12 *hívd össze neved* alatt a város polgárait. — Röskey«. K: *hívja* össze a neve alatt a város polgárait. — Röskey«. K: [De a 140. lapon levő párbeszédben már a K is tegező formában beszélte a polgármestert és a főjegyzőt!]
 17 K: <Csa[k]> Inkább csak a nagy tekintélyét <az erejét> nyögték.
 18 K: Körtvélyesnek, <mint> hogy
 19 K—Mk és Krk: *e* nagy súlyt (1902, 1904, Jk: *a* nagy súlyt)
 21 K és Krk: S ez a hatalom *többnyire* úgy *képződik*, mint (PH, 1898, Mk és Krk: S ez a hatalom *többnyire* úgy *keletkezik*, mint) [A K *képződik* szavának helytelen olvasása következtében a PH óta örökletessé vált a *keletkezik* kifejezés!] (1902, 1904, Jk kihagyással: S ez a hatalom úgy *keletkezik*, mint)
 25 fölött K: felett
 27 K: s karddal 1. <meg> vagdalták 2. véresre vagdalták
 29 interpellációja. K: interpellatioja.
 30 K: s három hízóját <ello[pták]> elvitték. — Szóval <mivel> mihelyt
 32 mindjárt elszabadul minden kártékony szenvedély. K: mindjárt <föl>elszabadul *láncairól* minden kártékony szenvedély.
 „ 35 K, PH, 1898, Mk és Krk: járult (1902, 1904, Jk: járul)
 „ 35 szenzáció K: *sensatio*
 „ 35 K: hogy a <bolondos> Munczy
 „ 37 K: 1. <afféle vakmerő> 2. különös 1—2. célzásokat tett.
 „ 38 K: vitték el <azokat> egyébiránt.
 138: 1 K: — Bosszú műve lészen <az> egészében <kérem alásan> és részletenkint.
 2 Én legalább *az* mondó vagyok. [K-ban és minden szövegben így!]
 5 K: — <Sejtem> Sejtelmezni vélem illető egyéniségének <mi v> mivoltát, de...
 7 Beszéljen *világosan*. Mi tartja vissza? K: Beszéljen szabadon *hát*. Mi tartja vissza? (PH: a *világosan* szó súlyos sajtóhibával, értelmetlenül.)
 10 Munczy K itt: *Munczi*

- 138 : 14 K : és a jegyzőkönyvvel! <Ugye> Aztán <újra> lecsillapodott és szelidebben <kérdé> mondá : <Úgy kell, . . . > Azt hiszi kegyelmed,
- 17 PH, 1898, Mk és Krk : Tudok *ám* én kalapács is lenni, hallja kend. (1902, 1904, Jk kihagyással : Tudok én kalapács is lenni, hallja kend.) [A K-ban ez a mondat nincs meg, csak a PH korrektúrájába toldotta be az író.]
- 17 K : Beszéljen egymásután. <Ugye> Nem valamely
- 19 — Távól legyen (K : légyen) személyemtől egy ilyen *be-tekintés*. [= föltevés, gyanúsítás.] (K-ban és mindenik szövegben így!)
- 21 rendíthetlen K : — Följebb! — mondá <megrendíthetet-
[len]> rendíthetlen (Jk : rendíthetetlen)
- 23 és 27 kezd K (és PH) : ked
- 28 Munczy megmaradt méltóságteljes flegmájánál : K : 1. Munczy méltóságteljes flegmával <viszonzá> : 2. Munczy maradt méltóságteljes flegmájánál :
- 29 K : — <Még föl[jebb!]> Följebb!
- 31 sehogy se lehetett kicsikarni) K : sehogy se lehetett *belőle* kicsikarni), hogy a <magas> kormány lopatta el a sértéseit (PH hibásan : a sértéseit[!]) 1. <bosszúból, hogy politik> 2. <a> politikáját <álláspontját> megbosszulja. 3. a múltkori közbeszólásáért a tizenhárom generálisról (PH hibásan : generálisról)
- „ 34 K : — És <milyen párton van ked?> mi a politikája?
- „ 36 hogy a politikai K : hogy *e* politikai
- 139 : 1 mindenféle *apró* esemény (Mk : mindenféle esemény)
- 4 plakátokat a falakra, K : plakátokat *is* a falakra,
- 5 nyomtatva. (Jk : nyomtatva.)
- 7 K : atyafiak [.] <T[alán]> és arról
- 9 K : 1. a < földművelés[ügyi minisztériummal] 2. az aera-
riummal
- 11 K : hogy legyen <valami> várni valója
- 12 K : Hogy ne a saját erejében kelljen <ebben> <erre néznie> hinnie,
- 15 K : hogy még ki is doboltatta <a város két dobosa> a leg-
távolabbi utcákban
- 17 K : a polgármesterék <Panna> Piroška szobalánya
- 18 K : a náluk levő német úr <vőlegénye . . . > a Minka vőlegénye,
- 19 és hogy Kovinyira *kosár vár*. K : és hogy Kovinyi úr *számra* *készen van a kosár*.
- 20 K : <Minden öre[g]> Egy öreg asszony se
- 21 K : báró < . . . > Blandihoz, aki rögtön 1. <ki is> adta 2. kiadta 1—2. a rendeletet.
- 23 K : 1. — Hamar üljön <fel> egy Floquet <a legsebesebb lóra és> vágatasson 2. — Hamar üljön lóra egy Floquet s < . . . > vágatasson
- 25 K : 1. <Egy> lovász 2. Lovász

Lap Sor

- 139: 27 K: kimenőt kapott; <a keres[kedők]> az emberek
 34 összegyűlnek, K: <és> összegyűltek,
 37 PH, 1898 és Krk: saját gyerekei K: a saját <apró gyer-
 mekei> gyerekei (1902, 1904, Jk: saját gyermekei)
- 38 Még jobban megélenkült a *nemes városka* másnap, mind
 künn ácsorgott a *lakossága* az utcákon, K: Még jobban
 megélenkültek az *emberek* másnap, mind künn ácsorgott
 [így, egyes számban!] az utcákon,
- 140: 7 K, PH, 1898, Mk és Krk: Egyedül lépett ki. A főispán
 négyes fogata is (1902, 1904, Jk: Egyedül lépett ki, a fő-
 ispán négyes fogata is)
- 11 K: Elgondolkozott a <legközelebbi> legutóbbi eseményeken
 13 K, PH, 1898, Mk és Krk: mért (1902, 1904, Jk: miért)
 14 s aztán (1904: s azután)
 24 — *Igen helyes.* (1904: — *Nagyon helyes.*)
 24 K: egy negyedórám <...> van <átöltözni> átöltözni. <Add-
 [ig]> Te addig
 29 — Neked megsúgom, K: — Neked megsúghatom,
 36 K: — Kovinyi otthon marad. <Ö[rdőg]> Egyébiránt az
 ördög törődik Kovinyival!
- „ 38 K: — És a <polgár[mesterei állással]> várossal mi lesz?
 141: 2 te leszesz a polgármester. K: te leszesz a polgármestere.
 <— Nem vagyok én érdemes arra...>
 3 hüledezett K: hüledezik
 4 K: míg vére sebesen <...> nyargalt
 7 de főleg a városé. (1904: főleg a városé.)
 10 K: 1. közel <fekszik> a város, vagyis <feküdnek>, ha 2.
 közel van a város, vagyis közel lenne, ha
 11 terpeszkednék (PH a K hibás olvasása miatt: terjeszkednék)
 13 K: A »Tudás« <tavát> 2. A »Tudás«-t
 14 K: nyáron, <télen ped[ig]> s a hit
 16 K: érzi magát <pu[ha]> selyem lágy vizében,
 17 K, PH, 1898, Mk és Krk: *belelép.* (1902, 1904, Jk: *belép.*)
 17 szalmafedeles K: szalmafedeles
 20 K: gyanánt <emlegettetik> említendő.
 25 stb. Jk és Krk: Rákóczi K—Mk: Rákóczy
 27 az aggság félreismerhetlen jeleivel, K: <az> az aggság
 félreismerhetlen jeleivel, (Jk: az aggság félreismerhetlen
 jeleivel,)
 28 K: szépen faragott <...> paddal,
 35 mint fák alatt álldogált hét-nyolc esztendőn keresztül. K:
 mint fák alatt <ácsorgott> álldogált hét <álló> nyolc eszten-
 deig.
- „ 39 K: <Azzal> Innen aztán
 142: 6 K: <hanem> egyszerűen kitértek,
 9 K: a kisvárosi <vidékiek> előkelőség
 14 A terem zsúfolásig megtelt, (K, PH, 1898 és Mk: A terem
 a zsúfolásig megtelt,)

Lap Sor

- 142 : 16 ostromolják : (Mk : ostromolták :)
 18 Lénárt begombolkozik (1904 hibásan : Lénárt gombolkozik)
 20 K : — Ros[s]z nem lesz. 1. A <város haladására jó> lesz.
 2. A város kárára nem lesz.
 22 K : utasítá <el> vissza a vádat
 26 Coriolánt, K : Koriolánt,
 28 bársony wiklerekben K : bársony <viklerbe> wiklerekbe
 28 K : a rómaiak. <Nagy dolog az nagy> Ma és tíz év előtt
 <nagy dolog> ég és föld. A niveau emelkedik <mert emeljük>.
 29 Oh, istenem, milyen gyorsan megyen minden ... K : Oh,
 istenem, milyen gyorsan megy minden ...
 31 K : Galoppinek <jönnek> csörtetnek
 34 K : az ajkáról <s a tömegben út nyílik> s utat nyit neki
 a tömeg
 36 K : míg hátravetett fejjel, <kevély> a <tömeget> sokaságot
 36 K, PH, 1898, Mk és Krk : átszegző pillantással (1902 és Jk :
 átszegő pillantással 1904 : átszelő pillantással)
 39 Krk : csöngettyűvel. K (PH, 1898, Mk : csöngettyűvel. 1902,
 1904, Jk : csengettyűvel.)
 143 : 2 K : — <Kedves> Tisztelt polgártársaim <Édes> édes szülő-
 városom szülöttei!
 4 csendesen K : csendesen
 6 K, PH, 1898, Mk és Krk : Tényleg szép *bariton* hangja van
 (1902, 1904, Jk kihagyással : Tényleg szép hangja van)
 10 kezdte K : kezdé <Vinkóczy> [MK szórakozottságból az
 előbb leirt nevet ismétli, majd kijavítja :] Részkey,
 13 K : szomorú <érzelmeivel> gondolatával tölt el.
 16 K : 1. — <Te m>arha — 2. Marha — felett rá egy másik
 <tapintatos> hang.
 18 K : határozni. <A ...> <Az ügyek úgy állanak odafönt,
 hogy> Magyarországra nagy és válságos idők következnek
 <be legközelebb> s városunk jövője <ezen> a következő
 országgyűléstől függ.
 21 K : melyek városunk <élete> léte
 22 K : fölvirágzása felett <vannak [hivatva dönteni]> döntenek.
 24 K : és látom a <másikon> másikon a <virágzó> márványos
 palotákat <a másikon> <old> melyek <a Kemese> <melyek>
 <csendes tükrébe> kacéran nézegetik magokat a Kemese
 hajókkal átbarázdált tükrében.
 28 K : kiszínezní a <jövő> messze jövő képéből
 33 K : <fogják> fognak övezni
 36 K : melyen <gyermekjátéka[ink]> <já[tékaink]> bölcsőnk
 ringott.
 „ 39 K : és nekünk <van> van jelöltünk,
 144 : 1 K : elfogadtuk. <Itt most (És most dörgővé vált a szónok
 hangja, melyről reszketni látszottak a falak)> 1. De azt
 mondja <az örök szabály>: 2. De azt mondják Róma
 bölcesei :

Lap Sor

- 144: 3 K: — de a törvény még szentebb. <De> <És a törvénnyel>
 És még a törvényt is
 5 K: hogy törjük össze a szokást.
 <— Törjük — kiálta kézbe Gál Ferenc Kovács. Igenis>
 7 közbeszólani, a *kezzeit* fölemelve: K: közbeszólni, a *karjait*
 fölemelve:
 9 a nagy ökleivel, (1904: a nagy öklével)
 9 K: hogy valamit összetörhessen <...> <...>
 11 K, PH, 1898, Mk és Krk: ámbátor az az értekezlet, (1902,
 1904, Jk: ámbátor az értekezlet,)
 14 K: dörgővé vált <hogy szinte> és hatalmassá <reszketni
 látszottak a falak> Kovinyi nekünk most nem elegendő.
 <— Én magam megyek fel az országgyűlésre>
 16 <Az emberek meglep[ődve]> k: Az emberek összenéztek[:]
 mi ez?> tanácstalanul néztek össze.
 18 K: — Hanem tudok egy embert — folytatá l. ellágyult
 <hangon> 2. ellágyultan, *érzékenyen* — aki <kész magát
 kitépni vagy> egyik lábával <talán> a sír szélén
 21 K: akire e <...> bekövetkezendő nehéz időkből
 22 és a kötelesség (1904: és kötelessége)
 22 K: Ez az ember <én vagyok> tisztelt
 <— Én, Rös[zk]key> polgártársaim —
 <— Én, Rös[zk]key Pál>
 — Ki az, ki? <lihegte> ordította lázasan száz és <...> száz
 száj egyszerre.
 25 K: — Én <vagyok>, Rös[zk]key Pál.
 26 K: — A meghökkenés l. <rettenetes> csöndessége 2. kínos
 <bántó és rettenetes> csöndessége állt be egy másodpero
 feléig, aztán egyszerre kitért egy <olyan éljen> éljen-orkán,
 28 K: még tán <a> vakolat is <le> hullott a falakról.
 29 K: Csak egyetlen ember, egy cingár, vékony <legényke>
 úrfi ordította,
 32 K: hogy egy puskát hozzon <magával> hazulról).
 34 Krk: *szcéna* K—Mk: *scéna* (Jk: *szcéna*)
 34 a *zsihajban*. (1904: a *zsihajban*.)
 34 K: A szónok <pedig> ott állt
 35 K: <s> még egyszer <...> végig hordozá <azokat> az egybe-
 gyülteken:
 145: 1 K: hogy senki se olyan bolond <hogy a> szavát <emelje>
 emelni mert azt most menten <elagyabu[gyálnák]> össze-
 zúznák.
 6 K: ráncba vonódék <és> s vérbe borult <szemekkel igye-
 kez[ett]> szeméit abba az irányba indította.
 11 K: egy öreges úr <a...>
 11 K: Tóth Ferenc uram, a <szét bomlott> kétfelé vált köpe-
 nyege alatt (PH: a kétfelé vált *szürke* köpenyeg alatt)
 12 K: egy <seregéllyel> *szajkóval*[:!], melyet egy hélig tanított
 <négy nap tanított meg> nagy fáradsággal <e két szóra>

- kedves meglepetésül a polgármester úr öngnagságának a veje <m> megéljenzésére — <s íme a szegény embernek> s az oktan állat
- 145 : 15 K amint véletlenül elcsúszott a keze a szájáról, PH, 1898, 1902, 1904, Mk : a szájáról,
- 16 K : ügyet se vetvén a <politikai fordulatokra, megváltozott> politikai helyzet<re> megváltozott voltára,
- 18 nem való a stréberség, (Jk hibásan : nem való stréberség,)
- 19 az is visszájára fordul. K : az is visszájára fordul <az ő kezében> (1904 : az visszájára fordul.)
- 20 Jk és Krk : A *seregélynek* ugyan legott ő maga kitekerte a nyakát, K : <A szajkót nyomban ott megfojtotta ugyan ő m[aga]> A *szajkónak* ugyan legott ott ő maga kitekerte a nyakát, (PH—Mk : A *seregélynek* ugyan legott ott kitekerte a nyakát.) [A K-ban MK a *seregély* és a *szajkó* kifejezés közül a 12. sorban a *seregélyt* törölte, itt pedig csak a *szajkót* használta, de a PH korrektúrájában a *szajkót* mégis *seregéllyel* cserélte fel. — Az ott szócska a K első fogalmazásában (nyomban ott) helyénvaló volt, de a másodikban (legott ott) csak tollbotlás lehet. A Jk nyomán elhagytuk.]
- 21 de vajon ezzel jóvátette-e a kellemetlen érzést stb. K : (Aligha nem lesz bent 1. az ellenzéki 2. a holnapi ellenzéki lapokban, hogy egy választási halálozás már esett Körtvélyesen) <egy ellenzéki egyéniségen> de kérdés, hogy <a polgármester úr, illetve most már a követjelölt úr szem[élye]> ezzel jóvátette-e Tóth uram egészen az okozott kellemetlenséget?
- 22 K, PH, 1898, Mk és Krk : a holnapi *ellenzéki* lapokban, (1902, 1904 és Jk kihagyással : a holnapi lapokban,)
- 29 egy *szép* asszonyhoz (1904 : egy asszonyhoz)
- 31 *hogy* nem a keblén (1904 : *ha* nem a keblén)
- 146 : 2 a hivatal-szobájába, (1904 : a hivatalos-szobába,)
- 9 K : tisztelte<m>tem,
- 12 tudósítónk erősködik, K : tudósítónk *azonban* erősködik,
- 13 »Az egyik fele megtörtént. *Siess.* »K : « Az egyik fele megtörtént. »
- 14 K : A Fehér <lónál természetesen> ló előtti téren
- 16 K : a hordókat s <bög[rékből]> miután nem volt
- 20 K : <az> útja
- 21 K : <mintha> mintegy megszólaltatván
- 24 K : megkerültek <a Munczy ártányai>
- 24 K, PH, 1898, Mk és Krk : két »külvárosi« *gazember*, (1902, 1904, és Jk értelemzavaró hibával : két »külvárosi« *gazdaember*!)
- 26 K : Szlányik <re[n]dőr> rendőr <már> nagy furfanggal csipte meg őket, de Munczy <most> nem <akarja> akarja elősmerni, hogy ezek az ő <jószága> sertései. (1904 : ... nem akarta elősmerni,) akik etették, hizlalták, felismerték, hogy ugyanazok,

Lap Sor

- 146 : 28 K : akik <ette> [így!] etették, hizlalták, *megesküsznek*,
 hogy ugyanazok,
 30 K, PH, 1898, Mk és Krk : hogy a Bibajok lopták *volna* el.
 (1902, 1904, Jk : hogy a Bibajok lopták el.)
 30 K : <Ostobaság. Tudok én amit tudok.> Nem vagyok én
 akkora számár, mint a tekintetes <úr> kapitány úr hiszi.
 Messze kiható szálak<ról> ha mondom ...
 32 Főtebb kell K : Főlyebb kell
 34 K : Annyira beleélte már magát abba a gondolatba, hogy
 <ó voltaképen> 1. a hazafiság<nak egy martyrja, ho[gy]>
 2. a hazafiságáért üldözik, hogy
 36 K : hogy fájna <...> neki
 38 K : <Komái s> A csizmadiák
 38 K, PH és Krk : dévajul rőfögnek, (1898—Jk : *röhögnek*),
 [Megtartottuk a K és PH eredeti kifejezését, mert előbb,
 ugyanezen lap 21. sorában szintén ez áll — mindenik
 szövegben!]
 147 : 1 *Ne* menjen el (1902 hibásan : *Nem* menjen el)
 3 K, PH, 1898, Mk és Krk : a kancsót *is* nyújtják. (1902,
 1904, Jk : a kancsót nyújtják.)
 4 K : int kezével <és>.
 6 megbotránkozva. K : megbotránkozva.
 7 K : — <Miért> Hé, koma! Miért, koma?
 8 K : <a> kezét :
 9 K : — 1. <Nem> engedi 2. <Mivelhogy n>em engedi 3.
 Nem engedi
 11 K : 1. a »Szegfü[«] utca 2. a Templom-utca
 12 K : egy négylovas <fogat> bricska,
 13 izzadság, K : izzadtság,
 14 K, PH, 1898, Mk és Krk : No, *iszen* (1902, 1904, Jk : No,
hiszen)
 20 Kovinyi (1904 : a Kovinyi)
 20 K : a kocsi mellett 1. <a báró Ban> <Blandi> lovász<a>
 ügetett, 2. a lovász ügetett, akit <Blandi> tegnap menesztett
 érte báró Blandi.
 26 K : <Nagy csönd> Csönd állott be. Mindenki
 28 K : 1. <De e> hallgatagság 2. E hallgatagság azonban
 29 K : kitalálja 1. <hogy nagy> fordulatnak 2. mekkora fordulatnak
 31 K : mondá <Kovinyi> gúnyosan —, aki meg meri mondani,
 <hogy> mi történik.
 „ 33 Köntösy (Mk itt hibásan : Köntesy)
 148 : 7 K : <És> Miközben szelíden 1. <tette le kezeit egy> elől
 álló csizmadia, Marek József uram <vállára>. 2. fogta meg
 egy elől álló csizmadia, Marek József uram kezét.
 9 K, PH, 1898, Mk és Krk : megtörölvén (1902, 1904, Jk :
 megtörölvén)
 10 a bajszát (1904 : a bajuszát)

- 148 : 13 K : tekintett <oda> rá [Ez utóbbi szócskát MK elfelejtette álhúzni, utána írva ismét :] oda,
 13 *főhismerte* K : *felsőmerte*
 16 K : 1. — <Ön hálátlan ember> Botoska. <Ez> nem illik. 2. — Ej, ej, Botoska! Öntől nem illik.
 17 K, PH, 1898, Mk és Krk : pattant föl Botoska uram. (1902, 1904, Jk : pattant föl a Botoska uram.)
 19 K : <Ekkorára>
 <Csúnya> Meglehet, csúnya feleselések indultak volna meg, (PH : indultak volna még,)
 19 de akkorára, jó szerencse, odaért már Lénárt főjegyző úr, K : de ekkorára, jó szerencse, <odajött> odaért Lénárt főjegyző úr
 20 s karonfogván Kovinyit, (Mk : s karonfogta Kovinyit,)
 24 K : <úgy látszik> ott fõnn
 24 az utóbbira K : ez utóbbira 1. parancsolták <rá>, hogy <föl> lépjen. 2. ráparancsolták, hogy lépjen föl.
 27 K : felvilágosításokat, <amik[hez]> amihez kétségtelenül jogod van.
 29 K : <hajtotta> nyögte Kovinyi.
 33 K, PH és Krk : — De négy ló! — mondták (1898—Jk : — Derék négy ló! — mondták) [A De négy ló! MK kedvelt, magyaros kifejezése, amelyet másutt is használ. Az első kötetkiadás (1898) óta — talán csak a szedő vagy korrektor önkényes módosítása következtében — a nyomtatott szövegekben örökletessé vált a Derék kifejezés. Ld. még Az én kortársaim II. köt. Jk. 21. köt. 86. l.]
 33 K : mondták <irigykedve> a kovácsok és szíjgyártók, mint műértők bámolván 1. a <négy> szép állato<t>. 2. a szép állatokat. [Alatta még a következő törölt sorok :] <— 1. A Kozsehuba 2. A takarékpénztár 1—2. új kölcsöne — jegyzé meg 1. a gonosz 2. a ros[s]z szájú 1—2. Prokes írnok — négyessé változva. — De a Minkát>
 „ 35 K : — Jól <el tudnák> el bírják vinni
 „ 36 K : — jegyzé meg <Alvinczy> Levinczy fiskális.
 „ 38 nevetségés, lenézett alak, (1904 : nevetségés alak),
 „ 38 szintén K : szinte
 149 : 6 K : <Az emberek> A lakók kidugták fejüket az úri <hintó> fogat zajára
 7 K : <Kozse[huba]> A takarékpénztár
 13 K és Krk új bekezdéssel (PH—Jk folytatólágosan) : Lassan-lassan elhalt a kocsirobaj, stb.
 15 K, PH, 1898, Mk és Krk : megteltek cselédleányokkal, (1902, 1904, Jk : megteltek a cselédleányokkal,)
 16 tele kancsókat (1904 hibásan : tele kancsókkal)
 17 K : a majsztramoknak ; <szóval> a kofák begyékrényezték áruikat <begyékrényezték> a piacon,

Lap Sor

- 149 : 21 K : 1. hogy <reggelre már czeket lengethesse a szellő> 2. hogy <a holnap felkelő nap már czeket találja.> 3. hogy a hajnali szellő ezekkel cnycleghessen.
- 24 K : napszamosok <éne[ke]> dalolása,
- 26 K : kapuján 1. <csak hogy> a felirat <már meg van [változtatva]> 2. csak a *felirat* változott meg
- 27 K : míg átídomítá <olyanra> betűit :
- 28 K, PH, 1898, Mk és Krk : *Voluntas Dei* : (1902, 1904, Jk : *Voluntas dei* :)
- 31 a megyei és a városi urak, (1904 : a megyei és városi urak,)
- 32 Jk és Krk : az intelligencia krémje : K : az *intelligentia* krémje : (PH—1904 : az intelligencia krémje : Mk : az intelligencia crèmeje :)
- 32 Szalárdy (1904 — itt és a 150. lap 6. sorában — hibásan : Szilárdy)
- 34 az őrnagy és a miniszteri osztálytanácsos, (1904 hibásan : az őrnagy és miniszteri osztálytanácsos,)
- „ 36 a *Szent Lélek*hez K : a *Szt-Lélek*hez
- 150 : 1 a legtekintélyesebb, mert a leggazdagabb körtvélyesi kereskedő, K (és PH) : a legtekintélyesebb, mert leggazdagabb körtvélyesi kereskedő, (Jk hibásan : a legtekintélyesebb, mert a leggazdagabb körtvélyesi kereskedők,)
- 2 K : és <mások> mások
- 7 K, PH és Krk : mert a *két* fivére stb. (1898 — Jk kihagyással, hibásan : mert a fivére stb.)
- 10 *levegőben* K : *levegőbe*
- 11 K, PH, 1898, 1904, Mk és Krk : megzördült (1902 és Jk : megzördül)
- 11 landau K *landeau*
- 14 Jk és Krk : — Miféle piramidális (PH—Mk : *pyramidális*) ostobaság történt itt? K : — Miféle <horizontalis> piramidális ostobaság történt itt *megint*?
- 15 K : hol egy <Rő[szkey]> Rőszkey-zászló
- 16 K, PH és Krk : Az ember ki *se* mozdulhat (1898, Mk : Az ember ki *sem* mozdulhat 1902, 1904 és Jk : Az ember ki *nem* mozdulhat)
- 17 Kezet *se* fogott K : Kezet *nem* fogott (1904 : Kezet *sem* fogott)
- 23 K : <Hogy ne?> Hiszen ez nagyon
- 25 Glück úr is (1904 : a Glück úr is)
- 30 K : a fülünkbe. <Tegnap azt, hogy mi akarja lenni> — Hát jól van,
- 31, 32, 34 *montam... montá... montuk* K : *montam... meg montá... montuk* (1904 : *mondtam*[!]... *montá... montuk* Jk — hibásan, nem érzékeltetve Mravina tótos beszédét — : *mondtam... mondta... montuk*)
- 34 K : hát muszáj <elmenni> és csináltuk neki nagy vivátokat, <mivelhogy hát muszáj volt> mivelhogy nekünk is muszáj volt

Lap Sor

- 150 : 39 K : Őt most nem nélkülözhetjük.
— <Úgy? Most meg már> <Bozse moj> — Enyim lelkemre,
- 151 : 1 most *meg* (PH, 1898, Mk : most *még*)
2 K : egy <másik> új bolhát.
3 mint egy vadkan, *csörteett föl* a lépcsőkön K : mint egy
<megsebzett> vadkan *sietett fel* a lépcsőkön
5 mint egy *megrúgott* hangyaboly. (1904 értelemzavaró sajtó-
hibával : mint egy *megugrott* [!] hangyaboly.)
9 menjenek és dobolják ki, (Mk hibásan : *menjenek* és *dobol-
játok* ki,)
9 K : délután négyre új <v[álasztás]> értekezlet lesz
26 K : Menjen a dolgára, kis <Flo[quct]> <izé> izé...
29 K 1. <A>h 2. Oh
30 K, PH, 1898, 1904, Mk és Krk : megjelenésük. (1902, Jk :
megjelenésök.)
31 Éppen a mosdószekrénye előtt állott és Jk, Mk, Krk : par-
fümöt (PH—1904 : párfümöt) öntött a zsebkendőjére. (1904 :
Éppen a mosdószekrény előtt állott és a párfümöt öntötte
a zsebkendőjére.)
„ 35 Jk, Krk : *pózbán*. (K—Mk : *poseban*.)
152 : 1 K : — Igen, a leányt <r[erölt]jett[ék]> [Az író tollbotlása!]
is ráeröltették
6 K : hogy megöljem.
<— És megölted>
— No, és megölted?
9 a könnyei hulltak (PH : hulltak,) *a záporosd se különben*,
K : a könnyei hulltak, *mint a záporosd*,
17 elkeserít (1904 : *elkeserített*)
18 csüggték K : csügtek
19 K : A főispán *gúnyosan* mosolygott.
20 K, PH és Krk : — *És most?* (Ez a kérdőmondat az 1898. évi
első kötetkiadásból és az utána következő mindenik ki-
adásból — nyomdai gondatlanság miatt — kimaradt.)
22 — Úgy kell — felelte a főispán *gúnyosan* —, én *sohasem*
K : — <Látod> Úgy kell — felelte a főispán *undorral* —,
én *sohase* (1904 : *sohase*)
25 K : vagy nem <kel> kellek?
26 Bátor Blandi (1904 : *a* báró Blandi)
28 Te egy igazi Floquet vagy! K : Te egy igazi Floquet vagy!
*Ha rajtam állna, odaültetnék az izé... Arthur király kerek
asztalához a többi Floquet-ék közé.*
29 K : — Köszönöm <a jó akaratodat.> Muki, köszönöm<...>
— De már most térjünk a dolgokra, mert <már> hallok
<hogy> csoszognak
32 *tulajdonképpen?* K (és PH) : *voltaképen?*
33 K : Elégtételt azzal <a gazember> az aljas emberrel szemben.
35 K, PH, 1898, Mk és Krk : nem a Bakony erdeje (1902, 1904,
Jk : nem Bakony erdeje)

Lap 8or

- 152 : 37 K : Ezer Floquet! <Valakinek> Ezt én így fogom *fel*,
 „ 38 és *a tükörből fixirozni kezdte* saját magát. K (és PH) : és
fixirozni kezdte a tükörben saját magát.
- 153 : 2 K : de csak egy föltétel alatt.
 <Mi a feltételed és mi az elég[tétel]>
 3 K : és diadalmasan <nézett> kacsintott barátjára.
 7 K : — Hát <a föltétel> az elégtétel az, hogy
 7 semmi esetre *se* (1904 : semmi esetre *sem*)
 9 *ordított föl* (1904 : *kiáltott föl*)
 11 K : de a föltétel: viszont <az, hogy> ti is szavatoakat adjátok
 <hogy mellette lesztek, ha egy másik talál föllépni s e> hogy
 mellette lesztek *teljes erővel* egy új jelöltnek, (A PH-tól
 kezdve a kiemelt két szó nélkül)
 [A 153. lap 14—28. soráról nincs kézirat. Ezt a részt MK
 valószínűleg csak a PH korrekúrájába toldotta be.]
 26 az ember elégtételt akar nektek, (Mk önkényes kiegészítéssel :
 az ember elégtételt akar *adni* nektek.)
 29 Gerezdy Mihály élvezett bent a lelkében, K : Gerezdy Mihály
 élvezett *ott* bent a lelkében,
 30 vakarta tarkóját K : vakarta *a* tarkóját
 33 K : — Hiszen <nin[cs]> — folytatá — nincs kizárva,
 36 A személy végre is közömbös, kötött kézzel bele se mennék
 egy akcióba. K : A személy végre is közömbös <k...>
kell hogy legyen, mert kötött <személlyel> kézzel bele se
 1. <megyek az> 2. mennék egy 1—2. akcióba.
- 154 : 1 gentleman (Jk : dzsentlmen)
 1 K : <összenézett és> odanyújtotta a kezét.
 6 boltívei (1904 : boltíve)
 14 K : »Hát csak ide megyek <egy kicsit> a főispánhoz, egy kis
 tanácskozáshoz <hivat[ta]tván> szólíttatván.«
 18 K : a lakó <szobájába, hol> szobáiba, hol
 27 ott volt továbbá Bujdosó Ferenc uram, hanem biz a kabátja
 ujjával K : ott volt továbbá <Katácsy> Bujdosó Ferenc
 uram, hanem biz *az* a kabátja ujjával törülte <most> itt
 is az orrát.
 30 de a felesége *ide* is utána jött (1904 kihagyással : de a fele-
 sége is utána jött)
 „ 35 K : Nem hiányozék <a mamlasz> Hatolyka György se.
 „ 36 mitől nőtt nagygyá.) K : mitől nőtt nagygyá *é kelme.*)
 „ 38 K : ficamította <ki>, mert
- 155 : 2 K : mert <mindjárt> egy arasszal
 5 K : ellenben csak <kevesek> kevesen
 7 PH, 1898, Mk és Krk : főtisztelendő esperes-plébános *Ber-
 nolák Nep. János*, pápai kamarás, Martinkó Cézár patikus,
 akit egyébiránt rövidesen csak »Szent Lélek«-nek neveznek,
 (1902, 1904, Jk : neveztek.) és Levinczy fiskális. K : főtiszte-
 lendő esperes-plébános *Paták Ján[os]*> Nep. János pápai
 kamarás, <Kis> *Panyóki Miklós* patikárius és Levinczy fiskális

- 155 : 12 K : pohárral <a többiek[kel]> mindnyájukkal, barátságos beszélgetésben <fejtette ki> adta elő, hogy
- 17 K, PH, 1898, Mk és Krk : sőt elveszi kedvét (1902, Jk : sőt elveszi a kedvét 1904 : sőt elveszi a kedvét)
- 24 K : hogy ne hagyja el <szeregett> városát,
- 25 maradjon továbbra is *polgármester*. K : maradjon továbbra is *az élen*.
- 27 — Nem fog *sikerülni*, K : — Nem fog *menni*,
- 30 K : — Hát ha mégis — <mondá a főispán> jegyzé meg
- 35 K : mert <k[ívánja]> a kormány is kívánja.
- 36 K : — Eh! — <pat[ant fel]> vetette oda a főispán hanyagul.
- 37 K, PH, 1898, Mk és Krk : de mi végre *se* vagyunk (1902, 1904, Jk : de mi végre *sem* vagyunk)
- 39 K : Az iparosok összenéztek <egy> és meglökdösték egymást, <halkan sugdostak egymás közt>
— Derék ember. Kemény lélek... <Nagy sas.> Hallotta *ked.* (PH—Jk és Krk : *kend.*) Nem vagyunk a kormány lakásai.
- 156 : 3 K és Krk : Bólingattak (PH—Jk : Bólingattak)
- 5 K : nagy értekezlet<hez> hez, mely
- 7 főtisztelendő *Bernoldk* János vezetése alatt K : főtisztelendő *Patak* János vezetése alatt
- 11 K : átnyújtani <hogy> a nagyobb pompa végett.
- 17 K és Krk : ilyen hamar *egy* olyan okos kis lánykát? (PH—Jk : ilyen hamar olyan okos kis lánykát? 1904 : ilyen hamar olyan okos kis lánykát?)
- 20 K : <— Van énnekem.>
<Itt [vagyok én]> <Hát én mi vagyok?>
— Itt vagyok én.
- 21 K : nevetett *fel* <Mar> Mravina s <utána> a többiek is mosolyogtak.
- 23 K—1898, 1904—Jk és Krk : javította ki magát a szenátor. (1902 hibásan : javította ki magát, szenátor.)
- 24 Odaadom a Katkát, a legkisebbet, az úgy szaval, mint a pinty. (1904 kihagyással : a legkisebbet, úgy szaval, mint a pinty. K : Odaadom a <kis> Katkát, a legkisebbet, az úgy szaval, mint a pinty. [A K-nak ezután következő részét MK már a PH-tól kezdve kihagyta, valószínűleg a PH korrekcióján törölte :]
Zsibónak csinos <lányai> kisasszonyai voltak, közönségesen <úgy nevezték őket> »Borzasztók«-nak nevezték őket a városban, mert a két <bálozó kisasszony> nagyobbik valami különös szellemességet vélt abban találni, hogy ahol <fel k[ellett]> fel kellett kiáltaniok <hogy> »Borzasztó!« (Pedig a kisvárosi diskurzusoknál gyakori szó) ezt úgy fordították el <hogy> »Borzasztó!«
— De hát a versike? — veté föl E. J.
- 30 K : 1. <Ezen közbejött> 2. <E közbejött apróság (mondhatnók

- lappália) > 3. <Ez apró kérdés> 4. <A fent leírt eszmecsere folytán> 5. E mihaszna kérdés is elintéztetvén, következtek és szokás szerint megcsókolja a *verselő* leánykát, K: és <mf[egcsókolja]> szokás szerint megcsókolja a *szavaló* leánykát,
- 35 K: 1. a <minőt> 2. a mit [törlés nélkül] 3. a minő 1—3: csak az ő fényes eszéből
- 157: 3 hátravetve (1904: hátravetvén)
 5 — Erre majd meglátjuk, K: — Erre *aztán* majd meglátjuk,
 8 K: megtarthat<sam> suk. <Az on> [= ön? önök?]
 9 K: Ezzel <meghajtotta magát, mindenki vel kezét fogott, föllállt> fölemelkedett
- 11 K: a <nagy> befolyásával, *aztán* <K[öszönöm]> meghajtottta magát: »Köszönöm szíves megjelenésüket» — <és eleresztette> s egy előkelő kézmozdulattal elbocsátotta a meghívottakat, csupán három urat tartván <mag[ánál]> vissza titkos szemintéssel egy <leg is> legbizalmasabb tanácskozáásra:
- 14 egy legbizalmasabb (1904: egy bizalmasabb)
- 15 *Szent Lélek urat, a gyógyszerészt*, K: <Panyóky> Panyóki Miklóst, a gyógyszerészt,
 17 — Tisztelt barátim — *szólt*, miután K: — Tisztelt barátim — *kezdé*, miután (1904: — Tisztelt barátaim — szólt, miután)
- 18 az utolsó*nak* távozó Köntösy után, ki a derekát fájlalva K: a legutolsó távozó Köntösy *uram* után, ki a derekát fájlalván
- 21 — Ha méltóságod érzi, (1904: — Ha méltóságod *úgy* érzi,)
- 23 — Ez esetben jelöltre lesz szükség a mai konferencián, mert csak három nap *van* a választásig, K: — Ez esetben *tehát új* jelöltre lesz szükség a mai konferencián, mert *már* csak három nap a választásig, halasztani nem lehet. Nem szeretném <tehát>, hogy valami non putarem érjen bennünket, miért is <ki[osztom]> tanácsos kiosztani a szerepeket.
- 28 — Ha visszalép Röskey, az igazgató úr lesz szíves K: — *Azon esetre tehát*, ha <v[isszalép]> *csakugyan* visszalép Röskey, az igazgató <...> úr lesz szíves
- 31 K: <mert> — vélte Levinczy — mert
- 34 — *Nem tesz semmit*, ha Kovinyi imposszibilis, ön fogja ajánlani, ügyvéd úr, Hártay Mihály volt képviselőt. K: — *Erre én is gondoltam*. <Ez [esetben]> *S* <azon esetben>, ha Kovinyi imposszibilis, ön fogja ajánlani, ügyvéd úr, <a hajdani> Hártay Mihály volt képviselőt.
- 36 — Nem adnék a *chance*-éért egy húszfillérest. K: — Nem adnék a <chence-éért> *chance*-éért egy <koron[át]> <fél koronát> húszfillérest. (Jk: *sánszáért*)
- 37 K: a kis zsebráspolyával <kerekítve> idomítva <és egyengetve a> nevezetes <unikum> <köröm-unikum> hosszú körmének gömbölyűségét.

Lap Sor

- 157 : 39 és 158 : 5 *Martinkó* úr. K : *Panyóki* úr.
- 158 : 4 K : — <Katánghyt?> Ki az?
- 5 K : — Jegyezze *fel* a nevét <egy papirosra> édes *Panyóki*, nehogy
- 6 Katánghy Menyhért kiváló *politikus*. Olyan ember, akinek nagy befolyása van a kormányndl. K : Katánghy Menyhért egy kiváló *képviselő*. Olyan ember, akinek nagy befolyása van a kormánnyal. [igy!]
- 9 K : <Szava> Egy szép napon <Katánghy Menyhért>, az ördög nem alszik, miniszter lehet,
- 13 *Ezalatt Szent Lélek* úr kikotorászott K : *Mialatt Panyóki* úr kikotorászott
- 14 K : és egy receptet, <amelyekre> <amelyre> <egy helyen mutatózó> <vége f[elé]> <papírján vége felé egy> <egy spaciumba> <egy vége felé mutatózó spaciumba> beírta a leendő [tollbotlás, így!] miniszter <följegyezte> magának [A törölt részek helyére hiányjellel betoldotta a végleges szöveget:] melyen kiókumlálván egy spáciumot, odajegyzé magának
- 15 a leendő miniszter nevét. *És most már a szöveg egymásután olvasva* így hangzott volna : K : a leendő miniszter nevét, *hog*y most már a *laikus előtt* így hangzott volna :
- 17 »Katánghy Menyhért *Borban* vagy ostyában beveendő.«
- K : »Katánghy Menyhért *Vízben* vagy ostyában beveendő.«
- 23 »Az esti vonattal jöhetsz, zászlókkal és egyebekkel.«
- K : »Az esti vonattal jöhetsz. Zászlókat hozz magaddal.«
- 159 : 1 K : 1. <Értekezlet> — Már megint értekezlet? 2. No no! — Már megint értekezlet? <Mivel> <Persze> Igenis megint.
- 2 Krk : ankéten (K, PH—Mk : anketten Jk : anketon)
- 6 K : Az olvasó <már> talán megsokal[1]ja, hogy <annyi> értekezletből
- 6 értekezletből értekezletre (1904 : értekezletből értekezletbe)
- 8 K, PH, 1898, Mk és Krk : *élethíven* [dültbetűs, illetőleg ritkított szedéssel]; (1902, 1904, Jk : rendes szedéssel.)
- 8 K : irok le <egy> választást,
- 11 K : a <charmja> charme-ja
- 11 a közönségre nézve, nem maga a győzelem. K : a közönségre nézve és nem maga a győzelem, <az csak a k>
- 12 K : A megválasztott nagy <ember föltéve, hogy nagy ember már> férfiú többé nem <érdekes> olyan érdekes, mint volt
- A 13, 15. és 16. sor dültbetűs szavai a K-ban aláhúzással, a PH, 1898 és Mk szövegében pedig ritkított szedéssel vannak kiemelve. (Az 1902, 1904 és Jk szövegében kiemelés nélkül.)
- 14 egy kedvelt embernek : *először*, amikor K : egy <sz> <megszeret[eti]> kedvelt embernek : *egyszer*, amikor föl-emelhetik, és másodszor, amikor <lecsapják> 1. letaszítják 2. [betoldással:] letaszíthatják,
- 18 *föltette*, K : *jeletette*,

Lap Sor

- 159 : 20 K Útközben <azon>, az igaz,
 25 K, PH, 1898, Mk és Krk : a *kis* Zsibó Katica : (1902, 1904, Jk : a Zsibó Katica :)
 25 K : igen kedves <volt> jelenség volt
 27 K : <átnyújt[ta]> szép pukkedlit csinált, aztán egész bátran átnyújtotta a piros <rózsákból> rózsacsokrot,
- 160 : 1 K : Ne menj <Pest> Budapestre,
 „ 3 K : Ne menj *fel*. 1. <Ne> 2. ; ne légy
 „ 6 K : a megfigyelők). <Lehajolt a leánykáh[oz]>
 „ 8 mégis némi meghökkenéssel. K : némi meghökkenéssel.
 „ 11 a Szent Lélek gyógyszerész. K : a Szt Lélek gyógyszerész.
 „ 15 K : Maga Rószkey lehajolt, <megsim[ogatta]> kissé meg-simogatta a leányka <fejét> arcát,
 17 K, PH és Krk : önkéntelen (1898—Jk : önkénytelen)
 18 »hapszik« (Jk : »hapcsik«)
 18 K : <hogy> hogy a világ
 19 s az előtte (Mk kihagyással : s előtte)
 24 K : <és> és az előkelő
 26 Mint később *kitűnt*, K : Mint később *kisült*, 1. <a gonosz> Blandi 2. kevéssel előbb a fránya Blandi (PH—1902, Mk—Jk és Krk : Blandi *bárá* (1904 : Blandi) kérte el <az . . . kevéssel előbb> a csokrot
 28 az illatos szirmokat, *de a* rosszakarát K : az illatos szirmokat. *De e* rosszakarát
 30 K : <és> azaz a bekövetkező
 33 K : kik <az orrát> fúrták és csavarták,
 34 K : ürben <hogy> bizony nagy mesterség volt e tömérdek fej közt helyet szorítani és azt a parányi
 36 felcsendült tisztán hallhatóan a füledt, *parákkal telített* levegőben. K : felcsendült tisztán hallhatóan a füledt és <forró> *izzó levegőjű* levegőben.
 39 megküldetett a *pesti* lapoknak, K : megküldetett a <fővárosi sajtónak> a lapoknak, de <a lapok> ki nem adták,
- 161 : 1 K : <persze> nem akarták, hogy
 6 talán be *se* jöttek volna, (1904 : talán be *sem* jöttek volna),
 7 K : csapás éri <ezer> rá ezer évre <a Szent István koronájá-nak leghűségesebb 1. P 2. Hunnia 3. P 4. a fölséges Pannonia> a pajzsára támaszkodó,
 9 K, PH, 1898, Mk és Krk : az édesatyja. (1902, 1904, Jk : édesatyja.)
 14 Egy pillanatig pauzát tartott, K : Egy pillanatig *művészi* pauzát tartott,
 15 K : a magyarok istene <, azt> <de minthogy ne> igazítani valamennyit a <polgárm[ester]> királyi tanácsos úron,
 16 K : de minthogy nem jött, <foly[tatá]> ekképpen tört ki :
 18 — Ezen atya, ki minket (Jk : — Ezen atya, aki minket)
 23 K, PH, 1898, Mk és Krk : Mindez olyan szép (1902, 1904, Jk : Mindez oly szép)

Lap Sor

- 161 : 25 Jk és Krk : attitüddel K(—Mk) : attitude-del
26 K : visszakanyarodott <az ő> őseihez,
30 K : Avagy ki ne hallotta volna híret <III.> I. Bélának,
31 midőn eleje tettek K [tollbotlással] : tetetek[!]
32 a kardot és koronát, (1904 : a kardot és a koronát),
34 *nem* várnak-e K : *nem-e* várnak
35 K : a képviselőseget választod?;
<— Igaz, igaz! hangzott többfelől.>
A képviselőjelölt égre emelte a szemeit, aztán <felemelte
csendesesen a kezét és> levette a pápaszemét,
162 : 1 K : »De menjünk tovább[*] — <szólt> s az emberek föl-
lélegzettek, mert <olyat lépett, hogy vagy négyszáz év>
nagyot lépett le Béli <Pálhoz> Pálig.
— Zsebrevágott 1. <most vagy négyszázévet 2. most a
kujon vagy ötszáz évet — 1—2. jegyzé meg> Bernolák
Nep. János 3. a kujon vagy <öt> hatszáz évet — súgta
Bernolák Nep. János.
7 K : 1. aki <nem akarta elvállalni és> nem akart fejedelem
lenni. 2. aki inkább meghalt, de nem akart fejedelem lenni.
9 K, PH és Krk — Mravina idegenszerű ejtését kifejezve — :
barátocskám, (1898—Jk : barátocskám),
9 K : barátocskám <aki amice> aki képviselő
10 aki képviselő nem akarta lenni. (1904 — Mravina sajátos
beszédmódját ostobán »kijavítva« — : aki nem akart kép-
viselő lenni.)
11 nem lehet megzavarni. (1904 : nem lehetett megzavarni.)
11 K : A hatalmas folyamba beledobhatsz egy <kavicsot vagy
egy s[zűnyogszárnyat]> mázsás követ vagy egy eltépett
szűnyogszárnyat,
15 és összehasonlította K : és összehasonlító <öt> <azokat>
öt a fent nevezett <úri emberekkel> urakkal,
17 K : aztán <egy> külön-külön, végre pedig <m> miután
18 a történelmen, (Mk értelemzavaró sajtóhibával : a törté-
netem[!])
18 szimilékkel, K : similekkel,
20 kinyilatkoztatta, K : kinyilatkoztató,
21 K : a <nép> város óhajának, és nem maradna <it[t]> meg
dicsőségesen betöltött helyén,
25 K : az enyészet <dem> daemonainak
26 K : Röskey ellágyult 1. <könnyek rengedeztek szem>-
pilláin 2. egy-egy könnycsepp <serkedt ki> csillant meg
pilláin ;
27 kalapját, melyet a balkezében tartott, arcához emelte, K :
kalapját, melyet a balkezében tartott, <fejéig> arcáig emelte,
29 K : <Mi> <Már midőn> Alig hogy elvégzé
29 K, PH, 1898, Mk és Krk : a csizmadia-vezér, (1902, 1904,
Jk hiányosan, hibásan : a csizma-vezér),
31 K, PH, Mk és Krk : — Nem a könnyeken hízott elmék

- névében (1898, 1902, 1904 és Jk hibásan : — Nem a könyvekben hízott elmék névében)
- 162 : 32 K : hanem az egyszerű <helyett> iparosok szájával.
- 33 K : ami a szíveinkből <nyílik> <kiscerked> kicsordul. <És csakúgy>
- 35 K : S olyan 1. szép szavakban 2. <okos> szép szavakban 3. szép, okos szavakban
- 36 hogy az valóságosan *könnyezett*; legalább elővette K : hogy az valóságosan 1. <zokogni kezdett, kendőjét elővette és dörzsöl> 2. <ellágyult> 3. *sírni kezdett*, legalább elővette
- 39 K : — Maradok — hörögte fojtott <hangon>, szinte fuldokló hangon. (1904 : *előfojtott*, szinte fuldokló hangon).
- 163 : 1 K : elérzékenyült. <Sz[avait]> Lassan kimondott szavait 3 kiáltá el (Jk : kiáltja el)
- 4 K : — Marad. >Hogy marad> Azt mondja, marad!...
- 7 K : — Gyönyörű karakter! — szólt a l. <nagy fejét> 2. nagy ósz fejét 1—2. <méltánylólag> elismerőleg ingatva Balogh Bálint.
- 9 K : A karzaton ülő <assz[onyok]> fehérnépek
- 9 K : gondolom <a> Somorjai Kristófné,
- 12 és jól megnézd azt a bácsit, hogy visszaemlékezhess erre a jelenetre, és eszedbe jusson K : és jól megnézd azt a bácsit, hogy *ha majd megnősz*, visszaemlékezhess erre a <mai> jelenetre, <hogy> és eszedbe jusson
- 18 K : lépdelt <ez al[att]>, ott megállt,
- 20 K : Aztán <a terem minden helyét betöltő emelt hangon szólott> fölemelte
- 22 K : — Tisztelt polgártársaim! A nép 1. <kívánja, én akar [om(?)]> 2. <nkarja> 3. <ide> idézett engem. Akarata parancs. 1. <Én> meghajlok 2. Eljöttem és meghajlok előtte.
- 27 visszalépésemet. K : a visszalépésemet.
- 28 K : ha <egy> olyan jelöltet bírnak találni, aki tehetségre, *jellemre* és *positiora* elegendő, a jövő <nagy> fontos főadataiban Körtvélyes érdekeit képviselni. (*Zajos helyeslés.*)
- 31 kiáltották K : kiálták (PH, 1898, Mk : kiáltottak)
- 34 K : Azt hitték, valamit kifejtett <az> előbbi beszédéből a derék férfiú, vagy valamit helyreigazít benne <az előbbi>
- 36 K : <de> Ám Kozsehuba
- 37 K, PH, 1898, Mk és Krk : néhány (1902, 1904 és Jk : néhány)
- 164 : 1 K : — Kovinyi tehetséges <ember> férfiú — de ilyen nagy időkhöz <tap[asztalatlan]> és feladatokhoz 1. <nem elegendő> 2. <nem eléggé tapasztalt> néztem szerint
- 4 Egyetlen hang *se* emelkedett, K : Egyetlen <értelmes> hang *se* <mozdult> emelkedett, (1902, 1904, Jk : Egyetlen hang *sem* emelkedett,)
- 4 csak valami *nyüzsgés*, *fészkelődésféle* zürzavar *suhogott* végig a tömegben. K : csak valami *tengermorgáshoz hasonlatos* 1.

- zürzavar <tetszett> végig <zajlani> a tömegben. 2. zürzavar *zajlott* végig a tömegben.
- 164: 7 K: a Hartyai nevét 1. <kezdte mondani> 2. kiejté,
8 s ezzel se szó, se beszéd *többé* (K, PH, 1898: s ezzel *többé* se szó, se beszéd *többé*)
- 10 Jk és Krk: — *Martinkó! Martinkó!* — kiabálták, s kezdtek (Jk — kötőszó nélkül —: kezdtek) előre tolni *Martinkó Cézárt*, K (PH—Mk): *Marinkó! Marinkó!* — kiabálták, (Mk: kiabáltak) s kezdtek előre tolni *Marinkó Cezart*, [A gyógyszerész neve a nyomtatott szövegekben (PH-től kezdve) a 157. lap 39. és 158: lap 5. sorában jelenik meg először *Martinkó* alakban; a K-ban ott még *Panyóki* a neve. Az említett két helyen valamennyi szöveg *Martinkó* nevet használ. A K-ban csak itt (164. l. 10. és 11. sor) szerepel ez a név, éspedig *Marinkó* alakban. Ezen a helyen a PH-Mk szövegei is *Marinkó* névalakot írnak. A Jk nyomán a Krk az elsőiben *Martinkó* alakban feltüntetett nevet alkalmazza itt is.]
- 12 Jk és Krk: melyeknek fehér manzsettáin kígyókat ábrázoló *arany* gombok ragyogtak. K (és PH): melyeknek fehér manchettáin *arany* kígyókat ábrázoló gombok ragyogtak. 1898—Mk: melyeknek fehér manchettáin kígyókat ábrázoló *arany* gombok ragyogtak.)
- 14 (T. i. a gyógyszeriarát hitták »Szent Lélekhez«.) [Az író már előbb, a 165. lap 9—10. sorában is megmagyarázta: »akit egyből ránt rövidesen csak „Szent Lélek”-nek neveznek«. Ezért a Mk szövegcsontkítással, e magyarázó mondatot kihagyva, közli e szakaszt, így: — Halljuk a Szent Lelket! Halljuk! Halljuk!]
- 15 K: hitták »Sz Lélekhez«.)
- 16 K: A gyógyszerésznek <rekedt hangja volt> olyan hangja volt,
- 18 K: Itt elegendő volt az 1. <organumát s> ő organumával a közönséges <diskuráló tónus> 2. használati hang
- 21 K: urat <nagy> országos nevű <hazánkfíát> hazánkfíát ajánlom.
- 25 így szólott (Mk: így szólt)
- 25 csendben K: *czenaben*.
- 26 K: s <a két> <két> <jobb> a jobb kezét hullámosan <a levegőben> megmozgatva a levegőben:
- 31 K: Újra *felkavarodott* s 1. <mint a tomboló vihar> 2. <ár [adat]> 1—2. <hőmpolygött odébb és odébb> magával ragadva 3. Újra *felkavarodott* az éljen-áradat s vadul, szilajon hőmpolygött, magával ragadva
- 31 K, PH, 1898 és Krk: *szilajan* (1892, 1904, Mk: *szilajon*)
- 33 meggyöngült, K: meggyöngült, <ott> amott
- 34 K: hol az <összegyült> ácsorgó csöcselék
- 38 K: könnyörögnie, <hogy> engedjék

[Lap Sor

- 164 : 38 K : hogy <a konferencia> Körtvélyes egyhangú
- 165 : 2 K : Nekem <magamnak> fáj legjobban
- 4 K : De mit keressünk itt <többé?> tovább?
- 5 K : Három nap múlva <meg fogják választani> megválasztják Katángthyt
- 6 csöndes K : csöndes
- 6 K : belezökkenve <egyhangú> hétköznapi
- 7 K : disznótorok <és> napfényre
- 7 került (1904 : kerülő)
- 9 K, PH, 1898, Mk és Krk : Machiavelli (1902, 1904, Jk : Macchiavelli)
- 9 K : mustrálni <v[agy]> <és> a borait lefejteti, <Munczy új sertéseket hizlal> s koronkint egy-egy sürgető levelet ír Katángthynak [az *ír* szót még egyszer leírta s elfelejtette törölni:] ír <Katángthynak>, hogy ebben
- 15 K : valószínűleg <olt> oltárhoz vezet
- 17 K : Ezért tehát <Ezúttal legalább> nem érdemes ott időzni.
- 19 K : Katángthy megjött másnap <a zászlók[kal]> délelőtt
- 19 és nagy néptömeg fogadta szívélyesen K : és nagy néptömeg fogadta *igen* szívélyesen
- 20 K, PH, 1898, Mk és Krk : ámbár a csizmadiákat és pékeket (1902, 1904, Jk : ámbár a csizmadiákat és a pékeket)
- 24 K : a főispánnal <egyértésben> és tervszerűleg
- 25 és megnyitotta tárcáját, pincéjét K : és <Blandi> megnyitotta tárcáját, *valamint* pincéjét
- 26 K : Kovinyi <...> mellett, hogy legalább
- 28 egész éjjel ittak K : egész éjjel *ott* ittak
- 28 a Blandi-kastélyban, (Mk : a Blandi kastélyban),
- 29 K : hangzott, ami <igen megret[tenté]> megijesztette a főispánt, ki (PH-tól : aki) szintén kiment a jelölt elé. <— Hoztak-e zászlókat — k[érdé]>
- 166 : 1 amint Katángthy a kocsijára *ültette*. K : amint Katángthy <t> a kocsijára *felült*.
- 3 K : — <H[át]> Természetesen
- 4 — Hát az *egyebek*? [K : e szó kiemelése nélkül!]
- 6 K, PH, 1898, Mk és Krk : — No, az derék, (1902, 1904, Jk : — No, ez derék,)
- 12 Blandiék jobban dolgoztak az iparosok közt, *mint hinni lehetett volna*. K : Blandiék jobban dolgoztak, *mint hinni lehetett volna*, az iparosok közt.
- 14 K : úgy hogy <egy szavát se> teljesen elvesztek a szavai.
- 15, 16 Jk és Krk : kvóta... kvótára (K—Mk : quóta... quótára)
- 16 K : Közbeszólások egész fürgetege <zú[dult]> szabadult fel. — <Halljuk> — Halljuk! Halljuk!
- 19 K : Kikérem magamnak! <Ne nagyon> Nekem hiába beszél.
- 21 csönd! K : csend!

Lap Sor

- 166 : 22 Tanuljanak (Mk : Tanuljatok)
 23 K : Mit szól ehhez az új úrhoz? <Pecsovics.> Puttonyba vele,
 25 K : látszott, hogy <nagyon> vegyesen vannak
 27 K : Katánghy <már> maga is megjédt <hogy itt baj van> s megint átugrott
 „ 27 K, PH, és Krk : új témára ; (1898—1904 : a témára ;
 „ Mk és Jk : más témára ;)
 „ 28 K : <a város> Körtvélyes érdekeiről kezdett beszélni.
 „ 29 Jk és Krk : — Svindli! K : *Svindli!* (PH—Mk : — *Svindli!*)
 31 K : A jóézelműiek <kormánypártiak> <párthívek> <...> sziszegtek
 32 K, PH, 1898, Mk és Krk : megindul (1902, 1904, Jk : megindult)
 32 K : még a <párthívek> párthívek között is, <s a diskurzus meg> az a bizonytalan,
 34 K : műnyelven : <»reped a posztó«> »Morog a tenger«
 37 *Ott még van egy téma.* K : *Még ott van egy téma.*
 39 K : mennydörgő hangon <kezdi, egész tüdejét összeszedve> csap át új mezőre.
 167 : 8 Szlamovics, a *legvadabb* csizmadia, K : Szlamovics, a *legter[met]esebb* csizmadia,
 11 K : <az> idegenek közt <semmit> nem szaladgálván
 14 K : Párisba egy <magyar asszony> rokonunk,
 18 kinyitotta bajtliját, K (és PH : kinyitotta a bajtliját,)
 18 K : hogy abból valami <cukkedlit> cukorkát keressen. Hát ebből a <p> baütliből kigurult egy fél kifli, száraz, kemény, mint a kő <de> de
 21 K : sopánkodott <mit adjon> Istenem, mit adjak
 23 soha még én olyan jót, (1904 : soha még olyan jót,)
 25 K : 1. A <pékek> 2. Az összes körtvélyesi pékek
 29 K, PH, 1898 és Krk : nénink *még alszik* (1902—Jk : nénink alszik)
 30 K, PH, 1898, Mk és Krk : állanak (1902, 1904, Jk : állnak)
 33 . . . *Katánghy újra szétnézett.* A csizmadiák sírtak mindnyájan, mint a záporosó. K : . . . *Egy légy röpülését meg lehetett volna hallani.* Csak a csizmadiák sírtak mindnyájan, mint a záporosó.
 35 *Most már uralkodott a kedélyeken.* K : *Katánghy uralkodott már a kedélyeken.*
 35 K : A játszma <most> meg volt nyerve <végkép és vissza->[vonhatatlanul]> <megdőnhetlenül>. Egy merész fordulattal <átugrott> átsiklott a quotára és minden egyébre. Hallgatták már <nagy tud[ományát(?)> <nagy> rokonszenvvel <és tisztelettel úgy hallgatták, hogy majd a szem-ük> lelkesedéssel, megéljenezték közbe-közbe, és egyhangúlag megválasztották harmadnapra.

Lap Sor

- 168 : 3 *De még aznap elsimult minden forrongás, fészkelődés és este a tiszteletére rendezett banketten* K [a kiemelt rész nélkül, melyet MK csak a PH korrekciójába toldott be:]
A 1. <választás előtti> 2. <választás utáni> 3. <választási>
4. <másnap esteli> 5. <más[nap]> tiszteletére rendezett banketten
6 per tu! (Jk : pertu!)

Tárgyi magyarázatok

Tulajdonnevek. Ebben az elbeszélésben is vegyesen fordulnak elő a valóságos és a költött családi nevek s helynevek. A valódi nevekhez alább megfelelő tájékoztatást fűzünk. A költött nevek egy részéről (*Katánghy, Blandi, Borontó* helység neve stb.) az I. választás történetének Tárgyi magyarázatainál szoltunk. Megjegyzendő, hogy a *Blandi* név a két elbeszélésben minden összefüggés nélkül szerepel. Az I. történetben: *bárá Blandiné* idősebb özvegyasszony, *Katánghy anyósa*. A II. történetben: *bárá Blandi Nepomuki János* (»Floquet úr») nyegle fiatalember, aki »egy napon valószínűleg oltárhoz vezetí Rószkey Ilonát, a polgármester középső lányát (165. l.)

Költött nevet visel *Kapuczn Gergely*, Borontó új képviselője, továbbá Körtvélyes egész szereplő gárdája: *Szilánszky gróf, Rószkey Pál* polgármester, *Kovinyi János* képviselőjelölt, valamint a városka honorácior- és iparos osztályának nagy része. Költött néven szerepelnek a Pesti Hírlap munkatársai is: *Lukács Sándor, Pélyi Aladár, Bárkány Samu* (108. l.). *Körtvélyes* nevről és föltételezhező fekvéséről az elbeszélés keletkezését és forrásait ismertető előbbi fejezetben szoltunk. A *Kemese-víz* neve is költött.

Lap Sor

- 95 : 16 *mitigál* — enyhít, szelidít.
30 *Jozafát (Jósáfát) völgye* — A biblia szerint az a hely, ahol Jehova ítélni fog a holtak fölött. (Jóel jövendölése 3. fejezet, 2. vers.)
96 : 8 *Segesvár* — erdélyi város, Nagy-Küküllő megyében.
10 *Tóvis* — nagyközség Alsó-Fehér megyében, az erdélyi vasutak egyik jelentős csomópontja, ahol a budapest—predeáli vonalból a piski—aradi vonal kiágazott.
18 és 103 : 25 *sz. p.* — szabadelvű párti (104 25 kiírva, rövidítés nélkül). A *szabadelvű párt* a Deák-pártnak és Tisza Kálmán pártjának egyesüléséből jött létre; 1875—1906-ig kormányzó párt, az uralkodó osztály pártja.
„ 31 *az erdélyi »Leányka»* — finom borfajta.
97 : 14 *akcentus* — hangsúly, nyomaték, kiejtés.
17 *instálom* — kérem, kérem alásan. Ld. az I. választási történet Tárgyi magyarázatainál is : 68 : 22.
33 *sing* — régi erdélyi hosszínémték 62,2 cm.

Lap Sor

- 98 : 12 *korrumpált kerület* — megvásárolt, elzüllesztett kerület.
15 »a szálláskeresés komédiája« — Célzás *Katánghy Menyhért leveleinek* utóirataira, amelyekben újabbnál újabb lakásnehézségekre hivatkozva hárítja el feleségének Pestre költözését.
33 *kutyamája!* — MK alakjai másutt is használják ezt a szelíd cáromkodást. Pl. Beszterce ostromában (Krk 6. köt. 62. és 159. l.)
99 : 18 »*Igen, igen, franciát, amice*«. — A 16. sorban említett pezsgőre vonatkozik.
25 *dietenklasszis* — fizetési osztály, hivatali rangsor.
25 »*Fordulj meg a strodban, öreg Dedk!*« — utalás Deák Ferenc igénytelenségére és puritán jellemére.
27 *delegáció* — A dualizmus idején (1867 óta) Magyarország és Ausztria közös ügyeinek tárgyalására kiküldött országgyűlési bizottság. (Éppen e bizottság nagy fontossága miatt szeretett volna ide bekerülni a stréber Kapuczán!)
31 »*egy-egy giliszta szokott mozogni*« — MK gyakori tréfás mondanása. Előfordul pl. *Akli Miklós* c. regényében is. (Jk 6. köt. 27. l.)
100 : 5 *annálék* — évkönyvek.
6 *Bodula* — A K-ban (a javításokkal együtt háromszor is) helyesen *Bobula* név szerepel, de ezt a PH szedője hibásan *Bodulának* olvasta (ld. a Szövegváltozatok lajstromában is); a későbbi szövegekben aztán örökletessé vált e hibás névalak, föltehetően MK utólagos jóváhagyásával. — *Bobula János* (1844—1903) neves építész volt, építészeti és ipari szaklapokat is szerkesztett. 1889-ben a lublói kerületben orsz. képviselővé választották.
10 *Morpheus* — az álom megszemélyesítője (Ovidius leleménye).
17 *a trónbeszéd* — az uralkodónak az országgyűlés tagjaihoz intézett beszéde. A megnyitó trónbeszéd a törvényhozás által végzendő munka tervezetét adja, a berekesztő pedig visszapillant az országgyűlés tevékenységére.
22 *odiózus ügyek* — itt : a kormány szempontjából kellemetlen, kényes ügyek.
25 *bizottságok (képviselőházi bizottságok)* — valamely megszületett működés végzésére a parlament által saját kebeléből kiküldött testület; feladatkörük szerint számos képviselőházi bizottság van : összeférhetetlenségi, mentelmi, pénzügyi stb.
26 *kormánybizottságok* — A kormánybiztos : a kormány részéről rendkívüli körülmények között, vagy különleges feladatok végzésére (pl. árvíz-ügy) kiküldött megbízott, aki közvetlenül a miniszternek van alárendelve.
101 : 18 *pietas* — kegyelet ; itt : tisztelet.
„ 24 *lojális* — törvénytisztelő, fejedelemtisztelő, hűséges.
102 : 14 *raritás* — ritkaság.

Lap Sor

- 102 : 16 *apportiroz* — parancsszóra engedelmeskedik (kutya s más idomított állat).
- 21 »a gögös Sennyey« — Báró Sennyey Pál (1824—1888) konzervatív politikus, a kiegyezés híve; 1872-től a konzervatív ellenzék vezére.
- 27 és 136 : 14 *a budai Terka néni* — A Katánghyról szóló korábbi művekben (a Katánghy-levelekben és az I. választás történetében) is szereplő öregasszony Katángyhyné rokona.
- 103 : 3 »a Naptár szerkesztője« — A Pesti Hírlap Naptárának szerkesztője ebben az időben: Schmittely József (Szentirmay József) hírlapíró, aki 1881 óta működött a Pesti Hírlapnál, s annak segédszerkesztője lett. A Pesti Hírlap Naptárát 1891-től kezdve szerkesztette.
- 104—105 : A klub itteni leírását v. ö. MK *A klub* c. karcolatával (Az én kortársaim I. köt. Jk 20. köt. 5—48. l.). Ebben is kipellegérezni a strébereket, akik az elnöki emelvény közelében lebzselnek.
- 104 22 *granárium* — magtár, gabonaraktár; itt képletesen : a parlament.
- 22 *a Kállayak* a kiegyezés után jelentős szerepet vittek a magyar politikában. A család képviselő-tagjai közül MK itt Kállay Lipótra (sz. 1855) és Zoltánra (sz. 1856) (mindketten Szabolcs megyei képviselők) célozhatott.
- 34—36 »*A Náci. A Kálmánt. A mamelukomat.*« — Lehet, hogy MK öniróniával sajátmagára céloz; ő is kormánypárti képviselő (»mameluk«) volt.
- 105 14 *kvóta* — hányad, részlet. Így nevezték azt az arányt, amelylyel a dualizmus idején (1867 óta) egyrésze ről Magyarország, másrésze ről Ausztria a két állam közös ügyei költségeinek fedezéséhez járult. (Pl. 1908—1917-ig : Magyarországra 36,4%, Ausztriára 63,6% esett.) A századvégi politikában azért játszik oly nagy szerepet, mert Ausztria minduntalan az osztrák kvóta csökkentésére és a magyar kvóta emelésére törekedett. MK szóbanlevő elbeszélésével kapcsolatosan is tanulságos példa az ellenzéki Apponyi Albert jászberényi bcszámolójának következő részlete (a Nemzet 1896. okt. 12. számából) : »Az osztrák pénzügyminiszter nyíltan megmondta, hogy az osztrák kormány ragaszkodik a kvóta lecsökkentéséhez s a magyar kvóta felcsemetéséhez. A magyar kvóta felemelése elhatározott tény, és azt a kormány a jövő országgyűléssel meg akarja szavaztatni. Ezért kellett az országgyűlést feloszlatni, mert ezen az országgyűlésen nem akadt volna többség, mely a kvóta felemelését megszavazta volna.«
- 16 *Borszem Jankó* — humorisztikus, képes hetilap; Ágai Adolf alapította (1868) és szerkesztette.
- 26 *Andrássy Gyula gróf* (1823—1890) — Deák Ferencsel együtt

Lap Sor

- készítette elő a kiegyezést. 1867 magyar miniszterelnök, 1871—79: a monarchia külügyminisztere.
- 105 : 27 *stréberissimus* — a legnagyobb stréber, a legfőbb törtető.
- 28 *pulpitus* — szónoki emelvény, itt: az elnöki emelvény.
- 30 *akarnok* — a törtető, stréber-típus e találó elnevezése MK szóalkotása. (Ld. részletesebben a Galamb a kalitkában c. elbeszéléshez írt jegyzeteinket: Krk 4. köt. 191. l.)
- 106 : 28 *Moët et Chandon* — pezsgőfajta.
- 107 : 14 *chance* — esély.
- 20 »a *Katánghy Varga nevű inasa*« — Ld. az I. választási történetet »Szónoki siker« c. fejezetét.
- 28 *Nemzet* — A szabadelvű párt napilapja; Jókai volt a főszerkesztője. Mikszáth azért hivatkozik e lap 1896. október 12-i esti számára, mert ennek a számnak nagy részét (első három lapját) a »Képviselőválasztási mozgalmak« című, az ország minden részéből érkezett tudósítások töltik ki. A beszámolóik szerint a képviselők többnyire »általános lelkesedés mellett« szónokoltak, mint ahogy MK gúnyosan írja. (A dátum egyszersmind e fejezet írásának időpontját is jelzi!)
- 109 7 *királyi város* (szabad királyi város) — A királyi városok eredetileg a király földesúri hatalma alatt állottak. Zsigmond korában jogot nyertek az országgyűlésen való részvételre. A sz. kir. város mint testület az összes nemesi jogokat gyakorolta.
- 20 *III. Károly* (1685—1740., uralk. 1711-től) — Magyarország királya, mint római császár: VI. Károly; a Habsburg-ház utolsó férfi-sarja. Biztosította családjá számára a leányági örökösödést (pragmatica sanctio). Két nagy háborút viselt a török ellen. A hosszú török megszállás után nagyrészt az ő idejében szervezték újjá az ország polgári közigazgatását. (Ezért fűzi Mikszáth Körtvélyes »királyi városi« jogának megújítását éppen III. Károly nevéhez!)
- 21 *audiencia* — kihallgatás, fogadás.
- „ 22 *sigillum* — bélyegző, pecsét.
- „ 27 *propter formam* — a forma kedvéért.
- „ 28 *dilectissimi* — kedvelt híveim!
- 110 : 2 *praktika* — fortély.
- 12 »*importált*« ember — a kormány által leküldött, vagyis nem helybeli képviselőjelölt.
- 15 »*Örökké az országgyűlésen könyököl és kártyázik a klubban, ahelyett, hogy néha-néha beszágnolna Körtvélyesre is*« — MK ellen fogarasi kerületében állandóan hangzatosított panasz; említi *Az én kerületem* c. cikkében, »A saját ábrázatomról« c. kötetében (Hi 1. köt. 318. l.), továbbá *Választók között* c. cikkében (Vasárnapi Ujság, 1904. nov. 13).
- 19 »*Der Mensch probiert*« — megpróbálja az ember.

Lap Sor

- 110: 26 *baccardzott* — baccarat nevű hazard kártyajátékot játszott.
 27 *a bécsi jockey-klub* — Jockey Club für Oesterreich: az osztrák lóversenyügylek legfőbb fóruma, az osztrák arisztokrácia előkelő társasköre.
- „ 33 *primipilusok* — itt: a város vezető tényezői.
- 111: 23 *konfundálódnak* — zavarba jönnek, zavarba hozatnak.
 24 *kométa* — üstökös.
 29 *»strófot«* fizet — büntetéspénzt, kárpótlást fizet.
 31 *»...nem kell neki a "saját java" sem.«* — MK itt az idézőjelbe tett "saját java" kifejezéssel alighanem Beöthy László *»Egy kis szójáték«* c. anekdotájára utal:
 — Ugyan, ne zúgolódjatok — inté hajdan jobbjait a tisztartó —, győződjetek meg, hogy az uraság csak *javatokat* akarja!
 — Meg vagyunk mi győződve arról, nemzetes uram, hogy az uraság csak *javunkat* kívánja — szolt egy élemedett jobbjágy —, mi pedig éppen azt nem akarjuk neki odaengedni!
 (MK Beöthy László egyik munkáját a Magyar Regényírók Képes Kiadásába is fölvette!)
- 36 *Uhlárik* — A név *A gavallérokban* is előfordul (Krk 8. köt. 204. l.).
- 38—112: 3 *A* kisvárosi önkéntes tűzoltók parádés egyenruhájukkal való hivalkodását ez elbeszéléssel közel-egyidőben (1898) Petelei István is kipellengérezte *»Ö. T. O.«* c. novellájában. (Ld. Petelei: *Lobbanás az alkonyatban* c. kötetében, Bp. 1955. 310—318. l.)
- 112: 32 *qua kerületet véve* — mint kerületet véve.
- 113: 7 *Röszkey Pál polgármester* — A tulajdonnévben rejlő Röszke helységnév (ebben a felvidéki tárgyú elbeszélésben) nem a Szeged környéki helység nevével áll kapcsolatban; Olaszröszke néven a *Különös házasságban* is előfordul; költött név, mely a Zemplén megyei Bodrogolvasi nevére fűdi.
 9 *»körtvélyesi Machiavelli«* — itt: a kisváros eszét, ravasz diplomataját jelenti. MK előszeretettel használta az efféle érték- és szerepjelölő kifejezéseket kicsinylő, gúnyos értelemben.
- 114 cím: *Kovinyi in floribus* — Kovinyi virágjában, vagyis sikerei, népszerűsége teljességében.
 3 *periculum in mora* — veszély rejlik a késedelemben!
 19 *floquet* — MK maga megmondja, hogy értelmetlen szó. A nyegle Báró Blandi szóhasználatában *»izé«*-t jelent (ld. 151: 26).
- 115: 3 *hetel* — heteket tölt, hetekig időz valahol.
 5 *major domus* — háznagy; itt: teljhatalmú intéző.
 18 *a házassághoz »speiz«* is szükséges — *A gavallérokban* (Krk 8. köt. 213. l.) szinte szó szerint: *»a házassághoz speiz is kell«* (MK szerint a házasság az élet prózáját jelenti.)

Lap Sor

- 116 : 21 *kucséber reszkirt* (szállóige) — a kucséber kockázat. (A kucséber : ajándéktárgyakkal, csemegével kereskedő vándorárus, aki a tőle vásárolt »szerencseszámok« ellenében szolgáltatatta ki kosarából áruját. Ha valaki sok számmal nyert, akkor a sok nyereménytárgy kiszolgáltatása miatt a kucséber ráfizethetett az üzletre.)
- 24 *Báró Gerezdy Mihály főispán* — MK itt történelmi nevet használ : a Gerezdyek : Szatmár megyei nemes család.
- 37 *»egy kis sárosi vér is csergett az ereiben anyja után«* — MK a sárosi dzsentriket általában »szeretetreméltó«, »gavalléros« svihákoknak festi. Ld. főleg *A gavallérokban*, Krk 8. köt.
- 117 : 8 *honorácior osztály* — tisztviselő osztály.
- 11 *»a hosszú kabátosok«* — a kaputosok, vagyis az értelmiségi osztály.
- „ 13 *gerdlja magát* — viselkedik ; bizonyos szerepben mutatkozik.
- „ 32 *schmarn* — semmiség! nem számít!
- „ 37 *spanyol grand* — spanyol főnemes.
- 118 : 1 *beliferálja* — beszállítja, beszolgáltatja.
- 4 *»Egy jó főispánnak csibukozni kell és nem avatkozni semmibe, csak mindig csibukozni...«* stb. V. ö. MK egyidejűleg (1896. június 18-án) írt *Kitüntetések* c. cikkének következő szakaszával : »Mert ahol Arany János és Jókai, akik századokra szóló dicsőségére dolgoztak nemzetüknek, kisebb rendjeleket kaptak, a főnnálló rendjel-adományozási rendszer szerint, mint egy nagyhasú főispán, aki tizenöt évig csibukozik és köpköd csempészett dohányból a megyeházán... — ott, aki az írők kitüntetését sürgeti, voltaképpen azok deklasszifikálását akarja.« (Hi 1. köt. 211. l.)
- 119 : 15 *»...oly kevesen vagyunk, hogy nálunk még az apagyilkosnak is meg kellene bocsátani.«* — Széchenyi híres és gyakran idézett mondása, amelynek eredetéről azonban nincsenek pontos adataink. Leírva egyik művében sem található ; valószínű, hogy társalgás közben mondta s így szállott szájról szájra tovább.
- 120 : 17 *paritás* — itt : Magyarország és Ausztria jogegyenlősége.
- 23 *font* — régi súlymérték (56 deka).
- 25 *»Akkor előbb öközlök [t. i. az osztrákok közül] is akasztódjék föl tizenhárom generális...«* — Hasonló kijelentést ad MK gróf Pongrácz István ajkára is a *Beszterce ostromában* (Krk 6. köt. 173. l.) : »Pongrácz beszédes volt, tréfálgatott, politizált, mint ahogy minden közönséges eszű magyar ember teszi borközi állapotban a világ eleje óta. S voltak helyes, találó megjegyzései, például, hogy teljes paritás csak akkor lenne, ha »azok« is felakasztanának tizenhárom tábornokot a magukéból.« [A tizenhárom a1adi vértanú közül kilencet végeztek ki bitófán, négyet főbelölttek.]
- 31 *»...megtántorgott egy másodpercig, mint Kinizsi Pál a nyergében, mikor egy gyermek egy borsószemel hajtott rá.«* — MK

Lap Sor

- 144 : 37—39 »*Ha csak egy ember van is...*« — Ez a motívum előfordul *A demokraták* II. részében is. Málnay Miklóst holta napjáig egyhangúlag választották meg alispánnak; »büszke is volt rá és a választás előtti beszédjében mindig kijelentette: — Ha csak egy lélek is volna önök között, aki nem akar, tessék, álljon elő, és én akkor nem vállalom el az alispáni tisztet.« (Krk 10. köt. 38. l. és. jegyzet : 265. l.)
- 148 : 33 »*De négy ló!*« — Ezt az ízes, népi kifejezést MK Tisza Kálmántól hallotta. Föl is jegyezte *Tisza Kálmán és az trók o. karcolatában* (Az én kortársaim II. köt. Jk 21. köt. 86. l.): »Egy alkalommal arra a hungarizmusra persvadeált, hogy vegyem be valahova: "De négy ló!" Tetszett neki ez a bámulat-fölkiáltás, mert a "gyönyörű" elmarad a mondatból (De gyönyörű négy ló!), elmarad, és azért mégis ott van az annál jobban — de csak a magyar fül hallja. Föl is használtam a *Különös házasság* regényben.«
- 149 : 28—29 *Voluntas Dei: Vivat Röskey!* — Isten akarata: Éljen Röskey!
- 35 *csász. és kir. kamarások* — Magyarázatukat ld. a *Ne okoskodj, Pista!* és *A gavallérok* jegyzeteinél (Krk 8. köt. 244. és 321. l.).
- „ 36 *portentumok* — itt: hatalmasságok, tekintélyek.
- 150 : 11 *landau* (Landauer) — négyülékes hintó, előre és hátra hajtható tetőzettel.
- „ 14 *piramidális ostobaság* — hatalmas ostobaság.
- 151 : 16 *lisza* — lista, lajstrom, itt: névjegyzék.
- 152 : 29 *Muki* — Bárány Blandi Nepomuki János beceneve.
- 154 : 10 *ünneplő dóka* — mesteremberek dolmánya.
- 19 *baroneszkák* — bárókisasszonykák.
- 27 *Bujdosó* — MK szülőmegyéjében, Nógrádban élt nemesi család neve. *A két koldusdiákban* Bujdosó János mint debreceni kosztadó gazda szerepel. (Krk. 3. köt. 53. l. stb.)
- 155 : 32 *replikázott a főjegyző (alighanem pro domo)*« — A városi főjegyző a polgármester után következő első hivatalt töltötte be; *pro domo* beszélt, vagyis hazabeszélt tehát, amikor Röskey képviselőségét kívánta, hogy aztán ő léphessen a polgármesteri tisztségre. Ezért sziszegte a jelöltségtől visszalépő Röskeyre, hogy: »Vén számár!« (163 : 5).
- 156 29 *utcuque* — akárhogy, valahogy. (Majd lesz valahogy!)
- 157 9 *cerclei tart* — a körben álló vendégeket leereszkedően fogadja (a főúr vagy uralkodó).
- 25 *non putarem* — előre nem látható körülmény, váratlan fordulat.
- „ 34 *impossibilis* — lehetetlen.
- 158 : 15 *pro memoria* — emlékezetül, emlékcset okából.
- 159 : 11 *charme* — báj, kedvesség.
- 14 »*a tömegek mindössze kétszer örülnek egy kedvelt embernek: először, amikor fölemlhetik, és másodszer, amikor lete...*«

- hatják» — V. ö. Választók között o. cikkének (Vasárnapi Ujság, 1904. nov. 13.) következő szakaszával: «... Hanem iszen éppen abban van a képviselőség becsé, hogy a népnek különféle mulatságai és örömei vannak a képviselőből. Egyszer, amikor megválasztja, és másszor, amikor megbuktatja.»*
- 160 : 1—4 »*Ne menj Budapestre, jó Röskey bácsi...*» stb. — Petőfi »A király esküje« c. verse második szakaszának tréfás átköltése.
- 161 : 33 »*Igaz, hogy gyilkos tör villogott a függöny mögött...*» — A vizuális ábrázolás arra vall, hogy MK-t ezúttal »a korona és a kard« jelenetének valamely művészeti emlékképe ihlette. Az Endre és Béla között lejátszódott jelenetet megrajzolta pl. Weber Henrik; rajzát Az Ország Tükre c. képes folyóirat 1862. július 10-i száma (14. sz.) műmellékletként közölte.
- 162 : 2 *Béldi Pál* (1621—1679) — erdélyi főúr. Teleki Mihály 1676-ban azzal vádolta, hogy a fejedelem ellen tör és maga akarja elnyerni a fejedelemséget. Ezért Apafi börtönbe vettette; onnan kiszabadulva Béldi Törökországba menekült, de a porta elfogatta és a Jedikulába záratta; ott is halt meg. — MK elsősorban Jókai »Erdély aranykora« és »Török világ Magyarországon« c. regényeiből ismerte Béldi alakját.
- 17 *Ararát-hegy* — vulkanikus hegy Örményországban; a biblia szerint ehhez a hegyhez fűződik a vízözön és Noé legendája. — MK mint a történelem szimbólumát említi itt »a nagy Ararát-hegyet«.
- „ 18 *szimilék* — hasonlatok.
- 163 : 17 *id. Lendvay Márton* (1807—1858) — színész, a Nemzeti Színház kiváló tagja, Egressy Gábor vetélytársa. — MK itt kiszámított hatású, »ünnepélyes« mozdulataira utal.
- 165 : 6—8 *A kisvárosok hétköznapijait élénkítő események: »a lakodalmak, disznótorok, napfényre került apró szerelmi viszonyok és cselszövények«* — Hasonlóképpen jellemzi MK a kisvárosokat másutt is, ld. különösen *Ne okoskodj, Pista!* c. elbeszélését, Krk 8. köt.
- „ 13 *stenkerkedés* — hencegés, veszekedés, kötekedés.
- 166 : 23 »*Puttonyba vele, nem Pozsonyba!*« — Régi, 1848 előtti kortesnóta töredéke, amikor még az országgyűléseket Pozsonyban tartották. — *A vármegye rókája* c. elbeszélésében is idéz Mikszáth egy ilyen kortesnótát, Krk 1. köt. 163. l.
- 167 1—34 *A hazai kifliről és »a haza szent poráról«* szóló történetet MK Pulszky Károllyal megtörtént anekdotaként beszéli el *A régi műhelyben* c. visszaemlékezésében (MK: Hátrahagyott munkák. 59. l.).
- 5 *az országgyűlési Almanach* — a képviselők életrajz-gyűjteménye. Ld. az I. választási történet Tárgyi magyarázatainál is!
- 18 *bajuli* — erszény, zacskó, kézitáska.

- többször utal Kinizsi életrajzának mesés motívumaira. Ámde a legismertebb efféle feldolgozás: Tóth Kálmán »Kinizsi Pál« című népies hőskölteménye (1853) nem említi ezt a részletet.
- 121 : 23 »*A politika az exigenciák* [= szükségletek, követelmények] *tudománya* — Kossuth szállóigévé vált mondása Széchenyi »Kelet Népé«-re írt »Felelet«-ében (1841). — MK ezt az idézetet Tóth Béla 1895-ben megjelent »Szájrucl szájra« c. gyűjteményében olvashatta (76. l.).
- 24 és 147 : 33 *Köntösy Mihály uram, a sarki pék* — Ez az y-nal módosított név önkénytelen átvétel Vas Gerebentől, kinek »A nemzet napszámosai« c. regényében (1857) szerepel Köntös Mihály uram, a szentmihályi bíró, egy »eszményített« parasztgazda, valójában egy paraszt-oligarcha. Vas Gereben a fiatal MK-nak kedvelt írója volt. A Magyar Regényírók sorozatába három munkáját is fölvette. (Ld. MK : Írói arcképek. Sajtó alá rendezte Bisztray Gyula. Bp. 1953. 87—91. l. és tájékoztató jegyzetek : 20. és 186—7. l.) — Megjegyzendő, hogy MK a név első említésekor Köntösy *Mátyást* írt, de később Köntösy *Mihályt*. Ez utóbbi névre javítottuk amazt. Ld. a Szövegváltozatoknál is.
- „ 29 *sine qua non* — elengedhetetlen feltétel.
- 123 : 10—11 *Vinum vini, Vivat Kovini!* — Latin nyelvű kortesrigmus : Borok bora, Éljen Kovinyi!
- 14 »*elnyerte a kucséber kosarát extrátón*« (olasz : estratto) — egyszerű (teljes-, fő-) nyeremény (lottójátékokban is). Ld. a 116. lap 21. sorához fűzött jegyzetünket is!
- 22 *Kozsehuba Flóris takarékpénztári igazgató* — Helyenként más keresztnévvel többször is szerepel MK elbeszéléseiben, pl. a következőkben : *Az eladó birtok* Krk 5. köt. 115. l.; *Szent Péter esernyője* Krk 7. köt. 114. l.; *A Noszty-fiú esete*.
- 124 10 »*Engedd, hogy rátegyem az ujjamat az orrocskádra*« — Gyermekekkel szemben alkalmazott tréfa : ha puha az orra, nem mondott igazat!
- 125 : 16 »*a mama ijedtében vagy örömeben elejtette a lornyettjét*« — Hasonló jelenet *A gavallérokban* is (Krk 8. köt. 199. l.).
- „ 22 *vis major* — nagyobb erő, elháríthatatlan akadály.
- 127 : 14 »*A romantika az ördögé már*« — MK az 1880-as évek második felétől kezdve egyre határozottabban vallja a realizmus művészi igazságát. Ld. különösen *A romanticizmus* c. tárcáját, Krk 4. köt.
- 129 : 7 »*Az éj, az álom tanácsot ad*« — *Szent Péter esernyője* egyik fejezetének is ez a címe : »Az éj tanácsot ad.« (Krk 7. köt. 150. l.)
- 130 : 3 »*Ez vas.*« — Jelentése : ez biztos! Ma így mondjuk : Ez beton!
- 21 *Heute roth, morgen todt.* (Német szállóige). — Ma még piros (eleven), holnap holt. (Nem tudhatjuk, mit hoz a holnap!)

Lap Sor

- 131 : 7 »Nincs többé sárga-fekete kardbojt, se kvóta, se szoldateszka, se kamarilla» — A »megtért farkasok«, vagyis a volt ellenzéki képviselők parlamenti frázisai: az osztrák-magyar közös ügyekkel kapcsolatosan fennálló sérelmek.
- 28 *A megtért juhokról meg van írva, hogy jobban örül nekik a pásztor, mint az egész nyájnak.* — A biblia újszövetségi részéből való példázat. (Lukács evangéliuma 15. 1—7.)
- 133 : 16 *chiffre-sürgöny* — rejtjeles, számjeles sürgöny.
- „ 29 *kordálisan* — szívélyesen.
- 134 : 35 *immunitás* — védettség, képviselői mentelmi jog.
- 136 15 *Kristóf* — Bodrogszeghy Kristóf, Katángthyné fivére.
- „ 25 *hausse és baisse* — áremelkedés és áresés (tőzsdei kifejezések).
- „ 27 *dorgatorium* — dorgálás (nyelvi tréfa, latinos képzéssel).
- 138 : 30 *alludál* — célozgat, példálózik.
- 139 9 *aerarium* — államkincstár.
- 20 »Egy öregasszony se uzsonnázott ma otthon. A hír fölbirizgált mindenkit...« — MK gyakran támadta a kisvárosi élet egyik rákfénjét, a pletykát. Ld. különösen a *Ne okoskodj, Pista!* c. elbeszélését (Krk 8. köt.) és ahhoz írt jegyzeteinket (uo. 236—8. l.).
- 23 *Blazóc* (Blazsóc vagy Blazovce, más néven Balázsfalu) — kisközség Turóc megye mosóc-znióváraljai járásában.
- 141 : 23 *Nepomuki Szt. János* (1340—1393) — prágai érseki helyettes; összeütközésbe került IV. Vencel királlyal, aki emiatt a prágai Károly hídról a Moldvába dobatta. Ezért szobrát rendszerint hidakon állítják fel.
- 26—36 MK előszeretettel tépdeste szét a történelmi mende-mondákat. Ezúttal a »Rákóczi-fák« legendáját tagadja meg azzal, hogy ha Rákóczi fejedelem minden róla elnevezett fa alatt időzött volna, akkor »egyebet se csinált, mint fák alatt álldogált hét-nyolc esztendőn keresztül«. *A kis prímás* c. elbeszélésében hasonlóképpen utasítja vissza a Mátyás király szerelmi kalandjairól szóló meséket: »Ha mind igaz volna, a sok csókolózás miatt bizony rá nem ért volna az ő vitézi dolgaira.« Krk 4. köt. 75. l.
- 142 : 26 *Coriolán* (Coriolanus) — Shakespeare drámája, Petőfi fordította magyarra.
- 28 *wikler* — hosszú és bő köpönyeg.
- „ 31 *galoppin* — futár, hírnök.
- 143 : 3 *Vinkóczy* — E név előfordul a *Beszterce ostromában* (Krk 6. köt. 92. l.) és *A gavallérokban* (Krk 8. köt. 232. l.).
- 3—4 »Istenem, de szép! Hogy bírja így kigondolni!« — Az elcsépeelt frázisok és rigmusok »szépsége« fölötti naiv csodálkozást MK többször is kiemeli efféle humoros formában. Pl. a *Szent Péter esernyőjében* egy falusi asszony elragadtatott felkiáltása a halotti búcsúztatón: »Istenem, hogy bírta ilyen szépre kigondolni!« (Krk 7. köt. 29. l.)
- 144 : 2 *Necessitas franqit legem* — A szükség törvényt bont.

csinos piros vászonkötésben, Mikszáth dombornyomású arany arc-képével. Most újabb négy kötetke jelent meg így, a következő tartalommal: *A gavallérok* és *Ne okoskodj, Pista!* Ára 2 Kor. *Egy választás Magyarországon* vagy *A körtvélyesi csíny* és *A demokraták.* Ára 2 Kor. 40 fill. *Kísértet Lublón.* Ára 1 Kor. 20 fill. *A németke és hét egyéb elbeszélése.* Ára 2 Kor. 50 fill.»

Lázár Béla cikkével (*Nemzet*, 1898. június 14., 17. évf. 163. sz. 1—2. l.) kezdődnek az elbeszélés igényesebb kritikai méltatásai. Ebben a *Mikszáth* című cikkében a következő elbeszélésekről számol be: *Egy választás Magyarországon.* *A demokraták.* *A gavallérok.* *Ne okoskodj, Pista!* *Prakovszky, a siket kovács.* Közöljük az idetartozó részt:

A *Ne okoskodj, Pista!* c. elbeszéléshez hasonlóan »az előadás lankadtsága érezhető a körtvélyesi választási csíny történetén is, melynek kisszerűségeért, fordulatainak ötlethiányáért nem kárpótolhat a kitűnő mellékalak, a polgármester elevenen megrajzolt alakja. *A körtvélyesi csíny* több választáson előfordult furfangot egyesít, de a részek kirínak, ami a szatíra erejét meggyengíti. A polgármester azonban kitűnő kisvárosi alak, akit mindnyájan ismerünk, valahányan abban a szerencsében részesültünk, hogy kisvárosi polgármesterrel érintkezhetünk. Röskey Pál úr élő alak. Röskey Pál úr ott sétálhat a város utcáin, háta mögött szidják, előtte meghajlanak, életére kombinálnak, halálára spekulálnak, de minden öt esztendőben megválasztják. Röskey Pál úr a maga családi politikája érdekében mindenre, választási intrigrára, csalásásra és gründolásra kész, de mindent ellenéz, világitást, jelölést, építést, ami kisdéd érdeke ellen való. MK kitűnően lát egy-egy alakot, s jellemzően szólaltatja meg, minden cselekedetével agyongúnyolja és hüen jellemzi mindezek ellenére . . .

Íme, itt tart ma a modern novella: a szatíránál. Mindnyájan felháborodunk a kor vásári életfelfogásán, az egyik élesebb, a másik szelidebb szatírával ostorozza, de MK, miként mestere volt a népies rajznak, mestere most a szatirikus előadásnak. Úgy látja az éles ellentéteket, mintha önvallomások alapján dolgoznék, s úgy rajzolja őket, mintha kölcsön kapta volna Dickens tollát.»

Nemzet-beli cikkét Lázár Béla »A tegnap, a ma és a holnap« című tanulmánykötetébe is beiktatta (Bp. 1900. II. sorozat, 201. l.)

Vincze József »Mikszáth munkái« c. tanulmányában (Bp. 1900: 23. l.) elfogultan, helytelenül magyarózza MK dzsentri-szemléletét. Szerinte: »A tönkre jutott osztályt élelmessé [?] teszi a küzdelem«. Példatárában a Katángy-történeteket következőképpen jellemzi: »Katángy Menyhértben a két kéz munkája és az uraskodás hagyományja teremt komikus helyzetet.«

Keszthelyi Miklós [Simonyi Zsigmond egyik álneve] »Mikszáth újabb műveiből« c. cikkében (*Magyar Nyelvőr*, 1905., 34. köt. 467—470. l.) *A körtvélyesi csíny* néhány nyelvi és stílári-

sajátságát tárgyalja. Vizsgálódásához a »Magyar Könyvtár« épp akkoriban megjelent kiadását vette alapul; példáiban annak lapszámaira hivatkozik:

»Mikszáth könyveit olvasgatván, sok érdekes kifejezést talállok, s közülük azokat, amik szótárainkból vagy egyáltalán hiányznak, vagy pedig ilyen használatukat nem említik, össze fogom állítani az Irodalmi nyelvünk szótárához címzett rovatban. Addig is szóvá teszek egyes olyan dolgokat, amiknek helyességében kételkedem, vagy amik más okból érdemlik a nyelvésznek különös figyelmét.

[A *körtvélyesi csíny* című munkájában] azt olvasom: „Apródonként teljesen *belenyargaltam magam*, hogy okvetlenül megírom a megválasztását.” (24. l.) Furcsa elrontása ennek a magyaros szólásnak: *belelovalni vkit* (vö. *föllovalni*). Ebből hanyagul író újságírók azt csinálták: *belelovagolni vkit vmibe*, s íme most az lett belőle: *belenyargalta magát*.

„A következő országgyűlésre rábízta az egyén [a képviselőjelölt] kiszemelését a körtvélyesi asszonyokra. *Der Mensch probiert*. Hátha az asszonyok jobban eltalálnák.” (30. l.) Nem értem, minnek itt a német idézet, mikor tökéletesen ideillő, mindennapi magyar közmondásunk van: *Próba szerencse*.

„Arra ösztökélték a primipilusokat, vegyék rá a főispánt, hadd írjon föl a kormányhoz jelöltért.” (31. l.) Szép példa, milyen kevéssé van szüksége népies írónak a *hogy* kötőszó halmozására. 20—30 évvel ezelőtt még az iskolában is arra tanítottak bennünket, hogy emígy kerüljük el a két *hogy*-ot: „Arra ösztökélték a *hangadó* egyenésegeket, *hogy* vegyék rá a főispánt, *miszerint* írjon föl a kormányhoz.”

„Kettőn áll a vásár, és a paritás megkívánja . . . Úgy? Akkor előbb öközülők is *akasztódják föl* tizenhárom generális, azután lehet beszélni a többről.” (47. l.) A népies szenvedő alak érdekes alkalmazása.

„Teljességgel nincs semmi kifogásom a házasság ellen. *Sőt*. Hanem a leány mégis meghallgatandó.” (40. l.) A *sőt* kötőszónak ez a magában álló használata — e helyett: *ellenkezőleg* (vö. „Nincs itt pusztulás. Mit pusztulás? *Ellenkezőleg*.” Mikor a mécses . . . 216. l.) — azelőtt ismeretlen volt, de egynehány év óta gyakran találkozunk vele. Mondattani irodalmunkban úgy látszik nincs még megemlítve.

„*Hogy im* a Minka szebb lett, a gyáros *még jobban utasodék meg* a bájaitól.” (54. l.) Ezt a kedves palócos *hogy im*-et régibb munkáiban sűrűbben alkalmazta Mikszáth, s itt íme újra üdvözölhetjük. De ugyanitt bántó az utómondat magyartalan szövenője; ilyenre — sajnos — többször akadunk szerzouknél. S más eifele divatos kifejezés-módoknak se tud mindig ellentállni. Nem használja pl. a jó régi magyar *csakugyan-t*, hanem azt írja helyette: *tatsächlich*, akarom mondani *tényleg*: „A Röszyke kocsisa *tényleg* megállt a fánál.” (84. l.)

A nálunk mindenben uralkodó meddő és néprontó jogászság a nyelvrontásban is érezteti gyászos hatását, egész irodalmunkban, sőt már a köznyelvben is elterjednek a *kifolyólag*, *tekintettel* és *illetve*-

féle cafrangok. Azt mondják, a Nyírségben itt-ott már ilyen népdalt énekelnek (bizonyosan paragrafus-magoló jogászgyerek csinálta):

Tekintettel a hidegebb üdőre,
Két forintot ád a babám cipőre.

Mikszáth se tud e hatásnak ellentállni, őnála is olvasunk néha ilyeneket: „Ennek az alapján volt jelölt... ezen közbeszólásból *kifolyólag* csapott fel mellette a lelkesedés lángja az igaz szittya szívekben oly magasra.” „A tavat apró viskók környezik... s ama nagyzási hóbertből *kifolyólag*, mely Körtvélyesen nem egy tünetet mutat föl, Körtvélyes külvárosa gyanánt említendő.” (83. l.)

Mulatságosan alkalmazza egy helyen a félműveltek uraskodó beszédét. [A cikkíró idézi a VI. fejezetnek azt a jelenetét, amikor a főkapitány kihallgatja Munczy szabót ellopott sertesei ügyében. Majd megjegyzi:] Sajnos, ez a félművelt beszéd nemcsak iparos-stílus. [Nyakatekert mondatokat idéz az egykorú sajtóból, s végül e szavakkal tér vissza Mikszáthhoz:] Ilyen a mi mindennapi olvasmányunk [t. i. az újság], s ez lassanként valamennyiünket félműveltekké tenne, ha nem menekülhetnénk néha olyan írókhoz, akik fölfrissítik és fejlesztik magyar nyelvérzékünket és természetes, romlatlan ízlésünket. S ezek közt a magyar írók közt MK mindenkor első sorban fog állani!«

Réger Béla »Mikszáth, Herczeg, Ambrus« c. könyvében (Szentgotthárd, 1908) Katánghy történetének részletes tartalmi ismeretetését adja (22—24. l.): »MK politikai tárgyú elbeszélései közül kiválik úgy meséjének csattanós volta, mint alakjainak kitűnő humoros rajza miatt a *Katánghy Menyhért* című elbeszélése. Mikszáth *Országgyűlési karcolatai* után a Pesti Hirlapban Katánghy Menyhért képviselő úr kezdett olyan tárgyú leveleket írni a feleségének, mint amilyenek Mikszáth rajzai voltak, s az ország nem tudta, hogy ki legyen ez a rettenetes ember, aki a képviselők legdiszkrétebb dolgait, foglalkozásait szellőzteti — az igaz ugyan, hogy általánosságban, de annál veszedelmesebben. A képviselők honnmaradt asszonyai tudniillik mindazt a bűnt, amit ez a Katánghy feleségéhez írt leveleiben elhárít magáról, férjüknek tulajdonítják, s egyre jönnek a kérő, fenyegető levelek, hogy keressen már a férjürem lakást, hogy ők is Pesten lehessenek. Persze ez az indiszkrét Katánghy nem más, mint maga Mikszáth, aki aztán egyszer fogja magát s megírja ennek a rejtelmes Katánghynak történetét, s benne előadja egy sárosi sviháknak ravaszkodását s póruljárását.

Katánghy Menyhért az apai örökség párezer megmaradt forintjával mint fürdőorvos akart karriert csinálni. Páridorban úgy csalta a világot, hogy kevéske pénzén szerzett magának egy elegáns fogatot, s ezen reggeltől estig vágatott egyik villától a másikhoz, mintha tömérdek páciense lenne, s alig győznék ellátni őket. Blandi báróné lánya, Klára, hajlandó volna férjhez menni a nagy praxisúnak látszó orvoshoz; hogy lépre csalja — afféle furfangos székely vérű lány

volt — 100 aranyas honoráriumot ad neki, ami a sárosi svihákat be is ugratta. Pár nap múlva megkéri, s csakhamar meg is tartják az esküvőt. Ekkor derül ki, hogy kölcsönösen becsapták egymást. Mindamellett összetörődnek. A fiatalasszonynak van egy székely nagybátyja, Király János, akit azonban nagy hatalma miatt szűkebb pátriája csak János királynak nevez. Ez a rokon valódi székely furfanggal megválasztatja Katángthyt képviselőnek, s ő ily minőségben írja leveleit feleségének, Klárinak.

Kacagató helyzetkomikum van abban, mikor a két svihák a házasság után kölcsönösen észreveszi becsapását. Mindegyik várja, hogy majd a másik előveszi pénzeszsákját, s mikor a valóság kiderül, először a férj rohan el hazulról, aztán meg a feleség esik neki a maga hajának. Végül Katángthy Menyus cinikus flegmával kijelenti: „Összekerültünk, feleség. Úgy kell nekünk. De menjünk most már ebédelni!”.

Képviselővé való megválasztatása sem utolsó. A furfangos János király a gögös erdélyi mágnások társaságában izgatottan elkezd lázítani, hogy ő nem tűri ennek a mihaszna Katángthynak képviselővé választását. No, no, Király uram, csillapítják fölényesen az urak, köztük az ellenjelölt Tenky gróf is, nem kegyelmeden fordul meg a választás sora. De így, de úgy, majd megmutatja ő, hogy kivel van az uraknak dolga. Felfortyantak erre az erdélyiek, s majd kidobták a göbét. Az eredmény aztán az lett, hogy csak azért is megválasztották a pesti doktort — mégpedig egyhangulag. Persze Király Jánosnak sem kellett egyéb. — *A köztélyesi csínyről* mindössze annyit mond Réger Béla (31. l.), hogy MK »regényszerű elbeszélései« közé tartozik.

Kiss Ernő (MK. Kolozsvár, 1910: 13, 40—41, 67—68. i.) a típusábrázolás és az előadás szempontjából vizsgálja a két Katángthy-történetet. »Amint a politika révén mindjobban belekerül Mikszáth a közéletbe — úgymond —, egyre több meg több tárgyat talál a saját közvetlen környezetében is. Így születnek meg a *Katángthy Menyhértnek* és másoknak történetei.« — Katángthy Menyhért: Mikszáth »torzított vonású, furcsa alakjainak« egyik jellegzetes példánya. »A komikus alakokban nem egy embernek, hanem az emberek egy egész osztályának vagy fájának képét szokták megrajzolni az írók. Katángthy valóban ilyennek rajzolja Mikszáth is. Mégpedig az egészen új típus: a könnyelmű, eladósodott, de mindenáron érvényesülni akaró képviselők típusa. Ahhoz az osztályhoz tartozik, melynek maga Mikszáth adta ezt a találó nevet, hogy *akarnok*. Népes osztály ez, s Katángthy jobban képviseli, mint kerületét. De akad még egypár belőle Mikszáth alakjai között. Teszem Altörjay István és Korláthy Péter (*Galamb a kalitkában*); de ezek mégis mások, mint Katángthy. Ebben több a szeretetreméltóság, mint a gabság; emezekben inkább fordítva van. Azért amaz megmarad karikatúrának, akin nevetünk; emezek azt kívánják, hogy komolyan vegyük őket, mint veszi az a léha világ, melyben élnek...« A mikszáthi szatirát a szerző így jellemzi: »Mikszáth torzítja alakjait,

kiélezi a helyzeteket, visszájára fordítja az eseményeket. Ám nevetése nem a jökedvü ember hangos kacagása, kierzik belöle a gúny fullánkja. Tréfálkozása nem a pojáca komediázása, — kihallszik belöle a szatíra, az íróna ostorcsatlogása. Olvassuk csak el a *Katánghy Menyhért életének* első fejezetéből azt a részt, ahol a hájfejúekről kezd beszélni. Minden szava egy-egy eles vágás, — de oly könnyedén van odavetve, mintha meg csipkedni sem akarna az író. Azután ott van maga Katánghy Menyhért, az eszes, a könnyelmű, a léha gentry, aki szemünk előtt törtét előre a közélet porondján az író folytonos ostorozása alatt. Társadalmunknak milyen torzított és mégis milyen igaz kepe tárul elénk szatirikus éllel megfestve. — Mikszáth, mint minden művében, a kiválóan szatirikusokban is mindég megfigyelő és művész, nem pedig tanácsadó és erkölcsbíró. Thackeray, a nagy angol szatirikus, minden művében egy-egy erkölcsi tulajdonságnak rajzolójává, vagy inkább hirdetőjévé lesz, es a gúny erős fegyverével harcol az ellenkezőt vallók ellen. Mikszáth mindég művész marad, és midön legerősebb is gúnyja, akkor is a művészt látjuk benne, és eszünkbe sem jut, hogy arra gondoljunk, hogy feddeni, javítani, erkölcsöt predikálni akar. Ezert nem terheli előadását hosszas reflexiókkal, kisebb-nagyobb értekezésekkel; a mese fejlesztése sokkal nagyobb gondja; szellemes megjegyzései, találó ötletei pedig éppen elegendők figyelmünk fölkeltesere, az alakok és a helyzetek fonákságának kello értekelésére. Képzületének frissesége, szellemének találó ötletekben való gazdagsága mentik meg Mikszáthot attól, hogy erkölcsbíróvá ne váljon benne a művész. — Bármennyi keserűséget fakasszon is Mikszáth mély érzelméből korunk fonáksága és erkölcsi sivársága, ezt a keserűséget mindég enyhíti benne egészséges józansága és kedves könnyelműsége. Talán Horatius felfogásához jár közel Mikszáth leginkább: az is ostorozza Róma erkölcstelen-ségét, szolgálai járomba görnyedését, de nem tud érte haragudni igazán, hiszen ő is annak a kornak gyermeke, annak levegőjében él, reá is úgy hat az, mint a többiekre. Nemcsak Swift komor szarkazmusza nincs meg Mikszáthban, még annyira sem tud haragudni, mint Thackeray. Ám nem kell hozzá analógiát keresnünk a világ-irodalom nagyjai között. Mikszáth józansága, mely ítéleteiben békülékennyé teszi, mely szatírájának élet a legtöbbször letompítja, a magyar faj józansága.«

Lippay Zoltán »Mikszáth irodalmi működése és a magyar közélet« c. tanulmányában (Győr, 1910: 15. l.) ezt írja Katánghyról és kétszeri megválasztásának történetéről: »Katánghy Menyhért humoros alak, de a tettei, meg a tetteit elősegítő közéleti tényezők fölött már csendes utálkozást kezdünk érezni. Úgyes, ravasz fogásaiba belevegyl a mandátumlovag cinizmusa, akit felszínen tart az érték iránt érzéketlen tömeg, amely ok nélkül éljenez bárkit, azt is, akit azután másnap ugyancsak ok nélkül a sárba rugdal. Jókai élet-rajzában megírja Mikszáth, hogy azelőtt párbaire ment volna a honatya, ha azt rebesgetik róla, hogy nem a maga pénziből lett meg: most pedig fennen dicsekszik, hogy a kormány kasszáján jött be,

s akiért többet költöttek, az tartja magát többérőnek. Mindez a humor mézébe van mártva, kitűnő gondolatok tartalmával a magyar mesélőstílus remekfokán áll. Nem mindenki veszi észre, hogy ami benn csillog, az nem csupán az ötlet verőfénye, hanem a szem könynye is.«

Várdai Béla (MK. Bp. 1910 : 152—153. l.) mindkét választási históriát röviden tárgyalja. Az elsőt »bohózi vidámságú manővereken megforduló történet«-nek nevezi, melyben »egy rokonszenves [!] svihák pályafutását« kapjuk, »az angol humoristákra emlékeztető hosszú cummek«. A *körtvélyesi csínytről* ezeket mondja: »Körtvélyesen is úgy lesz meg Katánghy követnek, ahogy előbb Borontón: mások dolgoznak helyette, ő csak átveszi a kész mandátumot. Ez a helyette másoktól végigharcolt választási hadjárat, a jellemzettség, csillogó elmesség és derült humor teljes gazdagságával előadva, teszi ki az elbeszélés cselekvényét. Az előadás hangja nem az éles szatíráé, hanem a csapongó vidámságé, akár *A gavallérokban*. De magában az összehordott anyagban, ennek csoportosításában bizonyos választási fogások el nem hallgatásában, sőt teljes jellemzetességgel való előadásában igen is megállapíthatjuk a szatíráét. Az esetnek a címbe való általánosítása, honi divatképp való jelzése is ebbe az irányba mutat.«

Kéki Lajos »Az orvos alakja a magyar szépirodalomban« c. dolgozata (Emlékkönyv Dr. Schuschny Henrik iskolaorvosi és egészségügyi tanári működésének huszonötödik évfordulója megünneplésére. Írták barátai, tisztelői. Bp. 1912) Mikszáthnak csupán egy orvos-alakjával foglalkozik, tudniillik Katánghyval, hovatartozását tévesen idézve, mert Katánghy orvosi praxisával MK nem az *Egy választás Magyarországon* c. munkájában szól, hanem a *Katánghy Menyhért viszontagságos élete* c. művében! Néhány idézettel megtűzdelve Kéki elmondja az elbeszélés tartalmát: »Újabb irodalmunk különös kedvvel a szelhámos alakját rajzolgatja. E sorban vidámságával, agyafurtságával MK Katánghy Menyhértje (*Egy választás Magyarországon*, [!] 1898) kapja meg legjobban figyelmünket. Elszegényedett dzsentri-család nagyreményű sarja, kinek jövője felől a családi tanács rendelkezik úgy, hogy „legyen orvos, mert e pályán csak az nem boldogul, aki nem akar“. Főként anyjának okoskodása dönt: „Könnyű tudomány. Ha az orvos meggyógyít valakit, az hálás és dicséri, ha pedig ki nem gyógyítja, örökre elnémul, nem tehet neki szemrehányást.“ Az egyetemen mindössze azzal tünik ki Menyus, hogy „biztatói szerepében“ életre kapacitál egy tetszhalottat, egyébként békét hagy a tudománynak. Mint gyakorló orvos egyideig hasztalan várja az első pácienset, végül is fűrdőorvosnak csap fel Pridorfban. Aranyóráját sűrűn elővéve öröklé vágat kocsiján egyik villától a másikhoz. Ételt is sietve habzsolja be, éjjel is gyakran hallani feketepárnás brummerjének robogását. Tulajdonképpen semmi dolga nincs, az egész csak a pácienselenségnek olyan gruppirozása, hogy lázas elfoglaltságnak tessenék. Turpisságával azon-

ban csak annyit ér el, hogy a legdivatosabb orvosnak tartják, de senki sem fordul hozzá. Végül is egy ügyes fruska [Mikszáthnál egyáltalán nem fruska! „Magas, nyúlánk termetű, szőke kisasszony volt, *nem fiatal már*, de nem is vénlány még” — olvassuk az elbeszélés „Száz Napoleon” c. fejezetében] becsapja, elvéteti magát vele feleségül, s innen kezdve csekély szerencsésü orvosi pályája áthajlik a képviselőire. — Kéki Lajos végül utal Rákosi Viktor egy hasonló tárgyú novellájára: »Nagyon hasonlít Katángthy Menyhérthez Rákosi Viktor egyik humoreszkjének (*A fürdőorvos*) hőse. Őt is a családi tanács irányítja az orvosi pályára, azzal a megokolással, hogy legrosszabb esetben is lehet belőle — fürdőorvos. Csakugyan ilyen nyári doktorrá lesz, kiknek az az áldásos hivatásuk, hogy megszabadítják az orvosokat azoktól a betegektől, kiknek nincs semmi bajuk. Előszobájában hol egy beteg csoportosul, hol kettő homzseg, hol négy tolong. Folyton a legnépesebb utcákon vágat fiukkerén aggódó arccal, vagy pedig kávéházakból s házi bálokról hívhatja el magát megijedt férjnek öltöztetett hordárral...« — Kéki Lajos alkalmi dolgozata rendkívül felületlesen kezeli tárgyát. Katángthy kívül nem tud MK egyetlen más orvos-alakjáról sem, pedig ilyenek számosan vannak. Felsorolunk pótllólag néhányat: 1. az elmcorvos *A lutri* c. elbeszélésben (Krk 1. köt. 94—96. l.); 2. dr. Szirupka bencoló orvos *Az apám ismerősei* c. regényben (Krk 2. köt. 30—33. l.); 3. Balduin, veronai orvos (*Galamb a kalitkában*. Krk 4. köt. 8 stb. l.); 4. dr. Breko Nep. János katonaeorvos a *Beszterce ostromában* (Krk 6. köt. 116—121 l.); 5. dr. Birli József sebészprofesszor *A zöld légy és a sárga mokus* c. elbeszélésben (Krk 8. köt. 77—93. l.); 6. az *Aeskulap az Alföldön* c. novella főalakja (a *Pernye* c. kötetben, MKM 10. köt. 84—107. l.); 7. Medve dr. a *Különös házasságban* stb.

Rudó István »Zsidó vonatkozások Mikszáth műveiben« c. dolgozata (Az I. sz. Magyar Irodalmi Társulat 1913. évi évkönyve, 187. l.) egyetlen részletre utal: »Mikszáth az újságíróit többnyire mint tipikus zsidó alakot mutatja be«. Példa erre Katángthy Menyhért egyik levele, melyben a zsidó újságírókra panaszskodik. [Rudó István nem említi, hogy ugyanezt teszi az öreg Csapiczky is *A gavallérokban*, ld. Krk 8. köt. 195. l.] »Utána az *Új Zrinyidszban* figurázza ki Mikszáth a tolakodó zsidó újságíróit, egyszersmind a magyar zsidóságnak az ősi nevek iránti feltűnő rokonszenvét támadva oldalba.« *A körtvélyesi csínyben* hasonló figura Bárkány Samu. »Mint a szerkesztőség legszemfülcsebb, legügyesebb riportterjéről beszél róla Mikszáth, aki szemtelenségével mindenüvé bejut, mindent kikutat és mindent megtud. Három riportert küld ki az elbeszélés szerint Körtvélyesre a szerkesztőség, de Mikszáth kettőről hamar megfélemedezik, és az elbeszélés további folyamán csak a zsidó Bárkány Samu szerepel. — Ha mindazt a sok apró vonást — folytatja Rudó István —, amit a zsidóknak hazánkban elfoglalt helyzetéről Mikszáth adott, egy képpé raknók össze, hazai viszonyainknak gúnyos, satirikus, de jellemző képét kapnók. Ha zsidóról van szó, akkor a pártkör elcsendesedik, a viták halkabbak lesznek... A zsidóról nem szabad hangosan

beszélni. Mikor báró Gerezdy főispán bizalmas értekezletet hív össze a körtvélyesi kerület képviselőjének megválasztása érdekében, akkor kiszalad a száján ez a mondás: „Képviselőnek mindenki jó. Maholnap tele lesz a ház zsidó fiskálisokkal, akkor azután megeheti a kutya.” De amint kimondta nagyhangon, rögtön utánateszi félénken: „De ezt csak négy szemközt mondom”. Mert hiszen erről hivatalos tudomást szerezni nem szabad senkinek. Mit csinálnának azok a furfangos zsidó riporterek, ha ezt megtudnák? Az enfant terrible-nek ezt a szerepét Mikszáth egész közelből nézte, és bár egyetlenegy zsidó személyt sem kever a dologba, mégis a megjegyzéseken és célzásokon keresztül elének tárja a politikában uralkodó formai zsidóbarátság és tényleges antisemitizmus perspektíváját.«

Nagy Sándor »Mikszáth humora« c. dolgozatában (Irodalom-történet, 1914: 385. l.) a két választás történetéről ezeket írja: »Életkora haladtával s tárgyköre tágultával a humorista észrevétlenül szatirikusba ment át. Különösen két irányban szatirikus: az országos politikai (választási, parlamenti) élet s a modern úri élet rajzában. Az *Egy választás Magyarországon* tárgyias szatíra a vidéki választóközönség éretlenségére, meggyőződéshiányára, szolgáltságára. *Katánghy élete* a svihák képviselőket szatirizálja, kik fontos hivatásukat egyéni érvényesülésük előmozdítására fordítják.«

A *Világ* c. napilap 1917. május 20-i száma (VIII. évf. 129. sz. 19. l.) reklámcikkekben jelenti be MK műveinek az első világháború folyamán a Révai-cég által piacra bocsátott címlapkiadását, közte a *Két választás Magyarországon* c. kötetet: »Az új Mikszáth. A háború alatt vált a könyv újszólván valóságos szükségleti cikké. De a háború alatt vált majdnem lehetetlenné az olcsó könyv, mert jóformán minden anyag vagy elfogyott vagy hihetetlenül megdrágult, amely a könyv előállításához szükséges. Révaiék megoldották ezt a nehéz problémát az új Mikszáth-kiadással, amelyet igazán jutányos áron csak azért tudnak közrebocsátani, mert a háború előtt készítették elő. Ezek a becses magyar könyvek így megtalálhatják az utat a nagyközönséghez... A *Két választás Magyarországon* nagyságos Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos életét, kalandjait, szerencsétlenségét és szerencsését mondja el, azután a képviselő úr tizenkét levelét adja, amelyet feleségéhez intézett, s végül a *körtvélyesi csínyben* elmeséli, hogyan bukott meg Katánghy Borontón s hogyan választották Körtvélyesen. Mikszáth humora derűssé teszi ezt a szatírárt, melyben a modern stréber képviselő-típust, a választási praktikákat, sakkhuzásokat, csalafintaságokat rajzolja meg.«

Alszeghy Zsolt »A XIX. század magyar irodalma« című monográfiájának (Bp. 1923) a századfordulót ismertető fejezetében (259. l.) dicséri MK gazdag típusformáló tehetségét: »Az életnek bámulatos sokféleségét mutatja be alakjaiban. A jelen és múlt társadalmának minden rétegéből van egy-egy halhatatlan alakja, [köztük] Katánghy Menyhért, a tönkrement uraskodó... Alakjai körül megelevenedik

az élet: a falu apró-cseprő surlódásai és szerelmei, a község előkelősködő törtétese, a megye úri tisztviselői kara, a parlament embereinek népszerűség-hajszolása stb. Mintha maga az író közöttük élne . . . »

A *Magyar Irodalmi Lexikon* (szerk. Ványi Ferenc. Bp. 1926) *Katánghy Menyhért* (432. l.) és *Két választás Magyarországon* című szócikknél (458. l.) ad pársoros magyarázatot, illetőleg tartalmi ismertetést.

Pintér Jenő »Magyar Irodalomtörténete« (VII. köt. 1934.) csupán a Mikszáth-fejezet bibliográfiai részében (406—407. l.) szól a *Katánghy-történetekről*. »*Katánghy Menyhért viszontagságos élete* c. munkája a képviselőben a léha politikusok típusát személyesítette meg; sajnos, nem akadt egyetlen elítélő szava sem ezzel a típussal szemben [?], amikor belevilágított a milleniumi korszak erkölcsi hinárába. Nem az volt a baj, hogy silány alakot vett a tollára, hanem az, hogy teljes közömbösséggel [?] pillantott a közéleti huncutságokra.« — »*Egy választás Magyarországon: a választó közönség éretlenségének szatírája.*«

Fábián István tanulmányának (Mikszáth világnézete és az adomák. Debreceni Szemle, 1938. április—június. 122, 126. l.) alapötétele, hogy »Mikszáth regényeiben a kiindulópont mindig a fura, komikus környezet. Ez a környezet gyakorlatilag adomákból és a belőlük kilépő alakokból tevődik össze. Ebbe a fura világba kerül bele a főhős. A regény és novella meséjét a főhős jelleme általában háromféleképpen színezheti.« Az egyik változat, amikor a főhős »főlényes« szellem, »aki az emberek előítéleteit, balvéleményeit különböző csínyek elkövetésére használja fel (*Egy választás Magyarországon* stb.). — Mikszáth szerint az elveknél való fittyelhányás, a nemtörődömség általános az egész országban. [Bizonyítékul az elbeszélés III. fejezetének utolsó szakaszából idéz. Majd így folytatja:] Talán Jókai romantikus túlzásaira is reagál, amikor nem hisz se a túlságosan jó, se a túlságosan rossz emberekben. Az bizonyos, hogy ez a felfogás igen jól beleillik szkeptikus józanságába.«

~~~~~
Krdhl Vilmos »Mikszáth, a jogász« c. könyvében (Bp. 1941: 32. l.) a *Katánghy-történetekkel* kapcsolatosan hangsúlyozza: »Mikszáth jellemei nem hősi jellemek, az átlagos emberi méreteket meghaladó, vért — életet áldozni kész harcosok, hanem ahogyan a *Nemzetes uraimékban* ő maga mondja: „az én hőseim egyszerű kurtanemesek,“ akikben megvannak és a mindennapi életviszonyok között nyilvánulnak meg cmezeknek hibái és erényei“. Ez a jellemzés nagyban véve ráillik Mikszáth legtöbb szereplőjére, akár kurtanemesek, akár megyei urak. Nem tragikus erejű szenvedélyek, még kevésbé végzettszerű történelmi erők mozgatják hőseit; törekvéseiket és harcaikat minden eszményiségtől vagy romantikától mentesen, többnyire kicsinyes rugók, gyakran anyagi érdek, vagy hiúság, vagy kicsinyes politikai becsvágvak (*Katánghy Menyhért*) fűtik. Mikszáth szavait használva: „dib-dáb érdekekért csetlő-botló emberkék“, akik kis életkörben élnek.«

Schöpflin Aladár »MK« című kötetében (Bp. 1941 : 75—76., 145—146. l.) találóan jellemzi *Katánghy leveleit és viszontagságos életét*. A *körtvélyesi csínyről* cím szerint nem szól, de a »két választás« leírásai nyomán mond ítéletet a századvégi képviseléválasztási visszafélésekről. »1893-ban megpróbált új formát adni a karcolatoknak. Megteremtette Katánghy Menyhért alakját, a vidékről felkerült képviselőt, aki minden politikai cél és képesség nélkül, csak azért jön fel vidéki birtokáról a képviselőházba, hogy megszabaduljon felesége papucsá alól, léhaskodva szórakozzon a fővárosban. Leveleket ír otthonmaradt feleségének pesti életéről, a képviselőházzal, a miniszterekkel, az országos eseményekről, a városban keringő pletykákról. Ezek a levelek furcsa keverékei a való tényeknek és hazugságoknak, az önkénytelen humor remek példái. Egy képviselő-típus alakult ki belőlük, amely kétségtelenül megvolt az akkori magyar életben. — A levélíró Katánghy alakja maga a persiflage módszereivel megrajzolja elevenen néz ki a levelekből, de az ürügy jobban sikerült, mint a cél : a levelekben foglalt parlamenti beszámolóknak már nem egészen a régiéik : bágyadtabbak, az ötletek kevésbé vidáman kergetőznek, egy kis erőltettség is érezhető rajtuk. Az író elidegenedett a műfajától, érdeklődése másfelé tért. Katánghy Menyhért alakja azonban megtetszett neki, regényalak-félet csinált belőle. Megírta házassága történetét, elmondta : hogy lett belőle felesége nagybátyjának, az erdélyi kisváros polgármesterének ravasz fogása révén képviselő, s hogy tört be a következő ciklusban, amikor eddigi kerülete cserben hagyta, egy másik, vadidegen kerületbe. Az egészen úgy, ahogy egy kötetben olvasható, megérezni, hogy Katánghy alakja nem egészen egy anyaméhben fogant, a novellában sok tekintetben más a fizioognomiája, mint a levelekben. A levelekben egy szó sincs arról, hogy sarlatán orvos, az írónak csak a novella írásakor lett szüksége rá, hogy azzá tegye, s eszerint változik az alak is. Azonos inkább csak a képviseléválasztásokról való nézet : Mikszáthnál mindig valami ötlet, trükk, ravaszság tesz valakit képviselővé, s egyformán kijut a szatírából a képviselőjelöltnek és a választóközönségnek.«

Schöpflin könyvének a képviseléválasztási anomáliákra vonatkozó részlete : »A képviselői mandátumok megszerzésében túlzott szerepet játszott három tényező : hivatalos erőszak, vesztegető pénz és felelőtlen demagógia. Egész serege volt a mandátumoknak, amelyekkel — különösen nemzetiségi vidékeken — a kormány rendelkezett. A főispán utasítást kapott Budapestről, hogy egy bizonyos valakit, a kerületben többnyire ismeretlent, kell megválasztani ; a főispán dolga volt, hogy meg is válasszák. Fantasztikus kortesfogások érvényesültek, a ravaszság, körmönfonság, a szavazó nép becsapásának mindenféle formája orgiákat ünnepelet egy-egy választáson. Mikszáth, aki erkölcsi szempontból nézte ezeket a dolgokat, jól látta, milyen pusztítást végez ez a módszer a közszellemben és a közérkölcökben. Szatírájában a legtöbb akkor a keserűség, ha erről szól. Látta, hogy a parlament szellemét és tekintélyét mennyire aláássa ez az állapot. De viszont látta azt is, hogy a baj a magyarság helyzetéből adódik.

Mint sokan mások, tisztább látásúak és jobb érzésűek, ő is kénytelen volt belátni, hogy ez az 1867-es rend és a parlamenti kormányforma fenntartásának egyedüli módja. A magyarság tömegeinek nagyobb része — ki lehet mondani, szíve mélyében minden jó magyar ember, maga Mikszáth is — a függetlenségi gondolathoz húzott, de viszont tudni kellett azt is, hogy ennek érvényesülése közvetlen konfliktust jelentett volna az uralkodóházzal és Ausztriával. Hogy ezt a konfliktust elő merje valaki idézni, ahhoz még túlságos élenken éltek 1849 és az utána következő harmadfél évtized keserű emlékei. Inkább elfogadták, ha nem is teljes meggyőződéssel, az 1867-es kompromisszumot s mindazt, ami ebből következett. Igazi függetlenség helyett a csonka függetlenséget, valódi parlamentarizmus helyett a parlamentarizmus látszatát. A hiányérzést annyira-mennyire kiegyenlítette az ország soha nem látott gyorsaságú fejlődésének ragyogó színekkel kifestett képe. Hogy ebben a képben milyen elrajzolások vannak, azt Mikszáth látta a kor írói között jóformán egyedül.»

Keményfy János »Mikszáth világa« c. tanulmányában (Buda-pesti Szemle, 1942. március, 262. köt. 772. sz. 129—149. l.) MK ötlet-formáit jellemezve, egy Katánghy-példát is idéz: »Ötletei azért oly kedvesek és szellemesek, mert mindig van bennük egy csöpp életigazság, vagy valami általános emberi gyöngeséget jellemző vonás, s ezt paradoxon formájában meglepő szabatosággal tudja kifejezni. (Többek között) csattanósan rajzolja a könnyelmű nemesi pályafutást. Az öreg Katánghyról azt mondja: „Először bízott önmagában, azután a földben, hogy hátha adna valami veszekedett nagy termést, azután a zsidóban, aki kölcsönt ad, csak azután fordult vallásos hitével az Istenhez. De helyette megjelent a végrehajtó.”«

Várkonyi Nándor »Az újabb magyar irodalom (1880—1940)« c. munkájában (Bp. 1942 : 69—70. l.) MK országgyűlési karcolataiva kapcsolatosan szól az író politikai tárgyú elbeszéléseiről. Nem látja eléggé a humoros előadásban erőteljesen érvényesülő szatírárt s Mikszáthnak egy emberibb kibontakozás felé irányuló törekvéseit : »Mikszáth hivatalosan a hivatalos liberalizmus hívének vallja magát, ugyanakkor azonban több mint csipős anekdotákban és szatírákban mutatja meg a demokrácia felszínességét s a népképviselőt leple alatt meghúzódnó gyanús furfangokat (*Szervusz, Pali bácsi!, Ugyan, eredj a Rákócziúddal!, Egy választás Magyarországon, Katánghy Menyhért, A t. Ház stb.*). Ebben már a beteljesült politikai eszmékből és jelszavakból kiábrándulni kezdő kornak a társa, de meg kell értenünk, hogy helyzetének is közre kellett játszania kritikájának tompításában : mint Tisza Kálmánnak, a „generálisnak” belső embere, erkölcsileg kötelezte volt az udvariasságra. Lelke mélyén valami patriárkális hagyományszeretet híve, a táblabíró-világban érzi magát legjobban [?], ahol az oligarchák hatalmaskodása csak jámbor legendaképp él már, ahol a nagy- és kisnemes, a föld ura — félig paraszt, a legmagasabb fórum a megye, s ettől a királyig

nincs közbeeső fokozat. — Azonban fontosabb ennél — úgymond Várkonyi —, hogy ekkor, férfikorában alakul ki benne a „Mikszáth-regény” tárgyvilága és előadóművészetének minden maradandó sajátága. Három forrásból merít a legbővebben: az egyik a dzsentri, a másik a politikai élet, a harmadik a történelem...»

Karácsony Sándor »A cinikus Mikszáth« c. tanulmányának »Mikszáth és a politika« c. fejezetében (Bp. 1944: 45—46. l.) a Mikszáth oeuvre-ből kiszakított idézetekkel bizonygatja »Mikszáth szuverén függetlenségét«. *Katángly Menyhért* és *A körtvélyesi csíny* »igen kiábrándító választási történetének« részleteivel igyekszik megvilágítani: »hogy verődött össze« a századvég parlamentje! Hogy lesz valaki képviselővé? Hogyan panamáznak a segélyező bizottságok? Milyen a tökéletes főispán? Milyen színvonalon állnak a választók? Mekkora úr a miniszterelnök? — ezekre a kérdésekre felelnek Karácsony Sándor Mikszáth-idézetei.

Az 1949. és 1950. évi kiadás újság- és folyóirat-ismertetései (időrendben):

A *Köznevelés* könyvismertetése *K — s L — ó* jegyű cikkiró tollából 1949. november 15-én (V. évf. 22. sz. 645. l.):

»Az az átértékelési folyamat, amely irodalmunkban a gazdasági, társadalmi és politikai változások nyomán megindult, MK-t egyre határozottabban emeli az olvasói érdeklődés homlokterébe. Az ellenforradalmi negyedszázad Mikszáth-ellenes hangulata egyre élesebb szögben fordul visszajára, s ma már világosan érezzük, hogy a „nagy palóc” nem cinkosan összemosolygó megértője, hanem megvető kritikus volt a századforduló társadalmi, politikai bűneinek. — Mikszáth fokozódó népszerűségét mutatja a Katángly-regény új kiadása is. A *Két választás Magyarországon* félig-meddig a riport lazább és közvetlenebb előadási módján állítja eléink a felszámolódó dzsentri szélhámos kísérletét, amellyel át akarja magát menteni a kapitalizmus dekadens szakaszának kalandorlehetőségei, olesón hízó vámszedői közé. A kor levegője végképp romlott. Az életnek nincs egyetemes perspektívája, az egyén békatávtalban keresi a maga kis önző útjait, s a közösség érdekeivel törődni komikus extravaganciának számít. Ezt a bomlatag és horizonttalan korszakot Mikszáth a velejéig ismerte s illúziótlanul és utálkozó mulatsággal nézte. A társadalmi viszonylatok meztelen feltárása mellett ez az utálkozó mulatság ragad meg bennünket elsősorban, ebben érezzük Mikszáthot a haladás emberének, a feudálkapitalista életformák aláaknázójának, sőt, mai küzdelmeink kitűnő harcosának, élő fegyvertársunknak.

A *Tiszatáj* című szegedi folyóirat *B. T.* jegyű munkatársának cikke (1949. december, III. évf. 4. sz. 297. l.):

»A regény Mikszáth egyik legjelentősebb dzsentrit ábrázoló könyve. Itt is humoros, víg szemhunyorgatással mutatja be ennek a

vagyonilag lecsúszott nemesi rétegnek minden bűnét. De a humoros bemutatás csak a felszín, ez alatt, a csillogónak ható fátyol mögött, elevenen ábrázolja ennek a magyar nemesi rétegnek minden szennyét, gondolkodásmódját, történetét és népellenes tevékenységét. — Katánghy Menyhért tipikusan dzsentrifigura. „KARRIERE” csak abban a korban és társadalomban képzelhető el. Látszatelefoglaltsága fürdőorvos korában, csak az esetleges pénzért való házassága kizárólag egy ilyen tetőtől-talpig rothadt embernél képzelhető el. Az első, a borontói képviselőválasztás megmutatja, hogyan juthatott be valaki az úri rend Magyarországon a parlamentbe, ahol voltaképp választóinak az érdekét kellett volna képviselnie. A második részben, Katánghy képviselő korában írt levelei, rávilágítanak az akkori parlament életére. A *Körtvélyesi csíny* című harmadik részben Katánghy másodszori megválasztását mutatja be Mikszáth, hogy lerántsa a leplet az akkori Magyarország szelleméről és urairól. A főispán és a poléármeester összefognak, hogy a miniszter egy szavára megválasztassák Katánghy-t képviselőnek. Remélik a „derék urak”, hogy ettől ők is jó zsíros álláshoz jutnak, mert hiszen kedvében járnak a miniszternek. Természetes: „Menyus” bejut az országgyűlésbe, hiszen a megvesztegetés és a ravasz kortesfogások eldorádója volt az akkori város és megye. — De feltárja Mikszáth élesen a korrupciót is. Sőt, egy helyen megemlíti, hogy milyen fegyver a humor. Ezt nem az ő dzsentrit bemutató ábrázolásmódjával kapcsolatban teszi, de figyelemreméltó ez abból a szempontból is. — A „Révai” helyesen tette, hogy a magyar múlt korhadt társadalmi világát szemléltető Mikszáth-regényt új kiadásban közreadta.◊

A *Magyar Nemzet* hasábjain (1950. május 26., VI. évf. 121. sz. 2. l.) Fodor József méltatja a művet. Előljáróban elmondja a két választási história tartalmát, majd így folytatja:

„Ezeket a választásokat ismerjük már mi is a nemrég múlt „daliás” időkben, mindazonáltal nem kevésbé épülünk rajtuk újból és újból e nagy elbeszélő satíráján keresztül. Mulatunk, mert káromkodni nem érdemes, olyan halálraírt szaga van ennek az egész társaságnak, a miniszteri-előszobás mandátumkunverálásnak, mame-luk-felvonultatásnak, a mindenható Bánffy-Tisza-Wekerle-Fehérváry füttye szerint dróton rángatott díszruhás bábuk és ünnepélyes beszélőkutyák százdávégi karneváljának, miközben mélyen a szín mögött mozdulatlanul hallgat és forrong a „képviselt” nép. Egy ilyen könyvből, amelyet a játékos írni-tudás és a megdöbbentően mély valóságlátás, e nagy írónak osztálya iránti fel-felcsillanó rokonszenve, de ugyanakkori azzal szembeni éles és kétségbeesett ironiája is jellemez, ijesztően látni, milyen vadászterülete volt ez az ország az összeköttetések alapuló és érvényesülő, „ösiségi” tehetségtelenségnek, nagypipájú, kevésdohányú üres politikusoknak, bankoltnak és spekulánsoknak, miközben a vajdajánosi magyarok dühösen és fuldokolva szívták a kiegyezési idők álboldog légkörét, ha ugyan nem menekültek a mikszáthi satírba, amely legalább megkönnyíti a szomorúságot. Ezalatt pedig a háttérben, a nagyvilágban, a fel-

szabadító mozgalmakban és az elnyomottak lelkében készültek az az erők, hogy elsöpörjék az egészet.

Tizenegyedik kiadásban adja ki Révai most MK-nak ezt a kitűnő könyvét. A kiegyezés utáni idők Magyarországnak ez a legnagyobb írója, ugyanakkor kora egyik legnépszerűbb írója is volt. Olvasói a játékos formában, a tiszta patakként csobogó írásművészettel megírt keserű valóságot egyrészt kedélyes tréfálkozásnak vették — s csinálta bizonyos fokig sokszor maga az író is — másfelől ha érintette is őket, lenvelték, a ragvógó művészet kedvéért. Mi, utókor, akik maradéktalanul élvezzük még a mikszáthi írás csöppet sem kopott szépségeit, e roppant íráskészségen, ezen az ábrázoló erőn, sokszor kétségbeesett nevetésen keresztül éppen úgy átéljük az általa megörögzített és sokszor vigasztalan valóságot is, mely immár mindenestül a múlté lett!»

A *Kis Ujságban* (1950. június 1., 4. évf. 125. sz. 5. l.) »Mikszáth Kálmán a könyvnapon« címmel *Nagy Tibor* recenziója:

»Mikszáth regénye [?] klasszikus egyszerűséggel s nagyvonalúsággal, az élet és a dolgok legmélyére hasítva mutatja meg Katángthy Menyhért szélhámosságain, mandátumkunyeralásain, a körtvélyesi csínyen keresztül az egész akkori Magyarország fő rákfenejét. Minden kortársánál élesebben világítja meg a földesúri Magyarország és a monopoltólkes nagypolgári újcazdagok világának szörnyű képét. Megmutatja, milyen hermafroditákká váltak a reformkori közép-nemesek vérbeli utódai. Megmutatja, hogy milyen „hitele” van a dzsentri-szemérem és az „úri becsület” jelszavainak a dzsentri-osztály olyan karrieristái között, mint Katángthy Menyhért. Teljes társadalmi keresztmetszetet ad a korabeli Magyarország politikai, gazdasági, közigazgatási, művelődési és sajtóviszonzairól.

A nagy keserűség, a szomorító valóság ugyan Mikszáth művészi túlkörözésében, tréfálkozásban s kedélyben úszik. De ki ne látná meg a művészi mosoly mélvén a keserű valóságot: az író szíveügyét, a népet s a szabadelvűség jelszavai alatt elsikkasztott demokráciát. Nemcsak az úri osztályhoz tud kíméletlen lenni Mikszáth, de a polgári demokráciát eláruló nagypolgársághoz is, melynek tagjai már akkor kacsingattak az újnemesi címek felé.

Aztán senki nála nem tudja jobban fölfedni a félrevezethető kispolgárság gyöngéit. Ama körtvélyesi kisiparosokat, kiknek magatartása jellemezte a korabeli kisiparosság szemléletét: mindig „a nemes és a magasabb felé szónokol, de le hagyja húzni magát a sárba is”. Munczv szabónál például egy rögeszmes búsmagyarkodás jelenti a „szélsőbali” politikumot. „Az együgyűen becsületes Munczv szabóval szemben ugyancsak élesen gúnyolja ki Mikszáth a megvesztegethető „politikus” csizmadiákat s azok csökevényesen középkorias céhbeli gőgjét. De legjobban gúnyolja ki a megvesztegetőket és a legnagyobb bűnösöket. Többek között a dzsentri-polgármester Rőszkevt, aki a prostitúciónak úri körökben szalonképes, törvényes formájában kínálja feleségül leányait, s városa képviselői mandátumának sorsát is egyik leánya jópartijához köti. Kovinyi, a szomszédos

megyebeli dzscentri, mint jómódú kéré válik esélyes képviselőjelöltté. Kovinyi az a felvidéki földbirtokos, akinek rossz termés idején leg-alább ezer forinttal több a jövedelme, mint jótermésű évben, mint-hogy ő szokott lenni inséges időben az ideérkezett adományok szét-osztó bizottságának az elnöke. De nem kegyelmez Mikszáth az újabb kérének, a házassági és képviselői mandátumi helyzetet megvál-toztató nagytőkés újgazdagnak, Brandt úrnak sem, ki dzscentri-házassággal akar magának és gyárának „jó márkát” szerezni. S az úri huncutságú politikán és a nemkevésbé huncut politikusi csiz-madiaságokon túl éles szemmel adja egy fürdőváros tömény ábrázolá-sán keresztül, mit jelent a tudálekos természetessodálás...»

A *Független Magyarországnak* (1950. június 5., XII. évf. 23. sz. 4. l.) R. M. A. ismerteti:

»Katángy Menyhért — fogadjuk csak el a tény, ahogy olvas-suk — MK-nak képviselőtársa volt. A borontói, illetve körtvélyesi választókerület országgyűlési képviselője két cikluson át, a múlt század utolsó évtizedében, Wekerle Sándor, majd Bánffy Dezső miniszterelnöksége és pártvezérlete alatt. (Mert természetesen kor-mánypárti képviselő volt Katángy Menyhért.) Szerencséje volt, hogy Mikszáth Kálmán tollán életre kelt — akkora szerencséje, hogy ama két ciklusos országgyűlési képviselői közül ma úgyszólván már csak ő él egyedül; ő, ki személy szerint sosem élt. Szilágyi Dezső, Mocsáry, Ugron s még egynéhányan élnek ugyan váltig, művekben, s elsárguló újságok lapjain — de mi ez a Katángy életé-hhez képest? mely, hála Mikszáthnak, míg csak magyarul olvasnak, meg fogja őrizni egy történelmi pusztulása felé zuhló réteg, a politiká-ból élő svihákok dzscentri-típusát, mintegy őskori rovar gyanánt kövülve be környezetébe, a tizenkilencedik század magyar parla-mentarizmusába. *Két választás Magyarországon* — ez a címe a mesteri, derűs regénynek [?] s egyben éppoly mesteri, irtózatos szatírának, melyben Mikszáth előadja Katángy Menyhért országgyűlési kép-viselő úr történetét, a medikus-éveken s a dobrakerülő apai birtokon kezdve a prixdorfi fürdőorvosi állás és házasságkötés svihákságain keresztül a borontói választásig, a képviselői élményekig, majd az újabb borontói választáson való bukásig s az egyidejű körtvélyesi újra-megválasztásig. — Mikszáth zsenije — ez az elragadóan „ado-mázó” s mesélő gyilkos társadalomkritika, iszonyú megvetés, ciniz-must játszó, kísérteties moralitás — az *Új Zrínyiaszon* kívül tán sehol nem ragyog fel így, mint ebben a halálra mulattató, halálra ijesztő mesterműben, melynek külföldi irodalmakban sem igen lel-hetni párját.«

A *Szabad Nép* hasábjain (1950. október 15., VIII. évf. 241. sz. 10. l.) *Koczás Sándor* ismerteti a *Két választás Magyarországon* 1950. évi kiadását, egybekapcsolva Mikszáth művének tanulságait a tanácsválasztások épp akkor időszerű feladataival:

»Tizedik kiadásban jelent meg a *Két választás Magyarországon*. Népi demokráciánk könyvkiadásában gyakran találkozunk MK

nevével. Elmondhatjuk: életében sem volt annyira népszerű, nem volt annyi olvasója, mint most, a felszabadulás után. Joggal. A tükör, amelyet az író kora elé tartott és amelyből mi is megismerhetjük ezt a letűnt időszakot, lepiczetlenül, a maga valójában: tehát teljes oszmányságban, élésködő, szipolyozó voltának visszataszító teljességében mutatja be a főnemesség és a reakciós klérus hazaáruló politikáját, a polgárság gerinctelenségét, dörgölődését az arisztokráciához — és számtalan változatban a pénzéhes, lecsúszott, élédsi dzsentrit.

Az úri Magyarország velejéig rothadt „csendéletét” Mikszáth közvetlen, kedélyes, szinte csevegő hangon mutatja be. Am ez a közvetlen hang (amelybe kapaszkodva polgári méltatói, afféle „nagy anekdotázóvá” akarják alacsonyítani az író) — valójában a leleplező, realista kritika kemény korbácsával ver végig a régi rendszeren. Ezt a kritikát csak ma tudjuk igazán értékelni, amikor már nemcsak az úri világ léha aljasságát ismerjük, hanem azt is, hogy azt végleg el lehet söpörni s a helyébe olyan rendszert állítani, ahol a felszabadult boldog nép az úr.

Mikszáth írásainak — ennek a könyvének is — egyik központi alakja a dzsentri, aki szinte a kor minden hitványságának foglalatja, gyűjtőlencséje; a dzsentri, aki népünk ezeresztendő s verejtékes munkáját, szenvedését, a haza védeimében hozott áldozatait csak arra tartja jónak, hogy magának „történelmi jogcímet” formáljon belőle az ingyenélésre, lopásra, szédelgésre, „svihákságra”.

Ma és egyre inkább: távoli ködkép már az, ami a századvég idején még fájdalmas, véres valóság volt.

Ma, a dolgozó nép országában, a hivatottság, a tehetség dönti el valaki érvényesülését. Nem így volt ez még nemrég. Az éhenkórász dzsentri behízelt svádájával, csalafintaságával tört magának utat — olyan pálya felé törekedett, ahol a legkevesebb munkával a legtöbbet lehetett keresni, azaz: összeszélhámoskodni, „pumpolni”.

Katángly Menyhértet orvosnak adta az apja. Indokolásában nemcsak a dzsentri tipikus gondolkodása, de egy egész társadalmi réteg, szinte egy egész kor teljes lelkiismeretlensége nyilvánul meg: „Könnyű tudomány. Ha az orvos meggyógyít valakit, az halás és dicséri, ha pedig ki nem gyógyítja, örökre elnémul, nem tehet neki szemrehányást.”

Ma, a dolgozó nép országában, mindenkit munkája szerint ítélünk meg. Katánglyt csak a könnyű, jó élet érdekelte, nem a munka. Az orvosi pályát nem hivatásnak tekinti, hanem csak lépcsőnek, a gazdag, kényelmes élethez. Fürdőorvosi állást vállal — s közben a „páciensek” között dús hozományra vadászik. Ahogy a házasságról vélekednek, abban benne van ennek az élédsi rétegnek minden leleplezetlen kapzsísága. „A házasság szentség, mindenestre — fogalmazzu meg egyikük. — Kétségen kívül szentség, de hogyan is fejezzem ki magam korrekte, szükséges hozzá a „speiz” is”. Katángly és felesége alaposan megjárták egymással. Mindketten azt hitték, hogy a másik a „speiz”, a vagyon képviselője, s csak a házasságkötés után derült ki, hogy csupán megjártották a gazdagot. Úgy könnyítették

tehát a helyzeten, hogy egy herceggel — akinek megtetszett a fiatalasszony — tartatták ki magukat.

Képviselőnek lenni: ez a dzsentrihez „méltó” életmód az úri Magyarországon. Katángthné nagybátyja főkortes Erdélyben s addig biztatja a könnyű életre hamar elcsábítható Menyhértet, míg az a borontói kerületben képviselőseget vállal.

Úgy osztogatják ezek a nemes urak egymás között a mandátumot, mintha az egész ország az ő hűbéri birtokuk lenne. „Ha jól kártyázol, iszol, jó képviselő lesz belőled” — ez ennek a kornak az erkölce. A szűköspenzű székely grófokat, nemeseket, a szabótól kölcsönvett drága bunda, no meg a finom Britannika-szivarok teljeseen megszédítik: még az ellenjelölt is visszalep. Ez volt Katángthy „választási agitációja”.

Tanulságos — éppen napjainkban nagyon tanulságos — szemügyre venni, milyenek is ennek a kornak a képviselői? Nem igen képviselnek ezek mást, mint osztályuk és önmaguk közvetlen anyagi érdekeit. A néphez semmi közük, hacsak az nem, hogy annak nyomorúságából minden módon hasznot húznak. Az egyik képviselőjelölt azzal dicsekszik, hogy rossz termés idején neki több jövedelme van, mint jó terméskor. „Inséges esztendőben adományok özönlének a vidékünkre — indokolja meg ezt a furcsa jelenséget — és én vagyok a kiosztó bizottság elnöke.” Rószkey, Körtvélyes nemes polgármestere jogosnak tartja ezt a közönséges lopást: „Hát persze, szegény magyar nemesség! Élnünk csak kell, istenem! Ahogy lehet, természetesen, ahogy lehet. Ezer évig voltunk becsületesek, mert lehetett. Mit mondtam? Szamarak voltunk. Marhák voltunk. Véréinket ontottuk a parasztért. Ha meggondolom azt a sok vért. Hah!”

Kormánypárt és „ellenzék” között annyi volt csak a különbség ebben az időben, mint két vállalkozó, vagy akár két vetélkedő rabló között — akik ugyanazon a koncon marakodnak: mindegyik a népszírajból akar jobban, kényelmesebben élni. Az ellenzék persze néha meg-megeresztett egy-egy radikálisabb szólamot és olyasmit is ígérhetett, amit, ha kormányra kerül, maga sem tart be. Egyebekben a közigazgatás biztosította a „nyugalmat”. A kormány főispánjai gondoskodtak a „rendről”.

Katángthy és ellenfelei között nincs elvi ellentét; csak a képviselői életforma előnyei lebegnek előttük: „immunitás, nagyságos titulus, hír, tekintély . . .” Mindez azé, aki furfangosabb, aki jobban tud maszlagolni választóinak, hízelegni a főispánoknak, miniszterelnököknek — aki járatosabb az úri csibészek mesterségében. Katángthy ebben igen ügyes és így válik az úri Magyarország politikusainak típusává. Egy-egy mandátum értékét pénzben mérik le: „Erre a mandátumra már a takarékpénztár is ad valamit” — mondja az egyik jelölt [Nem a jelölt mondja, hanem a bankigazgató!] és [a jelölt] mindjárt kölcsönt is vesz fel rá.

Tanácsválasztó népünk okulására szolgál ez a regény. Lemérhetjük rajta keresztül, milyen messzire jutottunk már attól a világtól, amelyben a főispánok futószalagon gyártották saját megyéjükben a „mamelukokat”, a kormánypárti képviselőket. A mameluk: olyan

úri képviselő, aki semmihez sem ért, csak arra jó, hogy a ministereknek bólogasson. Boldog az a főispán, aki megyéje minden kerületében megválasztat egy mamelukot, amelyet, mint értékes árut, beszálít a kormánynak. „A személy előttem mindegy — bölcselkedik a főispán —: Peter vagy Pál, egykutya. Négy darab mameluk a megyéből, egy a városból, ez összesen öt darab. Ha öten vannak, hát jó. Ha nincsenek öten, hát nem jó. Hogy kik, az mindegy.”

Mikszáth maga sem titkolja véleményét erről az „országházi”-ról, ahol „kétszáz, háromszáz munkabíró, erős férfi... lebzsel egész nap, üres semmiségekről beszélgetve s trágár adomákon mulatva”.

Néha — szórványosan — megszólal már a nép hangja is Mikszáth könyvében. Amikor Katánghy apja szemrehányást tesz a parasztnak, hogy nem beteg, tehát nem járnak orvoshoz, így válaszoltak: „Mitől lenne télen beteg a paraszt, mikor nem is igen eszik?” Amikor egy jeilt arról beszél, hogy paritásnak kell lenni az osztrák és magyar kormány között, egy derek szabómester szólal meg: „akkor előbb öközlük is akasztódjék fel tizenhárom generális, azután lehet beszélni a többiről.”

Jó arra gondolni ezt a könyvet olvasva, hogy ennek a világnak vége, mindörökre, visszavonhatatlanul. De még nincs annyira messze, hogy ne lenne szükséges reá emlékeznünk. Kísértetei, visszavárai még itt járnak, uszítanak közöttünk, éppen most, a tanácsválasztás napjaiban is. Mikszáth írása segít dolgozóinknak abban, hogy visszaverjük a bármily rendű és rangú reakció alattomos kísérleteit, amellyel a „rég jó világot” idézgetik elénk. A Katánghyak parlamentje hangját csak akkor találta meg, ha a nép ellen kellett törvényt hozni. Tanácsainkban, amelyek megválasztására e napokban gyülekezik népünk, a dolgozók maguknak hoznak törvényt, rendeletet s annak végrehajtásáról is maguk gondoskodnak.

Mikszáth gördülékeny, könnyed írásmódja a legszélesebb dolgozó tömegek számára is könnyen megközelíthetővé, élvezetessé teszi regényeit. Művészi megelevenítő ereje a dolgok mélyére hatoló módon világítja meg a letűnt szószártyárkodó, népnymorító úri klikk életét. A kép, amelyet erről a gyűlöletes, sötét korszakról rajzol, erősíti népünket a szocializmus építéséért vívott harcában és abban a szilárd eltökéltségében, hogy a régi rend itt-ott még felbukkanó nyomait maradéktalanul kiirtsa hazánk életéből.

A Katánghy-történetek részletes és beható ismertetését nyújtja *Véber Károly* »MK: Két választás Magyarországon« című tanulmányában, a mű 1950. évi kiadása alkalmából (*Irodalomtörténet*, 1951. 2. szám. 246—255. l.). A szerző vizsgálja MK politikai gondolkodásának fejlődését is, s önálló kutatások alapján nyomonza a két választási történet élmény-elemeit. Teljes egészében közöljük *Véber Károly* tanulmányát:

»Mikszáth Kálmán világnézetének, kemény és merész politikai kritikájának nagy tanúsága és a feudális úri Magyarország vádirata a *Két választás Magyarországon*. — Mai formájában 1910-ben jelent meg először, magában foglalva Katánghy Menyhért „képviselő úr”

egész élettörténetét. Korábban csak külön-külön jelentek meg a politikai élet aktuális fázisaihoz kapcsolódó részletek. Az először elkészült parlamenti levelek közlése 1893-ban indult meg a Pesti Hírlap hasábjain, az utolsó rész, *A körtélyesi csiny* pedig 1897 elején jelenik meg ugyanott. A különböző időben írt részletekből összeálló mű mégsem látszik mesterségesen összefércltnék. A benső egységet Katángy Menyhért életének a társadalom fejlődésével tipikusan egyező szakaszai adják meg, amelyek regényszerűvé kerckítik az elsődlegesen politikai mondanivalót. Katángy azonban nem mint regényhős kezdte életét, először a karcolatok viseletes [így!] ruháját hordta. A sorsa mégis olyan gazdag tapasztalatok forrásául kínálkozott, hogy Mikszáth érdemesnek ítélte a regényszerű, önálló életre. Katángy életének gazdagodásával, a társadalmi élet egyre szelcsedő képével együtt nő Mikszáth ábrázolóereje is, s ezért Katángy sorsának nyomónkövetése a társadalmi élet harcaiban megtermékenyült, a valóságba egyre mélyebbre ásó mikszáthi realizmus kiteljesedéséhez vezet bennünket.

Ismeretes, hogy Mikszáth a hetvenes évek végén még ellenzéki újságíró Szegeden. 1880-ban jön fel Pestre, ahol hamarosan a Pesti Hírlap munkatársa lesz, novellásköteteivel pedig országosan elismert író. A Pesti Hírlap büszkén vallja magát liberális lapnak, amely a parlamentben marakodó pártok felett mindig a haladást szolgálja. Mikszáth világnézete és politikai felfogása ekkor még nem határolható el ettől a liberalizmustól, s így minden zökkenő nélkül beilleszkedik a lap keretébe. A politikával való közvetlen érintkezése parlamenti írásaival kezdődik 1882-ben. Ezek a karcolatok a parlamenti tudósítások elé írt szellemes jellemzések, a napi események érdekes kommentálása a közvélemény felé. A karcolatok népszerűsége együtt nő a közvélemény fokozódó politikai érdeklődésével, amely egyre lázasabban fordul a parlamentben lejátszódó napi küzdelmek felé. Tisza Kálmán felismeri a karcolatok nagy politikai erejét a közvélemény alakításában, s igyekszik Mikszáthot fegyvertársul megnyerni. Mikszáth belép a szabadelvű pártba és 1887-ben képviselői mandátumot is kap. Politikai felfogásában azonban nem jelent törést a Tiszáékkal való barátság. A szabadelvű párt politikai elveinek gerince a liberalizmus, s a Tisza-éra stabilitása látszólag azt igazolta, hogy egycdül ez a politika képes az országot egyensúlyi helyzetben tartani. — Mikszáth karcolatai természetesen itt még nem tudnak megszabadulni a társadalomtól izolált parlamenti élet bénító hatásától, hogy a való élet igazságait keressék a parlamenti viták bogozása helyett. Nagy érdemük mégis, hogy az illúzióká kédébe burkolódzó politikusokat hétköznapi külsejükben, ferdeségeiken, emberri gyarlóságaiikon keresztül mutatták meg, s ezzel a közvélemény politikai tisztánlátását segítették. A komoly elvi bírálat hangja azonban ekkor még hiányzik. A nyolcvanas évek végén a parlament kemény politikai harcok színtere lesz, amelyekbe már beleavatkoznak az utcákon lázasan tüntető tömegek is. A karcolatok ekkor kerülnek a nyílt állásfoglalást. Mikszáth a parlamentben még a kor mányal szavaz, cikkeiben azonban egyre kényszeredettebben

vállalja a kormány politikájának védelmét. A kilencvenes években Mikszáth karcolatai egyre jobban elmaradoznak, s csak Katángthy megjelenésével kezdődik politikai kritikájának új, termékeny korszaka.

Katángthy életének történéseihez öt esztendő politikai és társadalmi kérdései adják a hátteret. Ezekben az években a magyar társadalomban megújulnak, kiéleződnek a régóta lappangó külső és belső ellentétek. A polgári forradalom elsikkasztott demokratikus tartalmát és az uralkodóosztály érdekében elárult nemzeti függetlenséget a magyar nép kemény osztályharcban kéri számon. Polgárságunk pedig, melyet az osztrák nagyipar és az ország félfüudális társadalmi viszonyai nem engedtek önálló erővé nőni, megriadt a politikai életben fenyegetővé vált új erő, a munkásosztály előtt. Ez a polgárság a nagybirtokososztály szövetségében keresett támaszt, a kompromisszumok útját választotta, mielőtt még igazán haladó lett volna. — A kapitalizálódás a gentry-réteg lába alól is kihúzta a talajt, városi hivatalokba özönlenek s tehetetlen koloncként kötik magukat a túlterhelt ország nyakára. Mindezek terhét az elnyomott és kizsákmányolt osztályok nyögik. A munkásság elégedetlensége az egyre terjedő bérharcokban keres utat magának, a parasztságban összegyűlt forradalmi erő pedig a kilencvenes években szerte az országban fellobbantja az agrárszocialista mozgalmakat. Földet a népek, s igazságosabb hért, ez az agrárszocialisták jelszava, s hiába fokozódik a terror, a véres paraszti megmozdulások széles fronton vetik fel a feudalizmus megsemmisítésének és az ország demokratisálásának követelését. A Tisza-éra stabilitása meginog, a nép szándéka s a népelnyomó rendszer politikája közt végre feltárul a szakadék.

A történelemnek ezek az új erői hatalmas kézként félresöprik a társadalom valóságos ellentéteit takargató politikai frázisokat és nemzeti illúziókat, a magyar nép osztályharcra szinte rést vágott a politikai élet sővényén, melyen keresztül a valóság szélesebb tájaira nyílt bepillantás. Nem véletlenül kezdődik tehát Mikszáth realizmusának elmélyülése ezekben az években. A valóságban benne feszülő követelésekre csak átfogó kritikával lehet válaszolni. Katángthy Menyhért alakjának megteremtésével Mikszáth politikai írásai is megteszik az első lépést az önállósulás felé. Katángthy alakja túlnő a napi aktualitásokon, rajta keresztül Mikszáth a politikai kérdéseket a parlament helyett a társadalmi fejlődés láncolatába illeszti, ez pedig előremutat az önálló politikai szatíra, az *Új Zrínyisz* felé. A magyar parlamenti képviselő, a mameluk alakja a mondanivaló általánosításának eszköze, s egyben a társadalmi regényhez szükséges típus megalkotásának útja lesz.

Nagyságos Katángthy Menyhért országgyűlési képviselő úr leveleinek közlése 1893. szeptember 26-án indul meg a Pesti Hirlapban, az utolsó levél pedig 1894. március 28-án jelenik meg. A későbbi kiadásban ez a középső részt alkotja. Katángthy Menyhért parlamenti szereplése tehát a Wekerle-kabinet idejére esik, amikor a polgári átalakulás részletreformjainak kivitelezésére maga a kormány tesz

kísérletet. Wekerle első parlamenti sikereit a liberális közvélemény hatalmas ovációja kíséri, Mikszáth azonban Katángthyné véleményén keresztül mindjárt az első levélben így fogalmazza meg a parlamenti politika lényegét: „Menyhért! Te azért sietsz úgy, hogy a termés árát elherdáld. Te nem a politika miatt mégsz, Menyhért! No, ne hazudj nekem. Ősmerem én a ti politikátokat. Láttam is már. Kurta szoknyában jár és táncol az Orfeumban. Menyhért, téj észre. Nekem hiába beszélsz, hogy Wekerle nem lehet el nélkülöd.” A terméketlen politika, az elvtelenség és megalkuvás még élesebb kritikája az 1892-ben megjelent *Politikai szagok* o. cikkében: „... az a csodálatos megbecsülhetetlen szimat. Észrevenni valakin a friss rezedailatot, aki eddig nem illatozott, és észrevenni a másikon, hogy lábából kellemetlen szagok párolognak ki — a lábából, amelynek nyomain tömegek jártak eddig. A politikát ez a két dolog teszi, a szag és a szagolás. Aki se nem szagos, se szagolni nem tud, az menjen innen a pokolba, mert itt minden ezen alapszik.” — Katángthy hűséges kiszolgálója az író szándékának, nem regényalak, aki a maga életét éli, de nem is csupán a hibák illusztrációja. Éleveségét annak köszönheti, hogy a valóságos élet százával termelte ki a hasonló Katángthykat, s így a valóság visszaadásának önmagában is eszköze lett. Katángthy sorsának törpeségében a parlament is akváriumba szorított életté válik, ahol a politika hullámmása nem több családi viszálykodásnál, ahol a férj és a képviselő egyaránt csalják feleségüket és az országot. Mikszáth ezzel is érzékelteti a valóságos élet összezsugorodását a parlament levegőjében. Katángthy személytelenné vált figurája csak abban különbözik a mameluk tipikus alakjától, hogy véleményén keresztül Mikszáth politikai nézetei nyilatkoznak meg, a mameluk álarccal fedezve a karcolatoknál sokkal élesebben. Elvi fontosságú a liberális reformokkal nagy hűhót csapó kormány bírálata. „Terólad jutott eszembe szívem, — látván, hogy a mi kormányaink mind azt a politikát csinálják az országgal, amit én veled. Komoly állami berendezés helyett apró részleteket és vívmányokat dobnak a közvélemény szájába, amikor az már nagyon ki van nyitva. Egészen úgy, mint én, amikor te duzzogni kezdesz. Egy teppichet ígérek. Akkor elhallgatsz, sőt meg is csókolsz. Nemsokára türelmetlen leszel, hogy hol a teppich? Elhozom — megint elhallgatsz. Egy idő múlva azonban megint elkezdted az aprehenzívus mormogásokat. Akkor egy fülbevalót ígérek vagy karperecet a béke kedvéért. Így teszik ezt, fiam, a kormányok is évtizedek óta, mintha tőlem tanulták volna.” Katángthy fel akar szólalni: „... megadván a tanácsokat a kormányoknak, hogy hagyja abba ezt a hozom-viszem politikát, mert én sem boldogultam azzal veled szemben.” — Mikszáth a polgári demokratikus átalakulás alapján áll, a mérsékelt, csupán a polgári fejlődést megkönnyítő reformok helyett komoly állami berendezéseket érintő változtatásokat követel az ország népének sürgetésére. Meddig terjedjenek ezek a változások, meddig megy el Mikszáth a magyar nép politikai és társadalmi követeléseivel való azonosulásban? Nincsenek konkrét adataink, melyek alapján számszerű mérleget fektethetnénk fel, de minden adatuál hitelesebb a

műveiben megjelenített társadalmi igazság. Mikszáth túllép azon a polgárságon, amely belenyugszik a feudalizmussal való kényszerházasságba, s ezzel a nép törekvéseihez közeledik, amely a legkövetkezősebben száll síkra a feudalizmus romjainak eltüntetéséért és a polgári demokratikus célkitűzések megvalósításáért. Természetesen Katánghy szájába adva Mikszáth elvi megállapításai is vesztenek élükből, de a radikális változtatások iránti rokonszenve így is lépten-nyomon felbukkan. Ugyanez a levél hivatkozik Herman Ottó szélsőbal [így!], ellenzéki képviselő felszólalására, aki az állami jellegű egyházi javak felosztását és az ország függetlenségének visszaállítását követeli: „Mert a társadalom erkölcsi alapja van megtámadva, mikor a társadalom kivándorlás útján folyton csökken, milliószámmra lehet odadobni a nép adóját a nagyhatalmi viszketegség örvényébe, fegyveres békénk s mindkettő édes fiának a közös ügyek Danaida hordajába.” A Pesti Hírlap vezércikke élesen támadja, Mikszáth pedig egyetért a kormány ellen elhangzott vádakkal: „Ez a Herman Ottó se buta ember, csak egy kicsit korán születünk hozzá. Jövője van neki, mint a nikkelnék. . . Jövője van neki kétségtelen, de most még a pakfon pénz jár a baloldalon.” Politikai felfogásának szerves része németellenessége is. A házassági törvény elfogadásakor a kaszinóban folyik a játék: „Sakk a királynak — kiáltá Jónás Ödön. Pszt! — szól közbe Huszár Károly — ne beszélj olyan hangosan!” — Kegyelmes királyi leirat érkezett kétféjű sasos pecséttel. („Apropó, olvastad az újságokban, hogy valahol egy eleven kétféjű sast lőttek.”) — A körtvélyesi polgárok azt értik paritáson, hogy „akkor előbb ölközülük is akasztódják fel tizenhárom generális, aztán lehet beszélni a többiről.”

A parlamenti élet gyűjtőpontjában a kötelező polgári házasságról szóló törvényjavaslat áll. Katánghy az egyházjogi reformok lelkes híve, aki csak attól tart, hogy a javaslatokat Bécsben elgáncsolják, rajtuk lesz „Vaszary hajszála”. Majd látszólagos szerepcserével a vallási mezt öltő agitáció ellen fordul. (A grófnő, aki már nem gyűjt aláírásokat, — s ezzel a reformok ellenzőinek osztályalapját is megmutatja.) — Mikszáth támogatja az egyházjogi javaslatokat, mert a feudális Magyarország egyik támasza, az egyház ellen irányulnak, de nem fogadja el a demokratikus átalakulás megoldásaként. „Tehát mégis győzött a liberalizmus. Pedig már mondtam neked, Klárikám, hogy milyennek tartom én ezt a mi liberalizmusunkat. Olyannak, mint a Muki sógor híres borostyánkő szipkáját. A borostyán szép, nagy, átlátszó, de egy őskori szúnyog van bele-szorulva. Muki azt mondja, hogy éppen a csodálatos szúnyog miatt adott a szipkéért ötven forintot, mert ez teszi műbecsűvé, de én mégis jobb szeretném ezt a mi liberalizmusunkat, ha nem volna benne ez az ősszúnyog.” A liberális reformok nem változtatják meg döntően a parlamenti élet arculatát. Míg bent folyik a szavazás, Bánffy ezzel fordul Katánghyhoz: „Hidd el, Menyus, — a mostani nehéz időkben legfőbb feladat, hogy egy tekintélyes kaszinótágot találjunk. Az, ha azonfelül még esze is van, éppen nem árt. De ne vedd ezt valami arisztokratikus felfogásnak. Ellenkezőleg — felelt

Katánghy — hiszen máris nagy haladást méltóztatott konstatálni, hogy nem árt, ha esze van. Azelőtt ártott.” — A liberalizmus hozzáidomul a feudalizmushoz a megalkuvó polgársággal együtt. Igyekszik a polgári haladásnak tért nyerni, de a döntő csatában, a parasztság osztályharcában a feudalizmus mellé áll. Az igazi demokratizmus kritériuma ezért a parasztkérdés Mikszáthnál. A *Szerusz Pali bácsi* c. novellában (1898) az Amerikát megjárt Molnár Pálnak hiába kínálják fel a képviselőseget, a miniszteri bársonyszéket, királyi rendjeleket, mind visszautasítja. De amikor az egyik megyei választásnál a főkortes paraszt kinyújtja feléje piszkos, szőrös kezét, Molnár Pál demokratából Leveleki Molnár Pál lesz, aki csak ezt hajtogatja: Egy paraszt meri ezt tenni. — A megalkuvó liberalizmus és a polgári demokratizmus választóvize a parasztkérdés. A kötelező polgári házasság ezért akármilyen nagy, de mégis csak egy „teppich”.

A parlamenti levelek a politikus Mikszáth szavai, aki világnézetében is a haladás oldalán áll. Itt kell szembenéznünk azzal a kérdéssel, hogy milyen összefüggés van Mikszáth világnézete, politikai elvei és művein belül az ábrázolásban megnyilvánuló tendencia, írói magatartás között. Mikszáth életművének megértésénél nem lehet ezt a kérdést megkerülni, hisz fél évszázadon keresztül ezen nőtt nagyra Mikszáth meghamisítóinak serege. Az írónak a valóságból mintázott alakjai s az élet mindennapos tapasztalatában edződött cselekmények önmagukat igazolták, csak az író maradt szabad prédának, akinek botlásaival, gyengeségével talán el lehet marasztalni a műveiben ágaskodó, követelőző igazságokat. Ezért tolat-szik a múlt minden Mikszáth-értékelésében a politikus az író elé, szinte beleje fojtva a szót. Vajon valóban ellentétben áll-e a Mikszáth-regények és politikai írások önmagukban egységes világának tartalmi mondanivalója az író világnézetének tartalmával? — A *Két választás Magyarországon* lehet a leghitelesebb felelet, mert mint politikai eseményekhez kapcsolódó írás az író világnézetének dokumentuma, mint művészileg megformált történet pedig az írói magatartás kifejezője. A *Két választás Magyarországon* azt bizonyítja, hogy Mikszáth világnézete mélyebben, őszintébben nyilatkozik meg műveinek magaformálta világában, ahol alakjai egymással vívják meg harcukat, ahol kritikája nem ütközik politikai pártok tömör padsoraiba, szigorú rendeletekbe, könyörtelen hatalmi szervekbe. De a politikai életben szereplő Mikszáth sem tagadta meg az író, csak gyengébbnek bizonyult a harcban. Nem szépítenünk, nem mentegetnünk, hanem megmagyaráznunk kell Mikszáth politikai ballépéseit, Tiszáék-al és a szabadelvű párttal való kapcsolatát. Mikszáth látta a kormány népellenes politikáját, s kritikájának ez a rúgója, de az ellenzékét még tehetetlenebbnek és a nép még csúfosabb árulójának tartotta, a nemzeti illúziókkal való kereskedéstől végsőkéig undorodott. A szabadelvű párttól legalább mérsékelt polgári reformokat remélt. Ezért állt teljes erejével a liberális Wekerle mellé, s amikor a feudális erők megtorlásra készülnek, merészen javasolja, hogy a minimálisra apadt parlamenti többséggel hozzá kell nyúlni a kint összekovácsolódott politikai tőkéhez, a reformokért harcolni kész tömegekhez. S a követ-

kező Bánffy-kormány ellen *A körtvélyesi csíny* talán azért a legkegyetlenebb, mert látja benne még a mérsékelt reformok áruulását is. A szabadelvű párthoz való viszonya tompítja a kormány elleni kritika élet, hisz nem szakíthat vele véglegesen — a másik oldalon azonban erősíti a feudalizmus elleni harcát, mert a fejlődés konkrét lehetőségeinek illúziójával táplálja. Mikszáth ízig-vérig szabadelvűnek tartja magát, de ez a szabadelvűség lényegében különbözik a kormány politikájától, csak magánosan nem tud külön útra szakadni.

Katánghy Menyhért könyvalakban 1896-ban jelent meg. A parlamenti leveleken kívül az első rész tartalmazza Katánghy életrajzát, a derékhoz megcsinálja a kezét és a lábat is, ezzel a mameluk-ötletet szerves történetté bővíti. A két rész összefüggésében világosan áll előttünk Mikszáth regényírói módszerének kialakulása. A kilencvenes évek politikai mozgalmai már az egész félf feudális Magyarország ellen indulnak harcba. A társadalomban feszülő ellentmondásokat ezért nem oldja fel és nem magyarázza meg a parlamenti mameluk-politika. Mikszáth érzi, hogy a magyar társadalom problémáinak feltárásához mélyebbre kell nyúlni, nemcsak a parlament, hanem a társadalom egész valóságát kell megmutatni. A döntő társadalmi kérdések megragadásának igénye újrat teremti a művészi ábrázolás formáit is. A valóság széles epikai ábrázolásának eszköze a regény, s valóban Mikszáth törekvése a tartalom és forma művészi egységének megteremtésére, regényírói módszerének kialakítására innét kezdődik. A regényformát nem töltheti ki a valóság egy-egy mozzanata, az írónak a társadalmi fejlődés nagy távlatait kell megkeresnie ahhoz, hogy a mű belsejében hősei szabadon, akadály nélkül bonthassák ki életüket. Csak így kerülheti el, hogy tévovázása, a hőseit formáló erők iránti bizonytalansága ne okozzon megtorpanást, ne törje meg a regényen belül a fejlődést. A társadalmi élet tanulmányozása ébreszti Mikszáthot annak tudatára, hogy a cselekménynek és hősei sorának széles társadalmi megalapozása a valóságban magában ütközik akadályokba. A magyar valóságban hiányzik az erőteljes epikai ábrázolást hitelesítő társadalmi erő, amely az egyéni sorsok ütközését társadalmi erők ütközésévé duzzasztja. A félf feudális Magyarországon „... a társadalmi élet vándorlás, egyik osztály tollaszkodik a másikhoz. E majmolásban, ez örült kapaszkodásban sok ember elesik. Egy pisztoly eldurran, vagy egy kules megnyikordul a börtöncájtozárban. Ezek a mi drámáink.” (1893.) Mikszáth realizmusa még nem támaszkodhat a népre — széles medrű társadalomrajz, élesen szembenáll ellentétek, a réginek és az újnak az összecsapása pedig a polgárság és a feudális osztály ellentétére építve nem ábrázolható, éppen mert az ellentétek a valóságban is összefonódnak, a polgárság a kompromisszumok útján jár. — Az egész valóságnak csak egy töredékével vagy annak torz másával megelégedő romantikus ábrázolás már nem éri fel az új feladatokat, a realizmus pedig megrekedt a fejlődéssel együtt, nem találva meg a társadalmi életnek azt a teljességét, amely éltető eleme. A félf feudális társadalom elpusztította a régi ábrázolás alapjait, de nem teremtette meg az újat. „Budapest átlátszó város, nem olyan nagy, hogy a háztömkelemek végtelen homályából az írók

fantáziája meghizlalja magát, de arra már elég, hogy a gnómok, erdei manók, nimfák kiköltözködjének belőle... — Társadalmi élet sincs. A kisvárosi élethez már nagy a város, a világvárosi élethez még nem eléggé nagy. — Olyan vagy szép fővárosunk, mint egy bakfis. Mint egy bizonytalan lény. Már nem vagy elég naiv, hogy kedves légy, s még nem vagy elég kifejtett, hogy ingerlő lehess.” A valóság megértése túlmutat a romantikus szemléleten, de nem tölti ki a realizmus kereteit. Mikszáth realizmusának kibontakozása a *Két választás Magyarországon* belső fejlődésében tükröződik leg-hívebben. A *Parlamenti levelek* még karcolatként indultak, Katángy életének alakulását nem az írónak teremtő képzelete, a cselekménynek az alkotáson belül érvényesülő törvényszerűségei szabják meg, hanem a parlamenti üléseknek kívülről belépő eseményei, s ezért a cselekmény egységes fejlődése helyett pillanatképeket kapunk. Viszont Katángynak az eseményekben játszott szerepe, magatartásának, jellemének az eseményekhez való azonos viszonya egy laza cselekmény szálait szövögeti. A másodiknak elkészült *Katángy-életrajz* és a *Parlamenti levelek* már mint két fogaskerék kapcsolódnak össze, az életrajz a *Parlamenti levelekben* a regényszerű összefüggést megadó Katángy-képet bővíti ki. Ez azt igazolja, hogy Mikszáth felismerte: a parlamenti levelekben megrajzolt Katángy hitelességét csökkenti az elsikkadt társadalmi háttér, az alap, amely a parlamenti mameluk egyéni sorsát eldönti, az okozati összefüggéseket megadja. Ezt teszi jóvá a gentryből mamelukká válás története.

Az életrajz megírásával közvetlen célja is van, bebizonyítani az olvasónak, hogy Katángy nem költött személy, hanem húsból és vérből való ember. Igazi vonásait akarja kirajzolni: „Mert a politikai svihák rosszabb a kígyónál. A kígyó bárhogy vagdalják össze dirib-darabra, él mindaddig, amíg a napvilág rásüt, a politikai svihák bármilyen ép legyen, csak addig él, amíg a nap rá nem világít.” Az újabban előkerült adatok szerint a történet a Pesti Hirlapban 1893. VII. hó 3-án [helyesen: július 23-án!] A fürdőorvos regénye címen megjelent cikken alapul. A kitűnő ötlet felhasználására azonban Mikszáth csak később gondolt, amikor Katángy életét regényszerű témává kerelíti. Ez a cikk leírja a fürdőorvos fufangját, aki úgy akar betegeket szerezni, hogy nagy elfoglaltságot színelve, állandóan fel-alá kocsizik a városban. Egyetlen betege jön, aki száz arannyal jutalmazza fáradozásait. A fürdőorvos gazdag nőt sejt a betegben, és elveszi feleségül. Csak az esküvő után derül ki, hogy kölcsönösen becsapták egymást, mert a „bárónőnek” [!] is az a száz arany volt az utolsó vagyona, amellyel a fürdőorvost férjének megszerezte. — Eddig tart a történet. A befejezés csak annyiban változik, hogy a család fürdőorvos megőrül és kényszerzubbonyt húznak rá, Katángyból pedig képviselő lesz Magyarországon. — Nem véletlen ez. A gentry nem tud a polgári pályán boldogulni. Az öreg Katángy megkísérli, hogy fiaiból életrevaló embereket neveljen, de mérnök fia lemarad a földmérésekről, a prókátorság pedig már mesterség, tehát ez a fia sem boldogul. Menyusból ezért lesz orvos. De ő is „Sáros-

megyei", ahol az illúziók megteremnek, de a tudomány nem. S ezekkel az illúziókkal csak a magyar politikai életben lehet boldogulni. A magyar politikát svindlerekből lett mamelukok jellemzik. Csak a forma változik, a megyei urak ferbliznek, a képviselők tarokkognak — a politika szerencsejáték. — S hol vannak azok, akiknek bőrre folyik a játék? Mikszáth nem ejti el Katánghyt, első választása után felteszi a kérdést: „Hogyan tett nagy vagyonra szert? Egy vicinális vasút juttatta vagyonhoz, és egy még körmönfontabb csiny újabb mandátumhoz.” Ez vezet át a következő részhez.

Mikszáthnak csak aktuális alkalom kell, hogy Katánghy ismét megjelenjék, ezt pedig megadja a Bánffy-kormány által 1896-ban lefolytatott parlamenti választás. Az 1896-os választás az eddigiektől csak annyiban különbözik, hogy az erőszakosság és a terror még fokozottabban érvényesül. „Az egész a választási apparátustól függ: a főispántól, a szolgabíróktól, a jegyzőktől, falusi bíróktól; ha az apparátus jó, akkor olyan biztosan működik, mint az automata gépek. Ha az egyik nyíláson sok pénzt dobsz be, a másik oldalon sok mameluk jön ki” — írja Mikszáth a *Katánghy bekerül a pénzügyi bizottságba* c. cikkében. — A liberális Pesti Hirlap megállapításai szerint is egy mandátumra átlag 30 000 forintot költöttek, de volt olyan mandátum, amelyik 200 000 forintba került.

Mikszáthot a fogarasi kerület választotta be szabadelvű programmal. A feltárt adatok fényénél érdekes megvilágításba kerül Mikszáth viszonya saját politikai munkásságához. A parlamenti választások leleplezésénél önmagát sem kíméli, sőt a körtvélyesi választás egyes motívumait saját megválasztásának történetéből meríti. Egy újsághír (Pesti Hirlap 1896. X. 16.) beszámol arról, hogy Mikszáth fogarasi választói között gyűlést tartott, amelyen a fogarasi árvaszéki elnök, lelkész és tanító tették meg ajánlásukat, Benedek Gyula fogarasi ügyvéd pedig ünnepélyesen bejelenti, hogy hazafias szándéktól indíttatva lemond a jelöltségről. *A körtvélyesi csinyben* is odaáll a polgármester elé három polgár, hogy a város képviselőjére javaslatot tegyen, s a polgármester lemondását is a város és a nemzet érdeke fémjelzi. Az 1897-es Almanach-előszó pedig arról tudósít, hogy Mikszáth zászlait a választásoknál a helybeli csizmadiák letépték — a körtvélyesi csizmadiák lázongása innen eredhet.

A körtvélyesi csinyben a forma és a tartalom kölcsönhatása, a mű benső megformáltsága már a regényvíró Mikszáth keznyomát hordja. Katánghy élete többé nem a parlamenti viszonyok regisztrálása, túlmutat azon, hogy osztályának törvényszerű fejlődését a saját sorsában elvenítse meg. Az író a legtipikusabb helyzetben, a társadalom széles tömegeihez való viszonyában állítja elénk, az uralkodóosztály és a becsapott tömegek ellentétét súríti beléje, s ezzel egyéni életének történései a legdöntőbb társadalmi problémák csomópontjai lesznek.

A körtvélyesi csiny a magyar politikai élet keresztmetszete. Mikszáth a nép szándékának és a hivatalos politikának közvetlen érintkezési pontját keresi ki, a választást, amikor az ellentétek a

valóságban is összecsapnak. Katánghy a hivatalos apparátust felhasználva szemfényvesztő bűvészmutatvánnyal választalja meg magát. Kossuth iránti féltő rajongása, a 48-as nagy idők emlékeihez való ragaszkodás lesz politikai ütőkártyája, amellyel a tömegek támogatását megnyeri. A lázongó becsapott emberek felé ezt kiáltja: „Édesatyámat, a vitéz honvédet kiűzte a zsarnok — idegen világban bujdosott”. — A hazulról hozott magyar kifli és a csizmára ragadt sár emlegetése békíti csak meg a háborgó pékeket és csizmadiákat. A magyar politikai élet ferdeségei azért burjánozhatnak szabadon, mert a magyar nép szándékának nem akad pártfogója a parlamenti pártok soraiban, a magyar népnek nincs beleszólása saját sorsának intézésébe. Ez a rendszer a népet csak székértelőjének használja. A főispán a kisiparos kortések támogatását veszi igénybe a választásoknál, de a megbeszélés után kifüstölteti a szobát, ne maradjon benne parasztság. Elvből ellene van még a látszólagos demokratizmusnak is: „En sohasem engedném magam szavazás alá, hogy a varga meg a szűcs elö vigyenek tulipános tányéron, akik aztán kijelenthetik felettem, kellek-e vagy nem kellek.” — A polgármester viszont liberális színekben játszik, jelölésénél így kezdi a beszédét: „A nép idézett engem, akarata parancs. Eljöttem és meghajlok előtte... én is élek halok ezért a városért.” — De amikor Pestről hazajövet leszáll a vonatról és a várakozó tömeg megéljenzi, riadtan kérdezi: Talán valami bolondot csináltam? — A liberális polgármester csak tévedésből cselekedhet olyant, ami az emberek megelégedésére rászolgál.

Mi teremti meg a politikai svindlerség lehetőségeit a magyar társadalomban, miért nem söpri el őket a nép ereje? — A széles tömegek érdekeinek elárulásáért Mikszáth a gerinctelen polgárságot vádolja, s itt nem csupán a következményeken, a feudalizmus továbbélésén keresztül. Szándékosan helyezi tipikusan kispolgári környezetbe ezt a választást. „Afféle se hús, se hal polgárság, amely mindig a nemes és magasztos felé szónokol és áldomásozik, de mindig a legutolsó argumentumnak ad igazat, lehet vinni a nemes és magasztos felé, de le hagyja magát húzni a sárba is. S ilyenkor magára disputálja, hogy a magaslatra igyekszik. Hájfejű csizmadiák, fazekasok és a Kemese partján tömérdek vargák képezik a zömmöt, akikre megfordítva kell húzni a csizmát, hogy a sarka kerüljön előre és az orra hátra, mert csak akkor vehetők rá az előmenetelre, ha konfundálódnak az irány felől.” — Ennek a rétegnek tehetsége csak az illúziók megőrzéséig terjed, az élet nagyszerű csodái, a valóságot újratemtő politikai erő nem születhet belőlük. — Munczy szabó nem fogadja el a saját sértéseit, hogy ne kelljen bevallania, hogy az állatok nem politikai okokból tűntek el. Mikszáth tanítása, hogy látásunkat a való élet igazságain élesítsük, és műveiben ezért bánik olyan keményen az illúziókkal.

A körtvényesi csíny s vele az egész *Két választás Magyarországon* nemcsak formában, hanem tartalomban is új korszakát jelentik Mikszáth realizmusának. Mikszáth eddigi írásai mondanivaló szempontjából két nagy csoportra oszlanak: egyrészt a korhadt, de

társadalmi életünkhöz mohón tapadó feudalizmus emberi, politikai és társadalmi maradványai ellen emel vádat — másrészt odanyúl, ott fogózik meg, — a parasztság világában, ahol az emberi tisztaságot, becsületet, az élet megosonkíthatlan szépségét és a társadalmi igazságot érzi. Ez a két nagy téma azonban gyakran külön ágra szakad, ahelyett, hogy a feudális osztályellentéteknek két szembenéző partja lenne. Ezért van, hogy néha a társadalmi bűnök mint egyéni sérelmek és túlzások beárnyékolják a cselekedetek osztályhátterét, nem mindig szélesedve, tipizálódva elnyomott és elnyomó társadalmi osztályok szembenállására. A *Két választás Magyarországonban* és az azt követő nagy regényekben már nincs meg ez a két világosan megkülönböztethető vonal. A kilencvenes évek éles társadalmi ellentétei nyilvánvalóvá teszik Mikszáth számára is, hogy az ország fejlődésének legfőbb akadálya a magyar társadalom félf feudális szerkezete. Ez a felismerés szabja meg ábrázolásának központi feladatát is: lényegében ragadni meg társadalmi életünk döntő problémáit, azon a ponton, ahol az átalakítást a legsürgetőbbnek érzi, ahol a fejlődést gátló erők a legszélesebbek. A félf feudális Magyarország kritikája ekkor teljeseedik ki Mikszáth írói szándékában és realizálódik a művésziileg hiteles ábrázolásban. Ez a nagy birkózás a valóság erőivel felemészti Mikszáth írói erejét, s ezért az ábrázolás egyszerű lesz. A feudalizmus felszámolását nem tudja összekötni a magyar nép osztályharcával, így az önállóan megjelenített parasztvilág elszegényedik, elsovad. A kiadójához írt levelében a *Jó palócok* újabb megjelentetése alkalmával (1890) így számol be erről: „Még zúgnak az erdők, hiszen zúgnak még a palóc dombokon, még nyílnak a réteken a virágok, még száll a Magdaléna-bogár keletre-nyugatra, de már eszembe sem jut gyanúba fogni, hogy üzenetet visz . . . talán éppen Bede Erzsitől Szűcs Palihoz. — Negyven év ül rajtam, s én tizenöt éve ülök az újságírói asztalnál. Más világban vagyok, más viszonyok, más emberek közé lökött az élet. Azokat festem most. S amennyi cifraszűrt akasztgattam egykor a jó palócokra, azokat leszedegetem, apránkint adókat szavazgatván meg a nyakukba.” — Törvényszerű-e, hogy a feudalizmus irányába mélyülő realizmus Mikszáthnál nem jár együtt teljesebb megmerítkezéssel a paraszti élet gazdagságába, hogy Olej basa mellé nem állnak oda a nemesi kúriákra csóvát vető parasztok? — Az agrárszocialista mozgalmak népporradalmi erejét Mikszáth nem ismerte fel, ideológiai zavarosságuk, céljaik tisztázatlansága elriasztja, de számos megjegyzése szól amellett, hogy a társadalmi elnyomás igazságtalanságait kitapintotta a paraszti élet tragédiáit közömbösen áruoló újsághírek mögött. Nem válik központi élményévé, mégis akár közvetlenül, feudalizmus-ellenes visszhangot keltve benne, akár közvetve, mint a félf feudális társadalmi berendezkedés tarthatatlanságának igazolása — segítették a valóság megértésében. — A feudalizmus felszámolásában Mikszáth nem látta meg a nép szerepét, mégis pár kurta, de súlyos mondatában, néhány vonással tipikussá formált mellékalakjaiban mindig jelen van a nép, hogy mércéje legyen a feudális züllés feneketlenségének, s tanúja a kimondott ítélet jogosságának.

Ha az ábrázoló kéz nem is mindig találja el a valóság teljes és igazi formáját, szándékában és érzésében azonban Mikszáth, mint minden igazán nagy író, a nép mellett áll, s ebből élnek, ebből nőnek ki a kor nagy problémáinak szintézisét igénylő regényei, akkor is, ha ez nem válik következetesen érvényesített politikai hitvallássá. A társadalmi élet felfogásának és ábrázolásának jellege Mikszáthnál döntő szempontjaiban azonos a nép érdekével és a nép látásával. Realizmusának ez a bázisa.

Mikszáth mindenütt humoros formába ötvözi politikai életünk bírálatait. Ez a humor azonban nem a cinkostárs mosolya a közös csínyeken, a mindent feledés és mindent megbocsátás bölcsessége, a mindenbe belenyugvás cinizmusa. Mikszáth nem az uralkodóosztály házikritikusa, aki a politikai ferdeségeket a közönség szórakoztatására szatirizálja. Humora csak a paraszti élet tisztaságában olvad fel meleggé és emberivé, az uralkodóosztály ábrázolásában az elítélés fegyvere. Korlátja-e Mikszáthnak, hogy az elítélő szó kimondását tőlünk várja? — Igen, de ennek nem a humor a forrása. A magyar társadalom forradalmi kritikája csak a dolgozó osztályokkal való teljes azonosulás útján realizálódhatott volna. Mikszáth nem jutott el eddig. Kritikája azonban nem sülyedt meg a tehetetlen pesszimizmus ingoványába, amely az ábrázolás határainak leszűkítését jelentette volna, lemondást a fejlődésről, olyan tiltakozást, amely ha nem épül a háttérben súlyosodó tömegekre, szélmalomharcnak látszik. Katánghy humoros alakján tükröztetve sokkal plasztikusabban jelenik meg a tartalom, a miniatűr forma önmagában is a valóságban felfújt, illúziókra épített parlament gúnyolása. Mikszáth humora nem öncélú, összenőtt a tartalommal, annak része és azt szolgálja.

A szerkesztésben jelentkező anekdotizmus azonban nem ilyen egyértelmű. Mikszáth műveiben gyakran párhuzamosan vezet egymástól teljesen független cselekményeket, amelyek csak a megoldásban, a regény végén találják meg közös medrüket. A *körtvélyesi csíny* elején képzeletünket szárnyra engedve találgatjuk Katánghy bukásának okait, s csak akkor eszmélünk fel, amikor a következő fejezetben a Kemese partján vargák és csizmadiák választási harcai közt, teljesen ismeretlen világban találjuk magunkat. Ez az anekdotizmus minden érdekessége mellett is megbontja a szerkezet egységét s a nagy összefüggések éles megközelítésének gátjává válik, szétaprózza a mű centrumába kíváncskozó mondanivalót, ahelyett, hogy szerkezeti elemekkel is előtérbe állítaná. — A polgári realista regény szerkezeti egysége a mondanivaló lezártságából, a mű belsejében fokozatosan kiteljesedő és a megoldásban következetesen érvényesülő kritikai jellegből fakad. Mikszáth társadalombíráta azonban nem mindig válik műveinek központi problémájává, vagy a cselekmény felépítésében nem érvényesül következetesen, éppen mert Mikszáth nem érezte maga mögött a kritikáját objektíve igazoló társadalmi erőt, kifejlett erős polgári osztályt, amelyre ingadozás nélkül támaszkodhat. Ennek következménye, hogy a műben alá-alámerülő társadalmi tartalom sodrása nem volt olyan erős, hogy az összefüggések

láncolata kikényszerítette volna a szerkezeti egységet, lehetetlenné téve a mű súlypontját uraló cselekménytől független vonal elindítását.

Mikszáth Kálmán regényeiben, politikai cikkeiben és szatíráiban a félf feudális Magyarország társadalmi ellentétéinek kritikai ábrázolásával az ország polgári demokratikus átalakulásának követelését veti fel. A műveiben jelentkező ellentmondások magyarázata végső fokon az, hogy a feudalizmus felszámolásának követelése nem jár együtt a nép történelmi szerepének felismerésével, a munkásság és parasztság osztályharcát nem mutatja be, mint a feudalizmus megdöntésére hivatott társadalmi erőt. A nép ezért nem jelenik meg mint cselekvő erő, ezért szorul műveinek perifériájára, — jelenléte mégis a meglévő alapvető ellentétre utal, a két osztály szembenállásának feszültségét érezteti, s ez adja feudalizmus-ellenes kritikájának élességét. Mikszáth gyengesége, hogy a polgárságtól várja a polgári demokratikus átalakulás keresztülvitelét. Ezért kapcsolódik a szabadelvű párthoz; de látja ennek a polgárságnak gerinctelenségét és megalkuvását; vonzódik a radikális törekvésekhez, anélkül, hogy ez határozott politikai állásfoglalássá kristályosodna. Kritikája ezért nem formálódik elítélővé, a feudalizmus ábrázolásában ezért nem következetes. — Mikszáthban elsősorban azt értékeljük, hogy az ország feudálkapitalista fejlődésének kritikai ábrázolásával a polgári demokratikus átalakulás szükségyszerűségét objektíve igazolta, és az uralkodóosztály leleplezésével a megdöntésükért folytatott harcban a nép kezébe fegyvert adott. A *Két választás Magyarországon* is így válik a múlt maradványai eltüntetésének és a demokratikus jogok megvédésének, tudatosításának eszközevé.«

Király István (MK. Bp. 1952: 20, 98—100, 110, 112—113, 127—131, 159, 188, 238. l.) Katángthy Menyhért kétszeri megválasztásának történetében a századvég erkölcsi posványát, az »úri svihákok« világát szemlélteti. Előljáróban, a típus kialakulásáról ezeket mondja: »Mikszáth a kilencvenes évek elején csaknem teljesen abbahagyta az országgyűlési karcolatok írását. Csak »nagyságos Katángthy Menyhért országgyűlési képviselő úr« levelein keresztül tudósított még egy ideig a parlament eseményeiről. A karcolatok közlései módjának megváltozását nem az magyarázza elsősorban, mintha Mikszáth valami újra törekedett volna. Nem régi műfaját akarta felrisszítani a Katángthy-féle ötlettel: a Tisztelt Házal szemben ment végbe fordulat benne. Az üresfejtű, elvtelen strébernek, Katángthynak a szerepeltetése az országgyűlési tudósítások írójaként önmagában is mutatta, mennyire idegenül feszengett már Mikszáth a kilencvenes évek úri parlamentjében. Elvtelen törtetőkké lepték el már akkor a Házat, s a szabadelvű pártban megsokasodtak a mamelukok...« — Mikszáth politikai világnézeti tisztánlátásával együtt fejlődött művészete is: »Nem egy regénye, hosszabb elbeszélése közvetlen témaválasztásával is jelezte a kapcsolatot realizmusának erősödése és politikai tisztánlátásának fokozódása közt. Olyan jelentős művek, mint *Két választás Magyarországon*, az *Új Zrínyiász*, *A demokraták*, mintha csak a parlamenti karcolatok tőszomszéd-

ságában születtek volna. Az uralkodó osztályok egyre szembeötlőbb politikai süllyedése, liberalizmusuk lemeztelenedése hajtotta előre Mikszáth művészetét az apró vázlatok és rajzok egyes ferdeségeken gúnyos mosolyt villantó pillanattelvételeitől nagyobb szabású munkáinak, regényeinek és hosszabb elbeszéléseinek mind mélyebbre fűrő társadalombírálatára felé. Ez ténylegesítette ábrázoló módszerét, s juttatta el a romantikától mindinkább a realizmushoz.«

A *Két választás* történetét és lényegét Király István a következőkben fejt ki:

»Mikszáth a parlament és a Nemzeti Kaszinó piros szőnyegén mozgatta legszívesebben dzsentrí akarnokjait. A „tisztelet Ház”-ból emelte ki Katánghy Menyhért kitűnő figuráját is. Csaknem egy évtizeden keresztül foglalkoztatta a Katánghy-téma Mikszáth művészi fantáziáját. Először csak anekdotikusan vázolta fel hőse alakját: az országgyűlési karcolatok írójaként szerepeltette, az ő léhasága, elvtelen története, mameluksága szimbolizálta a „tisztelet Ház” züllesztését. Később azonban a társadalmi élményeknek mind nagyobb száma kristályosodott e köré a tipikus figura köré. Mikszáth érezte, hogy az úri Magyarország rothadását nem lehet többé egy-egy anekdotikus „szcsszeneten” keresztül megjeleníteni, az eredeti anekdotikus mag újabb anekdotákat vonzott magához. Az országgyűlési levelek után *Katánghy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete* címen megírta Katánghy vázlatos életrajzát, házasságát, mandátumhoz jutását, pár évre rá *A körtvélyesi csínyben* pedig egy újabb választási hőstettét örökítette meg. A három részletet *Két választás Magyarországon* címen fogta össze egy műben.

Katánghy története ebben a végleges formájában sem volt regény, mindvégig magán hordta fogantatása jegyeit: összefűzött anekdoták sorozata maradt. A megformálásnak ez a sajátossága téveszti meg sokszor azokat, akik hitelt adnak a Mikszáth „rokonszenves svihákJairól” szőtt reakciós irodalomtörténeti legendának. Mikszáth írásaiba belopakodhatott némi együtterzés, mikor a Pongrácz István-féle Don Quijotéről írt. A falusi Magyarország embere valóban feleselt benne olykor a hazugságot nem tűrő realistával. De ilyenkor is mindig a realista győzött: a szatíra szétpukkasztotta az áltató álmok színes szappanbuborékát. Tolla még kevésbé ismert kíméletet a Katánghy-féle svihákokkal szemben: a bírálattal itt maradéktalan volt. A művészi forma botladozhatott, a kiegyezés korának történelmi légüres terében ez nem is volt csoda. A belső stagnálás, a mozdulatlanság válságos évtizedei nem érleltek ki olyan könnyen meggyőző, a világosan körvonalazott mondanivalók tüzeiben keményre égetett művészi formákat, mint gazdag eszmei tartalmú, jövőt érlelő korok. Mikszáth anekdotikus ábrázolásmódja tompította a rajz élességét, de ez nem érintette a lényegét. Az egyes anekdotákba sűrített tények helyt álltak magukért, szuggerálták az összképet. A figyelő szemet nem csalhatta meg, nem vezethette félre a Katánghy-regény anekdotikus szerkezete: az úri svihák megvető kacajt kiváltó, szájalmas arca kerekedett ki az egymás mellé illesztett anekdoták mozaikdarabjaiból.

Katánghyt, a töukrement dzsentri-fiút egyetlen cél mozgatta: érvényesülni, jól élni, s mindezt munka nélkül. Apjában, aki mögött, ha adósságokkal terhelt is, de még ott volt a tápláló birtok, a parazitizmus még csak patópálos sültgalamb-várásban jelentkezett. Mikszáthot nem tévesztette meg a kedélyes máz, amellyel az úri Magyarországot vont a szelídítette „magyar fatalizmussá” a nemesi patópáloskodást. Látta annak valóságos tartalmát: a munkától való iszonyt. Megvetette az öreg Katánghyhoz, vagy a körtvélyesi urakhoz hasonló embereket, akik mindenféle csodákban reménykedtek, csakhogy „a saját erejükben ne kelljen hinniök”. Művészi ábrázolásában felfedte, hogy a patópálos magatartás és a jellemtelen svihákság lényegében egyazon tulajdonságnak a történelmi-társadalmi fejlődés más-más szakaszát jelző változata csupán. Az ifjú Katánghy örökölte apjának azt a tulajdonságát, hogy a munkát, a szívós erőfeszítést nem számítsa be az élet nehézségeit legyőző emelők közé, de nem örökölte apja vagyonát. Az idő neki már nem emelte meg a csodavárást: a patópáloskodás sviháksággá fordult át. A könnyű és jó életet szélhámossal kellett kimesterkednie, érvényesülnie kellett mindenáron.

Ez a törekvés szabta meg minden tettet, egész jellemét, ez kormányozta érzéseit. Fürdőorvossá lett, mert „a fürdőorvosnak semmit sem kell tudnia”. Viszont észrevette, hogy itt is csak a felkapott, neves orvosok boldogultak, elhatározta tehát: „híressé kell lenni valahogy”. De „úgy szeretne volna azt Menyus csinálni, hogy mindjárt a hírességen kezdje. Sokkal kényelmesebb volna így.” A kényelemszeretet, az irtózás a munkától aknázza alá jellemét, öregbítette benne a szélhámost. Apró csalások, „planumnak” keresztelt választási szédelgések követték útját felfelé — csalásra, hazugságra épült egész élete.

Mikszáthot, ha jobbára a romantika kerülő útján is, de megérintette az egyszerű emberek lelki tisztasága, a dolgozó nép nagyszívúsége; sokra értékelte az őszinte, mesterkéletlen érzéseket, szavai megszínesedtek, mikor róluk beszélt. Ezért tudta meglátni a Katánghyak világának ijesztő érzelmi ürességét. A salaktalan szenvedély, a nemesebbre törő életek melegítő tüze: a szépség, az érték szeretete gyűjtja ki. A Katánghy-féle karriervadász éppen azért nem ismerhette az igazi érzést. Benne még a szerelmet is száz arany ébresztette fel, nem a lány, hanem a sejtett gazdagság ígérte meg. „Szerelmi regénye” a lelki sivárság története volt, a tiszta érzések nemes veretű szavai a csalást fedték . . .

A Katánghy-történet befejező része, *A körtvélyesi csíny* egyike Mikszáth legművészeibb elbeszéléseinek. Az úri Magyarország szegényletes komédiája bontakozott ki az anekdoták, anekdotikus figurák gazdag halmazából. Vezetők és vezetettek, csalók és becsapottak egyaránt neveltségesek voltak itt. A demokratikus öntudat nélküli kisváros magyar polgársága adta *A körtvélyesi csíny* mesekeretét. Mikszáth — főképp szegedi tartózkodása óta — vonzódott ugyan ehhez a kézműves-iparosokból, civis parasztságból álló polgári-kispolgári réteghez, a demokratikus magyar fejlődés alapját szerezte

volna megelni bennük, de nem eszményítette őket. Látta korlátaikat, sőt korlátoltságukat: az ó szüklátóköri elmaradottságukat is felelőssé tette az úri svihákság fennhéjzásáért. *A körtvélyesi csíny*ben az egyik oldalon ott állt a szent szavakat beszennyező úri cinizmus, a másikon pedig a nyársopolgári tudatlanság, az önálló gondolkodás és ítélelő hiánya. A keltő együtt tükrözte a kiegyezéskor Magyarországnak riasztó mélyresüllyedtését.

Mikszáth szatírája pörére vetkőztette az urakat, akik a saját kispecsenyőjüket sütötték meg a nagy eszmék tüzénél, akik Katánghy Menyhérthez hasonlóan „szerették a maguk speciális eseteit generalizálni és az emberiség közös kérdéseivé felfűjni”; s pörére vetkőztette a körtvélyesi „hájfejű csizmadiákat”, ezt a félművelt, se hús, se hal polgárságot, amely kongó frázisokkal hagyta befogni magát a Katánghy-féle szemfényvesztők hámjába...

Neveléses jelenetek sorozatán bukdácsoltak át az elbeszélés figurái. Ördög-motollaként forgatta őket az úri gúnyolódó kedve. Dörögtek a hazug úri frázisok... *A körtvélyesi csíny* a tisztító kacajt szabadította fel a kiegyezéskori Magyarország áporodott világában. A szatíra azonban nem volt igazán gyilkos. Nem mintha az íróban a rokonszenv bármely kis csilláma is megvillant volna bármelyik oldal, főképp azonban az úri világ felé. A leleplezés kíméletlen volt, de nem megsemmisítő. Mikszáth megmutatta az aljasságot és ostoba-ságot, de nem szolgálatott igazságot. Hiányzott az elbeszélés végéről a pont: a felsülés, a kárvallottság, amellyel a nagy szatirikusok álltak pártot az igazság mellett a műükben megjelenített undorító világgal szemben. Némi rezignáltság, reménytelenség, tehetetlen belenyugvás lappangott Mikszáth kacaja mélyén. Két ellenkező előjelű tartalom fonódott össze benne. Kifejeződött rajta keresztül, hogy Mikszáth, a falusi Magyarország embere, nem látta a jövő útjait, nem ismerte fel a holnapot egyengető társadalmi erőket. De kifejeződött az is, hogy ez a tisztaszívű, bölcs ember, ez a valóság-értő nagy művész nyitott szemmel, illúziók nélkül figyelte saját jelenét. „Hogy mennek az emberek lejjebb-lejjebb!...” — vonta meg művében rezignált sóhajjal a kiegyezéskori úri Magyarország leverő mérlegét.»

Mikszáth arisztokratáit jellemezve, Király István megjegyzi: »Elbeszéléseinek arisztokrata-figurái többnyire olyanok voltak, mint *A körtvélyesi csíny* Floquet-je, vagy *A demokraták* „zu kedvese”, akiből minden nemesebb emberi vonást kiölt a dologtalan, here élet, a másokat semmibevevő nyegleség.»

A Könyvtáros c. folyóiratban (1953. február, III. évf. 2. sz. 37. l.) Katona Jenő méltatja a *Két választás* történetét:

»MK-nak egyik legizgalmasabb könyvét: Katánghy Menyhért két megválasztását, a borontói és körtvélyesi csínyt most, mint dokumentációs anyagot vettük kézbe az egykori magyar választások természetrajzát tanulmányozva. Milyenek is voltak a magyar „nép-akarat” egykori megnyilvánulásai, a kiegyezés korának, a század-végnek magyar választásai, — erre a kérdésre találunk benne választ.

Nem tudós, szociológiai értekezés alakjában, hanem egy nagy elbeszélő, konkrét, átható ábrázolásával.

Igaz, Mikszáth itt is, mint igen sokhelyütt művészetében, annyi mosolyt vegyít a felháborodásba, hogy gogolyi, vagy szaltikovcscedrini maró, átható szatira helyett megveszteget humorával.

De a liberális illúziók, a feudo-kapitalista Magyarország bűnei, köztük a magyar népre ötvenként, mint erkölcsi jegverés, lezuhogó választások, igazi lenyegükben állanak előtte. Mikszáth liberalizmusába jó adag, részben titkolt forradalmi demokratizmus vegyült és ez választotta el kortársaitól: megrendítő pontossággal látta a végzetes bűnököt.

Vannak művei, amelyekben a társadalomkritikai vonások mind erősebben előre törnek. A katánggyádákban azonban, miközben ostromozza a gentry svihákat, a magyar Gascogne, Sáros-megye, szélhámós fiát, olykor melázón el is gyönyörködik benne. De két választási fortélyának elbeszélése, melyekben a tendenciát mindig a művészetben oldja fel, így is utolérhetetlen virtuozitással megírt dokumentum.

Vádirata a felszabadulásig érvényben lévő választási rendszertűnknek, az intézményes nemzet- és néprontásnak, a magyar nép nem is halk lealjasításának. Lelcplezi ezt a „választásnak” nevezett tragikomédiasorozatot. „Választottak” itt etetéssel, itatással, vesztegetéssel, csendőrszuronnal, „választottak” a magyar nép politikai akaratának teljes és tökéletes meghamisításával, sőt meggyilkolásával. S így tartottak fenn egy korrump, hitvány, feudo-kapitalista rendszert, melyben sem a múlt meghalni, sem a jövő megszületni nem tudott, s maszlagolták, vonszolták sirja szélére a magyar népet, két világháború szentségtelen tömegmészárlásába.

Már reformkorszakunkban Eötvös József: A falu jegyzőjé-től Arany János: Elveszett alkotmány-án és hogy egy kisebbet is említünk, Nagy Ignác: Ólmos botok-ján át, egész Jókai a forradalom után írt, de a reformkorban játszódo megrázó választási képéig a Kárpáthy Zoltánban több és méltó elődje is van Mikszáth e művének. Mindegyik a maga módján ugyanazt panaszolja.

Mikszáth Jókait kiábrándultabban, a magyar anekdotát epikumná nőttetve folytatja. Katánggy Menyhért két megválasztásánál belülről, a hatalom oldaláról nézve és kívülről, a nép köréből szemléve egyaránt mesteri megvilágításban láttatja a választási rendszert, melyben a borontói esetben egyetlen ember iránt érzett közutálat elegendő, hogy az általa színleg ellenzett jelöltet mandátumhoz segítse. A második esetben pedig a helyi polgármester Minka lányának kezével jár együtt a mandátum, melyet elvesztve, az addigi már-már győztes jelölt kénytelen mandátumát Katángghynak átengedni. De igazi ereje a szatirikus vígjátékba illő részletekben van a műnek, ahogy a mandátum sorsa már Budapesten a miniszterelnök előtt, a klubban eldől, ahogy a választási csiny stratégiáját egy szálló különszobájában a főispán, a polgármester és Katánggy kifőzik, ahogy először a polgármester újabb jelölési komédiát játszik saját jelöltetésével, hogy azután a mandátumot végleg átjátssza Katánggy kezére.

Vakulj magyar! — ha nem is mondják, minden lépésükkel ezt teszik a választásoknál a nép sorsát intéző urak, osztályérdekből, klikkéredekéből, pajtáságból. Az urak az előtérben egymásnak adják a labdát és a háttérben ott áll, mint a görög tragédiák kórusa, a nép, s néha csak még megrázóbb hatású sorsának rajza azáltal, hogy nem is érzi annak végzetes sötétségét. Átkozott társadalom, melyben a vakok nyáját egy maroknyi svihák és gazember vezette.

Mikszáthtal népi demokráciánk visszanyúl egyik legnagyobb irodalmi erőtaralékához, a feudo-kapitalizmus nagy vádlójához és leleplezőjéhez. A magyar haladás pedagógiájának és pszichológiájának egyébként is jellemző tulajdonsága, hogy az önvád, korholás, szatíra jelentős szerepet játszik benne. Mikszáth tudta, hogy a dunaparti fényes palotának kapuján hasztalan dörömbölnék a megoldatlan magyar problémák, hogy a millenáris görögítűz mögött ott tátong a nagy sír, a költő rettenetes látomása. A századveg halló fia fülebe már ekkor a „végzet szél fűtyült”, a végzetes kasza vuhogása hallatszott. Ezért járja át Katángthy Menyhért történeteinek és leveleinek derűjét az a gúny, mely „gyakran csak könnyek árja, a szívbe fojtva s ott méregre válva”. S ezért hatnak ma is ránk szívig ható eleven erővel járva át az olvasót ezek a történetek, egy letűnt, s örökre visszahozhatatlan múltból.◀

A *Népművészeti Értesítő*, a Népművészeti Intézet könyvatos lapja, 1954. szeptember—októberi számában (9—10. l.) választási ünnepélyeken való felolvasásra, előadásra ajánlja — tartalmi vázlat kíséretében — MK választási tárgyú elbeszéléseit; köztük a Katángthy-históriák két különböző kiadását, úgymint:

Nagyságos Katángthy Menyhért képviselő úr viszontagságos élete... (Révai, 1901): »A régi Magyarország „parlamentarizmusának” erős szatírája. Számos részlete alkalmas választási ünnepélyre.«

Két választás Magyarországon. A körtvélyesi csíny. (Révai, 1950): »A regény [?] azt a vásárt pelengérezi ki, mely a régi úri Magyarországon a parlamentarizmus nevében a magyar nép bőrére a politikai életben folyt. — Katángthy Menyhért a lecsúszott nemes, családi összeköttetéseit felhasználva a sokféle kereseti lehetőség közül a legkényelmesebbet, a képviselőiséget választja. Az egykori uralkodó osztály e haszonleső típusa a karriert és a vagyont hajhássza. Különösen feleségéhez intézett levele alkalmas választási ünnepély műsorába. — A második választás Körtvélyesen zajlik le. A választási intrikák, alkudozások s a város eladó lányainak leendő boldog házassága közt lévő összefüggések hiven érzékeltetik, milyen számításokra épült a dzsentri és polgári világ „erkölcsi” alapja.

Különösen az a fejezet érdemel figyelmet, melyben a közgyűlésen a körtvélyesi polgármester önmagát beajánlja képviselőjelöltnek. Kénytelenségből mindenki elfogadja, csak az öreg városi alszámvevő papagája nem akar az önjelöltnek éljenezni. Erre kitekerik a szegény jószág nyakát, mert mindenki tudja, hogy a vendéglőben már öt hordó sör van csapra ütve Körtvélyes diktátorának jóvoltából.◀

A »MK Válogatott Művei« c. sorozatban megjelent 1955. évi kiadás Utószava (256—257. l.) jórészt MK különböző politikai írásai-ból és Király István monográfiájából vett idézetekkel jellemzi a *Két választás* történetét. Rámutat arra az óriási ellentétre, amely Mikszáthot, »a nyilvános közélet emberét« a századvégi parlament Katángy Menyhértjeitől elválasztotta: »A Katángy Menyhértek a köz ügyeivel mit sem törődve, saját vagyonuk és tekintélyük növelésére törekedtek. Szellemesen gúnyolja ki Mikszáth a kormány politikáját is... A kormány a nép érdekeit kijátssza, részletkérdésekre tereli a figyelmet, ahelyett, hogy az igazi társadalmi és gazdasági kérdésekre összpontosítaná az erőket. — Mikszáth élesen látta, kiismerte parlamentáris életünk bajait. A századforduló politikai életének egyik hibájaként a választók politikai iskolázatlanságát, elmaradottságát említi. Nagyszerűen ábrázolja ezt az elvtelen választópolgárságot *A körtvélyesi csínyben*. Ezek a politikailag elzüllesztett emberek választják a képviselőket, azokat, akikről Mikszáthnak annyi metsző kis írása van. — Érdemes megemlíteni, hogy olyan szereplőkkel [is] találkozunk a *Két választás Magyarországon* kötetben, kik később *A Noszty-fiú esete Tóth Marival* c. regényben is szerepelnek: mint Kozsehübéval, a bankigazgatóval, és Rupival [helyesen: Lupi], a cigány figurájával.«

Horváth János, az 1956. évi kiadás (A Szabad Föld Kiskönyv-tára) sajtó alá rendezője, ezeket írja utószavában: »*A körtvélyesi csínyben* (1898), majd a *Két választás Magyarországon* című kötetben nemcsak a Katángy Menyhért-féle képviselőket, hanem a politikailag neveletlen, gerinctelen választópolgárokat is megrajzolta... A kormányzat hibáinak feltárása mellett a választópolgárok politikai neveletlenségét, elvtelenségét és gerinctelenségét is élesen bírálja. Az országban észlelhető hibákért így nemcsak a kormányt, hanem a választópolgárokat is felelőssé teszi.«

b) »*A körtvélyesi csíny*« című színdarabról (1953)

A körtvélyesi csíny meséjét 1949-ben *Karinthy Ferenc* rádiójátéknak dolgozta fel, 1953-ban pedig *Benedek András*sal együtt színpadra alkalmazta.

Karinthy Ferenc egy újságcikke, az alább részletezett színikritikák és a darabot bemutató Madách Színház akkori műsorrendje (április 25-től május 17-ig terjedő folyamatos előadás-sorozatával) külön-külön és együttesen hangsúlyozzák, hogy a mű dramatiszálása és színpadi előadásai szorosan kapcsolódnak az 1953. május 17-i országgyűlési képviselőválasztás mozgalmához. A dramatiszált *Körtvélyesi csíny*t emlékeztető példának szánták a múltból, annak ábrázolására, hogy milyen kicsinyes, önző érdekek húzódtak meg az úgynevezett »választási küzdelmek« mögött a felelőtlen, léha századvégi politikában!

Előrevetjük *Karinthy Ferenc* idevágó nyilatkozatát a *Szabad Nép* 1953. május 3-i számából (XI. évf. 123. sz. 3. l.). »A képviselő-jelölt egy napja« c. cikkében a dramatizálás munkájáról *Karinthy Ferenc* ezeket mondja: »Két hónapon át, amíg a *Körtvélyesi csiny* bemutatójára készültünk, szinte a múlt század végén éltem; ki sem látszotam a ferencjózsefi régi szép idők sok választási cselszöveiseiből... *Mikszáth* írásai nyomán sikerült, tökéletesen felderíteni, hogyan készültek akkoriban a képviselőjelöltek a választásra, mit műveltek a nagy nap előtti forró hetekben. *Katánghy Menyhért* első képviselőisége például egy hároméjszakás *Gergely-napi* magnum-áldomáson végeztetett el, töltött káposzták, sült malacok, kürtök, kalácsok és megszámlálhatatlan hordó italok orgiái közepette, soha nem múló ferblipartik hajnalán, s végül is egy jól szelelő britannika-szivar döntötte el javára a borontói mandátum sorsát. A következő választás, a *körtvélyesi*, még nagyobb erőfeszítéseket követelt *Katánghytól*. Október 18-án egy *Brand* nevű bécsi gyárossal mulatott „orfeumokban és egyebütt” — kedves itala volt a *Moët et Chandon* pezsgő. Utána többnapos hiábavaló előszobázás báró *Bánffy* miniszterelnöknél, majd a nagy találkozás a szabadelvű klubban, *kartyázó* urak közt, ahol is ökegyelmességének egyetlen odavetett szava döntötte el a kerület sorsát. Ezután újabb pezsgős vacsora a *Royal* különszobájában a főispánnal és a polgármesterrel: itt főzték ki a választók lóvátévésének tervét. *Kortések* leitatása, ipartestületi elnökök megvesztegetése, bor, sör, pálinka... egyszerűen jóból is megárt a sok. Az ember belecsömörlik, örül, hogy lemoshatja már magáról ezt a sok pezsgőt, szeparét, *kartyaklubot*. *Gyérünk*, induljunk el, nézzük meg, kik a mostani jelöltek, miképpen készülnek ők a választásra? Mivel töltik napjukat néhány héttel a választás napja előtt?...« (A továbbiakban a cikkirő »szülőföldjének«, a XI. kerületnek 1953. évi képviselőjelöltjét mutatja be.)

Az újságok és folyóiratok betűrendjében közöljük a fővárosi sajtóvisszhangokat, megjegyezvén, hogy a színmű vidéki előadásainak és beszámolóinak számbavétele még további, elvégzendő feladat.

A Béke és Szabadság — az Országos Békatanács lapja — 1953. ápr. 29-i számában (IV. évf. 18. sz. 12—13. l.) *Barabás Tamás* ismerteti a színművet. Beszámolóját az 1953. májusi képviselőválasztás előkészületeihez kapcsolva, többek között ezeket írja: »A választási agitáció egyik legsikeresebb népnevelője: *MK*. Az úri Magyarország becsutellen korruptságát, népellenes aljasságait, hazug politikai liberalizmusát kíméletlenül leleplező és kegyetlenül kicsúfoló *Két választás Magyarországon* című regényét [?] most új olvasók tízezrei forgatják szerzte az országban, s községek százaiban tartanak a könyvről ismertető előadást. *Karinthy Ferenc* és *Benedek András* a regény harmadik részét, *A körtvélyesi csinyt* színpadra dolgozta át. — Az úri Magyarország választásainak az volt a legfőbb jellegzetessége, hogy a lakosság döntő többsége kimaradt belőle. Az arisztokraták, dzsentrik és kapitalisták három-, négy- vagy öt-évenként — úri tetszésük

szerint — újraválasztották parlamentjüket, ezzel újabb és újabb cimboráik jutottak komoly vagyont jelentő mandátumokhoz és egyéb záros pozíciókhoz. Ismét négy, öt évre eldöntötték, hogy a régi módon fogják tovább intézni a maguk jóléte növelésének ügyeit és kormányozni a nép sorsát — a nép részvétele, beleszólása nélkül, érdekei ellen. Érthető tehát, hogy Mikszáthnak a választási komédiát és aljasságokat ábrázoló könyvében nem szerepelnek a nagyságra nézve legszámottevőbb, de jogok s megbecsülés tekintetében a legkisebbre tartott osztályok, nem szerepel a nép. Azelőtt olyanok szavaztak és intézték a köz ügyeit, akik . . . Mifélek is voltak? Hogyan is festettek a ferencjózsefi korszak urambátyámjai, nemes és nemzetes vitézlő urai, mágnásai, dzsentrijei, fiskálisai, miniszterei? Nem árt kicsit visszaemlékezni az ő világukra. . . »[Ismerteti a mű tartalmát, majd így folytatja :] »Ezt a nevetségességében is elszomorító, szellemességében is felháborító történetet rendkívül mulatságos előadásban mutatta be a Madách Színház. Olyan kitűnőek a kosztümök, jelmezek, maszkok, hogy a színészek már belépésükkor, még mielőtt beszélni kezdenek, alapos jellemrajzot adnak figurájukról. A rendezők nemcsak a maszkok és jelmezek kiválasztásában, de a színészi játék kialakításában, az egész darab színpadra vitelében a karikatúra, a szatíra, sőt olykor már valósággal a burleszk műfaját ragadták meg. Az előadásnak ebből a jellegzetességéből fakad, hogy a közönség rendkívül jól szórakozik, harsányan kacag, igazán szórakoztató három órát tölt el a színházban. Alaposan kineveti az egész régi, úri világot, annak hazug erkölcsseivel, agyafürt szélhámosaival együtt. Am mégsem lehet azt mondani, hogy az előadásnak ez a kacagató jellege teljes mértékben hí akár Mikszáth szelleméhez, akár a mi korunk gondolatvilágához. Az előadás hibája, hogy nevetésünkbe nem vegyül elég mély megvetés, kacagásunkat nem fűti át eléggé a gyűlölet. . . » [Következik a színészi játék jellemzése.] — Uo. hat színészarckép: Greguss Zoltán (báró Bánffy Dezső miniszterelnök), Pécsi Sándor (Röszkey Pál, Körtvélyes polgármestere), Rádai Imre (Kovinyi János), Uray Tivadar (báró Gerezdy Mihály főispán), Darvas Iván (báró Blandi Nep. János), Timár József (Katánghy Menyhért); továbbá három színpadi jelenet képe: Kovinyi egyszerre lesz képviselőjelölt és völgény; Bánffy miniszterelnök előszobája a parlamentben; Katánghy programbeszédét mondja.

Az Esti Budapest — A MDP Budapesti Pártbizottsága és a Fővárosi Tanács lapja — 1953. április 22-i száma (2. évf. 94. sz. 4. l.)
 »Így választottak a régi Magyarországon« c. névtelen cikkben szemel be a darabról és az előadásról: »MK *A körtvélyesi csíny* című remekművét dramatizálta Karinthy Ferenc és Benedek András. A századforduló áporodott levegője árad a díszletekből, bútorokból, figurákból. Arról szól a történet, hogyan lett képviselő Katánghy Menyhért úr, milyen praktikák, fortélyok, hazugságok takarták a „mamelukok” bármelyik mandátumát. Íme, néhány jellegzetes figura az elképzelt városból, amelynek megannyi mása akadt az urak Magyarországaiban: [Bemutatja a szereplők arcképcsarnokát, a színészportré-

Menyus élısdiségét, de kedélyeskedő vonások is betolakodtak jellemébe. Benedek és Karinthy túlságosan [!] ragaszkodtak a *Körtvélyesi csiny* Katánghyjához, pedig őt Mikszáth ismertnek tekintette, hiszen figuráját már az előző történetben s a Katánghy-levelekben kimunkálta, s élısdiségével együtt népgyűlöletét, cinizmusát is élesen exponálta. A színpadi változat Menyusából ez hiányzik; neveléses, de nem veszélyes, törpe, de nem népnyző. Ezzel az ábrázolással pedig érintetlenül hagyták Mikszáth korlátait s kissé porosan a művet, amelynek főfogytékossága — mint Király István írja monográfiájában — éppen az, hogy a „leleplezés kíméletlen . . . de nem megsemmisítő”.

A hibát a darab rendezői, Horvai István és Ádám Ottó sem tudták leküzdni, ezért éreztük, hogy a szatíra néhol — a bohózat felé tolódott. Nem tudták megtalálni a realista szatíra egységes színpadi stílusát. Ebben néhol az átírás is hibás. A szabadelvű klubban játszódó jelenet cseppet sem hasonlít arra a képre, amelyet Mikszáth parlamenti karcolataiból ismerünk. A tarokkozó képviselők — köztük a híres Ucsu, Urbanovszky Ernő — inkább kedélyes kereskedelmi utazókra, mint a feudál-kapitalista társadalom uraira hasonlítanak. Az igazi szatírát csak a Pullmankocsi-jelenet groteszkje és a klubot megjelenítő kép bohózatszerűsége után, a harmadik felvonásban ábrázolják sikeresen, a hamisítatlan kiegyezéskori választás kortesbeszédttől hangos levegőjének megteremtésével.

A rendezők jó munkája elsősorban a színészek művészi teljesítményén mérhető. A középpontban álló szereplők és a kisebb jelentőségű figurákat megjelenítő színészek legtöbbje kiegyensúlyozott, az együttes munkájába illő alakítást nyújtott. Az első szereposztásban kiemelkedik Pécsi Sándor, Uray Tivadar, Tímár József színészi munkája . . . — A beszámolóhoz pársoros szerkesztői megjegyzés és egy színpadi jelenet képe csatlakozik. A kép: A főispán (Uray Tivadar) és a polgármester (Pécsi Sándor) gratulál Körtvélyes jövendő képviselőjének (Tímár József).

A *Köznevelésben*, a Közoktatásügyi Minisztérium folyóiratában (1953. május 15., IX. évf. 10. sz. 248. l.) Sz. P. jegyű cikkíró ismerteti a darabot:

„A *körtvélyesi csiny*, Mikszáth egyik legsikerültebb szatírája 1898-ban [helyesen: 1896 végén és 1897 elején!], az *Új Zrínyis* és a *Különös házasság* között íródott. Mikszáthot, a képviselőt sokat foglalkoztatta az úri Magyarország kormányzati rendszere, a parlament, a választások. Ennek megfelelően nemcsak ragyogó karcolatainak hosszú sorában, hanem nagy műveiben is ismételtén foglalkozik ezekkel a kérdésekkel. Ítéletet mond. Az *Új Zrínyis*ban és a *Különös házasság*ban leleplezi Ausztriától való függőségünket, az ország mindenkori bábkormányát, a kormánypárti és ellenzéki képviselők egyformán megalkuvó, karrierista voltát. A megyei választások módszereit a *Nosztly fiú*ban rajzolja meg kíméletlen gúnnyal.

A *Körtvélyesi csiny*ben Mikszáth átfogó képet rajzol az úri Magyarországról. Az ország urainak hosszú sora tipikus helyzetben,

a választási manipulációk keretében vonul fel előttünk. A kormány hatalmát akarja megszilárdítani, a képviselők zilált anyagi helyzetüket akarják rendezni. Lehull a külső máz, a hűvös elegancia és fölüeny közöny álarca, előbukkannak az igazi arcok. Itt fogalmazza meg Katáanghy Menyhért a szabadelvű párt politikájának lényegét: „Mit tudhat ő a pátról? Azt csak mi tudjuk, mi tette naggyá: az, hogy a Házban Deák politikáját folytatjuk, a választók előtt Kossuth Lajossal érvelünk”. Bánffy Dezső, a demokratát színelő miniszterelnök a klubban nyíltan kiadja a parancsot: „Nemzetiségi vidékről egyetlen ellenzéki képviselő sem jöhet be. Szólsz egy szót nevemben a honvédelmi miniszternek. Katonai kordon, miegymás... Mire való volna kezembem a hatalom, ha nem használnám.”

Bánffy szavainak szellemében indul választási küzdelemre az egész uralkodó osztály. Gerezdy főispán, a konzervatív arisztokrata is erre hivatkozik.

Az erőszak mellett legfontosabb fegyverük a csalás. Az egész országot elárasztó szemérmetlen visszaélés is a kormánytól indul: „Nem az ellenzék az erős, hanem Bánffy. Ő kever, ő oszt. És úgy oszt, hogy ahol erős az ellenzék, mint például Aradon, 30.000 választóra jut egy képviselő, ahol pedig megvan a kellő politikai érettség, onnan ezer is felküldhet egyet.”

Erőszak és visszaélés, ez az úri Magyarország igazi arca. Itt garázdálkodnak a dzsentrik, a társadalom elősdierei. „Mert aki egyszer mandátumhoz jutott, az végkép elszokik a munkától. Abból többé nem lehet más, mint képviselő” — mondja Katáanghy.

A választási küzdelem az uralkodó osztály és a választó polgárok jelöltjei között folyik. Sok különbség nincs köztük, mindegyik elvtelen, csak a maga hasznát néző „svihák”. A kormány mégis jobban bízik saját embereiben, a katáanghy-menyhértekben.

És joggal bízhat. Ez a hétpróbás, minden hájjal megkent dzsentri nem sokkal a választás előtt tudja meg, hogy hivatalos körzetében, Borontóban nincsenek már esélyei. Ugyanakkor hallja, hogy a körtvélyesi jelölt nem régi képviselő, hanem új ember a politikai életben. Katáanghy, aki még fohasem járt Körtvélyesen, hat nappal a választás előtt harcba indul a mandátumért és megszerzi magának.

Az eseményekkel zsúfolt napokban olyan a város, mint a felbolygatott méhkas. Pedig a 3000 lakosból csak 300-nak van választójoga, akik „megfelelő tőkével, vagyonnal, vagy jövedelemmel rendelkeznek”. A főispán és a polgármester támogatja Katáanghy a polgárság jelöltjével, Kovinyi Jánossal kerül szembe. Kovinyi ugyanaz a típus, mint ellenfele, csak primitívebb, csiszolatlanabb. Jövedelme jó esztendőben 2000 forint, rossz esztendőben 3000, mert „ínséges esztendőben adományok özönlének vidékünkre, és én vagyok a kiosztó bizottság elnöke”. Hogy célját elérje, megkéri a polgármester leányának kezét. Ez a jelenet tökéletes képet fest róla: „Röszkey: Tarokkozni tud, öcsémuram? Kovinyi: Földbirtokos vagyok, magyar nemes... Röszkey: Eszerint egyébhez nem is ért? Kovinyi: Be kell vallanom... Röszkey: Tanult? Végzett valamit? Kovinyi: Nem. De a ferblihez

is értek." Módszerük is ugyanaz: Kossuth jelszavaival és hangzatos ellenzéki frázisokkal szélhámoskodnak.

Nincs nehéz dolguk. A szűk látókörű polgárság csak szavakban ellenzéki. Minden alkalmat megragadnak, hogy az urakhoz dörgőldözzenek. Rószkey „joggal” dicsekedik: „Nálunk egy hivatalos kormánypárti jelölt szokott lenni, s azt meg is választjuk egyhangúan. Katánghy: Kormánypárti az egész város? Rószkey: Ördögöt! Egytől-egyig ellenzékiek a disznók.” Ez a se hús, se hal polgárság teszi teljessé az úri Magyarország sivárságát. Olyan emberek, mint az ipartestületi elnök, Zsibó, aki büszkén hangoztatja: tíz év alatt elérte, hogy a Coriolánust nem lepedőben, hanem díszmagyarban játsszák. „Oh istenem, milyen gyorsan megyen minden.” Ez a polgárság elvtelenül szolgálja a földbirtokosokat és a dszentriket. Egyre fokozódó lelkesedéssel éneklük a kortesnótát, először Kovinyi, majd Rószkey, végül Katánghy nevével. Nem a képviselő személye, politikája, állásfoglalása a fontos, hanem az, hogy ők szavazó polgárok. Megszédíti őket saját dicsőségük, az, hogy az urak szóba állnak velük, udvarolnak nekik. Elsikkad a választás tartalma, csak a forma marad meg, az éljenzés, püsszegés és a legfontosabb: az ünnepi dáridó.

A kitűnő színészek tolmácsolta darab cselekménye nagyszerűen bonyolódik, mindvégig eleven, lebilincselő, élesgúnyú és kacagtató.

A közönség felszabadultan, boldogan kacag. Felszabadultan és ereje tudatában, mert ez a világ visszavonhatatlanul elmúlt. Soha többé nem térhet vissza a csendőrszuronyokra, parlamenti „svindlikre”, hangzatos frázisokra épülő szavazás.

Mi is választásra készülünk. De ez a választás a dolgozó népé, munkával készülünk rá. Legjobbainkat választjuk meg, magunknak. Olyanokat, akik az első sorban harcolnak a békeharc csatáján, a szocializmus építésében. Ebben a harcban *A körtvélyesi csíny* is segít bennünket.◀

*A Magyar Nemzet*ben (1953. április 29., IX. évf. 100. sz. 5. l.) a dramatizált választási történetet *Barabás Tamás* ismertette, akinek egy másik, azonos tárgyú bírálata egyidejűleg a »Béke és Szabadság« c. lapban jelent meg (l. előbb!):

»*A körtvélyesi csíny* egyike Mikszáth legművészeibb elbeszéléseinek. Az úri Magyarország szégyenletes komédiája bontakozott ki az anekdoták, anekdotikus figurák gazdag halmazából.

Karinthy Ferenc és Benedek András *A körtvélyesi csíny*nek színpadra ültetésével jó, de nem hibátlan munkát végzett. A dráma szövege, ahol csak lehet, Mikszáth eredeti, regénybeli, népi zamattal átszótt stílusát adja vissza. Az író néhol zárójeles megjegyzéseit, saját állásfoglalását sokhelyütt rendezőileg ötletesen kidolgozott, színésziileg jól megoldott jelenetekben, olykor csak egy-egy apró, de jelentős mozzanatban látjuk viszont. Dramaturgiailag helyes megoldás, hogy Katánghy jó exponálása kedvéért a második jelenetben az ő szájába adják Mikszáth szavait, az író helyett őt utaztatják együtt utódával, az újonnan választott képviselővel, Kapuczán Gergellyel. Azáltal, hogy ebben a jelenetben Katánghy szájából

hangzanak el Mikszáth szellemes, maró gúnnyal és megvetéssel teli szavai, még erősebb hangsúlyt kap Katánghy jellemének cinizmusa.

Kétségtelen, hogy Mikszáthnak még cinizmusa és iróniája sem nélkülözi a kedélyességet. Társadalombírálatának még legélesebb formáját is tompítja némilog az anekdotázó stílus. Ezzel mintegy ellensúlyozni próbálta merész szókimondását. „Megvető kacaj” a Mikszáthé. A Madách Színház gördülekeny, szórakoztató, igazán vidám előadásában a nézők nagy részének kacajából sokszor hiányzik a megvetés és a gyűlölet. Erre a veszélyre azért kell felhívni a figyelmet, mert csökkenti az előadás nevelő hatását és leleplező erejét . . . »

A Művelt Nép — »A kulturális tömegmozgalom folyóirata« — (1953 májusi sz., LV. évf. 5. sz. 30. l.) az alábbi ismertetést közli. Az ismertetést *Pábián Kata* írta.

»MK-nak, legnagyobb szatirikus írónknak működése a magyar történelemnek arra a korszakára esik, mikor a nagybirtokos osztály a külföldi tőkével szövetségben rabolta ki az országot, s a köznemesi réteg 48-as haladó múltját rég feledve, elárulva, a közélet asztaláról lehulló morzsákért hajlongott, csalt, tülekedett. A grófok, hercegek kormányának elvtelen, mindenre bólogató, mindent elfogadó képviselőtestületre volt szüksége — a dzsentrieknek henyéldó úri életre, s céljaik elérése közben egymásratalált ismét ez a két élődsi réteg. Így jött létre szoros szövetségük, mely a nép elnyomását, becsapását, a könnyű élet fenntartását célozta mindenekelőtt. Ennek az úri rothadtságának, tarokkozó, naplopó életnek nagy ismerője volt Mikszáth, ő maga is több mint két évtizedig képviselő, közeli és élesszemű figyelője az országgyűlések eseményeinek és figuráinak. Sokoldalú meglátása, nagy művészi megelevenítő ereje a korabeli nemesség összes létező típusait minden jellegzetes vonással elénk állítja. Regényhősként szerepelteti a magyar don quijote-kat, a középkori feudális eszmékhez eszelősen ragaszkodó konzervatív főurakat, a bankok, vállalatok vezérigazgatói székébe „korszerűsült” arisztokratákat, a lenézett polgári családokba pénzért beházasodó nemesi családokat s nem utolsó sorban a dzsentrირéteg közéleti csalafintaságait: a képviselőválasztások körüli visszaéléseket.

A körvélvesi csiny című elbeszélés a mikszáthi irónia megmutató és leleplező erejének egyik legtokéletesebb alkotása. Története egy képviselőválasztás körül játszódik le. Megmutatja, milyen lehetőségek álltak a millenniumi Magyarországon az agyfáért mesterkedések minden elképzelhető módszereire, különösen, ha ezeket a módszereket egy-két miniszteri szó is támogatta. A mandátumért folyó harcban a dzsentri előtt semmi sem volt szent. Sem társai boldogulása, sem a választópolgárok eszméi, vágyai, legkevésbé a haza érdeke.

Az elbeszélés hőse Katánghy Menyhért, igazi századvégi dzsentri. Úri sviliák, elvtelen szélhámos, az országgyűlési mamelukok jellegzetes „kérekalássonmóltóságosuram” figurája. Katánghynak kifelé áll a rúdja a választásokon régi kerületéből, s máris új mandátum-

szerzésen törí a fejét — egyetlen dolog, amire ez a gondolkozástól elszakított réteg hajlandó használni az agyát. A választások ideje rohamléptekkel közeledik, de Katánghy nem adja fel a reményt. Agyafürt cselofágások járnak eszében: kit lehetne kibuktatni, melyik kerülétből, milyen támogatással. A véletlen segítségére van...» [Rövid tartalmi ismertetés után:]

»Érdekes, hogy *A körtvélyesi csínynek* nincs egyetlenegy rokon-szenves alakja sem. Ennek oka az akkori magyar közéletben gyökerezik, s Mikszáth kritikái realizmusa a valóságot híven adja vissza. A választásokon csak a nemesek, a városok polgárai vettek részt. A polgárság ekkor kisszámú, öntudatlan réteg volt. A parasztság és a munkásság, melynek alakjait rokonszenvvel, pozitív vonásokkal lehetett volna ábrázolni, nem választhatott. Mikszáth a feudális maradványok nagy gyűlölője és ellenzője, éles szemmel látta a kibontakozó kapitalizmus embertelenségeit is, melyek a félfudális magyar viszonyok között még elretentőbbek voltak.

*A körtvélyesi csíny*t Benedek András és Karinthy Ferenc írták színpadra, eléggé sikerülten. Az átírás folytán néhol elsikkad a finom, mikszáthi ironia, helyébe darabosabb, túlkarikírozott jellemek és jelenetek kerültek. A dramatisálás azonban egészében jó, az alakok megtartják az író-adta jellegzetes vonásaikat s az egész darab híven tükrözi a századvég hangulatát, s ezen túlmenően megmutatja, hogyan választottak régen Magyarországon, hogyan aljasodtak le a választások idején jelöltek és az elámított választók egyaránt. A mű eredeti leleplező, bíráló éle megmaradt s a Madách Színház színészeinek játéka elősegíti azt a művészi meggyőző hatást, mellyel a jó alakítások hatnak az emberekre.

Benedek András és Karinthy Ferenc érdemét emeli a darab bemutatásának aktualitása. A régi választások korruptségainak megismerése után azzal az érzéssel távozik a néző: milyen nagy öröm, hogy számunkra ez már a múlté...» A lap egy jelenetképet is közöl: »Brand, bécsi milliomos az étkezőkocsiban megismerkedik jövőendő apósával, Körtvélyes polgármesterével, Röskeyvel. (Bánki Zsuzsa, Timár József, Soltész Annie, Pécsi Sándor, Körmendi János, Kátai Vanda, Győri Ernő.)»

A Népszava — A Magyar Szakszervezetek központi lapja — (1953. április 30., 81. évf. 101. sz. 4. l.) *Katona Ferenc* színikritikáját közli. A három részre tagolt bírálat első felében a mű tartalmát ismerteti, második felében mondanivalóját fejtí ki, harmadik részében pedig az átdolgozók és a színház munkáját elemzi. Idézzük a második részt és a harmadik rész néhány szakaszát:

»Mikszáth Kálmán *Körtvélyesi csíny* című elbeszélése az úri Magyarország egyik választásának maró gúnnyal megírt története. Gyilkos szatíra ez, amelynek élet mindössze az tompítja, hogy „hőseit” nem éri el a nagy szatírák igazságszolgáltatása, a „nagy felstülés”, -mint például Gogol „Revizor”-ában, ahol a végén valóban megérkezik a rettegett revizor. Mikszáth „hősei” nem buknak el, sőt éppen ellenkezőleg: a csíny sikerül, Katánghyból képviselő lesz, a polgár

mester és a főispán továbbra is korlátlan urai maradnak a városnak, illetőleg a megyének.

Mégis, Mikszáth szatírája a legmélyebbre hatol az úri Magyarország leleplezésében, mert kíméletlen őszinteséggel, egy cseppnyi együttérzés nélkül rántja le a leplet a „tisztelet ház” politikájáról, az úri huncutságról, a választási praktikákról. Ehhez a leleplezéshez Mikszáth a legélesebb fegyvert, a gúny fegyverét, a kinevettetés fegyverét használja, amelyről ő maga ezt írja: „A hahota veszedelmes vendég a frázisok között, megeszi őket. Olyan, mint a tyúkólba beszabadult róka.”

A regényben Mikszáth Körtvélyes háromezer lakosából csak azt a háromszázat ábrázolja, aki választópolgár, akinek szavazati joga van, de ezek között egyetlen egy sincs — legyen akár iparosember, akár „hosszúkabátos” városi úr, akár arisztokrata — akit ne tenne nevetségessé. Az általános társadalmi képen belül a legkülönbözőbb, kiválóan megrajzolt típusokat vonultatja fel Mikszáth. Minden szereplője önálló egyéniség és mégis valamennyi körtvélyesi polgár hasonmása megtalálható a kiegyezéskori Magyarország bármelyik vidéki városában.

Maga a „csíny” is, noha Mikszáth konkrét, megtörtént esetről indul ki — megtörténhetne bárhol, hiszen „politikailag Körtvélyes olyan, mint városaink nagy része.”

Ilyen körülmények között aztán igazán mindegy, hogy ki lesz a képviselő Körtvélyesen, legalább is a választók szempontjából. A „csínynek” sikerülnie kell, mert Katánghy erőszakosabb törtető, mint Kovinyi és jobbak is az összeköttetései. És ezt Mikszáth félreérthetetlenül általánosítja: így választottak képviselőt az úri Magyarországon.

Mikszáth kisregényét Benedek András és Karinthy Ferenc dolgozták át színdarabbá. A darab eszmei mondanivalója teljes mértékben megegyezik az eredeti elbeszéléssel. Híven megőrzi a mikszáthi szatírárt, a mikszáthi stílust, az eredeti mű hangulatát és nyelvezetét. Nem estek az átdolgozók abba a hibába, amely ilyen esetekben gyakran előfordul: nem próbálták Mikszáthot aktualizálni.

Ugyanakkor nagyon jól oldották meg azt a feladatot, amit a regényszerű cselekmény drámai cselekménnyé sűrítése jelent. Jól vonták össze a regény több szétágazó jelenetét egy-egy fordulatossá, jólpergő színpadi képpé. Itt elsősorban az első felvonásbeli étkezőkocsiban játszódó jelenetet és a képviselőjelölő gyűlés jelenetét kell kiemelni. Az is igen jó megoldás, hogy Katánghy pesti mesterkedéseit és a polgármesterék megbeszélését a miniszterelnökkel, egy jelenetben tudták összevonni.

Ugyancsak jó módszer volt a drámai sűrítésben az, hogy a regény sok epizódfiguráját, különösen a körtvélyesi választópolgárokat, néhány erőteljesen megrajzolt figurában tömörítették. Ezekkel a sűrítésekkel még gyorsabbá, még pergőbbé tették a cselekményt.

A rendezők legfőbb érdeme — azon felül, hogy híven tolmácsolják Mikszáth mondanivalóját —, hogy az előadás mindvégig érdekfeszítő, szórakoztató és nagyon mulatságos. A színpadon hamisi-

tatlan mikszáthi hangulatot tudtak teremteni, és így az előadás méltó Mikszáth regényéhez. Rendezés szempontjából különösen kitűnő az étkezőkocsiban játszódó jelenet, de külön ki kell emelni mindazokat a jeleneteket, amelyek a különféle választási gyűléseket és értekezleteket mutatják be, mert ezekben tükröződik leginkább a régi választások hazug szemfényvesztése . . . »

A *Nők Lapjában* — A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének hetilapjában — (1953. április 23., V. évf. 17. sz. 8. l.) Kelemen János beszámolóját olvassuk :

»A millennium idején írta Mikszáth ragyogó választási szatíráját, *A körtvélyesi csíny*t. Mikszáth nagyszerűen ismerte embereit, s míg régebbi műveiben leplezte a vármegyei dzsentri visszaéléseit, panamáit, vicinális jellegű furfangjait, *A körtvélyesi csíny*ben megmutatta, hogyan működik a földjéből és hivatalából kikopott úriember akkor, ha bekerül az országos politikába. A vármegyei dzsentri-nek még volt valami hamis ragyogása, ál-patinája. Földje ugyan már csak névleg volt az övé, de meg megvolt a roskadozó kúriája, megvolt a kopott négylovas hintója. S volt még valami patriarchális tekintélye is. A parasztok megsüvegezték, itt-ott kapott még uzsorára hitelt is, egyébként egyre inkább küzdött a napi gondokkal. Ezt a világot örökölte meg *Gavallérok* című nagy szatírájában.

A körtvélyesi csíny már abban a korban játszódik, amikor a dzsentri alól végleg kicsúszott a föld, más költözött az ősi kúriába s a megyeházán sem volt több keresnivalója, mert élelmesebb és régebben kikopott társai már elfoglaltak minden helyet. De a képviselői mandátumhoz még aránylag könnyen hozzá lehetett jutni. Könnyen hozzá lehetett jutni, hiszen a szavazás nyílt volt, s előfordult, hogy harmincezer lakosú kerületben csak háromezer embernek volt szavazati joga, s ha ezek nem hajlottak a jószóra, ott volt a csendőr, s végső esetben a katonaság. Mikszáth megdöbbentő nyugalommal, de véres iróniával leplezi le ezt a kort alakjaival, vezetőivel, sőt áldozataival együtt. » [A tartalmi ismertetés után így folytatja :]

»Ez a pompás és ragyogó szatíra nagyon szomorú korpék. Szomorú nemcsak azért, mert megmutatja, hogy a miniszterelnöktől kezdve a polgármesterig mindenki hazug és korrupt, hanem főleg azért, mert kiderül, hogy azok is, akik áldozatai ennek a kormánypolitikának, nem sokkal jobbak vezetőiknél. Parasztok, munkások nem szerepelnek a regényben: nekik nem volt szavazati joguk. Kisiparosok, patikusok, kántorok, alkoholizmusha fulladt kispolgárok a regény szereplői, akikben, ha eltorzultan is, ha komikus formában is, de még él a nemzeti függetlenség gondolata. Ezt a nemzeti függetlenség utáni vágyat csúfolják meg és járatták le Katánghy és szélhámos társai.

A színpadi változat Benedek András és Karinthy Ferenc munkája. A regény minden mozzanatát feldolgozták, olykor kibontották, drámaibbá tették. Dicsérni kell törekvésüket a kor megjelentésében. Hívek maradtak Mikszáthhoz, vagyis hűségesen ábrázolták a régi Magyarországot. Látjuk a szabadelvű klubot, ahol

tarokkparti mellett, kedélyes beszélgetés közben intézik az ország sorsát. Megjelenik a színen báró Bánffy Dezső miniszterelnök, akinek az a rögeszméje, hogy minden kerületből egyhangúan megválasztott jelölteket akar. Aki nem akar a jelöltre szavazni, az nem szavazhat. Érzékenyen ügyel arra, hogy nemzetiségi vidéken, ahol egy szál magyar se él, lehetőleg magyar dzsentrit válasszanak meg, ugyancsak „egyhangú lelkesedéssel”. Közben természetesen működik a közigazgatási terror. Báró Gerezdy Mihály főispán pedig, aki a választási csíny érdekében poharazgat és parolázik Körtvélyes iparosával, amikor elmennek, szellőztet utánuk, s maga a megtestesült merevség, a rideg abszolutizmus.

A polgármester már simulékonyabb. Négy lánya van, s természetesen ezeket szeretné előbb elsősorban férjhez adni, csak azután törődni a várossal. Egész életét egy eldugott kisvárosban élte le, de egy perc alatt belekóstol az országos politikába, mert ez az „országos” politika a régi Magyarországon panamát, csalást, apró furfangot jelentett, s Röskey, a polgármester, ebben a léglkörben nőtt fel. Nincs Mikszáth művének egyetlen rokonszenves alakja sem. Még a fiatal szerelmesek, Minka és Brand is önként vállalják a csalást, az emberek kijátszását. Legmegdöbbentőbb tanulsága azonban *A körtvélyesi csínynek* az, hogy félreérthetetlenül megmutatja: a régi Magyarországon nem volt közélet, az emberek ötvenként egyszer, a választás idején igyekeztek élni politikai jogaikkal, de politikai öntudatuk nem volt, s így szélhámosok, stréberek vezették tovább is az országot. Ennek a ragyogó szatírának komor hangulata, drámai hatása van, s a színpadi változat még fokozta ezt a hatást.

A Madách Színház előadása elmúlt Mikszáthhoz. A szereplők mind átérték a mikszáthi szatíra levegőjét és hűségeen elevenítették meg a régi Magyarországot...»

A *Szabad Nép* rövid közleménye a bemutatóelőadás napján (1953. április 16): »*Mikszáth-regény alapján úri vígjátékot mutat be a Madách Színház.* A Madách Színház kollektívája a választások tiszteletére betanulta MK *Két választás Magyarországon* című regényéből [?] írt *A körtvélyesi csíny* című háromfelvonásos vígjátékot. Mikszáth ebben a művében kíméletlen szatírával leplezi le a múlt népcsaló választási módszerét, az úri Magyarország közéleti előkelőségeinek erkölostelenségét, a nyárspolgári tudatlanságot és tudátlósságot. A Mikszáth-művet Benedek András és Karinty⁷ Ferenc dramatiszálta...» (Rendezők és főszereplők.)

Uo., 1953. április 24-én (XI. évf. 114. sz. 3. l.) névtelen szerzőtől hosszabb beszámoló *Egy derűs színielőadásról* címmel:

»A Madách Színház, amelynek együttese sok kiváló színielőadással ajándékozta már meg a nézőközönséget, arra vállalkozott, hogy MK egyik nagyszerű szatirikus elbeszéléséből színdarabot készítsen s adjon elő.

A vállalkozás időszerű, sikeres és az előadás művészi. A közönség meg-megújuló derűvel figyeli, s nagy tapssal jutalmazza MK örökbecsű műve figuráinak életét a színpadon.

A színmű a nagy író *Két választás Magyarországon* című háromrészes könyvének legmegragadóbb része, *A körtvélyesi csíny* című kitűnő szírá nyomán készült.

A körtvélyesi csíny: egy országos hírű, ravasz választási fogás leírása. Történik: a kiegyezéskori Magyarországon. Hőse: Katánghy Menyhért, a vidéki dzsentri fiú, akit egyetlen cél mozgat: érvényesülni, jól élni anélkül, hogy dolgozna. Katánghy és társai számára a legkecsesetebb, jövedelmező, szép „úri” foglalkozás: országgyűlési képviselőnek lenni, felvenni a busás fizetést, s ha minden jól megy, akkor az országgyűlésben valami kormánybiztosságot is szerezni. Az külön jövedelem . . .

Am bejutni az országgyűlésbe — nem olyan könnyű. Ami a választások meghamistását illeti, ott minden rendben volna. Megkönnyíti a csalást (s már önmagában is vérlázító csalás), hogy a nagy ipari központokban s paraszvárosokban húsz-harmincezer választó kell egy-egy képviselőnek, a nagybirtokosok vidékén százezer szavazó elég egy képviselő megválasztásához. A nehézség inkább abban áll, hogy párszáz hely van csak a t. Házban — nagy fizetésre éhes, lecsúszott dzsentri-fi pedig ezerannyi.

Képviselő közülük az lesz, aki a legravaszabb, a legromlottabb, akinek igazán nyitva a szeme, s könnyedén ujja köré csavarja a kisebb betyárokat, nehézkes vidéki nemes urakat, s aztán a tudatlan, szájatáti nyárspolgár-iparosokat.

Katánghy „Menyus” ilyen ember. Régi választókerületében, Borontón kibuktatták. Elhatározta, hogy Körtvélyesen, ahol már van ugyan másik jelölt, s ahol őt egyáltalán nem ismerik, képviselő lesz. Hat nap hiányzik a választásig. Katánghy harcba indul és — győz.

A hat napnak, a „Menyus” szélhámos csínyjének története az elbeszélés és a színdarab.

Mikszáth története ötven esztendő. És mégis — nekünk a közelmúltról, a tegnapról beszél; kíméletlen, kemény, gyűlölettel teli, hiteles hangon . . . Akik valamiféle zavaros ábrándokba felejtkeznek, s titokban visszasírják a múltat: olvassák el, s nézzék meg ők is *A körtvélyesi csíny*t. Nekik is szól. S amikor majd kacagnak — mert ezen a színjátékon kacagni kell — meghallhatják majd Mikszáth hangját (mint ahogyan Gogoly is odaszólt a nézőtérre a „Revizor” polgármesterén keresztül): Mit nevettek, ostobák? Magatokon nevettek!”

A színdarab főerénye éppen az, hogy MK hangján beszél. Az elbeszélés tehetséges feldolgozói — Benedek András és Karinthy Ferenc — egészében, néhány túlzástól eltekintve, elkerülték azt a sok író számára csalogató veszélyt, hogy a nagy klasszikusokat szabadon „átdolgozzák”, „időszerűsítsék”.

Benedek és Karinthy tolla alól MK *A körtvélyesi csíny* című elbeszélése került ki, színdarab formában, s nem más. A típusok Mikszáth típusai, a tréfák Mikszáth tréfái, sokszor még a mondatok, a mellékmondatok, a kötőszavak is Mikszáth mondatai, mellékmondatai és kötőszavai.

Mikszáth prózai művét hiteles hangú drámban feldolgozni: komoly feladat. A *körtvélyesi csinyi*, amely jobbára nem más, mint szétszórt anekdotákból, történetecskékből álló, laza szövésszerű epika — Benedek és Karinthy erős kézzel összefogták, drámaivá formálták. Elmélyült kutatómunkával feltárták azokat a részeket, amelyekben Mikszáth az országgyűlésről, választásról, képviselőkéről írt, s a darab jeleneteit, párbeszédeit ezekkel az eredeti gyöngyszemekkel ékítették.

A színdarabnak van gyöngéje is. Nagyszerűen élénk állítja ugyan Körtvélyes kisváros romlott vezetőit, s a budapesti szabad-elvű klub kártyaszobájában megmutatja az országosmértű gazfickókat is, a főhős — Katánghy „Menyus” — figurájának leggazdagabb vonásaival azonban bizonyos mértékig adós marad. Katánghyt nem ismerjük eléggé a színdarab elején — nem keleti fel érdeklődésünket később sem — sorsa (a legromlottabb gazfickó sorsa a többi gazfickó közt) nem érdekléi eléggé a nézőt.

A rendezést elsősorban a kitűnő tömegjelenetek dicsérik. A jelenetek sok szereplője megannyi jellegzetes és összetéveszthetetlen figura. A darab majd minden képét bátor, nem egyszer a bohózat határait súroló, mezész vígjátéki rendezés jellemzi. S mégis — a valószínűleg sehol sem szakad el. Hús-vér dzsentrik, arisztokraták, valószínű nyárspolgárok, igazi szélhámosok, hamisítatlan munkakerülő és törtetők jelennek meg a néző szemei előtt. [Következik a színészek játékanak méltatása, azzal a bíráló megjegyzéssel, hogy:] »Sok helyen Mikszáth szavait — ezeket az elejtett, csipős, éleces, anekdotázó, könnyed s mégis maró szavakat — a kelletténél jobban „megjáltsszák”, kissé, ahogyan mondani szokták: „magyarazzák” a közönségnek. A kitűnő előadásnak, s magának a műnek nincs szük-sége erre a magyarázatra. Mikszáth ragyogó szatírája enélkül is elevenen hat és segíti harcunkat az elmaradottság, a múlt maradványai ellen...»

A *Színház- és Filmművészet* o. folyóiratban (1953. május, IV. évf. 5. sz. 219—221. l.) Demeter Imre színikritikája egyforma részletességgel ismerteti Mikszáth művét és a színpadi munkát:

»Nem árt néha emlékeztetni a múltra; olykor panoptikumot varázsolni a színpadra, hogy felidőzzük letűnt idők viaszfiguráit: majd lássuk még élesebben, hol tartottunk egykor, s hol száguld mai életünk. Kiváltképp okosan tette a Madách Színház, hogy éppen a választás előtti hetekben mutatta be Mikszáth Kálmán *A körtvélyesi csinyi* című remekének dramatizált változatát. Szavahihető tanút idézett meg, hogy esténként vallomást tegyen a mai nézőnek egy praktikás, népnyzó világ ármányairól, dzsentriszélhámosokról, csibukozó főispánokról. E régmúlt világ tanúja őszinte, reális vallomást tesz, szavai leleplezőek, a szatíra tükrét tartja a néző elé. A „körtvélyesi csinyben” Mikszáth a dzsentri-világ jellegzetes alakjának, „nagyszágos Katánghy Menyhért képviselő úrnak”¹ a fondorlatos megválasztását írja meg, a jólismert mikszáthi derűvel, kíméletlen szatírával. Az ő alakja körbe rajzolja azt a világot, ahol kártyázó, tivornyázó léhűtők az urak; a századforduló Magyar-

országának úrivilágát. „Mamelukokat”, akik bandafőnökük, Bánffy Dezső miniszterelnök „őkegyelmessége” kegyelméből jutnak mandátumhoz, hájfejú nyárspolgárokat, akik voksot adnak egy főispáni kézszorításért. (Hátba még e főispáni kézben némi pénzmagra váltható ígéret is találatik . . .)

Ennek a frázisoktól kongó, aljasul cinikus világnak szatirikus rajza *A körtvélyesi csíny.*

Mikszáth elbeszélésének színpadra írása — hálás feladat: Karinthy Ferenc és Benedek András jól oldotta meg. Sok színpadkész figurát kaptak a műből, — Mikszáth gazdag jellemzési módszere nagyszerű színpadi lehetőségeket nyújt. Az átdolgozók hitelesen adták vissza a kitűnő mikszáthi korrajzot, a szélesen és bő humorral jellemzett figurákat. Ahol lehetett, ott szószerint vették át Mikszáth szövegét, s az író meseszövéésének tiszteletbentartásával sűrítették színpadi művé az elbeszélést. Dramaturgiaiilag szükséges volt bizonyos tömörítés, változtatás. Az elbeszélésben maga az író utazik együtt Kapuczán Gergellyel, akit Borontón Katángy helyett jelöltek képviselőnek — az átdolgozók ügyesen, szellemesen Katángy és Kapuczán között játszották ezt a vasúti jelenetet. S nem is ezzel exponálták a cselekményt, hanem a színpadi hatásnak sokkal megfelelőbb körtvélyesi jelenettel: Röskey polgármester lakásán megismerkedünk a helyi szereplőkkel, a választás „problémáival”. Így ez — anélkül, hogy változtatna Mikszáth meseszövéésén, mondanivalóján, — világossá teszi a helyszínt, a kort, a körtvélyesi figurákat. A cselekmény a városházi értekezletek kiváló bemutatásával éri el csúcspontját. Különösen ezekben a jelenetekben leginkább Mikszáthé a szöveg. Gyakran azonban a leleplező mikszáthi szatíra bizonyos kabaréelemekkel vegyül. Az étkezőkocsiban az, ahogyan Katángy tanácsára az ifjú Brand idecipeli a fülkéből a Röskey-családot, nagyon is bohózszerű. (A „szakállas hölgy” emlegetése.) Máskor elszűrkül a mikszáthi ábrázolás, mint a szabadelvű klub kártyaszobajelenetében, ahol pedig alkalom nyílt volna jellegzetes figurák széles bemutatására. Ezt sem az átdolgozás, sem a rendezés nem használta ki eléggé.

Ami a jellemeket illeti — hitelesek, korhűek, valóban érezni rajtuk, hogy Mikszáth könyvének lapjairól léptek ki a színpadra. Gerezdý főispán, Röskey, „Floquet báró”, Palina, Kovinyi, az iparosok alakjai sikerültek a legjobban, s különösen Röskey széles, szatirikus jellemzésére volt lehetőségük az átdolgozóknak. Katángy alakja nem teljes; miután kissé kiesik a cselekmény központjából és inkább a körtvélyesi csíny háttérében mozgatja a rúgókat, nem pedig a színen, a mű színpadi változatában nem él olyan hitelesen a jellegzetes dzsentri-ivadék, mint a könyvben.

A városházi értekezletek ábrázolásánál a legélesebb a mikszáthi gúny; magávalragadja a nézőt, őszinte nevetést fakaszt, de a nevetés mögött nagyon is éles a szatíra: micsoda bosszorkánykonyha, micsoda cselszövény, hazug frázisok és gátlástalan ígéret — egy darabja az urak világának! S nagyon is jellemző darabja, valóságos kicsinyített mása annak a világnak, ahol a városka háromezer lakosából csak

háromszáz választhatott — az a háromszáz, akinek kényelme, jövedelme kapcsolódott a kormány „mamelukjainak” kétéz üzelmeihez. A nép — az semmi; a nép az nem számít. A főispán csibukozik, nem avatkozik semmibe, „elég, ha az emberek tudják, hogy valaki csibukozik és nézi őket”. Körülbelül ennyit számít a nép ezen a régi választáson az urak szemében.

A letűnt úrivilágnak ezt a választási komédiáját hitelesen eleveníti fel a rendezés. Horvai István és Ádám Ottó rendezőknek sikerült a századforduló Magyarországnak hűséges ábrázolása; a színpad, a figurák, ruhák és bútorok valósággal árasztják magukból a kor levegőjét, a körtvélyesi kiskirályok birodalmának bemutatásával az egész úri Magyarország légkörét. A szatirikus ábrázolás azonban nem egységes, bohózati, sőt kabaré elemek is zavarják. (Brand „öngyilkossági” kísérlete, az első kép családi jelenete.) Sok a kiszámítottság is, s a rendezői ötletek gyakran „kilátzanak”. A városi jelenetek egysége, ragyogó szatírája azonban fémjelzi a rendezés munkáját. Az összjáték is ehelyütt a legjobb; a „választók” típusai egyénileg és összességükben is kifejezik a körtvélyesi „felső háromszáz” összetételét. Reális, rendkívül mulatságos a kongószavú szónokok és a hallgatóság kapcsolata. A rendezés egy-egy figura előtérbe helyezésével valóságos körképet ad a korról. Egy közbeszólás, vagy egy sóhaj, egy horkantás, vagy apró mozdulat érzékelteti egyik vagy másik réteg jellegzetes típusának helyzetét, hovatartozását. Mozgalmas, eleven kép ez; keresztmetszete nemcsak az elképzelt városka sok valóságos másának, hanem az egész úri Magyarországnak. Helyesen elemezték a rendezők az egyes szereplők jellemét is. (Bár akad még csiszolni való az egységes játéktílus terén, az összjátékokban is.) Az egészben jó szerepelmezés eredménye egész sor kiváló alakítás. S a jó színészi munka legnagyobb elismerése éppen az, ha a figurák mikszáthi jellemzésén mérjük a színház művészeinek teljesítményét.*

[A színészi munka részletes ismertetése után a cikkíró következőképpen összegezi a darab és az előadás jelentőségét:] »A körtvélyesi csíny valóban alkalmas arra, hogy a mikszáthi szatíra tükrében pellengérré állítsa azt a világot, amely örökre letűnt, s alakjait, akiknek ezernyi valóságos mása szaladgált, hazudott, szélhámoskodott ebben az országban a nép rovására. A körtvélyesi csíny bemutatásával jó szolgálatot tett, értékes munkát végzett a Madách Színház együttese.«

A *Színház és Mozi* c. képes hetilap a színmű előadásainak tartama alatt, 1953. április 10—16. számától nov. 6—12. számig (VI. évf. 15—45. sz.) hétről hétre közölte a szereplők névsorát és a darab ismertetését. Az ismertetés szövege a következő:

»MK, a nagy magyar realista író a múlt század végén írta *A körtvélyesi csíny* c. kisregényét, amelyből a színdarab készült. A körtvélyesi csíny: egy választás története — alkalom az írónak, hogy elmondja lesújtó véleményét korának társadalmáról. Mikszáth a legnagyobb magyar szatirikus regényíró: ostorozó humora talán

sehol sem csillog úgy, mint ebben a munkájában. A dolgozó népet ebben az időben kirekesztették a maga ügyének intézéséből: az elképzelt kisváros, Körtvélyes háromezer lakosából is mindössze háromszázan szavazhattak. Mikszáth látta és megmutatta, hogy egy ilyen országban a választás üres komédia, az uralkodó osztályok egyes tagjainak marakodása a zsirosabb koncert, a hatalomért, azért, hogy továbbra is a nép nyakán ülhessenek. Ragyogó képet ad a századvégi Magyarország társadalmi építményéről, sorra vonultatja fel az egyre nagyobb gazembereket, akik a képviselői mandátumért és a vele járó munkátlan, kényelmes életért verekszenek. Mikszáth műve túlkrot tart elénk a tegnap Magyarországról, ahol nem a nép, hanem önző, ravasz zsarnokok uralkodtak. *A körtvélyesi csíny* minden betűje vád és minden szava jóslás: ennek a világnak el kellett tűnnie...«

É színházi lap számos képet közöl az előadásról: Ápr. 24—30. sz. (17. sz.) borítéklapján: Uray Tivadar mint báró Gerezdy, és Pécsi Sándor mint Röskey polgármester. Május 1—7. sz. (18. sz. 13. l.): Greguss Zoltán mint báró Bánffy Dezső miniszterelnök. Május 8—14. sz. (19. sz. 13. l.): Jelenet *A körtvélyesi csíny* II. felvonásából. Május 15—21. sz. (20. sz. 13. l.): Jelenet *A körtvélyesi csíny* II. felvonásából. Június 26—július 2. sz. (26. sz. 10. l.): Bánki Zsuzsa, Soltész Annie, Kátai Vanda és Horváth Teri mulatságos jelenete. Július 3—9. sz. (27. sz. 8. l.): Timár József és Uray Tivadar Katánghy Menyhért és báró Gerezdy szerepében. Július 10—16. sz. (28. sz. 7. l.): Jelenet *A körtvélyesi csíny* előadásából: Darvas Iván, Kátai Vanda, Soltész Annie és Bánki Zsuzsa. Okt. 16—22. sz. (42. sz. 13. l.): Timár József mint Katánghy Menyhért, és Greguss Zoltán mint báró Bánffy.

FÜGGELÉK

KATÁNGHY BEJUT A PÉNZÜGYI BIZOTTSÁGBA

Kézirata nem ismeretes.

M. *Pesti Hirlap* (Fel. szerk. Kenedi Géza), 1897. március 2. (XIX. évf. 61. sz. 1—4. l., tároa.) Név nélkül, ezzel a jelzéssel: *Irtá: Egy ismeretlen.*

Kötetben itt először.

Keletkezés

Keletkezésének körülményeiről Mikszáth a karcolat bevezető szakaszaiban tájékoztat. Elmondja, hogy *A körtvélyesi csíny* Pesti Hirlap-beli közlésekor a címbe belefoglalta Katánghynak a pénzügyi bizottságba való megválasztását is, de minthogy elbeszélésében ezt a részletet mellőzte: olvasóközönsége követeli a megírását.

A hiányzó részlet pótlásának szorgalmazása magában is jelzi a Katángy-írárok nagy népszerűségét.

Egyébként a tárcá MK legjobb politikai szatírái közé tartozik. Az »akarnokok« (ezúttal a törhető képviselők) annyira elárasztanak minden pozíciót, ahová pedig szaktudásra volna szükség (példa: az országgyűlési pénzügyi bizottság), hogy a miniszterelnök csak a pozíciók teljes lejáratásával, »jelentéktelenítésével« szabadulhat a stréberek ostromától. Erre a devalváló szerepre használja föl szolgálkú mamelukját: Katángyht.

A szövegről

A PH szövege néhány helyen hibásnak látszik. Egy sajtóhibát kijavítottunk, két különös kifejezést kiemelünk:

Lap Sor

175 : 13 Krk : De hát én ilyen *vagyok*. (PH : De hát én ilyen *vegyek*.)

177 29—31 de ha egyszer megérkezik az ideje, mint a kecskének, a kapaszkodási ösztön, a macskánál a vándorlási vágy, [Lehet, hogy a PH szedője hibásan olvasta a kéziratot, amilyen ez állhatott: ...mint a kecskénél... stb. Kézirat híján mégsem javítottuk!]

37 — *Hogyne?* [Lehet, hogy itt is a kézirat hibás olvasásával van dolgunk, s eredetileg talán ez állhatott: — *Hogyan?* Kézirat híján mégsem javítottuk!]

Tárgyi magyarázatok

171 cím : a *pénzügyi bizottság* — egyik legfontosabb országgyűlési bizottság. A bizottsági tagokat — mint MK is írja — a konferencia jelöli ki és a Ház plénuma választja meg.

173 : 1—4 »*Bátor voltam pár hét előtt nagyságos Katángy Menyhért t. képviselőtársamnak másodszori megválasztását megtrni...*« — Utalás *A körtvélyesi csínyre*, amely mintegy másfél hónappal e tárcacikk előtt jelent meg a Pesti Hírlap 1897. január 8—24-i számaiban.

174 : 8 *Nemzeti Kaszinó* — a hazai arisztokrácia pesti társasköre. MK sokszor támadta. Itt is gúnyosan említi, mint a »társadalmi morál« legfőbb ellenőré.

19 *levélmárka* — levélbélyeg.

22 *sine qua non* — elengedhetetlen feltétel.

32 »*Brand Károly a prixi fürdőből*« — MK itt összekapcsolja a második választási történetben felbukkanó Brand Károly bécsi gyáros nevét az első választási történetben szereplő Priedorf fürdőjévé.

- 175 : 33 *Wekerle Sándor* (1848—1921) — politikus, háromszor miniszterelnök. Működéséhez fűződik a pénzügyi közigazgatás újjászervezése és az egyházpolitikai javaslatok törvényerőre emelkedése.
- 33 *Erruszt Kelemen* (1832—1917) — országgyűlési képviselő, előbb (1869) a Deák-párt, később (1875) a szabadelvű párt híve. Közben Vas megye főispánja. 1897-től a főrendiház tagja.
- 33 *Ugron Gábor* (1847—1911) — ellenzéki politikus, 1872 óta képviselő, a függetlenségi párt vezére; kiváló szónok. Az 1896-i választásokon Bánffy kibuktatta a képviselőházból (ezt említi Mikszáth!), de 1899-ben ismét bekerült a parlamentbe.
- 34 *Horváth Lajos* (1824—1911) — jogtudós és politikus; 1865 óta évtizedeken át Miskolc képviselője. Élénk részt vett a parlamenti munkálatokban, különösen igazságügyi, pénzügyi és honvédelmi téren.
- 34 *Bartha Miklós* (1848—1905) — erdélyi származású politikus és publicista. 1873 óta haláláig — kevés megszakítással — képviselő; Ugron Gáborral együtt a függetlenségi és 48-as párt vezére. Hevesen támadta a Bánffy-kabinetet, ezért az 1896-i általános választásokon a kormány kibuktatta (erre utal Mikszáth!), de a következő évben mégis megválasztották.
- 35 „*Kristófunk*” — a Katánghy-történetekben Katánghyné fivére: Bodrogszeghy Kristóf (Ld. az I. és II. választási történet jegyzeteit is!).
- 176 : 13 *Zubringerei* — cselédszerző, cselédközvetítő üzlet, vállalat.
- 33 „*Tíz éve vagyok képviselő...*» írja Katánghy. — Az I. történet szerint (12 : 17) Katánghyt 1884-ben választották képviselővé. A jelen cikk 1897-ből való, tehát a tíz esztendő bőven kitelik.
- 177 : 21 *per mopsz* — biliárd játék-kifejezés; bizonyos biliárdgolyóállást jelent. (Jólkainál is előfordul.) A mondat jelentése itt kb. ez: Ostromolnak közvetve...
- 21 *direkt intrigálnak* — (A fenti mondat folytatásaként): és egyenesen, közvetlenül fondorkodnak, ármánykodnak...
- 178 : 21 *Podmaniczky Frigyes báró* — Ld. előbb az I. választás történetének Tártyi magyarázatainál, 65 : 1.
- „ 26 *beszűnik* — MK szokatlan kifejezése, helyett: megszűnik.
- „ 37 *fluidum* — itt: gyógyital.
- 179 : 18 *Széli Kálmán* (1845—1915) — Deák Ferenc bizalmasa, pénzügyi szakteknitély. 1875-ben pénzügyminiszter, később, a Bánffy-kormány bukása után (1899) miniszterelnök. Miniszterelnöksége idején MK nem egy cikket írt róla.
- 18 *Berzeviczy Albert* (1853—1936) — konzervatív politikus és író, 1903—5. vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1906-tól haláláig a M. Tud. Akadémia elnöke, felsőházi tag. Írt tör-

Lap Sor

- téneti monográfiákat, esztétikai tanulmányokat, útirajzokat, visszaemlékezéseket.
- 179 : 18 *Láng Lajos* (1849—1918) — szabadelvű párti képviselő, közíró; a budapesti egyetem jogi karán a statisztika professzora.
- 26 *dr. Farkas László* (1847—1922) — MK orvos-barátja, a Rókus-kórház sebészfőorvosa.

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Mikszáth Kálmán 1895. évi arcképe. Mayler Ede festménye. Gundel János vendéglős készítette az István-szálloda »Mikszáth-szobája« számára. A festmény ma a Magyar Tudományos Akadémia tulajdona ; a MTAK-ban van.
- II. Mikszáth Kálmánné 1895. évi arcképe. Mayler Ede festménye. Jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia tulajdona ; a MTAK-ban van.
- III. A Pesti Hirlap 1896. évi Naptára. Ebben jelent meg először az I. választás története. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár példánya. Rendkívül ritka példány, mert könyvtáraink nagy része a múltban nem becsülte meg a naptárakat, kalendáriumokat ; így pl. az 1940-es években az OSzK példánya is elpusztult.)
- IV. Az I. választás történetének első közlése a Pesti Hirlap 1896. évi Naptárában.
- V. *A körtevényesi csíny* kéziratának első lapja. A kéziratot az OSzK kéziratára őrzi. (Leírását ld. a II. választás története jegyzetinek elején.)
- VI. Az I. választás történetének egyik német kiadása : a világszerte elterjedt Reclam-féle »Universal-Bibliothek« 5649. sz. füzeté.

TARTALOM

[Az első választás története :]

NAGYSÁGOS KATÁNGHY MENYHÉRT KÉPVISELŐ ÚR VISZONTAGSÁGOS ÉLETE, KALANDJAI, SZERENCSE- LENSEGE ÉS SZERENCSEJE	5
Egy fejezet, mely nem tartozik a történethez.....	7
Ne hagyd magad »Ypsilon«	14
Szónoki siker	18
A praxis	22
Száz Napóleon.....	27
János király.....	51
Némi fátyolozott részek.....	62
A góbék nábobja.....	68
Egy megvesztegetett dinasztia	78
A menekülés	88

[A második választás története :]

A KÖRTVÉLYESI CSÍNY	93
I. fejezet. Katánghy megbukott. Szerző megösmérke- dik egy »golyával«.....	95
II. fejezet. A homály	102
III. fejezet. Körtvélyes múltjáról és jelenéről.....	109
IV. fejezet. Kovinyi in floribus	114
V. fejezet. Katánghy kombinál	124
VI. fejezet. A csíny	136
VII. fejezet. Az értekezlet	159
Epilóg	165

Függelék

KATÁNGHY BEJUT A PÉNZÜGYI BIZOTTSÁGBA	171

JEGYZETEK

E kötet szerkezetéről	183
[Az első választás története:] KATÁNGHY VISZONTAG- SÁGOS ÉLETE	
Kiadások, fordítások, átdolgozások	184
Keletkezése, forrásai	187
Szövegváltozatok	191
Tárgyi magyarázatok	195
Irodalom (Ld. <i>A körtvélyesi csíny</i> jegyzeteinél!)	
[A második választás története:] A KÖRTVÉLYESI CSÍNY	
Kézirat, kiadások, fordítások, átdolgozások.....	204
Keletkezése, forrásai	210
Szövegváltozatok	213
Tárgyi magyarázatok	258
Irodalom	
a) A két elbeszélésről	268
b) <i>A körtvélyesi csíny</i> című színdarabról (1953)	305
Függelék : KATÁNGHY BEJUT A PÉNZÜGYI BIZOTTSÁGBA	322
A képmelléletekről	326

